

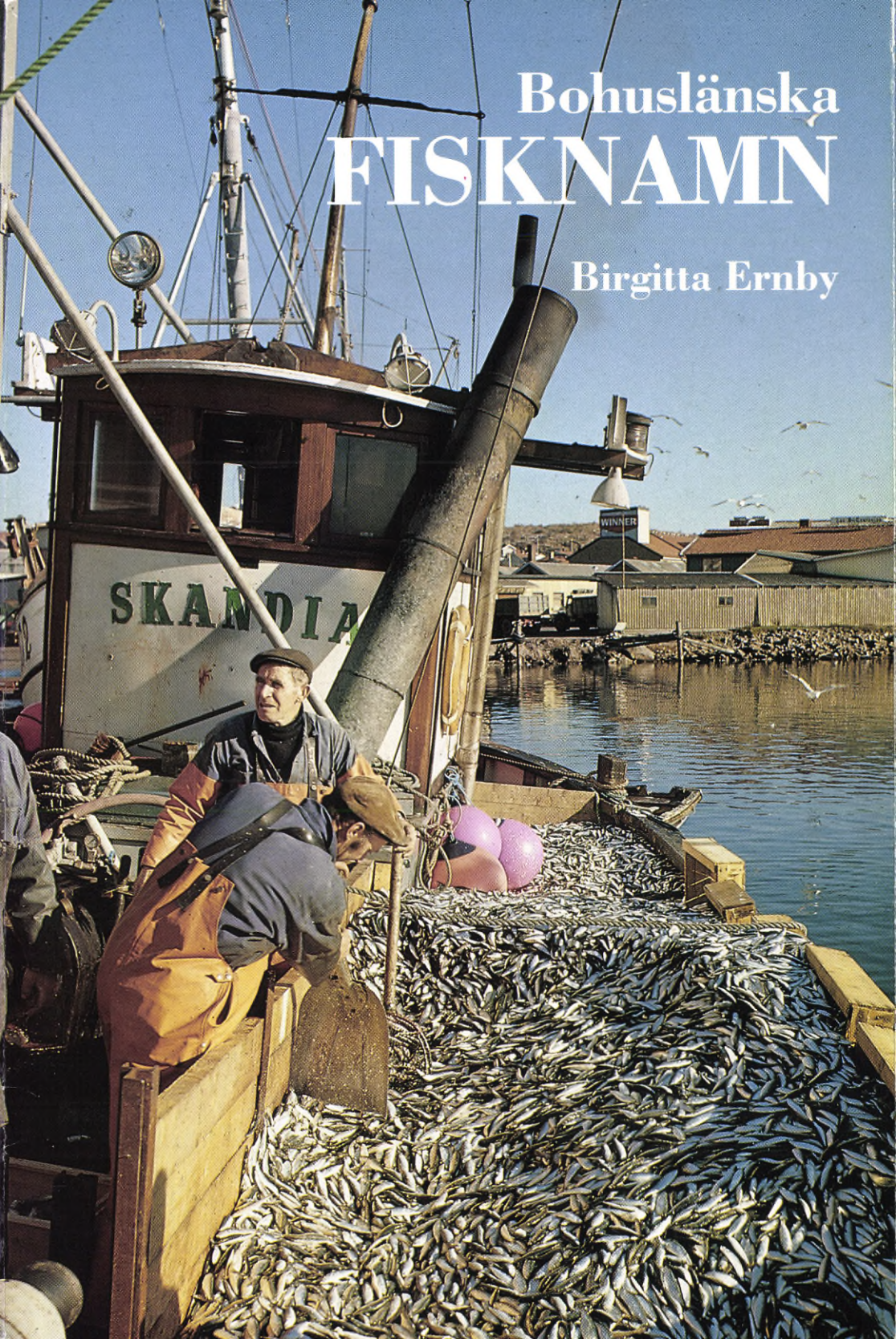
Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

Bohuslänska FISKNAMN

Birgitta Ernby

MEIJERBERGS ARKIV

FÖR

SVENSK ORDFORSKNING

UTGIVET

AV

STYRELSEN FÖR MEIJERBERGS INSTITUT
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

17

GÖTEBORG 1992

MEIJERBERGS ARKIV

FÖR
SVENSK ORDFORSKNING

UTGIVET
AV
STYRELSEN FÖR MEIJERBERGS INSTITUT
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET
GENOM
BO RALPH

17

GÖTEBORG 1992

BOHUSLÄNSKA FISKNAMN

AV

BIRGITTA ERNBY

Ingår som del 17 i Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning

© Birgitta Ernby och
Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning
Göteborgs universitet
412 98 Göteborg

ISSN 0348-7741
ISBN 91-630-1489-0

Novum Grafiska AB, Göteborg 1992

Utgivarens förord

Birgitta Ernby disputerade år 1985 på avhandlingen *Bohuslänska fisknamn*. Denna framställdes enligt gällande praxis vid Göteborgs universitets humanistiska fakultet i en starkt begränsad disputationssupplaga i duplicerad form. Eftersom upplagans storlek visade sig vara otillräcklig för att motsvara efterfrågan på avhandlingen, och då ämnet faller mycket centralt inom det forskningsområde som Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning enligt statuterna skall främja, är det en glädje för Institutets styrelse att härmed kunna publicera en reviderad version av *Bohuslänska fisknamn* som del 17 i *Meijerbergs arkiv för svensk ordförskning*.

Title: Bohuslänska fisknamn
Fish names of Bohuslän

Language: Swedish

Author: Birgitta Ernby

Abstract

This study aims at combining the methods of dialectology with those of general semantics. The material consists of fish names from the northern part of the Swedish west coast. Most of them are contemporary, living names, used by fishermen interviewed between 1979 and 1984. Fish nomenclature is an important part of fishermen's professional language as well as of their dialect.

The collected material is dealt with as a natural folk system. Basic words in the system are those with many hyponyms, names of important fish such as herring, cod and mackerel. Peripheral words are the names of unimportant big fish and of small fish. These peripheral groups are found to have a name-giving characterized by collectivity, polysemy and, to some extent, covert categories. The hyponyms of the basic words are sometimes observed to form continuous fields, mostly with regard to size.

The highest level of the fish name taxonomy is covered by names denoting kind or sort. These names are found to be prototype items, each standing for a distinct referent conception of the informants. The referent conception tends to grow vaguer towards the periphery of the system.

Each name is placed in one of nine groups of meaning. Most often, fish are named by their size, colour or shape. The ninth group of meaning contains the non-transparent names, i.e. old items, the name-giving reason of which is no longer discernible to the informants.

Change of meaning is also observed in the fish name system. One interesting group in this respect are the metaphors. Another group consists of names which have gradually changed their semantic and referential ranges, most often from names denoting hauling-place towards a denotation of quality.

Key words: fish names, dialect, semantics, folk taxonomy, prototype items, change of meaning.

Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning
University of Göteborg

ISSN 0348-7741

ISBN 91-630-1489-0

Novum Grafiska AB, Göteborg 1992

Innehåll

1. Inledning	1
1.1 Fisknamn - definition	2
1.2 Undersökningsområdet	2
1.3 Dialekten	3
1.4 Material	3
1.5 Informanterna	4
1.6 Fiskarspråket - ett gruppspråk	5
1.7 Folkspråk - fackspråk - riksspråk	6
2. Arbetets uppläggning	10
2.1 Övergripande indelningsgrunder:	
taxonomi, ekonomi, prototyp	10
2.2 Kapitelindelning	14
2.2.1 Material	14
2.2.2 Etymologi	15
2.2.3 Betydelseschema	16
2.2.4 Nutida system	19
2.2.5 Betydelseförskjutning och betydelseförändring	21
3. Sill, torsk, makrill och ål	24
3.1 Material	25
3.2 Etymologi	31
3.3 Betydelseschema	34
3.4 Nutida system	34
3.4.1 Storlek	36
3.4.1.1 Kommentar	39
3.4.2 Färg och lyster	40
3.4.3 Utseende i övrigt	41
3.4.4 Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet	44
3.4.5 Beteende	46

3.4.6	Fångstmetod	47
3.4.7	Försäljningsmetod	48
3.4.8	Användningsområde	48
3.4.9	Ogenomskinliga namn	49
3.5	Kvalitet. Sekundär betydelse	52
4.	Annan viktig matfisk, kolja - laxöring	56
4.1	Material	57
4.2	Etymologi	60
4.3	Betydelseschema	63
4.4	Nutida system	63
4.4.1	Storlek	63
4.4.1.1	Kommentar	67
4.4.2	Färg och lyster	67
4.4.3	Utseende i övrigt	69
4.4.4	Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet	71
4.4.5	Beteende	72
4.4.6	Försäljningsmetod	72
4.4.7	Användningsområde	72
4.4.8	Ogenomskinliga namn	73
4.5	Kvalitet. Sekundär betydelse	76
5.	Plattfisk	78
5.1	Material	78
5.2	Etymologi	84
5.3	Betydelseschema	89
5.4	Nutida system	89
5.4.1	Storlek	90
5.4.2	Färg och lyster	92
5.4.3	Utseende i övrigt	94
5.4.4	Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet	98
5.4.5	Ogenomskinliga namn	99
5.4.6	Övriga	102
5.4.7	Kommentar	103
5.5	Kvalitet. Sekundär betydelse	104
6.	Övrig matfisk samt industrifisk	106
6.1	Material	107
6.2	Etymologi	110
6.3	Betydelseschema	114

6.4	Nutida system	116
6.4.1	Färg och lyster	116
6.4.2	Utseende i övrigt	118
6.4.3	Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet	122
6.4.4	Beteende	123
6.4.5	Ogenomskinliga namn	124
6.5	Kvalitet. Sekundär betydelse	127
7.	Haj och rocka	128
7.1	Material	129
7.2	Etymologi	132
7.3	Betydelschema	134
7.4	Nutida system	134
7.4.1	Storlek	136
7.4.2	Färg och lyster	136
7.4.3	Utseende i övrigt	138
7.4.4	Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet	141
7.4.5	Beteende	141
7.4.6	Ogenomskinliga namn	142
7.4.7	Kommentar	143
7.5	Kvalitet. Sekundär betydelse	144
8.	Skräpfisk	146
8.1	Material	147
8.2	Etymologi	151
8.3	Betydelschema	154
8.4	Nutida system	154
8.4.1	Storlek	154
8.4.2	Färg och lyster	156
8.4.3	Utseende i övrigt	159
8.4.4	Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet	161
8.4.5	Beteende	163
8.4.6	Ogenomskinliga namn	163
8.4.7	Kommentar	164
9.	Småfisk	166
9.1	Material	167
9.1.1	Småfisk av matfisk	167
9.1.2	Egentlig småfisk	170
9.2	Etymologi	172

9.3	Betydelschema	174
9.4	Nutida system	176
9.4.1	Storlek	176
9.4.2	Färg och lyster	177
9.4.3	Utseende i övrigt	177
9.4.4	Fångstplatsen, namn eller beskaftenhet	180
9.4.5	Ogenomskinliga namn	180
9.4.6	Kommentar	182
10.	Sällsynt fisk	183
10.1	Material och kommentar	183
11.	Slutord	187
12.	Summary	189
	Informantförteckning	198
	Referenser	200
	Bohuslänska fisknamn i alfabetisk ordning	205

1. Inledning

När ett bohusslänskt fiskelag gör ett lyft med sin trål, möts de, om lyckan har varit god, av ett glittrande virrvarr av olika sorters fisk. En fiskare kan dock snabbt urskilja en finfördelad ordning i det skenbara virrvarret, och även en lekman kan iaktta vissa, tydliga kontraster: där finns t.ex. platt fisk och rund fisk, stor fisk och liten fisk, vit fisk och röd fisk o.s.v. Sedan trålen väl tömts i lastrummet, kan man notera den för fiskelaget mest fundamentala indelningsgrunden, i det att matfisken sorteras ut från skrapfisken.

För en dialektolog med intresse för zoologi och etnologi är det en fascinerande uppgift att söka klarlägga det språkliga system som speglar den bakomliggande, mera konkreta ordningen, d.v.s. all den fisk som bohusslänska fångstmän sysslar med varje dag i sin yrkesutövning. Virrvarret av fisk representeras på det språkliga planet av ett virrvarr av ord – fisknamn. Lyckligtvis skönjer man relativt snabbt även på detta plan en ordning, som går att tydliggöra via olika betydelsekomponenter i orden. Den röda fisken i trålen kan exempelvis på ordplanet motsvaras av *rödfisk*, den platta av *tunga*, den stora av *stortorsk* och den lilla av *palt* eller *pytt*. Om den röda fisken dessutom är platt kan den benämnas *rödtunga*, och om torsken inte är stor utan liten, kan den kallas *torskepalt*.

Det nutida, bohusslänska fisknamnssystemet är stort och rikt, och det är främst huvudlinjerna i det ofta fintrådiga nätverket av betydelser som kommer att redovisas i denna undersökning. Så långt det är möjligt, kommer även detaljanalyser att göras – det gäller då ofta betydelsenyanser som har gått att kartlägga med hjälp av intresserade och lyhörda informanter.

1.1. Fisknamn – definition

Nutida namnforskare har avgränsat termen **namn** till att gälla enbart egennamn. **Fiskbeteckning** och **fiskbenämning** är enligt dem mer adekvata termer än **fisknamn**. Eftersom risken att bli missförstådd torde vara utesluten, använder jag av praktiska och estetiska skäl **namn** jämsides och synonymt med **benämning** och **beteckning**, främst i sammansättningar av typ *fisknamns-system* och *namngivningsprincip*. För etablerade dialektologer som Karl-Hampus Dahlstedt och Sigurd Fries å ena sidan och David Kornhall å den andra tycks **växtnamn** respektive **fisknamn** vara acceptabla termer. Eftersom deras forskningsinsatser har betytt mycket för min avhandling, föreligger ingen anledning att i terminologiskt avseende helt bryta traditionen från dem. För människor utanför forskarkretsen erbjuder **fisknamn** inga svårigheter. Ingen av de fiskare i Bohuslän som har försett mig med material har uppvisat tvekan eller tecken på missförstånd inför denna term.

1.2. Undersökningsområdet

Undersökningsområdet utgörs av samma enhet som den administrativa delen Göteborgs och Bohus län (se karta s. 9). Landskapet Bohuslän omfattar inte Göteborgs södra skärgård, Styrösö, Donsö m.fl. öar, som ingår i Västergötland. Men i språkligt och övrigt kulturellt avseende tillhör dessa öar Bohuslän, i det att banden med öarna norr om landskapsgränsen, Hönö, Öckerö m.fl., är långt starkare än dem med fastlandet öster ut. Havet och dess utkomstmöjligheter har skapat den naturliga, sammanhållande länken mellan människor som har varit bosatta längs bohuskusten. Det naturligt avgränsade undersökningsområdet blir därför öarna och den yttersta kustremsan av fastlandet, där fiske har utgjort den främsta näringskällan i hundratals år.

1.3. Dialekten

På grund av sin närhet till västerhavet och sitt geografiskt perifera läge i förhållande till rikets administrativa centrum utgör Bohuslän ett splittrat språkområde, på gränsen mellan väst- och östnordiskt. Benämningarna på fisk bär i sig tydliga vittnesbörd om detta. Genom att t.ex. fastställa danska respektive norska influenser i fisknamnsförrådet kan man bl.a. få en bild av hur handelskontakter tidigare har varit etablerade. Sålunda kan man via ett par fisknamn anta, att Kosteröarna i norra Bohuslän har haft livligare handelsutbyte med Skagen i Danmark än med geografiskt mera närliggande orter i Norge (jfr t.ex. *skärising* s. 92).

Dialektgeografiska gränser tvärs genom det bohuslänska området har fastlagts av Hjalmar Lindroth. I "Gränserna och skiljaktigheterna mellan sydbohuslänska och nordbohuslänska" (1920) nämner han inledningsvis, att dialektförhållandena i Bohuslän inte är utredda i detalj. Sjuttio år senare kan konstateras att påståendet tyvärr fortfarande står sig. Föreliggande undersökning kan förhoppningsvis komma att något bidra till att kasta ljus över frågan huruvida de av Lindroth skisserade gränserna fortfarande är relevanta. Andra punktundersökningar rörande bohuslänsk dialekt av stor vikt för denna avhandling är Assar Janzéns *Studier över substantivet i bohuslänskan* (1936) och Bertil Björseths *Dialekt och riksspråk i en bohuslänsk socken* (1946). Bohuslänsk ordbok (BOB) föreligger i ofullbordat manuskript, bokstäverna A–H. Den har till största delen ställts samman av Erik Larsson och har varit av stort värde för min undersökning.

1.4. Material

Materialet kan delas upp i två grupper, historiskt och nutida. Av tidigare insamlade bohuslänska beteckningar på fisk föreligger den övervägande delen i Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg (DAG), vars s.k. stomme har excerperats i sin helhet. Vidare har jag gått igenom ett stort antal sedessamlingar

från socknar i det bohuslänska kustbandet, av vilka en del har visat sig innehålla många fisknamn med klara notationer, medan andra har gett föga material eller varit definitionsmässigt vaga. Ovan nämnda BOB finns arkiverad på DAG. Det arkivmaterial som jag har använt mig av daterar sig i ungefärliga årtal från 1890 till 1960, med tyngdpunkten före andra världskriget. Den övervägande delen av samlingarna är primärmaterial, men även sekundära belägg kan ingå. Bl.a. finns i DAG:s stomme en del benämningar på fisk excerperade ur en fauna av A.W. Malm (1877). Eftersom denna bok har visat sig innehålla en rad fisknamn från Bohuslän, har jag excerperat den in extenso.

Det nutida materialet är egenhändigt insamlat under åren 1979–1984. Det mesta är bandinspelat, en liten del är nedtecknat, och allt finns arkiverat i DAG. Jag har besökt ett 20-tal platser längs bohuskusten, från Donsö i söder till Strömstad i norr (jfr karta s. 9), och har haft utförliga samtal med en eller flera fiskare på varje ort om deras yrkesutövning, främst fångsten. Ett i förväg på DAG iordningställt bildmaterial över fiskar har bildat utgångspunkt vid intervjuerna. Dessutom har jag företagit en stor mängd smärre undersökningar för att i möjligaste mån dokumentera enstaka fisknamn som jag har funnit i DAG eller fått fram vid ovannämnda mera omfattande intervjuer. Undersökningarna har sommartid företagits genom resor med bil eller båt. Vintertid har telefonen varit ett ovärderligt kommunikationsmedel för kompletterande undersökningar.

1.5. Informanterna

Huvudinformanterna redovisas i en lista i slutet av undersökningen. De flesta av dem är eller har varit yrkesfiskare, medan några är söner eller döttrar till yrkesfiskare med husbehovsfiske och bohuslänsk dialekt som fritidsintressen. Många av dem är öbor; ett par har inte ens färjeförbindelse med fastlandet. I sådana fall har de hämtat mig med båt vid närmsta tillgängliga brygga. De har välkomnat mig i sjöbodar, kök och finrum. Deras intresse för mitt arbete har varit stort, eftersom de har känt sig delaktiga i

det, och med oändligt tålamod har de svarat på frågor rörande fiske och fångst. Deras arbete är slitsamt, stressigt och konjunkturbetonat, och yrkesskador i form av värkande händer och slitna leder är vanliga. Ändå är havet deras livsnerv. På grund av nedgång i fångsterna har flera av dem tvingats byta yrke, men trots reglerad arbetstid och fast lön är bindningen till fiskenäringen så stark, att de oftast längtar tillbaka till sitt gamla, hårda och osäkra arbete. Jag hyser stor respekt för mina sagesmäns yrkeskunskaper, och jag är dem stor tack skyldig för att de i så rikt mått har hjälpt mig i mitt insamlingsarbete.

1.6. Fiskarspråket – ett gruppspråk

Det har antytts inledningsvis att den bohuslänska dialekten inte är enhetlig. Detta beror bl.a. på att fisket är den förhärskande näringsgrenen i havsbandet, medan jordbruket av hävd är den främsta näringskällan i inlandet. Av naturliga skäl är sålunda kustbefolkningens centrala ordförråd starkt påverkat av fisket. I detta ordförråd intar beteckningarna på fisk en viktig plats. I våra dagar utgör fiskarnas fackförbund en ny, sammanhållande faktor. Både Sveriges fiskares riksförbund och dess största underavdelning, Svenska västkustfiskarnas centralförbund, har sina säten i Göteborg. På bägge håll har stort intresse visats för insamlingen av fisknamn, och jag har fått konkret hjälp i form av adresser till lämpliga sagesmän. Båda förbundens förtroendevalda utgörs till betydande del av fiskare från Bohuslän, vilkas språk alltså sätter sin prägel på organisationerna. Samma förhållande råder i de andelsföreningar, som har till uppgift att distribuera och försälja fångsten för sina medlemmar, d.v.s. fiskarna själva. Ett sammanhållet språk, med de schatteringar som gäller för olika delar av Bohuslän och som delvis kommer att belysas genom denna undersökning, präglar följaktligen hela den bohuslänska fiskerinäringen, utan kommunikationsklyftor mellan yrkesfiskarna och deras administratörer.

1.7. Folkspråk – fackspråk – riksspråk

Riksspråkliga beteckningar på fisk har flera olika ursprung:

(1) Ett stort antal benämningar är gemensamma för hela det nutida, svenska språkområdet. Det gäller framför allt gamla fisknamn, *sill*, *torsk*, *ål*, *lax* m.fl., vilkas ålder och ursprung är mycket svåra att bestämma. De är ofta handelstermer, som har vandrat över vidsträckta geografiska fält, ofta långt utanför det nordiska området. Detta förhållande uppmärksammas bl.a. i Jacobsson (1972), som behandlar spridningen av orden *haj* och *hå*.

(2) Många fisknamn härstammar ursprungligen från någon dialekt. Bohuslänskan har härvidlag varit en stor bidragsgivare av beteckningar på saltvattensfisk. Spridningen har främst gått till på två sätt.

a) Fisknamn har av riksspråkstalande uppköpare övertagits av dialekttalande fiskare. Denna typ av spridning har gamla anor. Claussøn Friis (utg. 1881, s. 101) berättar exempelvis om det rika håfisket i Bohuslän under 1500-talet (*hå* 'pigghaj') och hur svenskar och även holländare kom och fiskade och köpte hå. Pigghajen saltades och torkades och fick gärna en kommersiell uppsnygningsterm, *hålox*, då den såldes. Spridningsorten för bohuslänska fisknamn, mest sydbohuslänska, har oftast varit Göteborg, dit många fiskarfamiljer tidigare har rott eller seglat för att få avkastning för sin fångst, enligt berättelser av mina informanter. Även badgäster kan tänkas ha lagt sig till med bohuslänska benämningar på fisk.

b) Bohuslänska fisknamn har tecknats ner av kringresande zoologer, som har använt sig av dem vid konstruktion av vetenskapliga klassificeringssystem. Metoden är klassisk. Det torde vara allmänt känt, att Carl von Linné i sin *Västgöta resa* från år 1746 (utg. 1928, s. 193 f.) lämnat en beskrivning av en bit av Bohuslän. Vid besöket i Marstrand noterar han bl.a. två ganska otrevliga fiskar, som kallas *hå* och *fjärsing*. Linnés lärjunge Pehr Kalm besökte Bohuslän redan fyra år före sin lärofader. I sin *Västgöta och Bohuslänska resa* (1742, utg. 1977, s. 114 f.) uppmärksammar han ovannämnda fiskslag och lämnar dessutom bl.a. upplysningar om fiskar som han kallar *gråsik* (jfr s. 58) och

havsmus (jfr s. 131). Kalm berättar även om ett besök hos prosten Johan Oedman i Tanum och refererar till dennes beskrivning av Bohuslän, *Chorographia Bahusiensis*, som blev publicerad 1746. Oedmans verk innehåller ett helt kapitel om fisk, som avslutas med en lång, parvis rimmad dikt om bohuslänska fiskslag, t.ex. "Tanteyer ock Piggwarf, Smörbolter ock Hafkuser" (s. 56). Jfr *tantej* s. 172, *piggvarv* s. 81, *smörbolt* s. 149 och *hakussa* s. 59. Verk från 1800-talet är t.ex. Carl Ulrik Ekströms *Praktisk afhandling om lämpligaste sättet att fiska sill, torsk, långa, makrill, hummer och ostron* (1845) och August Wilhelm Malms *Göteborgs och Bohuslänsfauna. Ryggradsdjuren* (1877). Malms fauna omfattar som redan nämnts en hel rad fiskbeteckningar från Bohuslän. SAOB:s källförteckning upptar samtliga nu nämnda böcker och dessutom en mängd andra verk med zoologisk anknytning som innehåller bohuslänska fisknamn. I varje enskild ordboksartikel lämnas också referenser i förekommande fall till alla dessa skrifter. En väg för bohuslänska fiskbeteckningar att ta sig in i riksspråket är sålunda via zoologiska verk till riksspråkliga ordböcker som SAOB och andra.

(3) Riksspråket innehåller även en del lån och översättningslån från andra språk. Ett gammalt sådant är *makrill*, som kom från nederländskan redan under medeltiden (jfr s. 33). Även *haj*, bohuslänska *hå*, har troligen nederländskt ursprung (jfr s. 132 f.), medan *paddtorsk* (boh. *komule* m.fl. s. 150) sannolikt är ett lån av norskans *paddetorsk*.

(4) En del riksspråkliga fiskbeteckningar torde vara konstruerade termer, som vid behov har tillverkats av zoologer, gärna i analogi med befintliga, folkligt förankrade benämningar. *Småfläckig rödhaj* (s. 130) klingar i högsta grad konstgjort. Det gör även *tretömmad skärlånga* (s. 150).

Det förtjänar att poängteras, att vetenskapliga, zoologiska beteckningar på fisk, inte bara *sill*, *torsk* och *vitling* utan även *sandskägga*, *marulk*, *berggylta*, *smörbult* och *spigg*, exempelvis ingår som naturliga komponenter i det bohuslänska fisknamnsystemet. Att göra en klar avgränsning mellan **fackspråk**, **riksspråk** (allmänspråk) och **folkspråk** (dialekt och regional variant) är uppenbarligen inte lätt i detta sammanhang. Relationerna

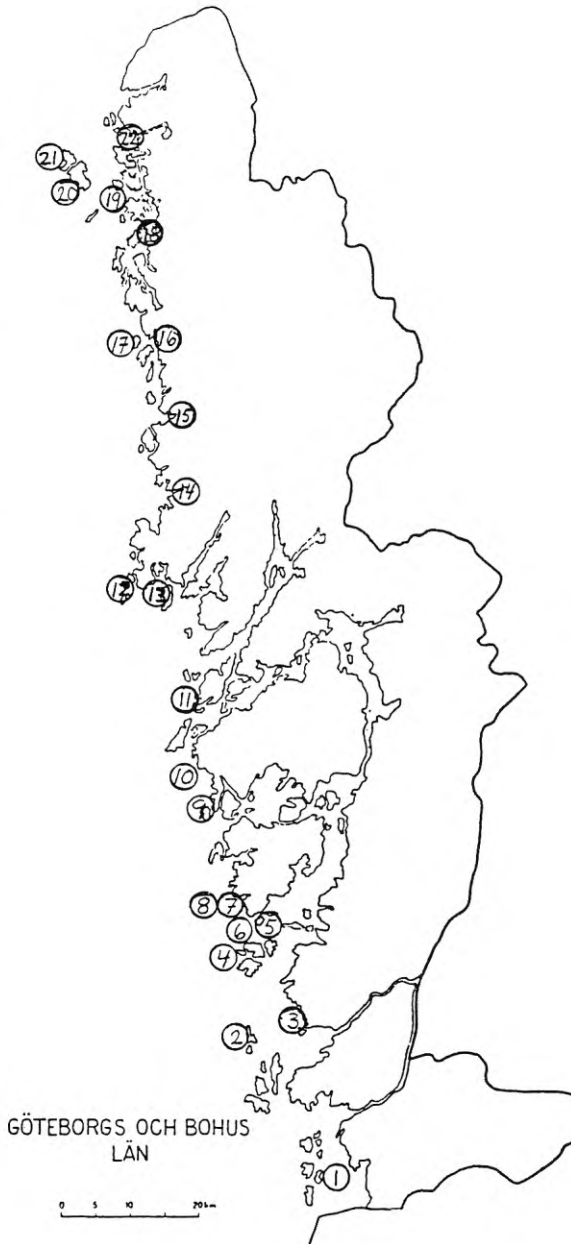
fackspråk – allmänspråk finns behandlade i en uppsats av Bo Ralph (1981), medan Sigurd Fries (1975) har studerat svenska växtnamn i riksspråk och dialekt. Till en närmare undersökning av riksspråkliga benämningar på fisk och deras ursprung kan jag eventuellt återkomma vid ett senare tillfälle.

Som det kommer att framgå, tar bohuslänskan numera in riksspråkliga beteckningar i sitt system. Bohuslänskan har dessutom fortfarande möjligheter att förse riksspråket med benämningar på fisk. Detta sker i så fall via fiskets organisationer, som ställer sig skeptiska till ett litet antal fackspråkliga och därmed riksspråkliga fiskbeteckningar. Det gäller främst *birkelånga* och *kolmule* (s. 109). De beteckningar som genomgående brukas i bl.a. tidningen *Yrkesfiskaren* och de tryckta pristariffer som sänds ut till samtliga medlemmar i Svenska västkustfiskarnas centralförbund är *blålånga* respektive *blåvitling* (s. 109). Båda emanerar ur det bohuslänska systemet, där de är allmänt vedertagna. Det förefaller troligt, att de i kraft av högre frekvens, numera manifesterad i skrift, kommer att tränga ut de tämligen okända *birkelånga* och *kolmule* och så småningom inta en plats i det zoologiska fackspråket såväl som i ordböcker.

Karta. Insamlingsplatser från söder till norr.

1. Donsö
2. Rörö
3. Gillholmen
4. Marstrand
5. Dyrön
6. Åstol
7. Klädesholmen
8. Flatholmen
9. Mollösund
10. Karingön
11. Grundsund
12. Smögen
13. Kungshamn
14. Bovallstrand
15. Fjällbacka
16. Grebbestad
17. Pinnö
18. Galtö
19. Saltö
20. Sydkoster
21. Nordkoster
22. Strömstad

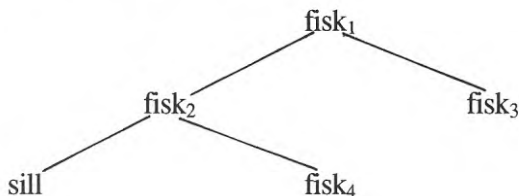

2. Arbetets uppläggning

2.1. Övergripande indelningsgrunder: taxonomi, ekonomi, prototyp

Inledningsvis i kapitel 1 har sagts, att de bohuslänska fisknamnen här kommer att behandlas främst med avseende på semantiska relationer. Fisknamnen ingår i ett system, som kan beskrivas som en **fisknamntaxonomi**. Fisknamnen förutsätts tillsammans bilda ett i princip hierarkiskt ordnat system, med över- och underordningar. Systemet är erfarenhetsmässigt väl förankrat hos sina användare, här representerade av ett antal sagesmän, och speglar deras reella kunskaper om fångsten, förvärvad dels genom egna iakttagelser, dels genom information traderad från tidigare generationer. En översikt över hur termen **taxonomi** och andra närliggande termer används i språkvetenskapen finner man exempelvis i ett pedagogiskt upplagt glossarium hos Nida (1975).

Som överordnad beteckning för de referenter som benämns i den bohuslänska fisknamnhierarkin fungerar ordet *fisk*, som således omfattar hela domänen för denna undersökning. Ordet *fisk* kan emellertid ha något olika betydelser i olika sammanhang. Avgränsningen mellan olika innebörder av ordet *fisk* kan tydliggöras genom följande diagram:

Fisk₁ utgör unionen av fisk₂ och fisk₃. Fisk₂ är all saltvattensfisk som är känd av bohuslänska fiskare, medan fisk₃ är sötvattensfisk. Fisk₄ är saltvattensfisk förutom sill.

För Bohusläns vidkommande är *fisk*₂ = *saltvattensfisk* den översta **hyperonymen**, d.v.s. det mest övergripande och generella ordet i det stora semantiska system som utgör föremålet för denna undersökning och där samtliga insamlade, bohuslänska fisknamn ingår. Hierarkiskt underordnade begrepp brukar benämnas **hyponymer** (jfr t.ex. Linell 1982). Det förtjänar att poängteras, att sötvattensfisk, i Bohuslän benämnd *färskvattensfisk* (*fåskvansfisk*), är en i kustdelarna av landskapet ganska exotisk företeelse. Gädda säger man sig ha sett på bild eller i akvarier, medan exempelvis mört och id är okända arter. Ål, lax och laxöring, som alternerar mellan sött och salt vatten, är naturligtvis välkända, framför allt ålen, som förekommer längs hela bohuskusten.

Ytterligare ett steg längre ner i taxonomin finner man spaltningen mellan *sill* och (övrig saltvattens)*fisk*, och därmed är den nivå nådd, där beskrivningen av de bohuslänska fisknamnen huvudsakligen kommer att ligga. Distinktionen *sill* – *fisk* torde vara välkänd för många svenskar; i den östra delen av landet är måhända oppositionen *strömming* – *fisk* mera relevant. Båda bygger på samma åtskillnadsprincip, nämligen **matnyttighetsprincipen**. Såväl Dahlstedt (1950) som Kornhall (1968) klassar denna princip som den främsta, när det gäller namngivning av växter och fisk. Beskrivningen av de bohuslänska fisknamnen kommer i stort att följa denna princip.

Såväl bredden som djupet på ett folkligt begreppssystem är avhängigt av hur centralt och betydande det är för de människor som brukar det. Detta förhållande poängteras av t.ex. Nida (1975). Eftersom fiske i långliga tider har varit modernäring för den bohuslänska kustbefolkningen, kan man vänta sig ett rikt och mångfasetterat beteckningssystem för den livsviktiga fångsten. Så har också visat sig vara fallet, samtidigt som systemet är utomordentligt behovsrelaterat: matnyttig och därtill rikligen förekommande fisk, som sill och torsk, uppvisar stora, strukturellt finfördelade delsystem av beteckningar, medan sällsynt fisk i

allmänhet har en enda benämning per fiskslag. En del fiskar, ofta plattfiskar, kan på grund av sin höga kvalitet ge goda inkomster, trots att de inte förekommer i så stor mängd som sill och torsk. Detta kan också resultera i riklig namnförekomst. Beteckningarna på bergskäddan utgör ett gott exempel på detta. Omvänt kan låg kvalitet resultera i en mängd pejorativer, vilket är fallet med lerskäddan. Dahlstedt (1950, s. 38) anför liknande förutsättningar för benämning av växter.

Ju större uppsättning hyponymer som kan konstateras för ett givet fisknamns del, desto mer **central** position anses fisknamnet inta i det totala systemet. Termerna **central** och **perifer** utgör mina försvenskningar av **basic** respektive **peripheral** hos Lehrer (1974). I det bohuslänska fisknamssystemet är *sill* alltså den mest centrala benämningen. Den följs av *torsk*, *makrill* och *ål*. Ute i periferin hittar man benämningar på liten, obetydlig fisk och allra längst ut beteckningar på sådan fisk som har iakttagits bara vid enstaka tillfällen av enstaka informanter. Kapitelindelningen i avhandlingen rör sig från centrum till periferi. I stort sett blir detta en gång från de ekonomiskt viktigaste fiskslagen till de ekonomiskt ointressanta.

I zoologiska framställningar rörande fisk arbetar man inte med matnyttighetsprincipen, utan fiskslag som är perifera i det bohuslänska systemet, t.ex. havsnejonogat och pirålen, behandlas först och efter helt andra klassificeringsmetoder. En konstruerad hierarki föreligger dock, med **klasser** och **ordningar** som hyperonymer till **artnamn**. Det bohuslänska systemet använder inte **artnamn** som begrepp. Närmaste motsvarighet är **fiskslag** eller det synonyma **fisksort**. När det gäller benämningar på matfisk, överensstämmer de bohuslänska fiskslagsbeteckningarna till stor del med artnamnen i de zoologiska systemen (jfr 1.7. Folkspråk – fackspråk – riksspråk), medan icke matnyttiga fiskar uppvisar benämningsskillnader mellan de båda systemen. Vissa, icke matnyttiga fiskslag är t.o.m. så till den grad ointressanta för bohuslänska fiskare, att somliga meddelare inte kan uppge någon beteckning för dem, trots att de är igenkända och ingalunda sällsynta. I det språkliga systemet saknas de alltså helt, åtminstone på en del insamlingsorter, och kan därför där bilda

koverta kategorier. (Termen har lånats och översatts från Kay 1971.) Exempel på sådan kovert kategori utgör skärlången, som de flesta informanter inte har något namn på, men som i zoologiska handböcker redovisas med tre olika beteckningar, *tre-tömmad*, *fyrtömmad* och *femtömmad skärlånga*.

Inom modern, semantisk forskning är begreppet **prototyp** vedertaget, även på handboks-nivå (se t.ex. Leech 1981 och Linell 1982). Det är även gångbart för beskrivningen av fiskslagsnamnen, konkreta substantiv som refererar till bakomliggande, högst påtagliga företeelser, nämligen de olika fiskarterna: sill, torsk o.s.v. För språkbrukaren, inte minst för den specialiserade bohuslänske fiskaren, väcks klara föreställningar till liv, när han hör ordet *sill* nämnas. Helt andra, men lika klara föreställningar uppstår vid signalerna *torsk* eller *makrill*. Dessa prototypföreställningar är klart avgränsade från varandra, även om det är vanskligt att via semantisk särdragsanalys entydigt söka skilja prototyperna för *sill*, *torsk* och *makrill* åt. Orden bildar snarast "semantiska öar", lagrade i informantens mentala lexikon, inom den semantiska "arkipelagen" (domänen) *fisk*.

Om en ny referent skulle tillkomma, t.ex. vid fiske på någon ny fångstplats långt ute till havs, skulle det kunna uppstå behov av någon ny fiskbeteckning. Samma behov skulle kunna kännas påkallat, om någon föraktad "namnlös" fisk (jfr ovan) genom brist på annan fisk t.ex. blev användbar som agn i hummertinor. I det förra fallet får man tänka sig, att en ny prototypföreställning uppstår. I det senare fallet är det troligen så, att prototypföreställningen finns lagrad hos informanten, men som kovert kategori. I båda fallen är det sannolikt, att de nya beteckningarna blir av metaforiskt slag. Autentiska exempel på benämningar i de båda tänkbara situationerna är *blåvitling* och *snuskäft*. Blåvitlingen är en fisk, som företer vissa likheter med vitlingen, dock utan att någonsin sammanblandas med denna. *Blåvitling* är sålunda en metafor (jfr s. 117) i likhet med t.ex. *berggylda* och *marulk*. *Snuskäft* är belagt i Göteborgs skärgård som benämning på skärlången (jfr s. 150). I allmänhet är denna fisk alltså lexikalt kovert, trots att den förekommer i kustbandet på relativt grunt vatten. Spridning av *snuskäft* är naturligtvis tänkbart, om skär-

lången skulle bli på något sätt användbar. En annan möjlighet är att det fackspråkliga *skärlånga* kommer in som etablerad beteckning i systemet, en utveckling som hittills har belagts i ett par enstaka fall för Bohusläns vidkommande.

2.2. Kapitelindelning

Varje kapitel i det följande har följande underavdelningar: (1) Material, (2) Etymologi, (3) Betydelseschema, (4) Nutida system. Den sistnämnda avdelningen är den mest omfattande och kräver ofta en kommentar som en femte punkt. Kommentaren kan gälla skilda problem; oftast rör den betydelseförskjutningar inom systemet.

2.2.1. Material

Materialet redovisas enligt hävdvunnen, dialektologisk metod. Äldre material, främst från DAG:s samlingar och Malms fauna (jfr s. 3 f.), matchas kapitel för kapitel mot det nyinsamlade, varvid de fisknamn som inte har kunnat beläggas i nutid får en speciell markering, ett framförställt frågetecken. Vidare ordnas alla benämningar på samma fiskslag alfabetiskt, varefter följer benämningarna på nästa fiskslag, också i alfabetisk ordning internt o.s.v. I slutet av avhandlingen redovisas samtliga bohusslänska fisknamn i en samsorterad, alfabetisk ordlista. När det gäller val av huvudord för varje fiskslagsgrupp i materialredovisningen, gäller den principen, att om två eller flera ord är ungefär lika frekventa som beteckning på samma fisk, väljs det ut till huvudord som har en likalydande motsvarighet i zoologiska handböcker. Hänvisning görs genomgående till Muus & Dahlström (1965), fortsättningsvis förkortad M–D, som är en modern zoologisk handbok om havsfisk. Vid behandlingen av det centrala matfisksystemet uppstår härvidlag inga problem, men vid beskrivningen av periferin måste ibland översättningar till zoologiskt fackspråk läggas till. Den mest frekventa bohusslänska

beteckningen brukas då som huvudord, t.ex. *komule*, omedelbart följd av den zoologiska beteckningen, i detta fall *paddtorsk*.

Varje fiskbeteckning med en given betydelse betraktas som en egen lexikalisk enhet. I ordbildningshänseende förekommer tre typer: osammansatt (enkelt) ord, t.ex. *sill*, sammansatt (tvåledat) ord, t.ex. *rödfisk*, och ordgrupp, t.ex. *äkta tunga*. Indelningen baseras på Conklin (1962, s. 121 ff.) m.fl. forskare som har intresserat sig för folktaxonomier och deras lexikaliska behandling. Conklin gör en liknande uppdelning i tre klasser som de nyss nämnda. Exempelvis *sill* och *rödfisk* skulle av honom kallas **odelade** ("unitary simple" respektive "unitary complex"), medan *äkta tunga* skulle placeras i gruppen **sammansatta** ("composita").

Dialektgeografiska differenser markeras i materialredovisningen på sedvanligt sätt, genom att beläggsorter eller ibland större geografiska områden, t.ex. "Göteborgs skärgård", anges. Redovisningen sker genomgående från söder till norr, när en sådan ordning är tillämplig.

Uttalsmarkeringar med hjälp av landsmålsalfabetet används normalt bara för ordformer som innehåller specifikt bohuslänska drag och inte bara uppvisar korrespondenser som följer generella ljudlagar. Ansträngningar har gjorts för att bringa ned antalet tecken. I övrigt hänvisas till Eriksson (1961).

2.2.2. Etymologi

Etymologisk ordförklaring används som hjälpmedel för att föra de olika beteckningarna till någon relevant betydelsegrupp (jfr 2.2.3. Betydelseschema). Etymologiavsnittet förbereder analysen av framförallt två kategorier av ord: dialektala fisknamn som är genomskinliga för meddelaren men ogenomskinliga för läsaren respektive generellt ogenomskinliga fisknamn (där för en nutida språkbrukare namngivningsorsaken alltså har blivit dunkel). För språkforskaren kan det vara intressant att genom etymologiskt studium söka klarlägga om dessa namn i förklarar "genomskinligt" skick överhuvudtaget går att placera in i någon av de åtta

förefintliga betydelsegrupperna. Om inte, skulle det kunna bero på att namngivningsprinciperna för fisk, historiskt sett, förändrats.

Det bör tilläggas, att termen "etymologi" här används i en något speciell betydelse. Det är alltså inte fråga om härledning så långt möjligt av varje enskild fiskbeteckning utan fastmer ett försök att finna en godtagbar namngivningsgrund för var och en av de ogenomskinliga benämningarna. Ibland har jag funnit flera acceptabla namngivningsgrunder. De redovisas då vid sidan av varandra. Syftet med etymologiavsnittet är således i första hand att knyta an de ogenomskinliga beteckningarna till det nutida systemet. **Etymologi** i den här aktuella användningen av termen kan alltså definieras sålunda: kartläggning av namngivningsorsakerna hos de ogenomskinliga beteckningarna. David Kornhalls *Sydsvenska fisknamn* (1968) har därvid varit en rik källa att ösa ur. *SAOB* m.fl. sekundärkällor har fått räcka, där angivna namngivningsorsaker i förekommande fall har visat sig vara plausibla.

2.2.3. Betydelschema

Vid intervjuerna har informanterna tillfrågats om vilka beteckningar de anser vara **genomskinliga** i fråga om namngivningsorsak, och vilka de menar vara **ogenomskinliga**. De genomskinliga har delats in i åtta olika kategorier enligt följande uppställning med hänsyn till postulerad namngivningsorsak. Sålunda erhålls sammantaget nio kategorier (med exempel till höger):

(1) Storlek	<i>storsill, småtorsk</i>
(2) Färg och lyster	<i>vitling, blankål</i>
(3) Utseende i övrigt	<i>pigghaj, storgap</i>
(4) Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet	<i>islandssill, bergtorsk</i>
(5) Beteende	<i>leketorsk, snuffa</i>
(6) Fångstmetod	<i>trälsill, vadmakrill</i>
(7) Försäljningsmetod	<i>blandsill, knippetorsk</i>
(8) Användningsområde	<i>agnsill, gravmakrill</i>
(9) Ogenomskinliga namn	<i>loddsill 'småsill'</i> <i>hakussa 'havskatt'</i>

I de tvåledade benämningarna är det som synes oftast förleden som uppbär genomskinligheten. I ordbildningshänseende kan *sill – storsill* utgöra typexempel på namngivningsstrategi inom systemet. *Sill* utgör därvid den gamla informationen medan den nya, specificerande informationen ligger i förleden *stor-* (jfr Cassirer 1977, s. 83 ff.). Fall som *storsill* bör emellertid skiljas från de metaforiska beteckningarna av typen *blåvitling* (jfr s. 13), som är hierarkiskt jämställda med *sill, torsk* o.s.v. Med andra ord: *storsill* är en sorts sill och står därför i ett kritiskt förhållande till beteckningen *sill*, medan något liknande inte gäller mellan *blåvitling* och *vitling*, eftersom blåvitling inte är en sorts vitling.

Som hjälpmedel, både vad gäller analytiskt tänkesätt och terminologi, har fältteorin varit ovärderlig för undersökningen. En konkret och överskådlig genomgång av fältteorins möjligheter och inte minst av vad den har att erbjuda vid kartläggningen av semantiska relationer inom folktaxonomier gör Lehrer (1974). Detta verk har även använts av Nikula (1979) i en studie över dialektal väderleksterminologi i Närpes socken i Finland. Eftersom Nikula emellertid endast fokuserar utvalda delar i ett större system och dessutom låter vissa väderlekstyper, vind, nederbörd etc., bilda utgångspunkt i stället för de ord som brukas om de olika typerna av väder, så har hennes avhandling mindre relevans för min undersökning. Närmare släktskap med mitt eget arbete har jag då funnit i några uppsatser av Brent Berlin, Dennis Breedlove och Peter Raven (1968, 1972, 1973). Liksom Kay (jfr s. 12 f.) uppmärksammar de bl.a. koverta kategoriers betydelse för helhetsbilden i ett folkligt ordsystem. Vidare penetrerar de grundligt de hierarkiska förhållandena i folktaxonomier (jfr nedan).

Någon strikt tillämpning av fältteorin är det inte fråga om i föreliggande utredning. Man kan naturligtvis säga att det är betydelsefältet 'fisk' som undersöks. Vidare liknar det som här kallas "betydelsegrupp" i viss mån det som fältteoretiker brukar kalla "fält" eller "domän". Till skillnad från hur dessa termer normalt brukar användas förutsätts emellertid inte "betydelsegrupp" ingå i något avancerat teoretiskt system, utan avses bara underlätta en klassificering av det vildvuxna folkliga beteck-

ningssystemet. Det förtjänar dock att kraftigt understrykas, att man inte skall vänta sig konformitet och strikt systematik i det bohuslänska fisknamnssystemet. Ojämnheter i hierarkierna, luckor och överlappningar är tvärtom några av de mest utmärkande dragen för folktaxonomier. Sålunda kommer det t.ex. att framgå, att både plattfisk och haj på en högre hierarkisk nivå än fiskslagsnivån bildar utbrytargrupper via särdraget KROPPSFORM, och att deras beteckningar därmed formerar stora, klart iakttagbara, delfält inom den totala domänen 'fisk'. Ett annat delfält utgör t.ex. *stortorsk*, *halvtorsk*, *småtorsk* i gruppen (1) Storlek.

Med **betydelsegrupp** avses snarast de beteckningar som har gemensam (huvudsaklig) namngivningsorsak (i tabellerna kallad benämningssgrund). Inplaceringen i betydelsegrupp erbjuder i allmänhet inga svårigheter, med undantag för en del av de metaforiska fiskbeteckningarna. Som metafor betraktar jag i det här sammanhanget ett ord som kommit att användas överfört om något – i detta fall fisk – som på ett eller annat sätt liknar det som ordet denoterar i sin grundbetydelse. (Om definitionen av **metafor**, se t.ex. Stern 1931, s. 301 ff.) Om ordöverföringen sker i flera led, kan emellertid det ursprungliga betydelsesambandet bli mycket uttunnat. Så är uppenbarligen fallet med t.ex. fisknamnet *bonde* 'lerskädda', med betydelseförskjutning från *bonde* 'lantbrukare' via *bonde* 'till utseende och beteende negativt avvikande person' till *bonde* 'föraktad plattfisk, oftast lerskädda' (jfr s. 96 ff.). Det är alltså synnerligen diskutabelt, vilken betydelsegrupp *bonde* 'lerskädda' m.fl. liknande metaforiska fisknamn skall föras till. Jag har valt att placera de flesta, bl.a. *bonde*, i grupp (3) Utseende i övrigt, med argumentation för varje enskilt fall. Ett litet fåtal har förts till grupp (1) Storlek, och något enstaka till grupp (2) Färg och lyster. Det kan tilläggas, att Marius Kristensen redan 1911 var inne på problemet med metaforiska benämningar. I sin uppsats "Folkelige planteslægter" från detta år visar han exempel på hur dialektala, ofta metaforiska, växtnamn kan bilda semantiskt sammanhållna grupper. Helt i linje med Kristensen resonerar även Berlin (1972) när det gäller metaforernas hierarkiska ställning inom etnobotanisk nomenklatur.

2.2.4. Nutida system

I det nutida systemet ingår alla de beteckningar på fisk, som har samlats in under de tidigare nämnda inspelningsåren 1979–1984. Det förtjänar att poängteras, att informanterna inte brukar alla i dagligt tal. En liten del används kanske enbart någon enstaka gång, t.ex. då man med gamla vänner talar om gångna tiders fiske, medan ett fåtal andra åter har visat sig vara helt passiva, bevarade i sagesmännens minne från barndomstiden, då man hjälpte farfar eller morfar med hemmafisket. Sådana fall redovisas vid behandlingen av varje enskilt ord.

Benämningar på fisk är naturligtvis nära sammankopplade med andra centrala termer inom fiskerinäringen, t.ex. för redskap, fiskeplatser och bottenförhållanden. Vid intervjuerna har jag av informanterna försetts med riklig information om dessa ting. Centrala verk, som i skriftlig form belyser det bohuslänska fisket från mångahanda synpunkter, är Haneson & Rencke, *Bohusfisket* (1923), Hasslöf, *Svenska västkustfiskarna* (1949) och Filipson, *Svenska västkustfiskarnas centralförbund 1930–1980* (1980).

Beskrivningen av fisknamnen i det nutida systemet följer betydelseschemats uppställning, med undantag av de få beteckningar, excerpter huvudsakligen från DAG och Malm, som i schemat är markerade med parentes, vilket anger att nutida belegg trots grundliga undersökningar inte har kunnat spåras. Redovisningen sker sålunda med storleksbeteckningarna först, följda av färgbeteckningarna o.s.v.

Följande terminologi kommer till användning vid beskrivningen av det nutida fisknamssystemet:

(1) **Synonymi** och **ekvivalens**. Lehrer (1974, s. 23) definierar synonymi som bilateral implikation. Heltäckande synonymi är ytterligt sällsynt, på grund av att skillnader i nyans, ton, attityd m.m. gör att ett ord oftast inte kan bytas ut mot ett annat utan att en viss betydelseförskjutning kan noteras. Linell (1982) brukar termen "närsynonymi" för att markera detta förhållande. Här används precis som i de flesta framställningar det enkla **synonymi** också för icke heltäckande fall. Om samma fisk på en

beläggsort i norra Bohuslän benämns ömsom *storgap*, ömsom *lerskädda*, d.v.s. då referentiell identitet föreligger, anses synonymi vara för handen. Om vidare samma fisk på en ort i södra Bohuslän kallas för såväl *bonde* som *lerskädda*, föreligger även synonymi de båda sistnämnda emellan. *Storgap* från norra Bohuslän och *bonde* är däremot ekvivalenter. **Ekvivalens** är sedan länge en vedertagen term bland svenska dialektologer, och den används för att markera dialektgeografisk distribution för liktydiga beteckningar.

(2) **Antonymi**. Termen antonymi anses allmänt i modern semantisk teori inte bara avse binära motsatsförhållanden som *norr – söder* utan även fallande skalor och andra relationella förhållanden. Högst ordnade bland antonymerna i fisknamnssystemet ligger motpolerna *stor – liten*. För matfiskens del är det relativt lätt att kartlägga vad som avses med *småfisk*. Så kallas nämligen den fisk som enligt fastställda regler inte uppnår ett visst mått utan måste sorteras ut ur fångsten och i allmänhet kastas tillbaka i havet. Motsatsen är *stor fisk*, av informanter definierad som 'fisk som står måttet'. Småfisk av matfisk har ofta en speciell typ av namn. De kommer att behandlas i kap. 9. Småfisk, där även beteckningar på annan småfisk, d.v.s. icke-yngel, kommer att redovisas.

Storleksordning som inte uttrycks genom binära poler utan är skalenlig eller graderbar (jfr Lyons 1977, s. 271 ff.) förekommer även. Så gott som all matfisk graderas i fallande storleksordning, t.ex. *storsill – halvsill – småsill* eller efter en nyare och mera fingradig skala, *sill nr 00 – sill nr 0 – sill nr 1 – sill nr 2 – sill nr 3 – sill nr 4*.

Som en typ av antonymer klassas normalt även relationsord inom familjen, som *far – son, man – hustru* o.s.v. (jfr Leech 1981, s. 103 ff.). I fiskvärlden förekommer ibland fullt iakttagbara könsskillnader. Markerade i lexikon som par är t.ex. *stenbit – kvabbs* 'hanne respektive hona av sjurygg'.

(3) **Polysemi** definieras av Kay (1971) som multipel betydelse. Eventuellt kan olika typer av polysemi urskiljas, oftast i periferin av fisknamnssystemet. Inledningsvis skall den vanligaste typen redovisas. I Tjörnområdet, t.ex. på Klädesholmen (jfr s. 148 f.),

kan inte mindre än tre, av informanter klart urskiljbara fiskslag gemensamt benämnas *snugga*. Med denna beteckning avses dels 'snultra', dels 'berggylta' och dels 'blågylta'. Benämningarna *snultra*, *berggylta* och *blågylta* är gångbara inom såväl den zoologiska som den bohuslänska taxonomin, i den sistnämnda dock som synes inte genomgående. Ordet *snugga* utgör därför inte bara ett konkret fall av polysemi. Det kan även tas som exempel på ett typiskt avsteg från den symmetriska ordning som brukar prägla fackspråkliga taxonomier som den zoologiska. Denna ordning saknar emellertid relevans för folkliga system, där ojämnt flöde av benämningar, luckor och överlappningar är ett karaktäristiskt drag.

2.2.5. Betydelseförskjutning och betydelseförändring

Betydelseförskjutning på grund av metaforisk användning av ett ord är ett ganska väl uppmärksammat problem bland semantiker och dialektologer. Systematiskt studium av betydelseförskjutning på ordplanet i sin helhet i nutida system har däremot inte ägnats lika stort intresse. Ett undantag utgör Gustaf Stern, vars sjunde och sista klass av betydelseförändring kallas **adekvation** (eng. *adequation*). Denna har stor relevans för matfiskgruppen bland de bohuslänska fisknamnen. Adekvation – utan föregående betydelseförändring – beskrivs i Sterns *Meaning and Change of Meaning* (1931) på följande sätt: "Adequation without previous sense-change is constituted by a shift of attention to, and concentration of attention on either (1) characteristics of the referent that have not previously taken a predominant position, but which now attract attention so that the apprehension of them becomes the central (predominant) element of meaning" (s. 404). Exempel: *islandssill* har en genomskinlig betydelse av 'sill fångad vid Island' och är inplacerat i betydelsegrupp (4) Fångstplats, namn eller beskaffenhet. Eftersom islandssillen är mycket stor och fet, betraktas den sedan länge som en kvalitetsprodukt. Beteckningen *islandssill* har kommit att ses som ett varumärke på sill av högsta kvalitet både bland fångstmän, uppköpare och konsumenten.

ter. Uppmärksamheten har därför efterhand koncentrerats på kvaliteten mera än på fångstplatsen, varvid den semantiska ramen för *islandssill* har kommit att förskjutas från 'sill fångad vid Island' mot 'stor, fet sill av mycket hög kvalitet'. I denna första fas har den referentiella identiteten inte ändrats. I våra dagar råder det emellertid brist på sill som i realiteten är fångad vid Island. Annan stor, fet sill av god kvalitet tillhandahålls då i affärerna under beteckningen *islandssill*. Benämningen har härigenom undergått fullständig betydelseförändring av typ adekvation i och med att den referentiella ramen för *islandssill* har vidgats att omfatta i stort sett all stor fin sill, oberoende av fångstplatsen, t.ex. sill fångad i Kattegatt eller i Skagerack. (Om distinktionen **semantisk ram** – **referentiell ram**, se Stern 1931, s. 42.) Partiell adekvation kan också föreligga bland beteckningarna inom matfiskgruppen, vilket kommer att exemplifieras i avhandlingen framöver, samt genom *nordsjötorsk* nedan.

Benämningar på fisk vilkas betydelse förskjuts åt kvalitet och av vilka somliga undergår fullständig adekvation, kan sammanställas med en större grupp av beteckningar, oftast på matvaror, som har varit utsatta för en liknande men inte helt identisk process (såsom Staffan Hellberg påpekat för mig). Ordet *pilsner* är ett typexempel. *Pilsner* har ursprungligen betytt 'öl från staden Pilsen' (*SAOB* P 858) men har undergått fullständig adekvation och avser numera 'ljus öl i jämförelse med lager och porter' eller kanske ännu vanligare 'maltdryck med viss, fastställd alkoholhalt'. Exempelen på liknande matvarubeteckningar kan mångfaldigas: *bayonneskinka*, *brysselkål*, *hamburgare*, *hönökaka* och *vichyvatten* är några. Även personnamn kan användas som kvalitetsangivare. *Mazarin* torde vara mest känt. Utanför födoämnessfären finns exempel som *cardigan* och *teddybjörn*. Med ortnamnsförled kan nämnas *dalahäst* och *morakniv*. De båda sistnämnda produkterna tillverkas numera även i Hongkong. För att skilja dessa från de genuina varorna sätter man ofta epitetet *äkta* framför de sistnämnda. Men betydelsen även i detta *äkta* är diffus och allmänt kvalitetsgaranterande. Exempel på bruk av *äkta* med denna funktion finns även i det bohuslänska fisknamnssystemet: se *tunga* och *äkta tunga* s. 102 f. Bland fisk-

beteckningarna är emellertid typen *islandssill* och *nordsjötorsk* de vanligaste, d.v.s. komposita med egennamn som förled. *Islandssill* har som nämnts genomgått fullständig adekvation, medan adekvationen för *nordsjötorsk* är partiell, i och med att båda villkoren 'fångad i Nordsjön' och 'av högsta kvalitet' skall vara uppfyllda, d.v.s. den referentiella ramen har inte utvidgats. Det är dessutom utomordentligt intressant att iaktta, hur *nordsjötorsk* ingår i en hel rad betydelseförskjutningar av enahanda typ, *nordsjötorsk* – *skagerackstorsk* o.s.v., vilka tillsammans bildar en hel kedja av kvalitetsangivelser för torsk (jfr s. 54).

3. Sill, torsk, makrill och ål

Sill och torsk har alltid varit de matnyttigaste fiskarna i Bohuslän. Därefter kommer makrill och ål. Eftersom torsken är en mager fisk, lämpar den sig väl för torkning, en metod använd sedan urminnes tider. Innan bristen på salt i Norden avhjälpes genom handelsmän från Lübeck på 1200-talet, hade torkning använts som konserveringsmetod även för sill (*KLNM* 4, s.v. Fisketilvirkning), helt säkert dock med sämre resultat än med torsken, eftersom sillen är en fet fisk och svår att torka. Salt sill och även salt makrill blev en viktig handelsvara redan under medeltiden. Medan torsk är en relativt stationär fisk, kommer sillen och går med intervaller. De stora sillperioderna har tidvis skänkt många arbetstillfällen och stor rikedom åt Bohuslän. Haneson & Rencke (1923) och Hasslöf (1949) lämnar i sina verk som nämnts inledningsvis fylliga redogörelser för västkustfisket både i historisk tid och i nutid.

Trots sviktande tillgång på fisk och nutida restriktioner är de av tradition matnyttigaste fiskarna fortfarande av störst ekonomiskt värde. Under 1982 landades på Västkusten sill och strömming för 95,5 milj. kr. och torsk för drygt 36 milj. kr. Ål såldes för 11,5 milj. och makrill för 2,6 milj. kr. (Statistiska meddelanden J 1983:2.2). 1982 års siffra för makrill är extremt låg, vilket beror på vikande tillgång och starkt restriktiva kvoter. Makrillen betraktas trots detta allmänt som betydligt viktigare än ålen; den har varit mycket rikligare förekommande tidigare och föremål för en livlig handel sedan lång tid tillbaka. Mycket riktigt visar sig makrillen också ha en mera central position i det språkliga systemet än vad ålen har, i betydelsen rikare uppsättning av hyponymer.

3.1. Material

Sill (M–D s. 67 f.). Allmänt Bhl. Etymologi s. 31.

agnsill 'småsill, lämplig till agn på krok'. Allmänt Bhl.

?*avlings sill* 'fullvuxen, fortplantningsduglig sill, 3 år eller äldre'.

Utdöd benämning (Ekström s. 11, Malm s. 570).

blandsill 'sill som inte är sorterad efter storlek'. Allmänt Bhl.,
numera sällsynt.

?*brissling* 'småsill'. Flera belägg i DAG. Ej belagt i det nutida
systemet. Jfr *brissling* 'skarpsill' s. 57. Etymologi s. 31.

etta 'sill nr 1, relativt stor sill, 20–25 cm lång'. Allmänt Bhl.

ettans sill 'sill nr 1, en etta'. Allmänt Bhl.

fetsill 'stor sill av hög kvalitet'. Allmänt Bhl.

fladensill 'sill fångad vid Fladen grund i Nordsjön'. Allmänt Bhl.

?*fillsill* 'sill med rom eller mjölke'. Flera belägg i DAG. Ej
belagt i det nutida systemet.

fyra 'sill nr 4, d.v.s. småsill, ca 10 cm lång'. Allmänt Bhl.

fyrans sill 'sill nr 4, en fyra'. Allmänt Bhl.

garnsill 'sill fångad med garn (nät), s.k. sillegarn'. Allmänt Bhl.

?*gråbensill* 'stor, mager sill'. Många belägg i DAG. Ej belagt i
det nutida systemet. Etymologi s. 31.

?*grässill* 'liten utlekt sill'. Utdöd benämning (Ekström s. 11,
Malm s. 570).

halvsill 'medelstor sill, ca 20 cm lång'. Allmänt Bhl.

höstsill 'sill som har lekperiod under hösten'. Rörö, Mollösund,
Nordkoster.

inmatssill 'sill med rom eller mjölke'. Fjällbacka 1926 (DAG).
Käringön.

islandssill 'sill fångad vid Island'. Allmänt Bhl.

istersill 'stor, fet sill'. Fjällbacka 1926 (DAG). Käringön.

järnsvenske 'lång, mager sill (skämtsamt)'. Kungshamn 1962
(DAG). Smögen.

kattegattsill 'sill fångad i Kattegatt'. Allmänt Bhl.

knubbsill 'sill med rund kroppsform'. Smögen.

loddsill 'småsill, 9–12 cm'. Allmänt Bhl. Etymologi s. 31.

nolla 'sill nr 0, stor sill, 25–30 cm lång'. Allmänt Bhl.

nollans sill 'sill nr 0, en nolla'. Allmänt Bhl.

noll-noll 'sill nr 00, största sortens sill, ca 30 cm lång'. Allmänt Bhl.

noll-nollans sill 'sill nr 00, en noll-noll'. Allmänt Bhl.

norgesill 'sill fångad utanför Norges kust'. Kåringön.

?*pinnsill* 'liten, mager sill'. Hapax legomenon Svenneby 1933 (DAG).

?*samsill* 'stor, osorterad sill'. Utdöd benämning (Ekström s. 11).

sill nr 00, 0, 1, 2, 3, 4 'modern storlekssortering i fallande skala av sill som saluförs, från ca 30 cm till 10 cm lång'. Allmänt Bhl.

sillekung 'extra stor och fin sill'. Flatholmen, Grebbestad, Nordkoster. Jfr *sillekung* 'staksill' s. 183.

skageracksill 'sill fångad i Skagerack'. Allmänt Bhl.

slosill 'mager sill, som just har lagt rommen'. Gammal, allmän beteckning. Etymologi s. 31.

småsill 'liten sill, ca 15 cm lång'. Allmänt Bhl.

storsill 'stor sill, mer än 20 cm lång'. Allmänt Bhl.

stråksill 'mager, utlekt sill'. Gammal beteckning (Ekström s. 6, Malm s. 570.) Rönnäng 1945 (DAG). Kåringön. Etymologi s. 31.

tomsill 'mager, utlekt sill'. Gammal, allmän beteckning.

trea 'sill nr 3, d.v.s. relativt liten sill, 10–15 cm lång'. Allmänt Bhl.

treans sill 'sill nr 3, en trea'. Allmänt Bhl.

trålsill 'sill fångad med trål'. Allmänt Bhl.

tvåa 'sill nr 2, d.v.s. mellanstor sill, 15–20 cm lång'. Allmänt Bhl.

tvåans sill 'sill nr 2, en tvåa'. Allmänt Bhl.

vadsill 'sill fångad med vad'. Allmänt Bhl.

?*vintersill* 'sill fångad under vintern'. Fjällbacka 1926 (DAG).

vårsill 'sill som har lekperiod under våren'. Rörö, Mollösund, Nordkoster.

?*väljesill* 'fullvuxen sill, 10–13 tum, som väljs ut från de mindre'. Utdöd benämning (Ekström s. 10, Malm s. 570).

Torsk (*tøsk* söderifrån t.o.m. Orust, *tøsk* norra Bhl. i allmänhet). (M–D s. 98 ff.) Allmänt Bhl. Etymologi s. 31 f.

bergtorsk 'torsk som lever på berggrund'. Allmänt Bhl.

?*cabliau* (*kabeljo*) 'stor torsk'. Utdöd benämning (Oedman s. 48 f.). Etymologi s. 32.

djuphavstorsk 'torsk fångad på djupt vatten, ca 40 m och därunder'. Allmänt Bhl. i variation med *djuptorsk* och *djupvattenstorsk*.

djuptorsk 'torsk fångad på djupt vatten'. Allmänt Bhl.

djupvattenstorsk (*dÿbvanstÿsk* el. *-tÿsk*) 'torsk fångad på djupt vatten'. Allmänt Bhl.

etta 'torsk nr 1, relativt stor torsk, 65–90 cm lång'. Allmänt Bhl.

ettans torsk 'torsk nr 1, en etta'. Allmänt Bhl.

fyra 'torsk nr 4, liten torsk, 35–45 cm lång'. Allmänt Bhl.

fyrans torsk 'torsk nr 4, en fyra'. Allmänt Bhl.

fähus 'mycket stor, mager torsk'. Bovallstrand.

grotorsk 'maskstungen torsk'. Rörö. Etymologi s. 32.

gråtorsk 'djupvattenstorsk, med grå rygg'. Kungshamn.

grå torsk 'djupvattenstorsk, med grå rygg'. Kåringön.

grästorsk 'torsk som lever på tångbotten'. Södra Bhl.

?*gyttorsk* 'torsk med rom i'. Hapax legomenon Herrestad 1932 (DAG). Etymologi s. 32.

?*halvknipping* 'torsk på 1 kg'. Hapax legomenon Hogdal 1950 (DAG).

halvtorsk 'medelstor torsk, drygt 50 cm lång'. Allmänt Bhl.

hans 'stor, mager torsk'. Bovallstrand. Etymologi s. 32.

kattgattstorsk 'torsk fångad i Kattgatt'. Allmänt Bhl.

knippetorsk 'torsk på 1,5–2 kg'. Hogdal 1950 (DAG). Strömstad.

?*knipping* 'torsk på 1,5–2 kg'. Hapax legomenon Hogdal 1950 (DAG). Jfr *halvknipping* 'torsk på 1 kg'.

koljetorsk 'torsk på 1–2 kg, fångad på koljebacka'. Gullholmen 1932 (DAG). Dyrön, Grundsund.

leketorsk 'fullvuxen, utlekt torsk'. Åstol, Bovallstrand.

ljus torsk 'djupvattenstorsk'. Spridda ställen i hela Bhl.

lusetorsk 'stor, mager torsk med ohyra'. Allmänt Bhl.

mörk torsk 'torsk med mörk rygg, ofta fångad på relativt grunt vatten'. Spridda ställen i hela Bhl.

nolla 'torsk nr 0, stor torsk, minst 50 cm lång'. Allmänt Bhl.

nollans torsk 'torsk nr 0, en nolla'. Allmänt Bhl.

- nordsjötorsk* 'djuphavstorsk, fångad i Nordsjön'. Allmänt Bhl.
- räktorsk* 'djuphavstorsk, bifångst i räkträlen'. Smögen.
- ?*rödtorsk* 'bergorsk'. Utdöd benämning (Ekström s. 31).
- ?*sandorsk* 'torsk som lever på sandbotten'. Flera belägg i DAG, ej i det nutida systemet.
- silletorsk* 'torsk fångad i sillstim, ofta på djupt vatten'. Marstrand, Fjällbacka.
- skagerackorsk* 'torsk fångad i Skagerack'. Allmänt Bhl.
- skivetorsk* 'stor torsk med vitt, fast kött'. Åstol, Smögen.
- skivig torsk* 'stor torsk med vitt, fast kött'. Marstrand.
- skivretorsk* 'stor torsk med vitt, fast kött'. (Malm s. 480.) Käringsön.
- skrejtorsk* 'stor torsk, fångad i Nordsjön'. Skaftö (DAG). Smögen. Etymologi s. 32.
- ?*slotorsk* 'torsk fångad på medeldjupt vatten, norrmännens *sildtorsk*'. Utdöd benämning (Ekström s. 30). Etymologi s. 32 f. Jfr *slosill* s. 26.
- slångertorsk* 'mager torsk'. Gullholmen, Fjällbacka (DAG). Grundsund, Fjällbacka. Etymologi s. 33.
- slätbottenorsk* (*slætbanstósk*) 'ljus torsk, fångad på lerbotten på djupt vatten'. Mollösund.
- småorsk* 'liten torsk, ca 35–50 cm lång'. Allmänt Bhl.
- stortorsk* 'stor torsk, 1 m lång och däröver'. Allmänt Bhl.
- stor torsk* 'stor torsk, 1 m lång och däröver'. Spridda ställen i hela Bhl.
- svart torsk* 'torsk med mörk rygg, ofta fångad på relativt grunt vatten'. Spridda ställen i hela Bhl.
- taretorsk* (*tåretósk*) 'torsk som lever på tångbotten'. Norra Bhl. från Kungshamn. Etymologi s. 33.
- torsk nr 0, 1, 2, 3, 4* 'modern storlekssortering i fallande skala av torsk som saluförs, från ca 100 cm till 35 cm lång'. Allmänt Bhl.
- trea* 'torsk nr 3, relativt liten torsk, 38–50 cm lång'. Allmänt Bhl.
- treans torsk* 'torsk nr 3, en trea'. Allmänt Bhl.
- tvåa* 'torsk nr 2, halvstor torsk, 50–65 cm lång'. Allmänt Bhl.
- tvåans torsk* 'torsk nr 2, en tvåa'. Allmänt Bhl.

tångtorsk (*tåntåsk* el. *-tåsk*) 'torsk som lever på tångbotten'.

Allmänt Bhl. i variation med *grästorsk* el. *taretorsk*.

tälletorsk 'stor torsk, som förr såldes styckevis till Norge'. Galtö.

vit torsk (*wī d tåsk*) 'djuphavstorsk'. Klädesholmen.

vålgilltorsk 'stor torsk, som förr salufördes i s.k. vålor'. Smögen.

Etymologi s. 33.

västerhavstorsk 'samlingsnamn på kattgatts-, nordsjö- och skagerackstorsk'. Allmänt Bhl.

östersjötorsk 'torsk fångad i Östersjön'. Allmänt Bhl.

Makrill (M–D s. 140 f.). Allmänt Bhl. Etymologi s. 33.

bottenmakrill 'stor makrill, fångad nära botten'. Marstrand, Flatholmen.

cigarr 'småmakrill, ca 20 cm lång'. Marstrand.

Dogger x-makrill 'stor makrill, fångad på Dogger bank'. Smögen.

dörjemakrill 'makrill fångad med rännörj'. Allmänt Bhl.

etta 'makrill nr 1, stor makrill, 28 cm lång och däröver'. Allmänt Bhl.

ettans makrill 'makrill nr 1, en etta'. Allmänt Bhl.

exare 'stor makrill på 1 kg eller däröver'. Klädesholmen, Flat-holmen.

fetmakrill 'stor makrill'. Allmänt Bhl.

galt 'ovanligt stor makrill'. Rörö.

garnmakrill 'makrill fångad med garn (nät), s.k. makrillgarn'. Allmänt Bhl.

gravmakrill 'stor, fet makrill'. Fjällbacka.

halvmakrill 'medelstor makrill, 20–25 cm lång'. Spridda ställen i hela Bhl.

hästemakrill 'stor, fullvuxen makrill'. Rörö. Jfr *hästemakrill* 'taggmakrill' s. 108.

höstmakrill 'makrill fångad på hösten'. Allmänt Bhl.

?*krokmakrill* 'makrill fångad på krok med stillaliggande båt'.

Hapax legomenon Tjärnö 1928 (DAG). Jfr *metemakrill* s. 30.

kult 'halvstor makrill, 20–25 cm lång'. Allmänt Bhl.

kultemakrill 'halvstor makrill, 20–25 cm lång'. Spridda ställen i Bhl., i variation med *kult*.

- ?*kulting* 'halvstor makrill'. Fjällbacka 1926 (DAG).
kungsmakrill 'sällsynt makrill med något annan teckning än den vanliga'. Grebbestad.
makrill nr 1, 2 'modern storlekssortering i fallande skala av makrill som saluförs, från 28 cm och däröver till 23 cm'. Allmänt Bhl.
makrillkung 'ovanligt stor makrill'. Nordkoster. Jfr *makrillkung* 'taggmakrill' s. 108.
metemakrill 'makrill fångad med slagdörj'. Norra Bhl. från och med Orust.
notmakrill 'makrill fångad med ringnot'. Allmänt Bhl.
småmakrill 'liten makrill, 15–20 cm lång'. Allmänt Bhl.
sotenäsing 'mellanstor fin makrill (skämtsamt)'. Bro, Brastad (DAG). Kungshamn, Bovallstrand.
stormakrill 'stor makrill, mer än 25 cm lång'. Allmänt Bhl.
trålmakrill 'makrill fångad med trål'. Allmänt Bhl.
tvåa 'makrill nr 2, mindre makrill, 23–28 cm lång'. Allmänt Bhl.
tvåans makrill 'makrill nr 2, en tvåa'. Allmänt Bhl.
vadmakrill 'makrill fångad med vad'. Allmänt Bhl.
vårmakrill 'makrill fångad på våren'. Allmänt Bhl.
x-makrill 'stor makrill'. Hälleviksstrand (DAG). Smögen.

- Ål** (M–D s. 82 ff.). Allmänt Bhl., i den sydligaste delen även i betydelsen 'gulål'. Etymologi s. 33 f.
bergål 'svart, mager ål'. Åstol, Flatholmen.
blankål 'vandringsål'. Allmänt Bhl.
gräsål 'gulål'. Rörö.
gulål 'ål under uppväxtstadiet, med gula sidor'. Allmänt Bhl.
silverål 'vandringsål'. Galtö.
småål 'liten ål, 37–47 cm lång'. Allmänt Bhl.
små ål (koll.) 'små ålar, 37–47 cm långa'. Allmänt Bhl., i variation med *småål*.
storål 'stor ål, mer än 47 cm lång'. Allmänt Bhl.
stor ål 'stor ål, mer än 47 cm lång'. Allmänt Bhl., i variation med *storål*.
vandringsål 'fullvuxen, fortplantningsduglig ål'. Allmänt Bhl.
vanlig ål 'gulål'. Klädesholmen, Bovallstrand, Grebbestad.

vassnosa ål 'vandringstål'. Galtö.

3.2. Etymologi

Sill, fsv. *sild*, fvn. *sild* är troligen bildat till roten i verbet *så* och har ursprungligen haft kollektiv betydelse 'fisksäd', 'fiskyngel' (Smith 1911, s. 139 ff.). Det är vanligt att namn på småfisk, ofta småsill, brukas endast i kollektivum (jfr *gåt*, *stagg*, *yingel* m.fl, s. 167). Emil Smith framhåller också detta i sin uppsats (1911, s. 141 f.).

Brisling 'småsill', 'skarpsill' kommer ursprungligen av lågtyskans *brētlīng*, en avledning av *brēt* 'bred' (SAOB 4233). Jfr norska *brissling* 'skarpsill'. Torp anför en etymologi liknande SAOB:s.

Gråbensill har tidigare i hela Bohuslän varit benämning på stor och mager sill. Det förefaller frestande att avdramatisera SAOB:s tolkning (G 1104) om utseendemässig likhet med vargen. Kornhall tvekar något innan han godtar den (s. 78). Istället föreslår jag en något mera jordnära variant: namnet kan mycket väl ha uppstått därför att stor mager sill har gråa ben som är spretande och iögonenfallande när fisken förekommer i rensat tillstånd.

Lodd- i *lodsill* har betydelse av 'luden' (SAOB L 1026). Det är de tätt sittande fjällen som har gett upphov till benämningen. Jfr *lodda* s. 185 som är namn på en speciell liten laxfiskart i Norra ishavet.

Slosill har ursprungsbetydelse av 'sill som vandrar omkring i stim' och betecknar sill som leker eller just har lekt färdigt (SAOB S 6708). I Bohuslän har betydelsen 'utlekt sill' tagit överhanden, enligt samstämmiga uppgifter från flera informanter. Substantivet *slo* har enligt SAOB en betydelse av 'flock', 'skara'.

Stråksill betecknar i stort sett detsamma som *slosill*, d.v.s. 'mager, utlekt sill'. Förleden är enligt gängse ordböcker besläktad med verbet *stryka* (omkring i stim). Torp har dessutom *stråk* n. 'litet fiskstim'.

Torsk har en något oklar etymologi. Flera ordböcker, t.ex. Torp och de Vries, håller det för troligast att ordet är en avled-

ning av ett germanskt verb **pers-* 'torka', med betydelsen 'fisk som torkas'. Om tolkningen är den rätta, skulle alltså torskens hävdvunnet stora betydelse som handelsvara (se t.ex. *KLNM* 4, s.v. Fiskhandel) återspeglas i beteckningen på fisken.

Kabeljo anses vara en ombildning av holländska *bakeljauw*, spanska *bacallao* (*SAOB* K 11), enligt Hellquist släkt med latinets *baculus* 'käpp', med betydelse av 'stockfisk'. Enligt *SAOB* har *kabeljo* varit synonymt till *stortorsk*, benämning på den fisksort som man företrädesvis har berett *kabeljon* av.

Grotorsk 'maskstungen torsk' finns i belägg från Göteborgs skärgård. Enligt *DAG:s* samlingar (Norum 1938) är *gro* ett 'slags klena gulvita maskar, som finnes i vissa fisksorter (i synnerhet torsk och lubb)'. Torp menar att *gro-* i *grotorsk* sannolikt är släkt med svenska *grodd*, nynorska *gror* m. 'grodd' m.m.

Gyttorsk 'torsk med rom i' är belagt en enda gång. I *BOB* finns emellertid ett antal belägg för *gyt* f. 'rom hos fisk, företrädesvis torsk' samt *gyta* 'leka (om hummer)'. Jfr även *gât* 'sillyngel, småmakrill och även annan småfisk' s. 172.

Hans kan brukas som appellativ inte bara om person (*snål-hans* o.s.v.) utan även om djur, ofta med betydelse av 'klumpeduns' (*SAOB* H 426). När det gäller fisknamn, finns för Bohusläns vidkommande exempel som *hans* 'stor torsk', *hans* 'håbrand' och *hansekolja* 'stor kolja'. Vidare kan nämnas *hanse* 'ovanligt stor rödspotta' från Läsö (Espegaard II, 1980, s. 116). Det är helt tydligt att en betydelseförskjutning i riktning mot 'anmärkningsvärd storlek' har ägt rum för samtliga belagda fisknamns del.

Skrejtorsk är en frekvent norsk fiskbenämning som har lånats in sporadiskt i bohuslänskan. Den betecknar 'lekfärdig torsk (stortorsk) som fångas om våren då den uppträder i stora stim'. Etymologiskt är *skrej*, fvn. *skreið*, no. dial. *skreid*, besläktat med verbet *skrida* (*SAOB* S 4787).

Slotorsk har inte kunnat beläggas i nutid. Ekström (1845, s. 30) anger att det är namn på torsk, "den som fångas på medeldjupet och jämn botten, på kortare afstånd från skären, vilken

trakt af skärkarlen kallas sloa, ljusgrå med tydliga fläckar, norr-männens silltorsk" (jfr *silletorsk* s. 46). DAG har *slo* f. 'ställe i havet där berget sluttar brant ner mot djupet'. En av sagesmännen från Smögen har hört *slo* många gånger, inte i sitt eget mål utan genom en god vän från Tjörn som ofta förr satte backor "ute på sloa", d.v.s. ett par, tre distansminuter ut från land där kustsockeln tar slut och en brant sluttning tar vid ner mot djupare vatten, 20–25 famnar. Jfr även SAOB, S 6730. (*Slotorsk* kan inte betydelsemässigt föras samman med *slosill* s. 31.)

Slångertorsk avser mager torsk. I DAG:s samlingar finns belägg för *slångrot* adj. 'smal och mager' (Forshälla 1897). SAOB (S 7173) har *slångrig* 'som vinglar hit och dit, som slång-rar, slankig eller gänglig'. Verbet *slångra* sägs stå i avljudsförhållande till *slingra*.

Taretorsk är den nordbohuslänska ekvivalenten till sydbohuslänska *grästorsk* (s. 27). *Tare* och *gräs* betyder båda 'bandtång' enligt många sagesmän. Torp anför *tare* (*tarre*) 'bladtång' men nämner även betydelsen 'bandtång' för Bohusläns vidkommande. Jfr även Fries (1975, s. 57).

Vålgiltorsk – ibland i två ord – är detsamma som *stortorsk*. En minnesgod sagesman från Smögen har meddelat mig att minimimåttet på fisk med denna benämning skulle vara 75 cm från ögat till yttersta stjärtspetsen för att den skulle få kallas *vålgill*. Torp har *vorda* f. 'bunt, knippa'. En bohuslänsk *våla* innehöll 10 fiskar av torsksläktet. Jfr Hasslöf (1949, s. 418).

Makrill är enligt samstämmiga källor inlånat från nederländskan i samband med att saltad makrill under medeltiden blev internationell handelsvara (jfr s. 24). Fisken har tidigare haft ett annat namn i Norden, troligtvis *qlunn* (se t.ex. Kornhall s. 117). *Makrill* är enligt SAOB (M 94) m.fl. ordböcker möjligen samma ord som medelnederländska *makelele* och fornfranska *maquerel* 'kopplare', 'kopplerska', använt om makrillen eftersom denna fisk har ansetts följa honsillen och föra den till hannarna.

Ål är ett samgermanskt ord av ovisst ursprung. Torp knyter det med tvekan till sanskrit *āli-* 'strimma', 'streck'. Hellquist i sin tur förbinder latinets *anguilla* 'ål' med indoeuropeiska ord för 'orm' men finner det svårt att språkligt koppla *anguilla* till det german-

ålen i folktron på flera håll i Norden har varit ansedd som ormens broder och därför inte har varit omtyckt som föda, ett förhållande som gäller även för Bohuslän (se t.ex. Claussøn Friis, utg. 1881, s. 120).

3.3. Betydelseschema

Som redan anmärkts (s. 12) intar beteckningarna på sill, torsk, makrill och ål de mest centrala positionerna i det bohuslänska fisknamnssystemet. Deras hyponymer är också väl representerade i de olika betydelsegrupperna, som framgår av betydelseschemat i Tabell 1 (s. 35). Sill och torsk har flest benämningar, d.v.s. de är mest centrala. Fördelningen inom betydelsegrupper skiljer sig emellertid, vilket kommenteras i följande avsnitt. Där skall också lämnas kommentar till iakttagelsen att storleksangivelserna på ål är färre än för annan jämförbar fisk, liksom till att namnstrukturen för makrill är något mer fantasirik än för annan jämförbar matfisk.

3.4. Nutida system

De olika benämningarna på de fyra viktigaste fiskslagen bildar på det hela taget ett och samma mönster och behandlas därför tillsammans efter betydelsegrupp: Storlek, Färg o.s.v.

Beteckningar inom parentes i schemat är sådana som har hämtats i gamla faunor och i DAG:s samlingar men som inte har kunnat beläggas i nutid. Det är sannolikt att de har fallit ur systemet. De är emellertid medtagna i materialförteckningen och i schemat eftersom det kan vara intressant att fastställa vilka benämningar och eventuellt också vilka typer av benämningar som har fallit bort.

Inplaceringen i betydelsegrupper kan stundom vara problematisk. Främst gäller detta de metaforiska namnen som förefaller att ofta drabbas av betydelseförskjutningar (jfr kap. 2, s. 10 ff.). *Fä-*

Tabell 1. Betydelschema för sill, torsk, makrill, ål.

Benämningss- grund:	Beteckning för: 'sill'	'torsk'	'makrill'	'ål'
1. Stor- lek	storsill, halvsill, småsill, sill nr 00, 0, 1, 2, 3, 4, sillekung	stortorsk, stor torsk, halvtorsk, små- torsk, torsk nr 0, 1, 2, 3, 4	storkrill, halvmakrill, småmakrill, makrill nr 1, 2, exare, x-markrill, makrillkung	stordl, stor ål, småål, små ål
2. Färg o. lyster		gråtorsk, grå torsk, ljus torsk, mörk torsk, (rödorsk), svart torsk, vit torsk		blankål, gulål, silverål
3. Utse- ende i övrigt	fetsill, (fullsill), (gråbensill), inmat- sill, istsersill, järnsvenske, knubb- sill, (pinnsill), tomsill	fåhus, grötorsk, hars, lusetorsk, skivrig torsk, skivretorsk, skivtorsk, slångertorsk	cigarr, femmakrill, galt, hästmakrill, kut, kulltemakrill, (kulling), kungs- makrill, solentåsing	vanlig ål, vassnosa ål
4. Fångst- plats, namn el. beskal- fenhet	Islandsill, islandssill, kattegattsill, norgesill, skageracksill, (gråssill)	kattegattorsk, norrsjöforsk, skagerackorsk, västerhavstorsk, östersjöforsk, bergtorsk, djuphav- torsk, djuporsk, djupvatentorsk, gråtorsk, (sandorsk), (storsk), slåtbotentorsk, taretorsk, långtorsk	Dogger x-makrill, bottemmakrill	bergål, gråål
5. Bete- ende	(avingsill), höstsill, stråksill, (vintersill), vårsill	(gyvtorsk), leketskorsk, silltorsk	höstmakrill, vårmakrill	vandingsål
6. Fångst- metod	garnsill, trallsill, vadsill	kojjetorsk, råktorsk		
7. För- ålln. metod	blandsill, (samsill), (väljesill)	(halvknippning), knipptorsk (knipping), tålletorsk, vålgiltorsk	dörjemakrill, gammakrill, (krokmakrill), metemakrill, notmakrill, trålmakrill, vadmakrill	
8. Använd- nings- område	agnsill		gravmakrill	
9. Ogenom- skinniga namn	(brissing), loddssill, sill, stossill	(kabeljo), skrejertorsk	makrill	ål

hus och *hans* har exempelvis båda betydelse av 'stor torsk' men i betydelsekärnan ligger även 'mager', en utseendeangivelse som sannolikt har haft stor betydelse vid namngivningen, eftersom både *fåhus* och *hans* är nedsättande benämningar. Eftersom de sålunda inte är rena storleksangivelser, placeras de i grupp (3) Utseende i övrigt, varefter diskussion om eventuell förskjutning av betydelsen kommer att ske fortlöpande vid behandlingen av respektive beteckning.

3.4.1. Storlek

Storsill är namn på sill av ansevärt mått, 20–30 cm lång och ett par hekto tung. Den fångades förr gärna vid Island eller Fladen. Numera hämtas den oftast på närmare håll, t.ex. i Kattegatt, dock i betydligt mindre mängd, efter stränga kvoteringsystem. Kattegattsillen brukar inte bli större än ca 25 cm.

Halvsill kommer därefter i storleksordning. Sill med detta namn är 15–20 cm lång och väger ca ett hekto.

Småsill är benämning på den minsta sillen i det gamla, tredelade storlekssystemet. Den är högst 15 cm lång och väger mindre än ett hekto.

Sill nr 00, noll-nollans sill eller en *noll-noll* betecknar en extremt stor sill, 30 cm lång eller mer, av vilken det går högst 5 stycken på ett kilo. Längden på sill med samma vikt kan variera en hel del, eftersom tjockleken skiljer sig mellan olika varianter (jfr t.ex. *knubbsill*, s. 41). Sill mäts därför styckevis per kilo, medan all annan matfisk så när som på horngädda (s. 107) mäts i centimeter. Beteckningen *noll-noll* används bara för sill och inte för annan matfisk. Den är på avskrivning, eftersom det är sällsynt med jättesillar på 2–2,5 hekto numera. Sådana fångades mestadels vid Island tidigare.

Sill nr 0 kallas i dagligt tal *nollans sill* eller *en nolla*. Nollor är de största sillarna som fås nuförtiden sedan sillfisket vid Island ebbede ut mot slutet av 1960-talet. Av nollans sill går det högst 8 stycken på ett kilo. Den är mellan 25 och 30 cm lång.

Sill nr 1, ettans sill eller **en etta** betecknar också stor sill. Av ettorna går det maximalt 10 stycken på ett kilo. De brukar vara 20–25 cm långa. *Noll-nollans, nollans* och *ettans sill* motsvarar samtliga *storsill* (jfr kommentar s. 39 f.).

Sill nr 2, tvåans sill eller **en tvåa** är benämningar på mellanstor sill. Av tvåor får det gå mellan 10 och 17 stycken på ett kilo, enligt Svenska västkustfiskarnas statuter. Sådan sill är ca 15–20 cm lång och är den storleksvariant som närmast motsvaras av den äldre beteckningen *halvsill*.

Sill nr 3 eller vardagligare **treans sill** eller **en trea** betecknar relativt liten sill. Av denna storleksvariant får man 17–24 stycken på ett kilo. Treor brukar vara mellan 10 och 15 cm långa.

Sill nr 4, fyrans sill eller **en fyra** är namn på den minsta sillen som saluförs. Det går mellan 24 och 32 stycken sådana på ett kilo och de brukar vara ca 10 cm långa. *Treans* och *fyrans sill* motsvarar det äldre *småsill*.

Sillekung bryter den strikta storleksangivande räckan av sillbenämningar. Sillekungen är en riktigt stor och fin sill i det bohuslänska systemet. Storleken anges som det främsta semantiska draget av meddelarna. Jfr *makrillkung* 'stor fin makrill' s. 38 f. samt *kungsmakrill* 'makrill med ovanlig teckning' s. 43.

Stortorsk kan i extrema fall vara beteckning på en jättelik torsk på över 20 kilo. I allmänhet väger fisk med detta namn dock mellan 5 och 7 kilo och är ca 1 m lång. Synonymt används tvåordskonstruktionen **stor torsk** ibland.

Halvtorsk är benämning på mellanstor torsk. En sådan fisk brukar vara drygt en halv meter lång och väga 2–4 kg.

Småtorsk är det regelmässiga namnet på den minsta torsken som saluförs. Den är i allmänhet mellan 35 och 50 cm lång och väger omkring 1 kg.

Torsk nr 0, nollans torsk eller **en nolla** är beteckningen på den största torsken i efterkrigstidens storleksindelning av matfisk (jfr kommentar s. 39 f.) Nollor av torsk saluförs ofta nackade, d.v.s. med huvudet avtaget, och skall då vara 50 cm eller däröver för att stå måttet. Det är alltså fråga om rejäl stortorsk som naturligt nog betingar ett högre pris än mindre varianter.

Torsk nr 1, ettans torsk eller **en etta** är också beteckningar på stor torsk, om än något mindre än ovan nämnda. Längden på ettans torsk är 65–90 cm, huvudet inräknat. Vikten brukar vara 3–5 kg. *Nollans* och *ettans torsk* motsvarar ungefärligen det äldre *stortorsk*.

Torsk nr 2 benämns talspråkligt *tvåans torsk* eller *en tvåa*. Tvåor av torsk räknas som halvstora. De är mellan 50 och 65 cm långa och väger 2–3 kg. *Tvåans torsk* motsvarar *halvtorsk*.

Torsk nr 3, treans torsk eller **en trea** betecknar relativt liten torsk. Med huvudet inräknat skall sådan fisk vara under 50 cm men minst 38 cm lång. Den brukar väga mellan 1 och 2 kg.

Torsk nr 4, fyrans torsk eller **en fyra** motsvarar tillsammans med *treans torsk småtorsk*. Fyran av torsk är enligt reglerna minst 35 cm lång. Den väger 1 kg eller något därunder.

Stormakrill är benämning på riktigt rejäl makrill, 30 cm lång eller däröver. Ett ordentligt praktexemplar väger över 1 kg.

Halvmakrill som beteckning på halvstor makrill är inte speciellt brukligt. Indelning i två storleksklasser är det vanliga. Andra, mindre strikta namn på halvstor makrill förekommer dock (se t.ex. *kult* s. 43).

Småmakrill betecknar liten makrill, ca 20 cm lång och med en vikt av högst 0,5 kg.

Makrill nr 1, i dagligt tal av fiskare benämnd *ettans makrill* eller *en etta*, motsvarar *stormakrill*. Kravet vid sorteringen är att den skall vara 28 cm lång eller däröver.

Makrill nr 2, tvåans makrill eller *en tvåa* är den gängse benämningen på den andra nutida storleksvarianten av makrill, den som närmast motsvarar det äldre *småmakrill*. Minimimåttet för en tvåa är 23 cm.

Exare avser stor makrill som väger 1 kg eller däröver. Namnet har meddelats mig i fiskelägen runt Tjörn.

X-makrill 'stor makrill' är förmodligen det mera sakliga ursprunget till *exare*. Beteckningen härrör från en äldre storleks-sortering av makrill, beskriven av bl.a. Gunhild Andersson (1978, s. 208 f.). Jfr även *Dogger x-makrill* s. 45.

Makrillkung betyder 'riktigt stor makrill' och är alltså ekvivalent till *exare*. Jfr *sillekung* s. 37. I överförd bemärkelse var

"makrillkungen" tidigare, under de första decennierna av 1900-talet, den man i båtlaget som drog den första makrillen ute på nordsjödörjet i slutet av juli (Haneson & Rencke 1923, s. 175).

Storål eller *stor ål* avser den största varianten i det tvåledade storlekssystemet för ål. En storål är minst 47 cm från nos till stjärtspets.

Småål eller *små ål* (kollektivt) är beteckning på högst 47 cm lång ål. Minimimåttet är 37 cm. Mindre ål får alltså inte tas i land och saluföras utan måste kastas tillbaka i havet. En erfaren ålfiskare har ett stabilt ögonmått, men om tveksamhet skulle uppstå, brukar han ha ett s.k. ålemått med sig, en sorts lådliknande mätsticka med vars hjälp han kan kontrollera längden på ålen.

3.4.1.1. Kommentrar

Storlekssortering av fisk sker oftast för hand med hjälp av ögonmått och ibland någon enkel mätstickekonstruktion. Under de senaste 25 åren har dessutom sorteringsmaskiner för sill tagits i bruk på många sillträlare, något som väsentligt har underlättat hanteringen av fisken. Indelningen i *stor-*, *halv-* och *små-*varianter av matfisk är med all sannolikhet den äldsta. Gamla fiskare kan fortfarande använda sig av denna indelning, men vida vanligare är bruket av siffror vid storleksangivelse av fisk. Vid fiskeauktionerna används enbart detta system som började tas i bruk ca 1940. Via prislistor och cirkulär om kvoter m.m. har det sedan spritts till alla yrkesverksamma fiskare från deras egna intresseorganisationer, för bohusfiskarnas del Svenska västkustfiskarnas centralförbund. Under åren från andra världskriget har det slagit igenom så kraftigt, att det som ursprungligen var måttsangivande siffror i tryckta tabeller har blivit en integrerad del av det bohuslänska talspråkliga fisknamnssystemet.

Som framgått kan t.ex. *en nolla* avse olika matfiskar, vars gemensamma drag är storlek, en ordning som kan förefalla oklar. Specialiseringen inom fisket är emellertid stor numera: när en sillfiskare exempelvis talar om *nollar* och *ettor*, vet omgivningen därför genast att det är sill han avser. Vill han vara extra tydlig,

använder han benämningen *nollans sill* först, innan han går över till att tala om *en nolla, flera nollor*. Det bör noteras att siffer-systemet är behovsanpassat och därför har luckor. Vanligast är *ettor* och *tvåor*, benämningar som används om i stort sett all matfisk. *Nollor*, *treor* och *fyror* används om sådan fisk som kan uppvisa många olika storlekar. *Noll-noll* har som nämnts (s. 36) brukats endast om sill.

Undantag från storleksindelningen med siffror utgör ålen, möjligen eftersom den aldrig har varit uppskattad som matfisk i Bohuslän. Den säljs dock numera med stor framgång på export direkt till danska uppköpare, som mestadels kommer med egna specialkonstruerade båtar med inbyggda bassänger och köper upp ålen samt för den i levande tillstånd till Danmark, där den röks, läggs in på burk eller säljs i färskt tillstånd. (Sakuppgifter rörande ål är hämtade från band Gustaf Karlsson 1983-07-05, Gillholmen.)

3.4.2. Färg och lyster

Gråtorsk (*grå torsk*) betecknar ljus, fin torsk av hög kvalitet. Sådan torsk har ljusgrå rygg och går oftast på djupt vatten.

Ljus torsk är synonym till *gråtorsk*.

Mörk torsk är motsats till *ljus torsk*. Sådan torsk har mörk eller svart rygg. Den går oftast på relativt grunt vatten på lerbotten med tång och anses vara av låg kvalitet. Dess kött och lever håller en mörkare färgnyans än den ljusa torsken, som är vit helt igenom.

Svart torsk är synonym till *mörk torsk*.

Vit torsk står i motsats till *svart torsk* och är alltså synonym till *gråtorsk* och *ljus torsk*.

Blankål är det vanligaste namnet på den ål som från att ha varit stationär vid 6–7 års ålder utvecklas till vandringsål. Utseendet förändras då markant: huvudet blir mindre och spetsigt, ryggen mörk och buken ljust silverglänsande (Muus & Dahlström, s. 84 f.). Det sistnämnda draget har alltså initierat namnet. När en ålefiskare drar sin ryssja, kan han på ett tidigt

stadium avgöra om han har fått några blankålar, eftersom dessa lyser mycket ljusare i kontrast mot de vanligare, på buken mörkare gulålarna.

Gulål brukas som benämning på stationär ål. Den kallas så därför att den är gulaktig eller gulgrön på buken, färgnyanser som den tillägnar sig efter den tångvegetation som den brukar vistas i. Denna tång brukar kallas *ålegräs* och utgörs av bandtång, en tångart som håller på att försvinna längs Bohuskusten till stort men för ålbeståndet.

Silverål är synonym till *blankål* (ovan) och ett ovanligt namn på blankålen.

3.4.3. Utseende i övrigt

Fetsill är en av många benämningar på stor och fet sill. Islands-sill fångad på sommaren har tidigare bäst gjort sig förtjänt av detta namn. Oftast gäller beteckningen handelsvara, men även färsk sill kan kallas så.

Inmatssill avser stor och stinn sill, full av rom eller mjölke. *Inmat* m. betyder i bohuslänska dialekter 'rom och/eller mjölke' men har även den vidare betydelsen av 'inälvor i allmänhet' (DAG). Av allt att döma håller *inmatssill* på att försvinna ur det bohuslänska systemet.

Istersill är även det ett gammalt, utdöende namn på stor, fet sill. *Ister* m. kan i målet betyda inte bara 'fett' utan även 'mjölke', både enligt ett par av mina informanter och enligt belägg i DAG:s samlingar.

Järnsvenske kallas skämtsamt någon gång lång, mager sill i Smögen–Kungshamnksområdet. Enligt fisknamnsforskare Birger A. Andersen vid Norsk målførearkiv i Oslo är ordet ursprungligen norskt och en från person till fisk överförd förklenande benämning.

Knubbsill har företrädesvis utgjort beteckning på ett slags sill som har fiskats vid Fladen och Dogger bank. Knubbsillen har rund kroppsform och är något mindre än vanlig storsill.

Tomsill är benämning på mager, utlekt sill, som saknar rom eller mjölke, motsats sålunda till *inmats sill* och *istersill*. *Tomsillen* håller låg kvalitet.

Fähus är lokal beteckning från Bovallstrand för mycket stor, mager torsk. Någon direkt likhet mellan kreatursboningen och stor mager torsk är svår att föreställa sig, så namnet får betraktas som allmänt pejorativt i likhet med *bonde* 'lerskädde' s. 96 ff.

Grotorsk betecknar dålig torsk med mask i sig.

Hans är lokalt namn från Bovallstrand på stor, mager torsk, dock ej så stor som nyss nämnda *fähus*. Även *hans* har pejorativ klang. Ordet har personanknytning, precis som *järnsvenske* (s. 41). *En riktig hans* 'klumpig, löjeväckande person' finns i nutida belägg, även det från Bovallstrand.

Lusetorsk är ett mycket frekvent fisknamn i hela Bohuslän. Torsk som har råkat få ohyra på sig – på vissa tångbottnar, enligt en trovärdig sagesman – kallas så. På grund av klåda och annat obehag som parasiterna åsamkar fisken, klarar den inte av att skaffa sig tillräckligt med föda utan magrar av och antar ett eländigt utseende med smal, slankig kropp och stort huvud. Den är otjänlig som föda. *Lusetorsk* kan även användas som skällsord om människor.

Skivig torsk, *skivretorsk* – troligen äldst – och *skivetorsk* är ekvivalenta beteckningar för stor och fin torsk, oftast djuphavstorsk, vars kött är vitt och fint och ser ut att vilja falla sönder i skivor. *SAOB* (S 3925) har *skiffra* (*skivra*), refl., '(låta) klyva sig (i skivor)... i sht om bergart' samt *skiffrig*, *skivrig* (S 3926), om metall men även i utvidgad bemärkelse om andra strukturer som är uppbyggda så att de lätt faller sönder i skivor.

Slångertorsk betecknar mager torsk. Ordet används av allt att döma inte längre i dagligt tal men lever i friskt minne hos ett par informanter.

Cigarr som benämning på ganska liten makrill torde vara lokalt för Marstrand med omnejd. Helt säkert är det fiskens spolförmiga kropp som har framkallat associationerna och därmed gett upphov till namngivningen. Beteckningen har odelat positiv klang: färska, helstekta makrillcigarrer är en delikatess.

Fetmakrill avser stor och fet makrill, sådan som man mest får på sensommaren och hösten. Jfr *fetsill* s. 41.

Galt 'ovanligt stor makrill' är spritt enbart i Göteborgs norra skärgård. Benämningen tillhör samma metaforiska föreställningsfär som *kult* 'halvstor makrill' (nedan).

Hästemakerill 'stor, fullvuxen makrill' är också det från Göteborgs norra skärgård. Beteckningen utgör sannolikt betydelseutvidgning från *hästemakerill* 'taggmakrill' (s. 119), som i allmänhet är något större än makrill.

Kultemakerill med kortformen *kult* är frekventa benämningar för i allmänhet 'halvvuxen makrill', någon gång 'liten makrill'. I DAG:s samlingar finns även ordet *kult* i flerfaldiga belägg i två andra betydelser, nämligen 'liten gosse' och 'liten gris'. Nutida informanter känner till båda betydelserna men kan inte ange vilken som har vidgats till att gälla även den halvstora makrillen.

Kungsmakrill är benämning från Grebbestad på makrill med annorlunda teckning. Beteckningen styrker Kornhalls tes om att djurnamn med för- eller efterled på *kung* refererar till drag i det yttre utseendet (s. 147 f.). Jfr även *makrillkung* 'taggmakrill' s. 119.

Sotenäsing används skämtsamt om makrill av lagom storlek och god kvalitet i Smögen med omnejd. Häradet nordost om Smögen heter Sotenäset. I ett enstaka belägg från Bottna socken i Kville härad (DAG), grannhäradet till Sotenäset, betyder *sotenäsing* däremot 'mycket liten och dålig makrill', uppenbarligen ett exempel på s.k. naboopposition (jfr *järnsvenske* s. 41).

Vanlig ål är detsamma som *gulål* (s. 41), och står i opposition till *blankål* (s. 40 f.). Ål kallad så utgör huvudparten av ålefiskarens fångst, medan blankålen är sällsynt numera.

Vassnosa ål från Galtö i norra Bohuslän är synonymt med *blankål*. Som nämnts under *blankål* s. 40 f., ändrar ålen utseende markant, innan den beger sig på vandring till Sargassohavet.

3.4.4. Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet

Fladensill är benämning på stor, fin sill som har fångats vid Fladen grund i Nordsjön utanför Skottland. Kulmen i fisket där nåddes under slutet av 1940-talet samt under 1950-talet. Det fiskas ingen sill längre där av svenskar.

Islandsill betecknar den största och yppersta sortens sill. Den fångades förr nord om Island, fram till slutet av 1960-talet.

Kattegattsill är benämning på sill fångad i Kattegatt. Stränga restriktioner och kvoteringsssystem gäller.

Norgesill avser sill som fångas utmed Norges västkust företrädesvis under vintern. Det är samma typ av sill som sedan vandrar mot Island och som tidigare fångats i så rikt mått under beteckningen *islandsill*. Även norgesillen håller hög kvalitet men är inte så känd i Sverige, eftersom den inte har saluförts här i nämnvärd mängd.

Skageracksill är sill fångad i Skagerack. Detta hav har varit totalfredat för sillfiske under några år, men fr.o.m. sommaren 1984 tillåts uttag av vissa kvoter, till stor glädje för bohusfiskarna.

Kattegattstorsk innebär ljus, fin torsk som är fångad i Kattegatt för fiskare som bor i den sydligaste delen av Bohuslän, medan de som bor längre norr ut anser att beteckningen bör tolkas som mörk torsk av sämre kvalitet än den som fångas t.ex. i Skagerack eller Nordsjön.

Nordsjötorsk betyder genomgående djuphavstorsk av hög kvalitet som är fångad ute i Nordsjön.

Skagerackstorsk anger även det djuphavstorsk av hög kvalitet, men sådan som är fångad i Skagerack.

Västerhavstorsk är samlingsnamn för de tre ovan nämnda torsktyperna. Ordet ingår i det bohuslänska fisknamnssystemet men brukas oftast som kvalitetsklassande försäljningsterm i opposition mot *östersjötorsk*.

Östersjötorsk avser torsk fångad i Östersjön. Eftersom bohusfiskarna på senare år har utestängts från sina traditionella fiskeplatser, har många båtlag sökt sin utkomst i Östersjön. Östersjö-

torsken anses allmänt vara relativt liten och mörk och hålla låg kvalitet.

Bergtorsk är ett frekvent fisknamn som används överallt i Bohuslän. Det anger att fisken i fråga har vistats på bergbotten vid kusten och tagit färg av denna samt av tångvegetationen där. Både botten, tång och fisk brukar vara rödbruna. Jfr *berggylta* s. 161 och *bergskädda* s. 98.

Djuphavstorsk, **djuptorsk** och **djupvattenstorsk** är synonyma beteckningar. De utgör namn på ljus torsk av genomgående hög kvalitet som fångas en bit ut från kusten på djupt vatten, vanligen 40 m och djupare.

Grästorsk är en allmänt känd beteckning på kusttorsk av annan färgnyans än bergtorsken. Grästorsken är grönbrokig på grund av att den uppehåller sig i grön tång, ofta bandtång, s.k. *ålegräs* (jfr s. 41). *Gräs* är det vanliga namnet på (band)tång i södra Bohuslän; det ekvivalenta *tar(r)e* är belagt från Kungshamn och norröver. Jfr *gräsål* (s. 46).

Slätbottenstorsk används i Mollösund. Benämningen avser ljus torsk av god kvalitet som är fångad på lerbotten på djupt vatten.

Tar(r)etorsk är den nordbohuslänska motsvarigheten till sydbohuslänska *grästorsk* (ovan). Distributionen dem emellan är komplementär.

Tångtorsk är en modern synonym till såväl *grästorsk* som *tar(r)etorsk*. Denna beteckning överlagrar sålunda de båda andra. Bandtång är som nämnts (s. 41) relativt sällsynt numera. Härav följer att den torsk som oftast brukade leva i den sortens tång är i avtagande liksom även de benämningar som har brukats om den.

Dogger x-makrill härrör från en svunnen tid – från 1910 och fram till andra världskrigets början – då man dörjade makrill vid Dogger bank och då man hade en annan storleksindelning än nu. X-makrillen var den största varianten. Jfr *exare* och *x-makrill* s. 38.

Bottenmakrill avser stor, högklassig makrill som man får på eftersommaren och hösten. Jfr *höstmakrill* s. 46.

Bergål 'svart, mager ål med platt huvud' utgör ett enstaka belägg från Flatholmen.

Gräsål är synonymt till det vida mer frekventa *gulål* (s. 41).

3.4.5. Beteende

Höstsill kallas sådan sill som har sin lekperiod på hösten. Sillen i Nordsjön, bl.a. fladensillen (s. 44), är av denna sort. Det är denna typ som främst har gett upphov till de bohuslänska sillperioderna (se t.ex. *Svensk uppslagsbok* 25, spalt 1146 f.).

Stråksill betecknar mager, utlekt sill. Det är ett fisknamn i utdöende. Endast ett par sagesmän minns det fortfarande och de översätter *stråk* med 'stim' (jfr etymologi s. 31).

Vårsill är benämning på vårlekande sill. Mest känd av denna typ är den sill som har sina lekplatser utanför den norska västkusten. Jfr *islandssill* och *norgesill* s. 44.

Leketorsk är lokal benämning från Bovallstrand på stor torsk, 4–5 kg, som just har avslutat sin lekperiod.

Silletorsk avser sådan torsk som följer sillstimmen i sin jakt på föda. Oftast får man silletorsken på djupt vatten och då är den av hög kvalitet. Den man får i sillstimmen längre in mot land kan däremot vara sämre.

Höstmakrill är benämning på sådan makrill som fångas på hösten. Denna makrill befinner sig oftast nära havsbotten i motsats till vårmakrillen. Höstmakrillen är genomgående stor och fet.

Vårmakrill är ett ord med alldeles speciell klang i Bohuslän. Den första vårmakrillen som fångas utgör ett lika efterlängtat tecken på att vintern är till ända som lärkan och blåsippan i andra delar av landet. Färsk vårmakrill är en primör i yppersta klass. Den fångas i de övre vattenlagren på sin väg in mot Kattegatt och Skagerack där den leker under juni–juli (*Våra fiskar*, s. 11). Under hösten blir makrillen så fet att smaken kan försämrans, en brist som inte vidlåder vårmakrillen.

Vandringsål är synonymt till *blankål* (s. 40 f.). Beteckningarna förekommer både i zoologiska handböcker och i det bohuslänska systemet.

3.4.6. Fångstmetod

Garnsill är namn på sill som fiskas med nät, *sillegarn*, som ofta sätts helt nära land.

Trålsill är en modern benämning som har tillkommit eftersom nästan all sill fångas med motortrål numera.

Vadsill kallas sill som fångas med vad. Olika typer av vad har använts under tidernas lopp (se Hasslöf 1949, s. 161 ff.). Den vadsort som fortfarande kan komma till användning vid fångst av sill är snörpvaden.

Koljetorsk som enligt SAOB (K 1865) är en utdöd benämning kan fortfarande beläggas i Bohuslän. Följande betydelsevarianter kan redovisas: (1) 'större torsk (som en ordinär kolja)' (Gullholmen 1932, DAG); (2) 'torsk på 1–2 kg, fångad på koljebacka' (används inte längre i dagligt tal; Grundsund 1981, egen inspelning); (3) '30–40 cm lång torsk, vikt 1/2–1 kg, storlek som en vanlig kolja' (brukas fortfarande då och då i dagligt tal; Dyrön 1983, egen inspelning).

Räktorsk kan på Smögen användas som beteckning på djuphavstorsk (s. 45) som man har fått i räkrälén.

Dörjemakrill är en frekvent benämning på makrill som har fångats med s.k. rännörj. Båten förflyttar sig hela tiden vid sådant fiske.

Garnmakrill avser makrill av hög kvalitet som fångas på våren. Jfr *vårnakrill* s. 46.

Metemakrill brukas i Bohuslän norr om Orust om makrill som fiskas med krok från stillaliggande båt. *Meta* f. är nordbohuslänsk ekvivalent till sydbohuslänska *sla(g)dörj* m., i dagligt tal kallad endast *dörj*.

Notmakrill är en modern term för makrill fångad med ringnot.

Trålmakrill brukas ibland, oftast i försäljningsledet, som benämning för trålfångad makrill. Såväl notmakrill som trålmakrill är vid saluföringstillfället av lägre kvalitet än garnmakrillen, eftersom de fångas långt ute till havs och inte hinner föras i land i så färskt tillstånd som är önskvärt för den ömtåliga makrillen.

Vadmakrill avser makrill som är fångad med snörpvad, både inom- och utomskärs.

3.4.7. Försäljningsmetod

Blandsill kallas sill som landas i osorterat skick. Oftast är det tidsnöd som har gjort att man inte har placerat stor-, halv- och småsill i olika lådor utan har sålt dem blandade men då till lägre pris. Detta förfaringssätt är inte brukligt numera, och *blandsill* används därför inte så ofta längre.

Knippetorsk är meddelat från norra Bohuslän. Det betecknar ganska liten torsk som har sålts i bunt, bl.a. i Hogdals socken vid gränsen mot Norge. En sagesman minns hur han under sin barndom före andra världskriget såg knippetorsk försäljas på torget i Strömstad. Enligt SAOB (K 1609) anger *knippa* mer eller mindre bestämt antal vid försäljning av vissa varor. I fråga om fisk är det numera mindre brukligt.

Tälletorsk är också nordbohuslänskt och utgör benämning på stor torsk på mer än 3 kg. Eftersom det är fråga om stortorsk, räknade man den förr styckevis då man sålde den till Norge. Jfr norska *telle* 'räkna'.

Vålgilltorsk är ett ord i utdöende eftersom försäljningsmetoden som har gett upphov till namnet inte existerar längre. Jfr etymologi s. 33 samt *vålgill långa* s. 72.

3.4.8. Användningsområde

Agn sill är en gammal men fullt levande benämning på cirka ett år gammal sill, ungefär 12 cm lång, som används som agn vid diverse olika fisken. Agnsillen kan dessutom utgöras av skarpsill eller av större sill som har delats upp i mindre bitar.

Gravmakrill betyder 'stor, fet makrill som man tillreder genom att grava'. Beteckningen som är ung, har från början avsett enbart den färdiga produkten men har sedan utvidgats till att omfatta även den färska, nyfångade fisken. Termen *grava* om fisk brukas i sin tur i överförd bemärkelse; ursprungligen har den använts enbart om fisk som har konserverats genom att den har grävts ner i marken (SAOB G 868). *Grava* 'gräva' finns belagt för Bohuslän (DAG).

3.4.9. Ogenomskinliga namn

Loddsill 'luden sill' (jfr s. 31) är ogenomskinligt för samtliga informanter. Ordet är levande och frekvent i hela undersökningsområdet och betecknar liten sill, 9–12 cm lång. Någon gång kan det avse mager sill (t.ex. Kåringön). Loddsillen sammanfaller i storlek med skarpsillen (jfr s. 69) och brukar därför fastna i samma fångstredskap, något som inte väcker entusiasm hos fiskare. På grund av sina tätt sittande fjäll är nämligen loddsillen svår att ta loss ur maskorna. Kvalitetsmässigt är den dessutom vida underlägsen skarpsillen. *Loddsill* har ursprungligen varit en utseendebeteckning. Namngivningsmässigt passar den alltså in i grupp (3) i betydelseschemat, Utseende i övrigt.

Sill är ett ord som kan användas på olika nivåer inom den bohuslänska fisknamnhierarkin, en strategi som har motsvarigheter i många olika folkliga taxonomier (jfr Nida 1975, s. 92). På högst nivå ligger *sill* i opposition till *fisk* 'all annan (mat)fisk än sill'. Av denna klassifikation förstås omedelbart att sillen i kraft av sin matnyttighet intar första rangplats i fisknamnssystemet. På nästa nivå fungerar *sill* som tecken för en art, i opposition mot *torsk*, *makrill* o.s.v. På en tredje nivå kan *sill* stundom användas synonymt med vissa sammansättningar på *-sill*, t.ex. *storsill*. Bruket av *sill* på denna nivå är inte speciellt vanligt.

Eftersom sill brukar gå till i stor mängd och aldrig fås i enstaka exemplar och eftersom varje exemplar inte är speciellt stort, så används det enkla ordet *sill* oftast kollektivt. *En sill, flera sillar* är av naturliga skäl därför sällsynta uttryck jämfört med t.ex. *en torsk, flera torskar* eller *en makrill, flera makrillar*. *Sill* utgör sålunda det mest utpräglade massordet inom namnssystemet för fullvuxen saltvattensfisk. Ingen annan fisk kan heller tävla med sillen med avseende på ymnig förekomst i gynnsamma lägen. "Silla står på röva i Hakefjorn", är ett drastiskt, folkligt uttryck från Marstrand på 1940-talet som målande beskriver hur tätt packad sillen förr kunde stå tidvis. Mera sakligt beskriver en sagesman från Kåringön (DAG:s samlingar, band Kihlman 1983-12-05) vilka närmast ofattbara mängder sill som man formligen kunde ösa ur havet utanför Norge under åren efter

andra världskriget; 10–15 miljoner hektoliter sill kunde då landas årligen under en fiskesäsong som varade endast 3 månader. Fångsten rörde sig uteslutande om storsill (jfr *islandssill* och *norgesill* s. 44) med en vikt på uppemot $\frac{1}{2}$ kg per sill och bärgades medelst s.k. storsillvadar. Av denna högklassiga sill gick endast en bråkdel till människoföda – den allra största delen användes som råvara vid framställning av sillolja.

Namngivningsmässigt passar *sill* in i grupp (5) Beteende (jfr etymologi s. 31).

Slosill har till skillnad från *slotorsk* (s. 32 f.) inget samband med fångstplatsen, utan beteckningen bör snarast på grund av sin ursprungsbetydelse 'sill som vandrar i stim' hänföras till grupp (5) Beteende. I det nutida systemet har *slosill* betydelsen 'utlekt sill' och uppvisar en betydelseförskjutning åt utseende- och kvalitetshållet. Ordet är av allt att döma i utdöende.

Torsk har ursprungligen haft betydelse av 'torkad fisk' (jfr s. 31 f.) och skulle sålunda i genomsnittligt skick passa in i betydelseschemats grupp (8) Användningsområde. Torsken uppvisar många särskiljande benämningar, troligen inte bara på grund av sin stora matnyttighet utan också till följd av jämn, allmän förekomst och varierande storlek och utseende. Beteckningarna för torsk uppvisar fler pejorativa än de för sill. Man kan spekulera i anledningarna till detta: en kan vara, att utseendet hos torsken lättare initierar nedsättande benämningar, en annan att torsken är den allestädes närvarande vardagsfisken i Bohuslän och därför har lägre status än t.ex. sill och makrill som kommer och går i perioder. De pejorativa beteckningarna på torsk överförs ofta på person (jfr *lusetorsk* s. 42).

Många belysande exempel på betydelseförskjutningar och förändringar hos *torsk* och dess sammansättningar står att finna i DAG:s rikhaltiga samlingar. Mest komprimerad är förmodligen en sedeslapp från Gullholmen 1932 gällande det enkla *torsk*: betydelse 1. 'torsk (fisken)', 2. 'Mollösundsbo', 3. 'otrevlig människa', 4. 'lat person'. Det kan tilläggas att Mollösund ligger ett stycke sydost om Gullholmen. Rivalitet och naboopposition har förmodligen initierat betydelse 2 (jfr *knot* 'knipplabo' s. 123).

Skrejtorsk betecknar 'lekfärdig torsk (stortorsk) som fångas om våren då den uppträder i stora stim'. Ordet är upptecknat på Smögen, där det anges som sällsynt och lånat från norskan. Betydelsemässigt hör ordet hemma i grupp (5) Beteende.

Makrill skulle på grund av sin ursprungliga betydelse 'kopp-lare' (s. 33) – om den vore genomskinlig – placeras i grupp (5) Beteende. Medan sillen uppvisar enbart strikt sakliga namn och torsken en del pejorativer, så uppvisar makrillen flera positivt emotiva beteckningar, t.ex. *exare*, *kult*. Det sistnämnda är som anförts (s. 43) mycket frekvent. *Kult* (kortform av *kultemakrill*) uppvisar samma referentiella komponenter som *halvmakrill* (s. 38) men har dessutom drag av smeknamn. Om halvstor sill och torsk och även om annan matfisk brukas sammansättningar med *halv-* (*halvsill* o.s.v.) eller nuförtiden sifferbeteckningar (*tvåans sill*, *tvåor* o.s.v.). Om halvstor makrill används däremot, utom i försäljningssammanhang, *kult* (*kultemakrill*), ett bruk som av allt att döma speglar bohusläningens speciella förhållande till makrillen. I jämförelse med fiske av annat slag är det ett folknöje och inte enbart ett yrke att fånga makrill. Färsk, lagom stor makrill (*kultemakrill*) är en delikatess. Den första makrillen är dessutom ett säkert och efterlängtat vårtecken (jfr *vårmakrill* s. 46).

Ål kan eventuellt ha en ursprungsbetydelse av 'strimma', 'streck' (jfr s. 33 f.). Ordet skulle i så fall i namngivningsögonblicket ha haft hemortsrätt i betydelsegrupp (3) Utseende i övrigt. I det synkrona systemet ligger *ål* på två olika nivåer i hierarkin: dels utgör det samlingsnamn för hela ålsläktet, denna förbryllande fiskart vars beteende ständigt sätter fiskarens fantasi i rörelse, dels kan det vara synonymt med *gulål* och *vanlig ål*, i opposition mot *blankål*. Ålfisket har en specialställning i Bohuslän (jfr s. 40), något som gör att benämningarna på ål är relativt fåtaliga trots ålens stora ekonomiska betydelse.

3.5. Kvalitet. Sekundär betydelse

Inplaceringen av fisknamn i betydelseschemat s. 35 har skett efter den genomskinliga betydelsen i var och en av benämningarna (jfr s. 16 f.). *Storsill* är sålunda ursprungligen i första hand en storleksangivelse. Men i ordet ligger dessutom en klar kvalitetsklassning inbakad. Det är troligt att det faktum att referenten (storsillen) är ytterligt sällsynt i våra dagar har medverkat till att det semantiska draget KVALITET har tagit överhanden över draget STORLEK. *Storsill* anges numera av informanter ha betydelsen 'fin, fet sill som man förr fiskade på bestämda platser, främst vid Island' i stället för betydelsen 'sill som håller ett visst mått'. För *storsill* kan man därför konstatera en fullständigt genomförd betydelseförändring av typen adekvation (jfr kap. 2, s. 21 f.), nämligen då betydelseförändringen är oavsiktlig och består i en omkastning av uppmärksamheten från ett karaktäristiskt drag hos referenten till ett annat till den grad att den referentiella ramen har ändrats.

För de andra storleksangivande fisknamnens del i grupp (1) i betydelseschemat kan man inte hävda fullständigt genomförd betydelseskifte. Processen är dock i gång och för samtliga beteckningar i gruppen kan sägas att det semantiska draget KVALITET är ungefär lika starkt som draget STORLEK. I begreppet *stortorsk* ingår således betydelsen 'torsk med en vikt av minst ca 5 kg' men också oftast 'fin torsk med vitt fast kött som betingar ett högt pris'. Liknande betydelsekomponenter kan inläsas i samtliga övriga storleksangivande beteckningar för de fyra viktigaste matfiskslagen i Bohuslän. De metaforiska *sillekung* och *makrillkung* har undergått betydelseförändring i ett par omgångar. Efterleden *-kung* har med all sannolikhet ursprungligen varit allmänt utseendeangivande och denoterat rondör och präktighet (jfr Kornhall, s. 145 ff.). I det nutida systemet gäller betydelsen 'riktigt stor sill' och 'riktigt stor makrill'. Fullständig adekvation har sålunda ägt rum. I ett andra steg kan man iakttä att betydelsen 'av hög kvalitet' numera impliceras i *sillekung* och *makrillkung*, men att fullständig adekvation långt ifrån har ägt rum ännu. På grundval av föreliggande material kan man sålunda

sammanfattningsvis konstatera, att storleksangivande beteckningar för sill, torsk, makrill och ål samtliga implicerar god kvalitet som i sin tur garanterar ett gott pris åt fångstmannen. För att fullständig adekvation skall kunna äga rum krävs det att referenten är sällsynt, vilket har konstaterats gälla enbart för *storsill*.

För beteckningarna i grupp (2) i betydelseschemat, Färg och lyster, kan också hävdas betydelseförskjutning. *Gråtorsk* (*grå torsk*), *ljus torsk* och *vit torsk* är samtliga beteckningar för torsk av hög kvalitet i opposition mot *mörk torsk* och *svart torsk* (jfr s. 40, *gråtorsk* m.fl.). Betydelseförskjutning har ägt rum men inte genomförd betydelseförändring, eftersom draget FÄRG vid samtal med informanter fortfarande anges som primär betydelseskiljare. Med *blankål*, *silverål* i opposition till *gulål* är förhållandet annorlunda. Egenskapen färg förefaller ha bleknat av och betydelsen 'stor, fet och inkomstbringande ål' gäller i stort sett undantagslöst för *blankål* och *silverål* (s. 40 f.), medan *gulål* anges vara fullständigt synonymt med *vanlig ål* (s. 43). Ånyo tycks sällsyntheten spela avgörande roll vid fullständig betydelseövergång till kvalitet, precis som i fallet *storsill*.

Sillen håller högst kvalitet strax före och närmast efter lektiden (se t.ex. *Våra fiskar*, s. 4). Detta har avsatt många benämningar. De denoterar ofta utseende och implicerar kvalitet. Exempel på sådana benämningar utgör *fetsill*, *inmatssill*, *istersill* och deras motsats *tomsill*. Samtliga har ofta använts i handelsledet men har även brukats av fiskare om den levande produkten. *Fetsill* är det nuförtiden mest frekventa och används ofta som synonym till *islandssill* (s. 54). *Fetmakrill* utgör även det en kvalitetsklassning. Detsamma gäller för *cigarr* 'småmakrill', som i sig inte bara rymmer utseendelighet med ett rökverk utan dessutom det semantiska draget GOD, VÄLSMAKANDE (jfr *cigarr* s. 42). För torsk kan sägas att fetma inte är en egenskap som växlar med årstider och lekperioder i samma höga grad som för sill och makrill. Andra beteckningar används då i stället: *skivig torsk*, *skivretorsk* och *skivtorsk* är synonymer till *gråtorsk* m.fl. (s. 40) och till *djuphavstorsk* m.fl. (s. 54). För *skivig torsk* och dess varianter gäller förmodligen att orden ursprungligen har använts om tillagad (kokt) produkt, vars vita, i tydliga avskiljbara skivor

liggande kött har gett upphov till benämningarna som sedan har vidgats att omfatta även levande torsk av hög kvalitet.

Grupp (4) i betydelseschemat, Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet, innehåller många fall av betydelseförskjutning. Detta gäller samtliga benämningar med ortnamn som förled. Helt betydelseförändrade är *fladensill*, *islandssill* och *norgesill*, synonymmer med *storsill* (s. 36). Av dessa är *islandssill* det mest frekventa. Vid juletid kan man i butikerna finna sill med beteckningen *islandssill* samtidigt som det från havsforskningshåll hävdas att den ursprungliga referenten numera knappast existerar i sinnevärlden eller i varje fall inte i sådana mängder att fiske kan bedrivas på den. *Islandssill* är sålunda en ren kvalitetsbeteckning, och betydelseförändring av typ adekvation är helt genomförd. För de övriga i gruppen råder balans mellan dragen FÅNGSTPLATS och KVALITET. *Nordsjötorsk*, *skagerackstorsk*, *kattegattstorsk* och *östersjötorsk* bildar enligt många språkbrukare en fallande, kontinuerlig kvalitets skala. För fiskare i södra Bohuslän och för lekmän råder ingen skillnad mellan *skageracks-* och *kattegattstorsk*. Ett emotivt element med karaktär av naboopposition kan möjligen ingå i den distinktion som fiskare från norra delen av Bohuslän gör mellan dessa båda typer.

Västerhavstorsk, *djuphavstorsk*, *djuptorsk* och *djupvattentorsk* är synonymmer till såväl *nordsjö-* som *skageracks-* och *kattegattstorsk*. De betecknar samtliga torsk av högsta kvalitet, uppnådd genom att fisken vistas på djupt, friskt vatten och därmed har tillgång på riklig föda. *Bergtorsk* och *tångtorsk* utgör beteckningar på två varianter av torsk som fångas invid kusten. Sådan fisk är mindre än djupvattentorsk och anses därför hålla en något lägre kvalitet än denna. Draget **STORLEK** kan ånyo konstateras utgöra en kvalitetsklassande faktor. Det bör tilläggas att såväl bergtorsken som tångtorsken är fisk av hög kvalitet, klart bättre än östersjötorsken. Den förstnämnda sägs exempelvis smaka hummer.

Mest intressanta som kvalitetsangivare i betydelseschemats grupp (5) Beteende, är *höstmakrill* och *vårmakrill*. Makrill utgör undantag från regeln att storlek implicerar kvalitet. Höstmakrillen

är genomgående större än vårmakrillen men anses av många samtidigt vara så fet att kvaliteten blir lidande.

Eftersom makrillen snabbt förlorar sin fräschör, är kvaliteten starkt beroende av hur snabbt denna fisk landas. Grupp (6) Fångstmetod, speglar detta förhållande. *Metemakrill* och *dörjemakrill* avser makrill av mycket hög kvalitet, fångad på relativt litet avstånd från land. Därefter följer *garnmakrill* och *vadmakrill*. Sist på skalan ligger *trålmakrill* och *notmakrill*. Bakom dessa benämningar döljer sig fisk som är fångad på djupt vatten och som visserligen i fångstögonblicket utgör fullgod föda men som vid den långa transporten in mot land snabbt förlorar både i utseende och smak, något som omedelbart slår igenom negativt i prissättningen. För *garmsill*, *trålsill* och *vadsill* gäller inte samma starka kvalitetsimplikation utan den genomskinliga betydelsen ligger i stort sett fast.

4. Annan viktig matfisk, kolja – laxöring

Följande fiskslag behandlas i detta kapitel: kolja, skarpsill, lyrtorsk, vitling, kummel, gråsej, havskatt, långa, marulk, lax och laxöring. Fiskbeteckningarna är ordnade efter fallande nutida ekonomisk bärkraft hos de respektive fiskslagen, eftersom huvudvikten i undersökningen ligger vid det nutida systemet. Avgränsningsproblem kan uppstå genom att fisk, som tidigare har gett god avkastning, inte längre kan fångas i så stor mängd. Detta kan ha två orsaker: (1) handelspolitiska restriktioner, (2) generell, sviktande tillgång i fiskbestånden.

År 1982 ilandfördes på västkusten enligt Statistiska centralbyrån kolja till ett värde av drygt 8 milj. kr. och skarpsill till ett värde av drygt 7 milj. kr. Dessa fiskslag inbringade alltså vart och ett för sig mer än vad makrill gjorde. *Makrill* har trots detta behandlats tillsammans med *sill*, *torsk* och *ål* på grund av makrillens sedan medeltiden höga status som handelsvara. Jfr argumentationen på s. 24. Ett ungt fiske är däremot skarpsillfisket som har uppstått tillsammans med konservindustrin under 1900-talet. Lyrtorsk och gråsej är också "unga" matfiskar. I Bohuslän har de inte fångats i kommersiellt syfte förrän från och med andra världskriget. Se vidare 4.3. Betydelseschema och 4.4. Nutida system. Under 1982 landades lyrtorsk för nära 2 milj. kr., vitling för 1,3 milj., kummel för närmare 1 milj., gråsej för ca 750.000 kr., långa för ca 290.000 kr., marulk för 175.000 kr. samt lax och havsöring till ett sammanlagt värde av 135.000 kr. Det bör framhållas att siffran för långa är anmärkningsvärt låg. Detta beror på de små kvoter som svenska fiskare tillåts fånga vid Shetland efter förhandlingar med EG.

4.1. Material

Kolja (*kølja* hela Bhl., *-e* längst i norr). (M–D s. 104.) Grebbe-
stad–Strömstad. Etymologi s. 60.

atlet 'stor, förvuxen kolja'. Smögen.

haddock 'kolja'. Kungshamn, Smögen.

hansekolja 'stor, förvuxen kolja'. Grundsund. Etymologi: se
hans 'stor mager torsk' s. 32.

kolja nr 0, 1, 2, 3 'modern sortering i fallande storlek av kolja
som saluförs, minst 30 cm lång'.

käring 'riktigt stor kolja'. Göteborgs skärgård. Jfr *håkäring*,
s. 130.

småkolja 'ungefärlig motsvarighet till *kolja nr 3*'.

storkolja 'ungefärlig motsvarighet till *kolja nr 0* och *1*'.

Skarpsill (M–D s. 69). Allmänt Bhl.

?*brissling* 'skarpsill', 'mindre sill', 'saltad skarpsill'. Allmänt i
hela Bhl. (DAG). Ej belagt i det nutida systemet. Jfr no.
brissling 'skarpsill'. Etymologi: se *brissling* 'liten sill' s. 31.

sardin 'liten skarpsill, högst 11 cm'. Etymologi s. 60.

Lyrorsk (M–D s. 110). Genuint i ett par belägg: (*lytøsk*) Gull-
holmen, Askum (DAG), (*lyretøsk*) Fjällbacka (DAG). I det
nutida systemet riksspråkslån.

bleka (*blēga*) 'lyrorsk'. Södra Bhl. till Grundsund. Etymologi
s. 60.

bleka nr 1, 2 'modern sortering i fallande storlek av lyrorsk som
saluförs, minst 40 cm lång'.

?*lerblek* 'lyrorsk'. Torslanda, Öckerö (DAG).

?*lyrblek* 'lyrorsk'. Rönnäng 1945 (DAG). Även 'gråsej', s. 58.

Jfr *lyrblejor* pl., Oedman s. 56.

lyr 'lyrorsk'. Norra Bhl. från Kungshamn.

lyra, *-e* 'lyrorsk'. Norra Bhl. från Grundsund. Etymologi s. 60.

sejlyr 'lyrorsk'. Norra Bhl. från Fjällbacka. Etymologi s. 60, 61.

Vitling (*wēden* södra Bhl., *wj`du* Tjörn, *vēden* norra Bhl.).
(M–D s. 106.) Etymologi s. 60 f.

basse 'vitling'. Mollösund, Ellös (Orust). Jfr *basse* 'liten vitling', s. 169.

?*geling* 'vitling'. Hapax legomenon Donsö 1927 (DAG). Ordet tycks vara utdött. Etymologi s. 61.

hemmavitling 'vitling fångad inte långt från stranden'. Fjällbacka. *långedragsvitling* 'småvitling'. Göteborgs skärgård.

småvitling 'liten vitling, ofta avsevärt mindre än *vitling nr 2*'.

stor vitling 'ungefärlig motsvarighet till *vitling nr 1*, ibland även *nr 2*'.

vitling nr 1, 2 'modern sortering i fallande storlek av vitling som saluförs, minst 28 cm lång'.

Kummel (*kómæl* södra Bhl., ibland Tjörn, *kómæl* norröver från Tjörn). (M–D s. 116.) Etymologi s. 61.

guldfisk (*gulfèsk*) 'kummel'. Tjörn–Gullholmen.

?*komule* 'kummel'. Hapax legomenon Stenkyrka 1932 (DAG).

Jfr *komule* 'blåvitling', s. 109 samt *komule* 'paddtorsk', s. 150.

kummel nr 0, 1, 2, 3 'modern storlekssortering i fallande ordning av kummel som saluförs, minst 35 cm lång'.

silverfisk (*sølfèsk*) 'kummel'. Grundsund–Smögen.

småkummel (*små kummel*) 'ungefärlig motsvarighet till *kummel nr 3*'.

stor kummel 'ungefärlig motsvarighet till *kummel nr 0* och *1*'.

Gråsej (M–D s. 110). Genuint hela Bhl. Etymologi s. 61.

?*bleka* 'gråsej'. Hapax legomenon Kåringön 1918 (DAG). Jfr *bleka* 'lyrtorsk', s. 57.

gråsej nr 1, 2, 3 'modern storlekssortering i fallande ordning av gråsej som saluförs, minst 42 cm lång'.

?*gråsik* 'gråsej'. Asperö (Malm, s. 488), Klädesholmen 1921 (DAG). Enl. Kornhall (s. 78) urspårning av *gråsej*.

havslax 'gråsej'. Urspr. handelsord som brukas i det nutida systemet.

hungerfisk 'gråsej'. Kåringön.

?*knekt* 'gråsej'. Hapax legomenon Stenkyrka 1921 (DAG).

?*lyrblek* 'gråsej'. Hapax legomenon Kåringön 1918 (DAG). Jfr *lyrblek* 'lyrtorsk', s. 57.

sej 'gråsej'. Norra Bhl. från Kungshamn. Anv. omväxlande med *gråsej*. Etymologi s. 61.

smed 'gråsej'. Göteborgs skärgård. Åstol.

småsej 'liten gråsej'. Norra Bhl. från Smögen.

Havskatt (M–D s. 152). Trol. riksspråksinlån till spridda beläggsorter över hela Bhl.

?*badäng* 'noaord för havskatt'. Hapax legomenon Askum 1925 (DAG). Jfr *havkyssa*, s. 75. Etymologi s. 62.

hakussa (*hàkùsa*) 'havskatt'. Södra Bhl. till Mollösund. Ibland *hàvsgýsa* Göteborgs skärgård (jfr *kyss* 'havskatt' nedan). Etymologi s. 62.

havkatt (*hàkát*) 'havskatt'. Någon gång *havkatta*. Allmänt Bhl.

havskatt nr 1 'modern storlekssortering av havskatt som saluförs, minst 50 cm lång'.

kattfisk 'havskatt'. Ungt översättningslån från eng. *catfish*. Spridda belägg.

kyss 'havskatt'. Donsö. Jfr *hakussa*.

tigerkatt 'stor havskatt med starkt markerade ränder'. Smögen.

Långa (*làn̄a* södra Bhl., *làn̄a* Kungshamn–Smögen, *làn̄a* norra Bhl., -e längst i norr). (M–D s.164.)

halvlånga 'urspr. långa som inte var tillräckligt stor för att kunna räknas som hel vid försäljning i *vålor*. Man räknade då två halvlångor som en hel'. Hela Bhl.

smålånga 'liten långa'. Hela Bhl.

stor långa 'ungefärlig motsvarighet till *vålgill långa*'. Hela Bhl.

vålgill långa 'stor långa, 4–5 kg och däröver'. Hela Bhl.

vårlånga 'långa fiskad på våren, av hög kvalitet'. Hela Bhl.

Marulk (-e) (M–D s. 194). Hela Bhl. Etymologi s. 62.

hav(s)ulk (-e) 'markulk'. Norra Bhl. från Smögen.

marulk nr 1, 2 'modern storlekssortering i fallande ordning av marulk som saluförs, med minimivikt på ca 1 kg'.

mårulk (-e) 'variant av *marulk*'. Från Tjörn och norröver.

ulke 'marulk'. Norra Bhl. från Smögen. Jfr *ulke* 'simpå', s. 147.

Lax (M–D s. 74). Hela Bhl. Etymologi s. 62.

Laxöring (M–D s. 78, *öring*). Hela Bhl. Etymologi s. 62 f. I bet. 'ej fullvuxen lax': Kungshamn.

havsörre 'laxöring'. Smögen–Kungshamn.

kroklax 'hanlax med underkäskrok'. Södra Bhl. t.o.m. Tjörn.

?(*lax*)*öre* 'laxöring'. Spridda belägg från hela Bhl., t.ex. Gullholmen 1933, Skaftö 1953 (DAG).

?*öret* 'laxöring'. Hapax legomenon Hogdal 1950 (DAG).

ör(r)ing 'laxöring'. *Öring* södra Bhl. t.o.m. Mollösund, *örring* Kungshamn. Etymologi s. 62 f.

4.2. Etymologi

Ursprungsbetydelsen är dunkel hos flera av fisknamnen i detta kapitel. Beteckningarna är ofta gamla och deras etymologier är därför svåra att bestämma. Exempel från fornnordisk tid eller äldre är bl.a. *lax*, *langa*, *lým* och *seiðr* (Nordgaard 1912, s. 54).

Kolja är troligen bildat till ett samnordiskt adjektiv *kolugr* 'kolsvart', som i sin tur är en avledning av *kol*, 'svart stycke av brännbart material'. I så fall har koljan namn efter de för fisken så karaktäristiska svarta fläckarna, en på vardera sidan. Jfr Kornhalls grundliga utredning av *kolja* (s. 107 f.) samt SAOB K 1864.

Sardin är övertaget från en annan fiskart, sardinen, som finns bl.a. i Medelhavet. Ordet är bildat av samma rot som i önamnet *Sardinien* (SAOB S 1174).

Bleka och *lyra* med sammansättningar har gemensam ursprungsbetydelse 'ljus'. Kornhall har utförligt behandlat orden (s. 62 ff.). SAOB saknar *bleka* men har *blecka* (B 3118) 'löja', en benämning som anses vara föranledd av fiskartens ljusa färg. I Marstrand med omnejd finns även belägg på uttalsvarianten *b4èka* för *bleka*. (Se s. 67 f. om ordets vidare betydelse i Bohuslän.) *Lyra* är enligt SAOB (L 1325) rotbesläktat med verbet *lysa*. Fiskens ljusa lyster har alltså föranlett namnet.

Vitling heter allmänt i Bohuslän *wèden* eller *vèden*. Kornhall som behandlar ordet även från dess bohuslänska, ljudhistoriska

aspekt (s. 194 ff.), fastställer den vanligaste härledningen, nämligen ur färgadjektivet *vit*. Fiskens utseende motsäger på intet sätt en sådan etymologi.

Geling utgör ett enstaka belägg från Donsö 1927 och står ej att finna i ordböcker. Möjligen kan ordet vara avlett av *gäl* 'fiskars andningsspringa'. *SAOB* (G 1578–1579) har t.ex. y. fsv. *gel*, ursprungligen hörande till roten **ghī-* 'gapa'. *BOB* har *gel, (*jeł*, *jəł*) 'mellanrum', 'springa', 'gap'. *Geling* skulle då kunna vara föranlett antingen av gälspringans utseende eller av mun-nens.

Kummel kan enligt Kornhall (s. 108 ff.) i polemik mot *SAOB* (K 3187–3188) härledas ur *kolmule*. Kornhall gör sin bedömning på namntypologiska och ordgeografiska grunder: bohuslänskans *kummel*, oftast realiserat som *kóməł* och *kóməł* motsvaras av *kolmule* samt en del urspåringar av detta ord i angränsande områden. I Bohuslän, där fisken är vanligast och namnet följaktligen mest frekvent, har således ljudkontraktionen och ev. urspåringen gått längst. *Kummeln* har svart gap och tunga (se t.ex. M–D s. 117).

Sej har enl. *SAOB* sitt ursprung i fvn. *seiðr* m., *seið* f., med omstridd etymologi (S 1731 f.). Hj. Falk (*ANF* 41, s. 136) anser att ordet från början har betytt 'fiskyngel'. Han gör bl.a. jämförelser med nyisländskan, där *seið*, *seiði* kan betyda 'småtorsk' och *síldarseiði* 'sillyngel'. Enligt Falk är *seið* en bildning till roten i *sá* 'så'. Härvid uppstår en nära koppling till grundbetydelsen av *sill* 'fiskyngel' (jfr s. 31). *Sej* i betydelsen 'yngel' har dock inte kunnat beläggas för Bohusläns vidkommande. Ursprungs-betydelsen hos *sej* får betraktas som oviss. de Vries föreslår t.ex. ytterligare två möjligheter till härledning av ordet vid sidan av 'fiskyngel': en möjlig betydelse skulle vara 'strålande' (härledning med stöd i avestiskan), betydelselikheter alltså med *lyra* och *bleka* (s. 60). En annan tolkning skulle vara *seigr* 'seg' eller *seinn* 'sen' och syfta på fiskens beteende i fångstgönblicket. Hellquist, slutligen, presterar ännu en betydelsevariant på *sej*. Han föredrar med stöd av E.A. Kock en härledning ur isl. *seiðr* 'band', 'bälte' till 'rep' och 'snara' med syftning på den skäggtöm som kännetecknar de flesta av fiskarna av torsksläktet, bl.a. *sejen*.

Badäng utgör enligt BOB ett noaord för *havkatt*. Det ansågs bringa dålig fångst om man nämnde orden *hund* eller *katt* i samband med fiske. Ursprunget till *badäng* är ovisst. Ordet har inte kunnat beläggas i nutid. Man kan jämföra med *badängare* (BOB) 'stor sak eller varelse'. Möjligen kan båda orden vara besläktade med riksspråkets *baddare* och efterleden i *överdängare*.

Hakussa 'havskatt' består troligen av förleden *hav-* och efterleden *-kussa*, den senare enligt SAOB (K 3283) av sv. dial. *kusa*, *kussa* 'de kvinnliga yttre könsdelarna'. Jfr *ålekussa* 'tånglake', s. 153.

Marulk kan översättas med 'havspadda' (SAOB M 289). Fisken ifråga beskrivs av samtliga informanter som mycket ful. Den har brett huvud, ett kraftigt underbett och sylvassa tänder samt smal kropp. Jfr *ulke* 'simpa av olika slag', s. 147.

Lax har en synnerligen dunkel namngivningsgrund. SAOB (L 369) meddelar belägg från bl.a. fornsvenskan (*lax*), fornhögtyskan (*laks*) och fornengelskan (*leax*) samt anger att besläktade ord finns i både ryskan, lettiskan och litauiskan. Ordboken konstaterar slutligen att ordet är av ovisst ursprung. Detsamma gör övriga till buds stående nordiska ordböcker. Kluge har dock en teori om att *lachs* m. är bildat till en indogermansk rot **lek-* 'hoppa'. Laxen skulle sålunda ha namngivits efter sin förmåga att språngvis ta sig uppför forsar i samband med lekperioden. Hermann Paul har en annan härledning i sin ordbok: han kopplar tokariskans *lakši*, i detta språk förallmänligat till 'fisk', till fornindiskt *lajati/rajati* 'bli röd', dock med tvekan. Laxen skulle i så fall ha ursprungs beteckning efter färgen på köttet. de Vries, slutligen, anvisar ännu en möjlighet till etymologi på *lax*: ordet skulle kunna vara besläktat med litauiska *lāšas* 'droppa' och i så fall betyda 'den prickige'. Att finna en entydig eller ens någorlunda säker etymologi på *lax* får alltså anses som svårt i nuvarande läge. Det bör dock poängteras att ovan anförda tolkningar passar in i det uppgjorda betydelseschemat, under antingen (5) Beteende, (2) Färg och lyster eller (3) Utseende i övrigt.

Öring (*laxöring*) är enligt Hellquist en ombildning av ett ord som skulle motsvara sv. dial. *öradh*, isl. *aurriði* och da. *ørred* (jfr

de bohuslänska beläggen *öre*, (*havs*)*örre* och *öret*, s. 60). Den egentliga betydelsen är enligt Hellquist 'som går eller far fram på ören', bildat till *ör* 'stengrund', 'grusbank' och *rida*, vilket i nyslänskan även har en specialbetydelse, nämligen 'leka (om fisk)'. David Kornhall har utförligt behandlat *aurriði*-namnen (s. 204 ff.).

4.3. Betydelschema

Samma betydelsegrupper som för *sill*, *torsk*, *makrill* och *ål* har använts. Jfr betydelseschemat, Tabell 2 (s. 65). Ett par grupper har dock ingen eller bara en namnföreträdare i detta avsnitt; det gäller (6) Fångstmetod, (7) Försäljningsmetod och (8) Användningsområde. Många enstaka luckor förekommer dessutom i schemat. Förekomsten av beteckningar är över huvud taget sparsammare än för de fyra mest centrala matfiskslagen *sill*, *torsk*, *makrill* och *ål*. Därtill kan läggas, att t.ex. skarpsill är en "modern" matfisk, som i stort sett inte har varit föremål för fiske förrän på 1900-talet. Detta kan ha betydelse för skarpsillens namnsystem.

4.4. Nutida system

Benämningarna på kolja, skarpsill, lyrtorsk m.fl. i detta kapitel uppvisar liknande, men glesare uppsättningar av beteckningar än de fyra mest centrala fiskslagen i föregående kapitel. Grupperingen efter betydelser sker på samma sätt: grupp (1) betecknar storlek, grupp (2) färg o.s.v.

4.4.1. Storlek

Storkolja är benämning på rejäl kolja som väger minst ett kilo. Maximivikten ligger på ca 10 kg, men det är inte vanligt att

svensk kolja när sådan dimension innan den fångas. Jfr dock *atlet*, *hansekolja* och *käring* (s. 69).

Småkolja används allmänt som benämning på 'liten kolja'. Ett exemplar av denna väger runt ett halvt kilo.

Kolja nr 0 är beteckning på den största sortens kolja som saluförs. Den skall hålla ett mått av 57 cm minst. Tillsammans med *kolja nr 1* motsvarar den närmast *storkolja*.

Kolja nr 1 avser kolja som är mellan 39 och 57 cm lång.

Kolja nr 2 är beteckning för kolja med en längd av 35–39 cm.

Kolja nr 3 kallas den minsta koljan i saluföringsledet. Den skall vara högst 35 cm lång och minst 30. Koljor som inte håller detta mått, räknas som småfisk och har speciella namn (se s. 169).

Bleka nr 1 motsvarar lyrtorsk som är 60 cm lång eller mer, d.v.s. den största sorten som saluförs. **Bleka nr 0** förekommer alltså inte. Ettans bleka väger oftast mellan 4 och 5 kilo, men betydligt större exemplar kan förekomma.

Bleka nr 2 är beteckning för lyrtorsk som är mellan 40 och 60 cm lång. Vikten ligger på mellan 2 och 4 kg.

Stor vitling kallas sådan vitling som väger ca ett kilo. Den fångas ofta med trål numera. Stor vitling som har fångats på krok är ofta betydligt mindre, med en vikt av ca ett halvt kilo. Storleken på fisken bakom namnet är alltså avhängigt av fiskemetoden.

Småvitling kan vara benämning på vitling av ganska varierande storlek, eftersom den ofta fiskas med krok till husbehov i kustbandet om sommaren och hösten och inte är föremål för yrkesmässiga regleringar. Det kan dock fastställas att småvitling ofta är mycket mindre än den fisk som kallas *vitling nr 2* nedan. På riktigt liten vitling finns speciella beteckningar (se s. 169 f.).

Vitling nr 1 kallas den vitling som i saluföringsledet har ett minimimått på 30 cm. Jfr *stor vitling* (ovan).

Vitling nr 2 avser ävenledes stor vitling. Den skall nämligen vara minst 28 cm enligt statuterna.

Stor kummel betecknar kummel av ansevärd storlek. 3–5 kilo är den vanligaste vikten på sådan fisk.

Småkummel och **små kummel** (koll.) avser kummel som ofta inte är större än en ordinär vitling. Den saluförs numera.

Tabell 2. Betydelschema för annan viktig matfisk, kolja - laxöring.

Benämnings- grund:	Beteckning för: 'kolja'	'skarpsill'	'lyrorsk'	'villing'	'kummel'	'gråsej'	'havs- katt'	'långa'	'marulk'	'lax och laxöring'
1. Stor- lek	Storkolja, små- kolja, kolja nr 0, 1, 2, 3		bleka nr 1, 2	stor villing, småvilling, villing nr 1, 2	stor kummel, småkummel, kummel nr 0, 1, 2, 3	småsej, grå- sej nr 1, 2, 3	havskatt nr 1	stor långa, halvlånga, smålånga	marulk nr 1, 2	
2. Färg o. lyster			bleka (lertblek), villing (lyrblek)	villing	guldfisk, silver- fisk	(bleka), grå- sej, (gråsej), (lyrblek)				
3. Use- ende i övrigt	allet, hanse- kolja, kåring	skarpsill			(komule)	havslax, (karekt), smed	hav(s)- katt, kall- fisk, tigerkatt	långa	havulk(e)	havssire, krokfisk, laxöring
4. Fångst- plats, namn el. beskaf- fenhet				hemma- villing, långdrags- villing				vårlånga		
5. Beco- erke										
6. Fångst- metod										
7. För- sälja, metod								vågtill långa		
8. Använd- nings- område				hungerfisk						
9. Ogenom- skinnliga namn	haddock, kolja	(brissling), sardin	lyr, lyrn, lyr- fors, sejlyr	basse, (gelting)	kummel	sej	(lodding), hakussa, kyss		marulk, marulk, uke	lax, (laxöre), (öce), örfning

Kummel nr 0 kallas den största kummeln i salukedjan. Den är 80 cm och däröver.

Kummel nr 1 är benämning på kummel som är mellan 54 och 80 cm lång. Den motsvarar tillsammans med *kummel nr 0* beteckningen *stor kummel* ovan.

Kummel nr 2 får sådan kummel kallas som är mellan 45 och 54 cm lång.

Kummel nr 3 avser småkummel, 35–45 cm lång.

Småsej är i norra Bohuslän beteckning på liten gråsej. Den är högst 30 cm lång och väger då upp mot ett kilo. Den kan fångas med krok vid bryggorna och används understundom till matfisk. De mest frekventa namnen på liten gråsej är *kot* och *nolle*. Se kap. 9. Småfisk, s. 170.

Gråsej nr 1 kallas riktigt stor gråsej i saluföringsledet. Den skall hålla ett minimimått på 75 cm, och den brukar väga 4–5 kg. Riktigt stor gråsej kan nå en vikt av 10 kg.

Gråsej nr 2 är benämning på nästa storleksvariant, mellan 60 och 75 cm lång och med en vikt av 3–4 kg.

Gråsej nr 3 avser den minsta gråsejen som säljs över disk. Den är större än småsejen, mellan 42 och 60 cm, och den väger 1–3 kg.

Havskatt nr 1 är beteckning på den enda storlekssorteringen av detta fiskslag. Sådan fisk skall vara minst 50 cm lång. Vikten är då ca 1,5 kg.

Stor långa kallas långa av minst tre kilos vikt. Den brukar spilas, torkas och beredas till lutfisk. Riktigt stor långa kan väga ca 25 kg. Den är då närmare 2 m lång. Jfr *vålgill långa* s. 72.

Halvlånga avser långa under 75 cm:s längd. Termen används inte längre i någon större utsträckning, utan man skiljer numera endast mellan *storklånga* och *smålånga*. Vikten på halvlånga låg på 2 kg och något därunder. Den ansågs för liten för spilning mestadels och konserverades därför oftast genom saltning, en metod som brukas än i dag.

Smålånga är benämning på långa som väger ca 1 kg. Den säljs ofta färsk till kokfisk. Storleksslagning med siffersystem saknas för långa.

Marulk nr 1 är beteckning för marulk på över 1 kg, medan *marulk nr 2* betecknar en något mindre variant. I dagligt tal brukar inte denna distinktion göras, utan benämningarna tillhör än så länge försäljningssystemet enbart.

4.4.1.1. Kommentrar

De storleksangivande benämningarna för fisk behandlad i detta kapitel är inte så regelmässiga som de för *sill*, *torsk* och *makrill*. Typen *halvtorsk* saknas för samtliga fiskslag utom för långa. Detta torde bero på två faktorer: (1) långa är den enda fisk i denna grupp som utsätts för beredning genom torkning och/eller saltning precis som sill, torsk och makrill; (2) "unga" matfiskar som skarpsill och lyrtorsk har aldrig hunnit in i det gamla systemet som har varianter med *stor-*, *små-* och *halv-* som förled.

Systemet med sifferbeteckningar har inte nått det dagliga talets område i samma utsträckning som för sill, torsk och i någon mån även makrill. *Nollans kolja* och *en nolla* kan enligt vissa informanter användas som namn på en stor kolja, men bruket är ännu inte fast förankrat utom i saluföringsledet. Möjligen kan sifferbeteckningarna utgöra ett system i vardande och har därför här redovisats, knapphändigare dock än de vardagliga och levande siffernamnen på t.ex. sill.

Som framgått (s. 66) har färsk långa ingen storleksortering med siffror. Långan har ett separat saluföringssystem kopplat till lutfiskhanteringen (se vidare *långa*, s. 70 f.). Lax och laxöring saknar också sifferbeteckningar. Dessa fiskar inbringar i Bohuslän så pass små inkomster, att de inte är inrangerade i det ordinarie saluföringssystemet. Minimimått finns dock (se s. 75 f.).

4.4.2. Färg och lyster

Bleka är ursprungligen en gammal sydbohuslänsk benämning för lyrtorsk. Malms fauna (s. 487) redovisar t.ex. belägg från Asperö i Göteborgs skärgård. Emellertid är ordet på stark fram-

marsch i hela Bohuslän på bekostnad av nordligare *lyr* m.fl. Enligt Björn Beckman, tidigare redaktör på tidningen *Yrkesfiskaren*, beror detta helt och hållet på att *bleka* har varit den gängse termen i den radioburna rapporten från Göteborgs fiskhamn. Det används dessutom ofta i hela det övriga prisregleringssystemet och förekommer följaktligen i skrift. *Bleka* är sålunda ett exempel på hur ett dialektord med liten geografisk spridning genom att upphöjas till merkantil term relativt snabbt kan tränga ut ekvivalenta begrepp med ursprungligen större frekvens och räckvidd.

Vitling är en gammal och allmänt förekommande beteckning på en folkkär fisk (*hwitling*, Oedman, utg. 1746, s. 50). Namnet är väl ursprungligen givet på grund av fiskens ljusa lyster – den brukar lysa vit i vattnet när man drar upp den – men även dess kött är kritvitt och dessutom välsmakande, speciellt när det är alldeles färskt. Vitling fångas med krok, ofta tillsammans med makrill, helt nära land under sommaren och hösten. Ett sådant husbehovsriktat fiske har säkerligen ägt rum sedan urminnes tider. Nuförtiden fångar man även större exemplar av vitling på djup ner till 200 m. Detta fiske bedrivs med trål och snurrevad.

Guldfisk och **silverfisk** (**sölvfisk**) är båda vackra benämningar på en omtyckt men relativt sällsynt matfisk, nämligen kummeln. De norska namnen *lysing* och *sølvlyr* (Røise 1977, s. 93) tar även de fasta på fiskens lyster. Både *guldfisk* och *silverfisk* är gamla ord som lever hos den äldsta generationen av bohuslänska fiskare men som nu håller på att snabbt falla i glömska.

Gråsej torde vara en beteckning som har uppstått mest på grund av fiskens inre egenskaper. "Används på samma sätt som torsk, men köttet är gråare och grövre i strukturen" (*Våra fiskar*, s. 10). Gråsejens skinn kan däremot inte sägas vara gråare än andra torskfiskars. På grund av köttets utseende mera än dess smak har den emellertid inte varit uppskattad som matfisk i Bohuslän (jfr *hungerfisk*, s. 72 f.).

4.4.3. Utseende i övrigt

Atlet, *hansekolja* och *käring* är alla tre lokala benämningar från respektive Smögen, Grundsund och Göteborgs skärgård på samma fisk, nämligen riktigt stor kolja. Det torde vara fråga om sällsynta exemplar på åtminstone 5 kg, som har blivit så stora att de är träiga i köttet. Orden är svåra att betydelsegruppsbestämma, eftersom de är både pejorativa utseendeangivelser och storleksimplicerande beteckningar. Jfr *hans* 'stor, förvuxen torsk' s. 42.

Skarpsill har sin namngivningsgrund i fiskens vassa bukfjäll. I zoologiska handböcker heter den även *vassbuk*. Skarpsill är en speciell sillart som i fullvuxet tillstånd inte brukar bli mer än ca 12–15 cm. Den fångas med trål och vad med speciell maskstorlek av mindre dimension än vid vanligt sillfiske. Sill av samma storlek som skarpsill – den brukar kallas *loddsill* eller *lottsill* (s. 49) – kan därvid utgöra bifångst. Eftersom loddsillen inte håller samma höga kvalitet som skarpsillen, måste den sorteras bort. Den brukar säljas som skrapfisk.

I handeln med skarpsill skiljer man numera bl.a. mellan *A-skarpsill* och *B-skarpsill*. Den förra är ett par centimeter större än den senare. Vidare gör man åtskillnad mellan *trålfångad* och *vadfångad* skarpsill. Dessa distinktioner har emellertid ännu inte avspeglat sig i några beteckningar brukade i dagligt tal. Den större skarpsillen (11–13 cm) används som råvara vid ansjovistillverkning, medan den mindre (ca 9–11 cm) läggs in på burk under beteckningen *brisslingsardin*. Denna benämning kan även användas om levande skarpsill av den mindre sorten, medan den levande råvaran till ansjovis alltid benämns *skarpsill*. Jfr *sardin*, s. 74.

Havslax har man ursprungligen kallat rökt gråsej som är inlagd på burk. Namnet, som är en efterkrigsprodukt, kan numera brukas som eufemism även om levande fisk för att locka fler köpare. Gråsej har som nämnts ovan tidigare inte varit speciellt uppskattad som matfisk.

Smed kan brukas som synonym till *gråsej* främst i Göteborgs skärgård. Ordet får antas ha en lätt pejorativ anstrykning. Jfr t.ex. *bonde* 'lerskädda' s. 96 ff.

Havskatt är den allmänna, genuina benämningen på havskatt i Bohuslän. Så har det uppenbarligen varit av hävd; Malms fauna (s. 468) anger *hafskatt* som ett över hela landskapet spritt namn. Havskatten sägs ha fått sitt namn därför att den liknar katten. Främst är det huvudet och gapet med de vassa tänderna som föranleder liknelsen, men även den grå kroppen med de tvärgående breda ränderna och möjligen också den karaktäristiska, sura lukten kan ha spelat roll vid namngivningen.

Havskatt varierar i det nutida systemet med *havskatt*. Fisken säljs nackad och flådd under namnet *kotlettisk*. Vill man koka *hakussesuppa* på sydbohslänskt maner, bör man emellertid ha huvudet kvar och bereda buljongen av.

Kattfisk 'havskatt' är en modern anglicism som merendels används av relativt unga personer.

Tigerkatt används som lokal benämning på Smögen om enstaka stora exemplar av havskatt (ca 5 kg) med speciellt markerad randning.

Långa kallas den förnämsta råvaran till lutfisk. Beteckningen är allmännordisk och utsäger klart hur fisken ser ut. Den kan nå en maximilängd av ca 2 m.

Långafisket har bedrivits under våren och sommaren sedan 1860-talet vid Shetland. Fångstredskapet heter *storbacka* (pl. *-backor*), som är en kraftig långrev. En traditionell backa består av en ca 200 famnar lång lina med *känsor* (tafsar, kroklinor) och vidhängande krok på ett avstånd av 3,5 famn. Det ger 55–60 krok per backa. Agnet brukar vara makrill som köps färsk i Norge och saltas in på båten. Även lubb (s. 120 f.) som man får som bifångst på backorna, kan användas till agn. Haneson-Rencke (1923, s. 141 ff.) lämnar en utförlig beskrivning av det s.k. storsjöfisket.

Sedan kvoteringsystem för fisk infördes, har bohuslänska fiskare inte tillåtits fånga mer än 200 ton långa årligen. Huvuddelen av denna bereds och torkas i Skärhamn på Tjörn och i Mollösund på Orust. Långan landas numera isad i färskt till-

stånd. Den är då rensad och nackad. Före andra världskriget, innan man hade tillgång till is, saltade man långan för att den skulle hålla sig under den 4–5 veckor långa fisketuren. Den sista veckans fångst kunde emellertid landas färsk.

Långan bereds genom att man avlägsnar ryggbenet och där-
 efter spänner ut fisken med *spilor* (träspjälor) av skiftande längd.
 Det brukar gå åt 7–8 spilor för en normallånga på ca 5 kg.
 Fisken får därefter torka hängande på en träställning i fria luften.
 En modern metod är att filea långan och torka den i speciella
 torkrum. Nutida långafiske finns bl.a. beskrivet i band Klädes-
 holmen (1980-09-13, egen inspelning).

Havulk är synonym till *marulk* i norra Bohuslän (jfr *marulk*
 m.fl. s. 75).

Havsörre brukas på Smögen och Kungshamn som synonym
 till *laxöring*.

Kroklax avser hanlax med underkäken utdragen i en krok.
 Denna krok används som vapen under lekperioden. Kroklaxen
 anses allmänt hålla sämre kvalitet än annan lax.

Laxöring brukas i hela Bohuslän. Fisken med denna beteck-
 ning fångas främst på våren och sommaren i grunda vikar i spe-
 ciella laxgarn, ett fiske som har liten ekonomisk betydelse för
 bohusfiskarna. Minimimåttet på laxöring är 35 cm.

4.4.4. Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet

Hemmavitling är en lokal benämning från Fjällbacka på vitling
 som är fångad med dörj – *mèda* – inte långt från stranden.
 Eftersom vitling smakar bäst när den är alldeles färsk, är hemma-
 vitlingen en kvalitetsfisk.

Långedragsvitling är även det en lokal variant, denna gång
 från Göteborgs skärgård. Beteckningen avser liten vitling, endast
 10–12 cm lång, som trots att den var för liten att saluföras ändå
 tidigare har sålts till göteborgare som älskar färsk fisk men som
 inte har möjlighet att fånga den själv.

4.4.5. Beteende

Vårlånga betecknar långa av hög kvalitet. På våren är nämligen långan full av rom och mjölke inför lekperioden. Under långafiskets glansdagar fångades vårlånga på backor under årets första storfisketur under mars och april i yttre Skagerack och Nordsjön. Den vårlånga som man nu fiskar, fås i trål tillsammans med torsk och annan fisk av olika slag.

4.4.6. Försäljningsmetod

Vålgill långa är en term från den tid då man sålde långa styckvis i vålor, d.v.s. i buntar om 10 stycken (se t.ex. Filipson 1982, s. 2 f.). Under första världskriget gick man över till att sälja långan kilovis, men beteckningen *vålgill långa* lever i gott minne hos många bohuslänska fiskare. För att vara *vålgill* skulle långan hålla ett visst mått. En sagesman har nämnt 75 cm från öga till stjärtspets som minimimått, en annan 90 cm. Man brukade använda en spik med ett i förväg uppmätt snöre på som måttband. *Vålgill långa* höll en vikt på minst 3–4 kg och var alltså ungefär lika stor som fisken bakom benämningen *stor långa* (se s. 66). Om långan inte var *vålgill*, fick fiskaren enligt reglerna lämna två fiskar i stället för en till inköparen. Ej *vålgill långa* kallades *halvlånga* (se s. 66). *Vålgill långa* gick till lutfiskberedning på samma sätt som *stor långa* gör nu för tiden. Jfr även *vålgilltorsk* s. 48.

4.4.7. Användningsområde

Hungerfisk är ett på Kåringön välkänt ord för gråsej. I det övriga Bohuslän tycks det däremot inte existera. Benämningen beror på gråsejens dåliga anseende som matfisk (jfr *gråsej* s. 68). När all annan fisk och övrig mat tröt, oftast när männen var ute till havs på storfiske, blev kvinnor och barn tvungna att livnära sig på gråsej som de fiskade med krok från stranden. Medan

annan matfisk kommer och går i intervaller, ofta beroende på årstid, vattentemperatur och tillgång på föda, så är tillgången på gråsej mestadels jämn över hela året. Detta förhållande har uppmärksamats redan på 1500-talet av Peder Claussøn Friis (utg. 1881, s. 100). Han noterar särskilt, att när annan fisk försvann under vintern, så blev sej en i stort sett den enda näringen för fattiga människor vid den norska kursen.

4.4.8. Ogenomskinliga namn

Kolja betecknar en god torskfisk. Tillgången kan vara mycket skiftande, ett fenomen som var märkbart långt innan tendenser till utfiskning tog vid mot slutet av 1960-talet. Tidigare var emellertid enligt flera informanter naturens ordning den att vissa år var "koljeår", medan andra var "torskår". När koljan gick till, var det alltså ont om torsk och vice versa. När det var gott om kolja, sålde man den till bönder från inlandet som man idkade byteshandel med. Detta finns t.o.m. manifesterat i en ramsa från Fjällbacka (band Rune Johnsson 1982-07-11):

Kolja mä fläcken
ska bonn ha i säcken
men torsken mä ranni
den stannar på stranni.

Ranni 'randen' och *stranni* 'stranden' är exempel på bestämd form av gamla starka femininer, ett dialektalt drag som är typiskt för nordbohuslänskan och som fortfarande hålls levande av alla åldrar (jfr Lindroth 1920, s. 18 ff.). Som nämnts (s. 60) har koljan troligen namngivits efter de båda ganska stora och tydliga, svarta fläckarna som sitter på ömse sidor av fisken ovanför bröstfenorna. Flera sagesmän har meddelat en sägen om hur det gick till när koljan fick sina svarta fläckar. Denna sägen är känd i olika varianter i stora delar av Europas kustlandskap och på Atlantöarna (såsom folklivsforskaren Bodil Nildin-Wall på DAG först gjorde mig uppmärksam på). Den går ut på att det är

djävulen som med svarta fingrar har åstadkommit de outplånliga fläckarna på koljan. I den bohuslänska varianten var han för tillfället ute på båttur med Vår herre. Man bör notera att berättelsen är kopplad direkt till koljans fläckar och inte har någon förbindelse med ordet *kolja*, vilket alltså är ogenomskingligt för informanterna.

Haddock är ett ungt efterkrigs lån för kolja till Smögenområdet främst. Av engelska och franska ordböcker att döma, är ursprunget till *haddock* att finna i Normandie. Etymologin är emellertid oklar. *Lemon* 'bergskädda' (s. 101 f.) är ett annat exempel på fisknamn som från Frankrike via England har vandrat till Bohuslän.

Sardin är i Bohuslän benämning på liten skarpsill. Bland bohuslänska fiskare används *sardin* (9–11 cm, råvara till sardininläggning) i opposition till *skarpsill* (11–13 cm, råvara till ansjovisinläggning), en subtil och något förvirrande distinktion. Jfr s. 69: *skarpsill*.

Fisket av skarpsill tog sin början ca 1910. Fr.o.m. första t.o.m. andra världskriget hade det en betydande omfattning. Som mest har det funnits 50 båtlag som har fiskat skarpsill längs Bohuskusten. Skarpsill fångas numera nattetid. Tidigare ägde fisket rum på dagtid och var indelat i två perioder. Under sommaren fångade man sardin, varefter man gick hem och riggade om till annan utrustning för att därefter i september övergå till att fånga skarpsill.

Lyr, lyra (-e), lyrtorsk och **sejlyr(a)** är alla gamla varianter på samma tema. (Malms fauna, s. 487, anger belägg från mellersta Bohuslän och norröver.) Lyrtorsken fås som bifångst vid torskfiske. Den företer en del likheter med sin släkting torsken men har blankare och glansigare skinn, vilket namnet alltså utsäger. Ännu större likhet har den med gråsejen, som på Kärिंगön t.o.m. tidigare ibland har kallats *bleka* och *lyrblek* (jfr s. 58).

Basse brukar i allmänhet beteckna liten vitling (se kap. 9. Småfisk, s. 169). På Mollösund och Ellös utgör *basse* dessutom lokalt namn på vitling av ordinär storlek.

Kummel är ett fisknamn med positiv klang i både fångst- och avnämningarledet. Fisken är relativt sällsynt numera, men den kan

fortfarande under sommarmånaderna fångas vid s.k. kummelbankar utanför kusten på 20–30 meters djup. På danska heter samma fisk *kolmule* (jfr s. 61). I svenskt riksspråk är detta namn på en annan torskfisk, den som i Bohuslän allmänt kallas för *blåvitling* (s. 109).

Sej är synonym till *gråsej* (s. 68) i norra Bohuslän. I Norge, där fisken är minst lika uppskattad matfisk som torsk, heter den också *sej*. I svenska butiker saluförs numera utan något märkbart köpmotstånd norsk djupfryst gråsej under namnet *sej*. *Gråsej* får alltså betraktas som ett deklasserande namn.

Hakussa är det gamla ordet för havskatt i södra Bohuslän, främst Tjörn, enligt Malms fauna (s. 468). Eventuellt är det bildat i analogi med *ålekussa* (*tånglake*, s. 149), som enligt Kornhall (s. 199 ff.) m.fl. har uppstått på grund av att fisken med detta namn i folktron har betraktats som ålens moder. Havskatten är större än tånglaken, men kropparnas utseende och form påminner starkt om varandra. Båda har nämligen starkt avsmalnande kroppsform med markerade tvärränder på ryggen. Båda är dessutom mycket hala och slemmiga att ta i.

På Rörö i Göteborgs skärgård används varianten *havkyssa* parallellt med *havkatt*. En ännu mer urspårad variant, *kyss*, finns belagd från Donsö. Enligt informanter på Rörö (band Hansson, Lundgren m.fl. 1979-09-01) har somliga båtlag, dock inte alla, grundat sin användning av *havkyssa* i gamla folkliga föreställningar att det för otur med sig att yttra visa tabubelagda ord som *katt*, *gris*, *präst* m.fl. när man är ute till havs. *Havkyssa* skulle sålunda vara ett s.k. noaord för *havskatt*. Jfr Kornhall, s. 276 ff; jfr även *badäng* s. 62.

Marulk, *märulk* och *ulke* är alla benämningar på samma fula men välsmakande fisk. Fristående *mar* eller *mär* i betydelsen 'hav' har inte kunnat beläggas för dialekten. Marulken saluförs flådd och nackad under namnet *kotlettisk*, precis som havskatten, s. 70.

Lax är som nämnts (s. 62) ett vida spritt fisknamn med oklart ursprung. I Bohuslän fiskas lax nästan enbart till husbehov och är av ringa ekonomisk betydelse. Minimimåttet är 50 cm.

Öring och *örring* är ekvivalenta beteckningar till *laxöring* (jfr s. 71).

4.5. Kvalitet. Sekundär betydelse

I fisknamn impliceras ofta som tidigare nämnts en kvalitetsangivelse, utan att denna kan utläsas explicit i namnet. Namnen i betydelsegrupp (1) Storlek, utgör utan undantag exempel på detta förhållande. Stor fisk är i allmänhet bättre, d.v.s. matnyttigare, än liten. Man brukar också få bättre betalt för den. Någon enstaka gång kan fisken vara så stor att kvaliteten blir lidande. Se *atlet* och *käring*, båda 'riktigt stor kolja', s. 69. Generellt är det emellertid så, att det är namn på småfisk som implicerar låg kvalitet. *Kratt* är exempel på detta; benämningen avser kolja som är så liten att den betraktas som avskrap (jfr s. 169).

Hemnavitling och *långedragsvitling* är exempel på fisknamn som bryter mot den allmänna regeln att stor fisk är bättre än liten. Färskhetsprincipen korsar här storleksprincipen. Detta förhållande kan gälla all fisk men främst vitling och makrill, vilkas kvalitet snabbt sjunker om de får ligga en stund utan att bli tillagade.

Som nämnts (s. 74 f.) är kummel en omtyckt och eftertraktad fisk. Detta kan utan vidare utläsas i de synonyma begreppen *guldfisk* och *silverfisk* (*sölvfisk*). Dessa båda bär i sig dubbla budskap, ett explicit som anger att kummeln har glänsande skinn och ett implicit som anger att kummeln ligger mycket högt i kvalitetsrangordningen olika fiskslag emellan.

För gråsejen kan påvisas namn som bildar en hel kvalitets-skala. (1) *Havslax* är det mest positivt laddade, ett modernt, läckert försäljningsnamn, ursprungligen skapat i reklamsyfte. (2) *Sej* är det neutrala namnet på skalan, medan (3) *gråsej* är något negativt. Färgordet *grå* använt om mat implicerar gärna en sekunda vara, lätt smutsad och trist att tillaga. När det gäller fisk, anger namn på *vit* och *röd* den kvalitetsmässigt bästa varan, t.ex. *vitling*, *rödspotta*. (4) *Smed* har pejorativ klang (jfr s. 105, *bonde*

'lerskädda', en plattfisk vilken liksom gråsejen tidigare har ansetts otjänlig som människoföda men som alltmer börjar saluföras under andra namn, t.ex. *flundra*, på grund av sviktande tillgång på bl.a. rödspotta). (5) *Hungerfisk* ligger längst ner på kvalitetsskalan; endast i yttersta nöd torde man äta fisk med den beteckningen.

Vålgill långa avser fisk som både storleksmässigt, kvalitetsmässigt och prismässigt är bättre än sådan som går under benämningen *halvlånga*. Det gamla mätsystemet för långa var ganska orättvist. Om en långa var bara ett par centimeter för kort för att klassas som vålgill, räknades den som halv och man fick lämna två fiskar vid leveransen i stället för en vålgill. Den sistnämnda ansågs dessutom kvalitetsmässigt bättre vid spilning än halvlångan som ofta saltades.

Vårlånga är namn på den kvalitetsmässigt allra bästa långan, full med rom och mjölke. Jfr t.ex. *höstsill* och *vårsill*, s. 46.

Kroklax uttrycker explicit en detalj i utseendet hos den lekande hanlaxen. Implicit anger namnet lägre kvalitet än hos annan lax. Under lekperioden slåss och rusar hanlaxen och magrar av och lämpar sig därför mindre väl till mat.

Sammanfattningsvis kan sägas, att fullständig adekvation i likhet med *islandssill* (s. 54) inte föreligger för de nu behandlade fisknamnen. Partiell adekvation kan dock hävdas för samtliga i detta kapitelavsnitt upptagna beteckningar.

5. Plattfisk

I det bohuslänska fisknamnssystemet skiljer man allmänt mellan *plattfisk* och *rundfisk* (*trindfisk*) 'all annan (mat)fisk än plattfisk'. Det semantiska draget KROPPSFÖRM är för plattfiskarnas del överordnat draget MATNYTTIGHET. Högt i hierarkin för plattfiskbeteckningar ligger samlingsnamn som *varar* (*varvar* el. *varvlar*), *skäddor* och *tungor*, som i sig kan inbegripa både mer och mindre inkomstbringande plattfiskar. Namngivningsmässigt är plattfiskarna sålunda en väl sammanhållen grupp, dessutom bl.a. genom att en beteckning på en väl känd fisk gärna omfattar en mindre känd men utseendemässigt snarlik fisk (jfr begreppet "referentiell ram", Stern 1931, s. 42 f.). Nämnade argument talar starkt för att plattfiskarna behandlas i ett kapitel för sig trots att somliga av dem inte anses matnyttiga och inkomstbringande. (Jfr kap. 7. Haj och rocka s. 128 ff.)

År 1982 landades på västkusten plattfisk till ett sammanlagt värde av 7,5 milj. kr. (Statistiska meddelanden, J 1983:2.2). Rödtinga inbringade mest, 3,3 milj. kr., och därefter följde rödspotta med 2,3 milj. kr. Exklusiva plattfiskar som bergtinga och hälleflundra gav drygt respektive något mindre än 0,5 milj. kr., piggvar och slätvar tillsammans 0,25 milj. och äkta tunga 147.000 kr. Sandskäddan gav 179.000 kr., medan fiskslag som skrubba och lerskädda, vilka av hävd ratas av den bohuslänska fiskarbefolkningen, tillsammans inbringade drygt 150.000 kr.

5.1. Material

Rödtinga (*rətōŋa*, någon gång *-tōŋa*). (M–D s. 190.) Allmänt Bhl. Jfr *rödtinga* 'äkta tunga' s. 81.

?*bergskädda* 'rödtunga'. Hapax legomenon Solberga 1930 (DAG). Jfr *bergskädda* 'bergskädda' s. 80 och 'bergvar' s. 84. Efterledens etymologi s. 84.

?*bergtunga* 'rödtunga'. Hapax legomenon Solberga 1930 (DAG). Jfr *bergtunga* 'bergskädda' s. 80.

ising 'rödtunga'. Smögen. Etymologi s. 84 f.

?*jydetunga* 'rödtunga'. Gammal, allmän, utdöd benämning (Malm s. 527). Etymologi s. 85.

?*mareflundra* 'rödtunga'. Fjällbacka 1926 (DAG). Etymologi s. 85.

rödtunga nr 1, 2, 3 'modern storlekssortering av rödtunga som saluförs, av vilka den minsta skall ha en totallängd av minst 30 cm'.

skärising 'rödtunga'. Sydkoster, Nordkoster. Etymologi s. 84 f.

smörflundra 'rödtunga'. Sydkoster, Strömstad. Efterledens etymologi s. 84.

Rödspotta (*røspøtta*). (M–D s. 184 ff.) Allmänt Bhl. Efterledens etymologi s. 85 f.

bastard 'korsning mellan rödspotta och skrubbskädda'. Donsö.

fittelock 'rödspotta eller annan plattfisk'. Spridda belägg både i DAG:s samlingar och i nutida bruk. Etymologi s. 86.

isnock 'rödspotta'. Tjärnö 1897, 1928, Skee 1934 (DAG). Saltö. Etymologi s. 86.

kungsflundra 'stor rödspotta'. Spridda belägg i hela Bhl.

lock 'rödspotta eller annan plattfisk'. Spridda belägg både i DAG:s samlingar och i nutida bruk. Etymologi s. 86.

mariskädda 'rödspotta'. Mellersta Bhl.: Dyrön–Grundsund. Jfr *mariskädda* 'bergskädda' nedan. Förledens etymologi s. 85.

muselock 'rödspotta eller annan plattfisk'. Mollösund. Jfr *muselock* 'sandskädda' s. 82. Etymologi s. 86.

?*ruska* '(sämre) rödspotta'. Hapax legomenon Solberga 1930 (DAG). Jfr *ruska* 'skrubba' s. 82. Etymologi s. 86 f.

rödspätta 'rödspotta'. Spridda belägg i hela Bhl. i variation med *rödspotta*. Efterledens etymologi s. 85 f.

rödspätta nr 1, 2 'modern storlekssortering i fallande skala av rödspotta som saluförs, minst 27 cm lång'.

?*skaboskäd* 'stor rödspotta'. (Malm s. 525.) Stenkyrka (DAG).

Etymologi s. 87.

skäd (*skæda* södra Bhl. t.o.m. Orust, Tjörn även *fæda*, *sæda*, därefter *fæda*) 'rödspotta'. Spridda belägg hela Bhl.

Jfr *skäd* 'sandskäd' s. 82. Etymologi s. 84.

varkeleskäd (*wærkeleskæda*) 'korsning mellan rödspotta och skrubba'. Gillholmen. Etymologi s. 87.

Bergskäd (M–D s. 190). Allmänt Bhl. Gammal benämning (Malm s. 526). Jfr *bergskäd* 'rödtunga' s. 79 och 'bergvar' s. 84.

bergflundra 'bergskäd'. Strömstad.

bergsula (*bærjsøla*) 'bergskäd'. Galtö.

bergtunga 'bergskäd'. Spridda belägg från Grundsund och norröver. Jfr *bergtunga* 'rödtunga' s. 79.

bergtunga nr 1 'modern storlekssortering av bergtunga som saluförs, minst 32 cm lång'.

blomtunga (*blømtøna*) 'bergskäd'. Allmänt Bhl. t.o.m. Grebbestad.

lemon (*lèmon*) 'bergskäd'. Allmänt Tjörn–Bovallstrand. Etymologi s. 87.

lemons 'bergskäd'. Tjörn–Bovallstrand i variation med *lemon*.

lemon sol (*lèmon søl*) 'bergskäd'. Tjörn–Bovallstrand i variation med *lemon* och *lemons*.

?*mariskäd* 'bergskäd'. (Malm s. 526.) Jfr *mariskäd* 'rödspotta' s. 79. Förledens etymologi s. 85.

?*maritunga* 'bergskäd'. (Malm s. 526.)

slitunga 'bergskäd'. Göteborgs skärgård. Etymologi s. 87.

sula (*søle*, *søve*) 'bergskäd'. Gullholmen 1932, Skaftö 1953 (DAG). Grundsund, Bovallstrand. Jfr *sula* 'äkta tunga' s. 81.

Hälleflundra (M–D s. 178). Allmänt Bhl. Etymologi s. 87 f.

?*godfiskskäd* 'hälleflundra'. Hapax legomenon Solberga 1930 (DAG).

flundra 'hälleflundra'. Fjällbacka. Jfr *flundra* 'sandskäd' s. 82. Etymologi s. 84.

hällefisk 'hälleflundra'. Allmänt från Tjörn och norröver, i variation med *hälleflundra* och *hälleskädda*.

hälleskädda 'hälleflundra'. Allmänt Bhl., i variation med *hälleflundra* och *hällefisk*.

kveite 'hälleflundra'. Strömstad och norröver. Etymologi s. 88.

kvēt (*kwēd*) 'hälleflundra'. Flera belägg från Tjörn (DAG).

Dyrön. Etymologi s. 88.

panketrä 'liten hälleflundra, ca 1 kg.' Smögen. Etymologi s. 88.

Piggvar (*pìgvår*). (M–D s. 172 ff.) Allmänt Bhl. Efterledens etymologi s. 84.

piggvarv (*pìgværv*) 'piggvar'. Allmänt från Mollösund och norröver. Etymologi s. 84.

piggvarvel (*pìgvårvel*) 'piggvar'. Göteborgs skärgård. Etymologi s. 84.

?*vare* 'piggvar el. slätvar'. Hapax legomenon Gullholmen 1932 (DAG).

varv (*værv*) 'piggvar el. slätvar'. Fjällbacka 1926 (DAG), Mollösund, 'piggvar' Kungshamn.

Slätvar (*slætívar*). (M–D s. 174.) Allmänt Bhl.

?*sandvarv* 'slätvar'. Flera belägg i DAG från Kungshamn och norrut. Jfr isl. *sandhverfa* 'piggvar'.

slätvarv (*slætívarv*) 'slätvar'. Allmänt från Mollösund och norröver.

slätvarvel (*slætívarvel*) 'slätvar'. Göteborgs skärgård.

Äkta tunga (M–D s. 192: *tunga*). Allmänt Bhl.

gråtunga 'äkta tunga'. Fjällbacka.

?*rödtunga* 'äkta tunga'. Fjällbacka 1926 (DAG). Jfr *rödtunga* 'rödtunga' s. 78.

sandpapper 'äkta tunga'. Smögen.

sjötunga 'äkta tunga'. Gullholmen 1932, Fjällbacka 1926 (DAG).

Dyrön, Smögen, Nordkoster.

sula (*sø̀le*, *sø̀le*) 'äkta tunga'. (Malm s. 532.) Mollösund, Koster. Jfr *sula* 'bergskädda' s. 80, 'lerskädda' s. 83.

?*tunga* 'äkta tunga'. (Malm s. 532.) Fjällbacka 1926 (DAG).

- Sandskädda** (M–D s. 182). Allmänt Bhl.
flundra 'sandskädda'. Smögen. Jfr *flundra* 'hälleflundra' s. 80.
 Etymologi s. 84.
muselock 'sandskädda'. Grundsund. Jfr *muselock* 'rödspotta el. annan plattfisk' s. 79. Etymologi s. 86.
sandskädda nr 1 'modern storlekssortering av sandskädda som saluförs, minst 25 cm lång'.
skädda 'sandskädda'. Bovallstrand. Jfr *skädda* 'rödspotta' s. 80.
 Etymologi s. 84.
slätflundra 'sandskädda'. Kungshamn 1960 (DAG). Bovallstrand.
?slätskrubba 'sandskädda'. Havstensund (Malm s. 523).
slätskädda 'sandskädda'. Fjällbacka 1926 (DAG). Bovallstrand.
?snöra 'sandskädda'. Hapax legmenon Solberga 1930 (DAG).
 Etymologi s. 88.
?snöreskädda 'sandskädda'. Hapax legomenon Solberga 1930 (DAG).

- Skrubba** (M–D s. 188: *skrubbskädda*). Allmänt Bhl. Etymologi s. 88.
ruska 'skrubba'. Allmänt Bhl. t.o.m. Bovallstrand i variation med *skrubba*. Jfr *ruska* '(sämre) rödspotta' s. 79. Etymologi s. 86 f.
?ruskeskädda 'skrubba'. Kyrkesund (Malm s. 530).
?russeskädda 'skrubba'. Rönnäng 1918, 1945 (DAG).
?ryskeskädda 'skrubba'. Asperö (Malm s. 530).
skrubba nr 1 'modern storlekssortering av skrubba som saluförs, minst 27 cm lång'.
skrubbskädda 'skrubba'. (Malm s. 530.) Gullholmen 1928 (DAG). Enstaka, spridda belägg i hela Bhl.

- Lerskädda** (M–D s. 152). Allmänt Bhl. Jfr *lerskädda* 'glasvar' nedan.
bonde (*bòne* allmänt, *bòne* Kåringön, Smögen–Kungshamn), pl. *-ar* 'lerskädda'. Allmänt Bhl. Jfr *bonde* 'glasvar' s. 83.
bondeskädda 'lerskädda'. Kungshamn 1960 (DAG). Kåringön, Fjällbacka. Jfr *bondeskädda* 'glasvar' s. 83.
gapa (*gàba*) 'lerskädda'. Gillholmen.

- gapflundra* 'lerskädda'. Kungshamn.
- gaphals* 'lerskädda'. Bovallstrand.
- glapa* (*gl̥àba*) 'lerskädda'. Gillholmen. Etymologi s. 88.
- ? *glaper* 'lerskädda'. Södra Bhl.: Hisingen, Inland (Abrahamson 1943, s. 91). Jfr *glaper* 'bergvar' s. 84.
- ? *glip* 'lerskädda'. (Malm s. 509.)
- glipa* (*gl̥i̯ba*) 'lerskädda'. Klädesholmen.
- glipskädda* 'lerskädda'. Solberga 1930, Kungshamn 1960 (DAG). Mollösund, Grundsund. Jfr *glipskädda* 'glasvar' nedan.
- ? *glysskädda* 'lerskädda'. Hapax legomenon Klädesholmen 1921 (DAG). Jfr *glyskolja* och dess etymologi s. 109 och 113 f.
- hisingsbonde* 'lerskädda'. Dyrön.
- hälje* 'lerskädda'. Hogdal 1939 (DAG). Strömstad. Av ovisst ursprung. (Jfr s. 102.)
- skackekäft* 'lerskädda'. Fjällbacka. Jfr *skackekäft* 'glasvar' nedan.
- skackkäfta* 'lerskädda'. Galtö. Etymologi s. 88.
- snedkäft* 'lerskädda'. Marstrand.
- storgap* 'lerskädda'. (Malm s. 509.) Sydkoster, Strömstad.
- sula* (*sòle*) 'lerskädda'. Grebbestad. Jfr *sula* 'bergskädda' s. 80, 'äkta tunga' s. 81.
- ? *åkerhögare* 'lerskädda'. Inland (Abrahamson 1931, s. 134 f.). Etymologi s. 88.

Glasvar (M–D s. 176). Spridda belägg över hela Bhl.

bonde 'glasvar'. Spridda belägg över hela Bhl. Jfr *bonde* 'lerskädda' s. 82.

bondeskädda 'glasvar'. Fjällbacka. Jfr *bondeskädda* 'lerskädda' s. 82.

glipskädda 'glasvar'. Mollösund, Grundsund. Jfr *glipskädda* 'lerskädda' ovan.

lerskädda 'glasvar'. Fjällbacka, Grebbestad. Jfr *lerskädda* 'lerskädda' ovan.

skackekäft 'glasvar'. Fjällbacka. Jfr *skackekäft* 'lerskädda' ovan.

Liten hälleflundra (M–D s. 180). Ett fåtal, spridda belägg.

blå hälleflisk 'liten hälleflundra'. Grundsund.

blåkveite 'liten hälleflundra'. Galtö, Nordkoster.
grönlandsflundra 'liten hälleflundra'. Smögen.

Bergvar (M–D s. 176). Flatholmen.

?*bergpanka* 'bergvar'. Asperö (Malm s. 518).

?*bergskädda* 'bergvar'. Kyrkesund, Koster (Malm s. 518). Jfr
bergskädda 'bergskädda' s. 80 och 'rödtunga' s. 79.

?*glaper* 'bergvar'. Södra Bhl.: Hisingen och Inland (Abrahamson 1931, s. 134). Jfr *glaper* 'lerskädda' s. 83.

?*hummerskädda* 'bergvar'. Hapax legomenon Solberga 1931
 (DAG).

?*panka* 'bergvar'. Gåsö (Malm s. 518). Etymologi s. 88 f.

?*åkerhögare* 'bergvar'. Södra Bhl.: Inland (Abrahamson 1931,
 s. 135).

5.2. Etymologi

Flundra, *skädda*, *sula*, *tunga*, *var*, *varv* och *varvel* kan som nämnts i materialförteckningen brukas både som enkla fisknamn och som efterleder i sammansättningar. Av dessa är *sula* och *tunga* genomskinliga och anger långsmal, tunn form och även styrka och smidighet i likhet med de kroppsdelar som har släppt till namnen.

Flundra är enligt SAOB (F 895) rotbesläktat med *flat* och är en utseendeangivelse som syftar på fiskens starkt hoptryckta kroppsform.

Skädda sbst² 'flundre- 1. plattfisk' (SAOB S 5725) är etymologiskt identiskt med *skädda* sbst¹ (S 5724) 'flat käpp', 'platt sten'. Liksom *flundra* är alltså *skädda* en utseendeangivelse som syftar på fiskens flata kropp.

Var, *varv* och *varvel* har alla betydelsen 'ring, rundel' och är även de utseendeangivelser. Av plattfiskarna är alltså vararna de som har rundast kroppsform, därefter följer skäddor och flundror, medan tungorna är långsmala. Jfr Kornhall, s. 191 f.

Ising är ursprungligen danskt och syns vara en avledning av *is* (ODS). Fritzner har *ising* f. 'isflak' för fornvästnordiskans del. På

tyska kan 'isflak' heta *Scholle* f. Samma ord är dessutom benämning på fisken *Pleuronectes platessa* 'rödspotta'. Fisknamnet tolkas av Kluge som 'litet, simmande isflak' med anledning av fiskens form. Man kan tillägga att undersidan på plattfisk i allmänhet är helt vit och brukar blänka och glittra på ganska långt håll nere i vattnet när man drar garnen. Den betydligt mörkare ovansidan blir däremot inte fullt synlig förrän på nära håll, och först då kan man med säkerhet avgöra fiskens art. Förleden *skär-* 'ljus, klar' i *skärising* syftar på rödtungans lätt genomskinliga kropp (se t.ex. Kornhall s. 164 f.).

Jydetunga 'rödtunga' har uppstått därför att fisken i fråga i stor utsträckning har fångats utanför Skagen på Jutland, d.v.s. Jylland (jfr Kornhall, s. 101). *Jyde* 'jyllänning' som återfinns i såväl norskan som danskan, är sålunda en bohuslänsk parallellform till *jute*.

Mareflundra, *mariskädda* och *maritunga* har personnamnet *Maria* i förleden. Kornhall (s. 118 f.) anvisar två möjligheter till tolkning. Antingen har dessa fisknamn bildats därför att välsmakande plattfiskar, rödtunga, rödspotta och bergskädda, har offrats till jungfru Maria för att bringa fiskelycka, eller också därför att samma fiskar har utgjort återkommande maträtt på Mariadagarna under vårvintern. Kornhall pläderar för den första tolkningen. Bägge förefaller emellertid plausibla och behöver inte nödvändigtvis utesluta varandra. Betydelseförskjutning i den ena eller den andra riktningen kan ha ägt rum. Avgörande i sammanhanget är att det i bägge fallen rör sig om välsmakande, exklusiv fisk, som i likhet med hälleflundran har ansetts som lämplig föda under fastan. Jfr *hälleflundra* s. 87 f.

Rödspotta och *rödspätta* har båda efterleder som inte är genomskinliga till sin betydelse för bohuslänska fiskare. *Spottot* 'småfläckig om boskap', *spottrig* 'småfläckig om ko' och *spottrot* 'småfläckig om t.ex. ko' finns belagda i DAG:s samlingar, (*spøtətə*, *spøtri* resp. *spøtrətə*). Det är sannolikt att orden är i utdöende. SAOB (R 4316) anger att *rödspotta*, förr även *-sputta* eller *-sputa* är avledda av den stam som finns i *spotta* och *sputa* 'fläck', medan *-spätta* är avlett ur stammen i danska *spøtte*

'fläck'. Rödspottan är som bekant mörkbrun med röda fläckar på ovansidan.

Lock, *fittelock* och *muselock* är alla nedsättande benämningar på plattfiskar av skiftande sort. Bland klotter och s.k. runda ord brukar man ibland återfinna bilden av kvinnans yttre könsorgan som en rundel eller en oval. Denna bild är uppenbarligen vida spridd i den mänskliga föreställningsvärlden: italienska feminister brukar t.ex. bilda en oval symbol med hjälp av tummarna och pekfingerarna, när de vill referera till kvinnans blygd. Att använda ordet *lock* för att verbalisera denna symbol förefaller inte speciellt avlägset. I överflyttad bemärkelse används alltså *lock* i Bohuslän även om 'rödspotta eller annan plattfisk'. *Fittelock* och *muselock* tycks snarast vara tautologiska bildningar, båda helt genomskinliga för informanterna. *SAOB* (M 1027) har tagit med *mus* i betydelsen 'kvinnans yttre könsdelar'.

Isnock 'rödspotta' står inte att finna i någon ordbok. Jag väljer att etymologiskt sammanföra förleden med *ising* och *skärising* (s. 84 f.). *Nock* har enligt *SAOB* (N 601) ursprungsbetydelse av 'ngt böjt, hake, böjning'. Ordet finns bl.a. som sjöterm om 'horn av segel' och har alltså med all sannolikhet varit känt av den som namngivit fisk. Att plattfisk har stor förmåga att böja sig är välbekant. En tolkning av *isnock* skulle då vara 'vitt föremål, som kröker och böjer sig'.

Ruskeskädda förklaras av *SAOB* (R 3095) som 'skädda som brukar fångas i ryssja = skrubba'. I Bohuslän finns en hel rad uttalsvarianter för *ryssja*, t.ex. *ruska*, *rusa*, *rysk*, *ryska*, *ryssja*, medan fisken har kallats för *ruska* genomgående. Varianterna *russeskädda*, *ruskeskädda* och *ryskeskädda* är enstaka belägg, det förstnämnda från Rönnäng (DAG) och de båda sistnämnda från Malms fauna, varför de inte kan tillmätas någon speciell betydelse i sammanhanget. Plattfisk fångas normalt inte i ryssja utan i garn. Redskapet ryssja är dessutom en mycket sen företeelse i Bohuslän. Modéer (1939, s. 52) säger följande: "En under senare år (1928, enl. uppg. från Hist. museet i Gbg; min anm.) i Mollösund gjord uppteckning meddelar: 'Det är endast i 20 år som det har funnits ryssjor. Två skutskeppare hade antagligen sett dem i Danmark och införde dem i Mollösund'. Även

Haneson-Rencke (1923, s. 216) räknar med att ryssjan inte har varit ett allmänt utbrett redskap i Bohuslän förrän ca 1900. Eftersom fisknamnet *ruska* 'skrubba' med stor säkerhet kan sägas vara äldre än redskapet ryssja i Bohuslän, bör man tänka sig andra förklaringar till ordets betydelse. En skulle kunna vara att det har lånats in från ett område där ryssjan varit i bruk längre. En annan, troligare, är att fisknamnet har en helt annan innebörd. Eftersom skrubban har varit en lågt skattad plattfisk, ligger en betydelse med pejorativ anstrykning nära till hands. I DAG finns flera belägg för att *ruska* har betydelsen 'slamsa', 'slarva' eller 'hora'. SAOB (R 3087) anger detsamma och jämför med norska *ruske* som kan betyda 'slampa', 'slarva' m.m.

Skaboskäd har liksom *jydetunga* (s. 85) en förled med dansk anknytning. *Ska(g)bo* är detsamma som *skagenbo* (SAOB S 3345), och *skaboskäd* är beteckning på rödspotta som har fångats utanför Skagen.

Varkeleskäd betyder 'korsning mellan rödspotta och skrubba'. Förleden är en kontraktion av *varken* – *eller*, enligt sagesmannen. Förklaringen är saklig och godtagbar.

Lemon och *lemons* m. samt *lemon sol* f. har samtliga sitt ursprung i engelskan *lemon* och *lemon sole* 'bergskäd', m.fl. plattfiskar'. De engelska benämningarna är i sin tur sprungna ur franska *limande* (*sole*), vilket av E. Gamillscheg med stor tvekan härleds ur *limon* 'slank'. *Sole* är identiskt med *sula* s. 84 (se t.ex. Hellquist).

Sli- i *slitunga* 'bergskäd' betyder 'slem' (DAG). Att döma av arkivets samlingar tycks *sli* vara känt i hela undersökningsområdet. Mina egna förfrågningar har emellertid gett vid handen att ordet inte är allmänt känt längre. Bergskäddan är alltid ytterligt hal att ta i men speciellt när den leker. *Sli* kan även begränsas till att stå för 'mjölke, sädesvätska'. Jfr t.ex. *slilax* 'hanne av blanklax i lekdräkt' (SAOB S 6540) och Schånberg, *sli* 'sädesvätska' (1982, s. 105). SAOB anger även att *sli* är rotbesläktat med *slim* 'slem'. *Slilax* finns inte belagt för Bohusläns del.

Hällefundra är en sammansättning av *helig* och *flundra* (SAOB H 679, *helgefundra*). Formen *hälle-* beror antingen på dialektisk ljudutveckling (jfr Kornhall, s. 94) eller på inflytande

från danska (*hellflynder*), enligt *SAOB*. Förleden syftar på att fisken används som föda under fastan. Jfr isländska *heilagfiski*, engelska *halibut* och franska *hellebut*.

Kveite, *kvēt* och *blåkveite* har troligen norskt ursprung, eftersom uddljudsskärpning *hv* > *kv* inte är ljudlagsenligt i Bohuslän. *SAOB* (K 3390) härleder *kvēt* eller *kved* 'helgeflundra' ur norskt *kveita*, detta i sin tur framvuxet ur ett inte anträffat fornnorskt **hveita* vilket skulle stå i avljudsförhållande till *vit*. Aasen har samma etymologi som *SAOB*. De tre fisknamnen är alltså färgangivelser.

Panketrä 'ung hälleflundra' är ett metaforiskt namn. Det har uppstått genom att fisken har liknats vid ett klappträ eller bollträ som från Orust och norröver båda benämns *panketrä* enligt DAG och informanter på Smögen. Jfr *panka* nedan.

Snöra och förleden i *snöreskädda* 'sandskädda' är bildade till *snöre* '(det enkla fiskeredskapet) lina med sänke och krok' (Kornhall s. 58, fotnot).

Skrubba är bildat genom gemination till roten i *skrovlig*, bohuslänska *skrubbot* (DAG). Benämningen har sitt upphov i fiskens sträva ovansida (*SAOB* S 5011). *Skrubba* är inte längre ett genomskinligt namn för alla meddelare, åminstone inte de yngre.

Glapa och *glaper* är båda bildningar till verbet *glapa* 'gapa'. Benämningarna syftar på lerskäddans stora, sneda mun. Abrahamson har behandlat *glaper* (1931, s. 134) samt utförligare 1943 (s. 90 ff.).

Skackekäft och *skackkäfte* har en förled *skack* som är den nasalassimilerade sidoförmen av *skank*, adj. (*SAOB* S 3277). *Skack* 'sned' finns belagt för hela Bohuslän (DAG).

Åkerhögare är enligt Abrahamson (1931, s. 134 f.) bildat till ortnamnet *Åkerhög* i Södra Inlands härad. Det har lätt pejorativ anstrykning: åkerhögarna har av grannar ansetts som pratsamma, och namnet har överförs till lerskäddan som har en stor, sned mun (jfr *sotenäsing* 'makrill' s. 43).

Panka 'bergvar' är etymologiskt oklart enligt Emil Olsson (1916, s. 117). *SAOB* (P 126) har fsv. *panka* 'ett slags fisk' och jämför bl.a. med nsv. *braxenpanka* 'icke fullvuxen braxen'. Rietz

(494b) vill gärna koppla ihop *panka* 'liten brax' med verbet *panka* eller *pakka* (493b) 'bulta, klappa, bl.a. tvättkläder'. Bohuslänskt *panka* 'bergvar' skulle möjligen kunna kopplas samman med *panketrä* 'ung hälleflundra' (s. 81) och sålunda även med verbet *panka*, *pakka*. Nyfångad plattfisk har en ovanlig förmåga att bulta och slå med hela kroppen när man skall rensa den.

Hälje har det inte gått att spåra etymologiskt med någon säkerhet. En tänkbar möjlighet är att namnöverflyttning (referentbyte) har ägt rum genom ellips från *hälgeflundra*, *helgeflundra* (SAOB H 679) till *hälje* 'lerskädda'. *Hälleflundra* är i det allra nordligaste, lokala fisknamnssystemet ledigt för användning, eftersom *kveite* (s. 81) från Strömstad och norröver är den enda gångbara benämningen på hälleflundran.

5.3. Betydelschema

De utseendeangivande beteckningarna på plattfisk är i stor majoritet, ett förhållande som är väl värt att uppmärksamma. Jfr grupp (3) Utseende i betydelseschemat, Tabell 3 (s. 91). I denna grupp bildar pejorativerna en stor avdelning. Det kan således konstateras, att plattfiskgruppen uppvisar en något avvikande namnstruktur jämfört med tidigare redovisade fiskslag, sill, torsk o.s.v. Grupperna (5) Beteende, (7) Försäljningsmetod och (8) Användningsområde saknar helt namnföreträdare, medan grupp (6) Fångstmetod, endast visar upp två benämningar, till synes utdöda.

5.4. Nutida system

Genom sin extrema kroppsform bildar plattfiskarna som redan antytts en semantiskt väl sammanhållen grupp. Detta gäller inte bara kollektiva beteckningar som *sula* och *tunga* utan i hög grad även individualiserande namn. Plattfiskdomänen upptar dessutom ett litet antal betydelseförskjutna benämningar, ett förhål-

lande som tarvar ingående diskussion. Se främst avsnitt 5.5. Kvalitet.

5.4.1. Storlek

Rödtunga nr 1, 2, 3 är moderna storleksbeteckningar, bildade i analogi med *sill nr 1* (s. 26) m.fl. Rödtunga nr 1 är ca 35 cm lång, nr 2 ca 33 och nr 3 ca 30 cm lång. *Ettans, tvåans och treans rödtunga* är till skillnad mot *ettans sill* (s. 37) m.fl. inte frekventa i det bohuslänska systemet. I vissa, givna situationer, t.ex. vid sortering av fisk ute till havs, kan de emellertid vara gångbara. Detsamma gäller de övriga, följande sifferbeteckningarna på plattfisk.

Rödspätta nr 1 och **nr 2** avser rödspotta som är 30 cm lång och däröver respektive mellan 27 och 30 cm lång. Varianten *rödspätta* diskuteras på s. 93.

Kungsflundra är beteckning för stor rödspotta på över 1 kg. Namnet är mestadels en försäljningsterm men kan numera brukas även av fiskare om levande exemplar. I allmänhet är kungsflundran en ren storleksangivelse (jfr t.ex. *sillekung* s. 26), men meddelare från Smögen hävdar att även utseendet något kan avvika från annan rödspottas. Kungsflundran har sålunda en vit ring utanför den röda fläcken. Det semantiska draget UTSEENDE kan därför tänkas impliceras av det i första hand storleksmarkerande namnet. Jfr *kungsmakrill* 'makrill med annorlunda teckning' (s. 43).

Bergtunga nr 1 betecknar bergskädda som måste hålla ett mått av minst 32 cm för att få saluföras.

Sandskädda nr 1 betecknar den enda storlekssorteringen av sandskädda. Ettans sandskädda, d.v.s. sådan som är stor nog att försäljas, skall hålla ett minimimått av 25 cm.

Skrubba nr 1 avser skrubba som är minst 27 cm lång.

Liten hälleflundra är benämning på en speciell fiskart i opposition mot *hälleflundra* (s. 101). Liten hälleflundra är en arktisk fisk (M–D s. 180) som är föga känd bland bohuslänska fiskare. Den blir högst drygt 1 m lång, medan den vanliga hälle

flundran i gynnsamma fall kan uppnå en längd av 3–4 m. Små exemplar av den sistnämnda har någon gång annan beteckning (se *panketrä* s. 95).

5.4.2. Färg och lyster

Rödtunga är en term som är gemensam för den bohuslänska taxonomin och zoologiska handböcker. Rödtungan är långsmal och extremt platt till kroppsformen och dess ovalsida skiftar oftast i genomskinligt rött. Den fångas mest på djupt vatten, företrädesvis längs den s.k. Norska rännan och i norra Nordsjön. Det är tydligt att rödtungan har varit längst känd i norra Bohuslän. Benämningar som *ising* (s. 94), *skärising* (nedan) och *smörflundra* (s. 94) vittnar om detta. I den södra delen av landskapet har den uppenbarligen inte blivit välbekant förrän under de senaste 50 åren. Namnlån av det genomskinliga *rödtunga* från zoologiska verk har därvid varit praktiskt. Detta ord är nu i full färd med att överlagra och fullständigt tränga ut de gamla, nordbohuslänska varianterna. Larsson (1934, s. 54) anför liknande argument, nämligen att *rödtunga* är en merkantil term, som har vunnit insteg i dialekten.

Skärising är med all sannolikhet ursprungligen danskt. Det märkliga är att benämningen har påträffats enbart på Koster i norr, där den emellertid har varit i allmänt bruk, åtminstone hos den äldsta generationen meddelare. En sagesman från Nordkoster har sagt mig att det var mycket vanligt förr att man sålde fångster av rödtunga från Koster till Danmark och att *skärising* troligen blev den brukliga handelstermen vid kontakten med danskarna. På fastlandet innanför Kosteröarna, i Strömstad och norröver, är *skärising* överhuvudtaget inte känt. Där heter rödtungan *smörflundra* (s. 94).

Rödspotta är till skillnad från *rödtunga* en gammal konstituent i det bohuslänska fisknamnsförrådet. Rödspotta kan nämligen fiskas relativt tätt in på land och har sålunda varit välkänd sedan urminnes tider. Den är en av våra vanligaste och samtidigt mest uppskattade plattfiskar. Oedman nämner exempelvis rödspottan

som nummer två bland flundrorna, efter hälleflundran: "Thet andra slaget kallas Rödspotter, äro ock merendels stora, sköna och feta" (s. 49). På grund av sin gamla, allmänna och fasta förankring i bohuslänskt ordförråd har *rödspotta* tidigt kunnat lånas in i det zoologiska fackspråket. Någon nykonstruktion i stil med *rödtunga* har alltså inte behövt göras. Den sydligare varianten *rödspätta*, vilken ytterligt sällan kan beläggas för Bohuslän, är ännu vanligare i riksspråket. Jfr Kornhall s. 143 f.

Gråtunga 'äka tunga' är en lokal benämning från Fjällbacka. Namnet är av allt att döma bildat i opposition till *rödtunga*, dock utan att ha vunnit vidare spridning. Äka tunga är grå på ryggen och vit på buken.

Glasvar betecknar en sällsynt plattfisk som fås på djupt vatten och i ringa mängd. Enligt SAOB (G 536) är ordet bohuslänskt och skapat på grund av att fisken är så genomskinlig att man kan se dess innanmäte om man håller upp den i motljus (jfr *glasål* 'ålyngel' s. 177). Eftersom glasvaren är intill förväxling lik den vanligare lerskäddan och eftersom ingendera fisken har ansetts duga till mat, så har bohuslänska fiskare i allmänhet inte ägnat dem något större intresse. Ett namn som *bonde* (s. 96 f.) har alltså haft och har fortfarande för många informanter en referentiell räckvidd som täcker både 'lerskädda' och 'glasvar'. Ett fåtal sagesmän i södra Bohuslän (Donsö–Klädesholmen) har *glasvar* som naturlig komponent i sitt fisknamnssystem. Andra håller på att tillägna sig det via det zoologiska fackspråkets *glasvar*. Detta kan ha olika förklaringar: (1) lerskäddan har börjat säljas som matfisk och det kan föreligga behov av att göra åtskillnad mellan den och glasvaren; (2) bohuslänska fiskare är i allmänhet väl bevandrade i zoologi och har vid studium av fiskelexikon upptäckt vissa särdrag hos glasvaren i förhållande till lerskäddan, vilket har haft till följd att de har införlivat *glasvar* med sin vokabulär. Därvid medverkar de till att ett gammalt bohuslänskt fisknamn ånyo sprids i det bohuslänska systemet. Processen är inte unik; se t.ex. lånet av nordbohuslänskt *vitlingyra* (s. 118) in i den zoologiska nomenklaturen och vidare ut bland fiskare i Bohuslän.

Blå hälleflisk och **blåkveite** 'liten hälleflundra' står i opposition till *hälleflisk* och *kveite* (s. 101) 'hälleflundra'. Liten hälleflundras ovansida har ofta en blå färgton. Det norska namnet är *blåkveite*.

5.4.3. Utseende i övrigt

Ising 'rödtunga' är belagt från Smögen. I likhet med *skärising* (s. 92) är det ett lån från danskan. Förväxling av referent har dock skett. *Ising* på danska betyder 'sandskädda'.

Smörflundra används vid enstaka tillfällen som beteckning för rödtungan i nordligaste Bohuslän. Ordet är dessutom frekvent i Norge. Den direkta namngivningsorsaken kan vara svår att fastställa: Curry-Lindahl (1975, s. 209) anger att ovansidan i sällsynta fall kan bli guldfärgad. Rödtungan är en välsmakande fisk, och ett par informanter vill gärna implicera betydelsen 'välsmakande' i förleden *smör-* (jfr avsnitt 5.5. Kvalitet s. 104).

Bastard och **varkenellskädda** är båda lokala benämningar från sydligaste Bohuslän. En bastard är en "varkenellerskädda", d.v.s. den är en korsning av två, rödspotta och skrubba. Den uppges bära spår av båda sina bidragsgivare, så att man lätt kan skilja ut den från andra plattfiskar.

Lock och dess sammansättningar **fittelock** och **muselock** är lågspråkliga benämningar för 'rödspotta', 'sandskädda' eller 'skädda i allmänhet'. De används över hela området och anses inte fullt rumsrena men ofta skämtsamma. I alla tre beteckningarna impliceras oftast draget *STORLEK*: "*e sânskæda e īntə stóræ æn et fêtelæg*", heter det t.ex. i ett belägg från Rönning 1918 (DAG). Eftersom orden är så klart nedsättande, brukas de givetvis enbart om fisk som anses hålla låg kvalitet, på grund av ringa storlek eller på grund av andra omständigheter. Jfr avsnitt 5.5. Kvalitet s. 104.

Blomtunga är en av de absolut vanligaste benämningarna på bergskädda i Bohuslän. Förleden *blom-* syftar på fiskens ofta vackert marmorerade teckning på ovansidan, vilken tydligen av namngivarna har upplevts som blomsterliknande. Det märkliga är att namnet inte finns belagt i vare sig DAG:s samlingar, äldre

faunor eller i gängse ordböcker. Desto ymnigare är förekomsten i mina egna uppteckningar och inspelningar, från Donsö i söder till Grebbestad i norr. Detta förhållande skulle kunna tolkas så att beteckningen är av relativt sent datum men med stor spridningskraft, en teori som dock motsägs av att mina sagesmän säger sig veta att den är stabil och inte särskilt ung. *Blomtung* är ett positivt laddat namn på en mycket välsmakande plattfisk.

Slitung 'bergskädda' finns belagt enbart för Göteborgs skärgård. Allteftersom bruket av ordet *sli* 'slem' avtar (jfr s. 87), får man anta att *slitung* kommer att bli helt utträngt av det vida mer frekventa och helt genomskinliga *blomtung*.

Sula anges av informanter från Grundsund och norröver vara en förr mycket frekvent benämning på 'bergskädda'. Det är numera i stort sett utbytt mot *bergskädda* och *bergtunga* (s. 98) samt *blomtung* (ovan).

Panketrä 'hällefundra på ca 1 kg' är en metaforisk benämning som är belagd enbart från Smögen.

Piggvar har uppkommit på grund av fiskens många stora benknölar på ovasidan (se t.ex. M–D s. 172). Beteckningen är fast förankrad i hela landskapet och den enda förekommande. Efterleden *-var* varierar med *-varv* och *-varvel*. Distributionen dem emellan är geografisk (se s. 81). *Var* har troligen danskt ursprung (jfr Kornhall s. 191). Det är genuint för mellersta Bohuslän men är via riksspråksinverkan numera spritt över hela landskapet. Piggvaren har hög status bland plattfiskarna. Efter äkta tunga och hällefundra inbringar den högst inkomster per kilo räknat till västkustfiskarna.

Slätvar är bildat i opposition till *piggvar*. Piggvaren och slätvaren benämns ibland kollektivt *varar* med varianter (s. 81). Förleden *slät-* framhäver det särskiljande draget. Slätvarens skinn är alltså slätt och fint. Varianterna *-varv* och *-varvel* finns belagda med exakt samma geografiska spridning som den som har angetts för *piggvar*. Slätvaren är en högstatusfisk, dock med något lägre värde än piggvaren.

Sjötunga 'äkta tunga' klingar som en modern försäljningsterm men har sina rötter i det gamla, bohuslänska fisknamssystemet (jfr s. 81). Det kan antas att den vida, semantiskt indifferentia för-

leden har tillkommit för att skapa en klar distinktion gentemot andra plattfiskarter med efterleden *-tunga*, t.ex. *bergtunga* och *rödtunga*.

Sandpapper är ett lokalt, lite skämtsamt namn för 'äkta tunga' från Smögen. Äkta tunga har ovanligt tjockt och strävt skinn.

Sula som benämning för 'äkta tunga' håller på att gå ur bruk. Enligt Malms fauna (s. 532) har det varit allmän benämning i Bohuslän tidigare.

Muselock anges på ett par beläggsorter betyda enbart 'andskädda'. Jfr *muselock* 'rödspotta m.m.' s. 79.

Slätflundra och **slätskädda** är gamla benämningar på sandskädda som fortfarande lever i det nutida systemet i Bovallstrand. Att de finns kvar just där, kan möjligen bero på att sandskäddan där har varit en fisk med hög status, högre skattad än rödspottan som den oftast jämförs med. Det omvända fallet brukar vara det vanliga.

Skrubba är den vanligaste, nutida bohuslänska beteckningen för de zoologiska handböckernas *skrubbskädda*. Jämsides kan vid enstaka tillfällen även *skrubbskädda* meddelas. Malms fauna nämner bägge orden. Skrubban har av hävd inte använts som matfisk i Bohuslän utan har sorterats ut och kastats eller har på sin höjd använts som agn i hummertinor, men allteftersom tillgången på ädlare plattfisk har minskat, så har skrubban fått status som handelsvara. Den finns sålunda numera registrerad under *skrubbskädda* i Statistiska centralbyråns årsammansättningar över landad matfisk på västkusten. I liknande tabeller för sydkusten uppvisar skrubban betydligt högre siffror. Möjligen kan man vänta sig mer skrubbskädda framöver även för Bohusläns del. En merkantil uppsnygningsterm skulle då kunna tänkas komma i bruk vid sidan av *skrubba*. *Flundra* är det vanligaste namnet på syd- och ostkusten (jfr Kornhall s. 72 f.).

Bonde är den vanligaste benämningen i den södra delen av området t.o.m. Kungshamn på den åtminstone tidigare så ringaktade lerskäddan, vilken medelst denna benämning klassas både vad gäller utseende och kvalitet. *Bonde* är dessutom en frekvent, allmänt nedsättande personbeteckning bland Bohusläns fiskarbefolkning. Lerskäddan fås oftast i trål tillsammans med

annan ädlare plattfisk som rödspotta och bergskädda. Förr betraktades den väl mest som skrap och slängdes tillbaka i havet. förmodligen gärna åtföljd av en nedsättande benämning som tecken på besvikelse över dålig fångst. *Bondeskädda* kan i enstaka fall brukas som synonym till *bonde* av samma informant.

Gapa och *glapa* är sydbohuslänska beteckningar på lerskäddan. Båda syftar på fiskens sneda, gapande mun. De används främst som beteckningar för pratsamma, högljudda människor. De är klart pejorativa. Jfr *glapa* s. 88.

Gapflundra och *gaphals* från Kungshamn respektive Bovallstrand är ytterligare ett par varianter uppkomna på grund av lerskäddans iögonfallande mun.

Glipa och *glipskädda* beskriver också de lerskäddans mun, den här gången som en springa och inte som ett gap. Båda är bevisligen gamla: Malm (s. 509) redovisar *glip* och *glipskädda* som vanliga i Bohuslän.

Hisingsbonde brukas i variation med *bonde* på Dyrön, Tjörn. Ordet har klar nabooppositionell prägel. *Tjörnbonde* har åtminstone tidigare varit en ganska vanlig, nedsättande personbeteckning i Göteborg med omnejd, även på Hisingen.

Skackekäft och den feminina varianten *skackkäfta* är nordbohuslänska benämningar på lerskäddan. I Marstrand har belagts en mera riksspråksanpassad variant med identisk betydelse, nämligen *snedkäft*.

Storgap anknyter i betydelsen till *gapa* m.fl. ovan. Ordet är belagt längst uppe i norr i nutid (Koster, Strömstad). Enligt Malm (s. 509) har det vid mitten av 1800-talet varit allmän, bohuslänsk benämning på lerskäddan.

Sula för 'lerskädda' används lokalt i Grebbestad. *Sula* 'bergskädda' (s. 80) och 'äkta tunga' (s. 81) är (har varit) vanligare. Lerskäddan har ännu långsmalare kroppsform än de båda andra referenterna. Den platta, långsträckta formen torde vara ursprungsanledningen till beteckningen *sula*.

Bonde, *bondeskädda*, *glipskädda* och *skackekäft* är samtliga benämningar på lerskäddan som ibland täcker även glasvaren. Eftersom ingendera fisken anses värdefull och den sistnämnda är

sällsynt, så brukar den bohuslänske fiskaren – oftast omedvetet, förefaller det – betrakta dem som samma fisk. Jfr *glasvar* s. 93.

5.4.4. Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet.

Bergflundra, *bergskädda*, *bergsula* och *bergtunga* avser samma fisk, nämligen den som oftast kallas *bergskädda*. Förleden *berg-* i samtliga namn syftar på fiskens vistelseort i havet: man får aldrig bergskädda på t.ex. sand- eller lerbotten utan enbart på berggrund. Eftersom fisk är ytterligt färgkänslig, får detta konsekvenser för bergskäddans utseende: dess ögonsida (ovansida) är brun/rödbrun och är försedd med en marmorerad teckning som kan variera högst betydligt. Variationen både i färg och teckning är avhängig av skiftningarna i det berg och utseendet på den tångvegetation som utgör bergskäddans vistelseort. Jfr *blomtunga* 'bergskädda' s. 94 f., *bergtorsk* s. 45 och *berggylla* s. 161 f.

Av de nu nämnda beteckningarna på bergskädda är *bergflundra* och *bergsula* lokalt nordbohuslänska varianter, medan *bergtunga* brukas över en stor del av landskapet och dessutom har karaktär av försäljningsterm. Även *bergskädda* är en gammal term som är frekvent genom hela Bohuslän (belagd i t.ex. Malms fauna), och används dessutom som zoologisk term. Att fastställa dialektgeografisk distribution för *bergskädda* och *bergtunga* är ogörligt; de växlar från plats till plats genom hela området. Däremot kan det fastställas att ingen informant har meddelat dem som synonymer.

Sandskädda är enahanda beteckning för sandskäddan i hela Bohuslän. Annan systematik kan fortfarande spåras men bara lokalt (se t.ex. *flundra* s. 101). Sandskäddan är en välkänd och vanligt förekommande vardagsfisk som uppträder på olika djup. Den fångas på sandbottnar – därav namnet – av husbehovsfiskare, oftast i s.k. skädegarn, av yrkesfiskare i trål eller snurrevad. Sandskäddan fås oftast ihop med rödspotta, med vilken den ofta jämförs, mestadels till dess nackdel. De båda fiskslagen kallas ofta kollektivt *skäddor*.

Lerskädda är gammalt som zoologisk term (se t.ex. SAOB L 546). I det bohuslänska systemet är det däremot nytt och brukar meddelas som överlagrande synonym till något av lerskäddans många andra namn, t.ex. *bonde* (s. 82) eller *storgap* (s. 83). *Lerskädda* är bildat i opposition till *bergskädda* och *sandskädda*. Beteckningen har sitt upphov i att lerskäddan vistas på mjuk lerbotten, som den anses ta både färg och smak av. I Bohuslän har den ytterligt låg status i plattfiskhierarkin, vilket alla de pejorativa benämningarna (*storgap*, *bonde* m.fl. s. 96 f.) bär tydligt vittnesbörd om. Den används inte som matfisk där, utan kastas precis som skrubban (s. 96). Också lerskäddan landas emellertid numera som matfisk och säljs på många håll utanför Bohuslän under beteckningen *lerskädda*. Jfr avsnitt 5.5. Kvalitet. Försäljningsterm för den flådda produkten är ofta *flundra*, precis som för skrubba. Ibland kan den referentiella ramen för *lerskädda* innefatta även glasvar i likhet med *bonde* m.fl. benämningar (s. 96 f.).

Grönlandsflundra 'liten hälleflundra' anger i klartext att den lilla hälleflundran är en arktisk fisk. Benämningen är lokal från Smögen och troligen ett översättningslån från engelska *Greenland halibut* 'liten hälleflundra'.

Bergvar är av allt att döma en gammal zoologisk term (*bergvarf* hos Malm, s. 518). För Bohusläns vidkommande föreligger en del lokala belägg på beteckningar för bergvaren, *bergpanka* m.fl. Samtliga förefaller att vara utdöda numera. (Se avsnitt 5.1, s. 84). I det nutida systemet är *bergvar* meddelat på Flatholmen, Tjörn. I övrigt är fisken namnlös. Anledningen sägs vara att den är så liten – högst 25 cm – att den är värdelös. Den är heller inte speciellt vanlig. I allmänhet får man den i samband med hummerfiske i tinor på bergpallar längs kusten.

5.4.5. Ogenomskinliga namn

Isnock 'rödspotta' är nordbohuslänskt och av allt att döma i utdöende. Det brukas inte och är inte längre igenkänt av infor-

manter som är yngre än ca 65 år. Ursprungligen är *isnock* en utseendebeteckning (jfr s. 86).

Mariskädda har tidigare varit den allmänna benämningen för 'rödspotta' i mellersta Bohuslän (se t.ex. Malm, s. 516). Det är numera helt utträngt av det sydbohusslänska *rödspotta* men lever i gott minne hos flertalet informanter. Förleden består av personnamnet (*jungfru*) *Maria*. *Mariskädda* tillhör det lilla fåtal fisknamn som inte låter sig inplaceras i någon av betydelseschemats grupper. En klar kvalitetsimplikation kan lätt spåras i förleden. Jfr *hälleflundra* m.fl. nedan.

Skädda kan användas som individuell benämning för 'rödspotta'. Kollektivt bruk i pluralis, *skäddor*, är dock vanligare. Från Smögen har meddelats gammal opposition mellan *skädda* 'rödspotta' och *flundra* 'sandskädda'. *Skädda* har i ursprungligt, genomskinligt skick varit en utseendeangivelse (jfr s. 84).

Lemon och **lemons** m. samt **lemon sol** f. 'bergskädda' är variationer på samma engelska tema. Äldsta belägg är *lemons*, 1961, från Fisketången intill Kungshamn (DAG), så det är troligt att inlånet från engelskan har skett ganska sent, vilket även indikeras av att anpassningen till svenskt böjningssystem inte är avslutad. *Lemon* anges sålunda heta *lemons* i flertal, medan *lemons* har två varianter, *lemons* eller *lemonsar*. *Lemon sol* har lätt anpassats till *sula* (*sòlke*) och böjs alltså *soler* i flertal. Fiskare från de stora mittbohusslänska fiskelägena har tidigare, speciellt under mellankrigstiden, haft Grimsby och Hull som landningsplatser för sina fångster, inte minst av plattfisk. Livlig språkkontakt har alltså förekommit vilket har satt många och tydliga spår i den bohusslänska vokabulären, främst i sjömans- och fisketerminologin. Bland fisknamnen är översättningslånen, typ *grönlandsflundra* (s. 99), de vanligaste. Ogenomskinliga benämningar, som *lemon* lånas däremot in i sin helhet, eftersom den ursprungliga namngivningsorsaken är dunkel. Det är därför omöjligt att översätta ordet, och *lemon* har för flera sagesmän blivit ett prototypnamn (jfr kap. 2, s. 13), ofta brukat synonymt med *bergskädda* och *blomtung*. Det bohusslänska systemet kan inte uppvisa så många namn av denna typ, men de exempel som finns avser högklassig fisk för vilken det tydligen har ansetts angeläget att ha

en gemensam term vid bilateralt handelsutbyte (jfr *skärising* s. 92). Etymologiskt sett är *lemon* troligen en beteendebeteckning (jfr s. 87).

Flundra är en lokal kortform från Fjällbacka för 'hälleflundra'. Beteckningen är troligen modern med merkantil prägel. Jfr genuint *flundra* 'sandskädda' nedan.

Hällefisk, hälleflundra, hälleskädda avser samma referent, nämligen hälleflundran. Att ange dialektgeografisk distribution för de tre är ogörligt: en och samma informant kan t.o.m. meddela alla tre som synonymer. Vissa drag kan dock skönjas. Malm (s. 508) anger *hällefisk* som den allmänna beteckningen i Bohuslän. Denna förefaller att i nutid vara fast rotad i mellersta Bohuslän (Mollösund–Smögen), medan *hälleskädda* överväger för den södra delen (Rörö–Tjörn). *Hälleflundra* är mest gångbart från Kungshamn och norrut. Eftersom detta dessutom är den merkantila och zoologiska termen, sprids det på bekostnad av de båda andra. Hälleflundran betraktas allmänt som en av de läckraste matfiskarna i Bohuslän, älskad och omhuldad av många, inte minst av långafiskarna vid Shetland, för vilka nyfångad, färsk hälleflundra har inneburit ett magnifikt avbrott i den medhavda, starkt saltade vardagsmaten. För *hälleflundra* behövs inga i handeln gångbara uppsnyggningstermer, utan den går att sälja under sin gamla, genuina benämning, eftersom den av allt att döma alltid har varit en av de högst klassade matfiskarna. Jfr *äkta tunga* (s. 102) samt avsnitt 5.5. Kvalitet s. 104.

Kveite och **kvēt** 'hälleflundra' är ursprungligen färgbeteckningar (jfr s. 88). *Kvet* (*kwēd*) från Tjörnområdet brukas inte längre utan är utträngt av *hälleskädda* och även *hälleflundra* men lever i minnet hos några informanter som en benämning som farfar eller morfar använde sig av. Nordbohuslänska *kveite* har större överlevnadsmöjligheter genom sin närhet till det frekventa norska *kveite* 'hälleflundra'.

Varv utgör oftast samlingsnamn för 'pigg- eller slätvar'. På någon enstaka ort kan en distinktion mellan *varv* 'piggvar' och *slätvar* markeras.

Flundra 'sandskädda' har på Smögen tidigare använts i opposition till *skädda* 'rödspotta' (s. 102), ett bruk som i huvud-

sak har ersatts av paret *sandskädda* – *rödspotta*. *Flundra* är ursprungligen en utseendebeteckning.

Skädda används i enstaka fall individuellt för 'sandskädda'. Vanligare är kollektivt bruk 'rödspotta och sandskädda'. Jfr *flundra* s. 101.

Ruska 'skrubba' har varit frekvent i större delen av Bohuslän men är numera på väg att försvinna till förmån för *skrubba*. I det bohuslänska fisknamssystemet kan avläsas en generell strävan mot förklaringskraft. Om två frekventa fisknamn sålunda förekommer i fri variation med varandra, kan man skönja en tydlig tendens till seger för det genomskinliga namnet. Jfr t.ex. *blomtung* – *slitung* 'bergskädda' s. 94 f. Jfr även *skrubba* s. 96.

Hälje är i nordligaste Bohuslän synonymt med *storgap* 'lerskädda'. Det senare är vida mer frekvent, och *hälje* är på väg att dö ut, troligen bl.a. på grund av sin ogenomskinlighet. Jfr s. 89 om etymologi.

5.4.6. Övriga

Äkta tunga utgör en avvikande namntyp i det nutida bohuslänska systemet. Beteckningen finns i rikliga belägg från söder till norr och är på något enstaka undantag när det enda gångbara. I faunor kallas fisken *tunga* (se t. ex. M–D s. 192). Så har den också hetat i Göteborgs skärgård tidigare, medan det allmänna bohuslänska namnet har varit *såla* eller *såle* (Malm s. 532). Jfr *sula* s. 81. *Äkta tunga* har således helt slagit ut äldre benämningar. När så har skett, är svårt att klarlägga. DAG uppvisar ett belägg på *tunga* från 1926 (Fjällbacka). Troligen är *äkta tunga* sent, förslagsvis från andra världskriget eller något därefter, då den äkta tungan blev ett inkomstbringande försäljningsobjekt, som krävde ett namn som klart och entydigt skiljde den från andra tungor, t.ex. rödtungan och bergtungan. Se vidare avsnitt 5.5. Kvalitet. Den inhemska, bohuslänska befolkningen har aldrig uppskattat äkta tunga i jämförelse med bergskädda, rödtunga eller rentav rödspotta. Köttet anses vara hårt och inte spe-

ciellt välsmakande och skinnet är hårt och strävt och svårt att avlägsna. Jfr *sandpapper* 'äkta tunga' s. 96.

5.4.7. Kommentarer

Inledningsvis i detta kapitel (s. 78) har konstaterats, att plattfiskarna utgör en namngivningsmässigt starkt sammanhållen grupp. Det semantiska draget KROPPSFORM hävdades vara starkare än draget MATNYTTIGHET. Vid genomgång av det nutida systemet (s. 89 ff.) har även antytts en del andra avvikelser gentemot annan fisk: bl.a. är inslaget av pejorativa beteckningar mycket stort bland plattfiskarna.

Somlig plattfisk, t.ex. hälleflundra, bergskädda och rödspotta, anses allmänt vara förstklassig föda, både i Bohuslän och annorstädes. Trots detta signaleras inte semantiska drag som SMAK och KVALITET explicit i benämningarna på dessa fiskslag. Till sin grundkaraktär är namnen helt neutrala, och den goda kvaliteten är endast implicerad. Eftersom de största och bästa plattfiskslagen har neutrala prototypbeteckningar, utan inslag av adekvation (jfr *islandssill* s. 54), har detta haft till följd att lägre skattade plattfiskslag har namngivits med pejorativa beteckningar. Det semantiska draget KVALITET är sålunda negativt markerat inom plattfiskgruppen genom pejorativer, t.ex. *ruska* 'skrubba', *bonde*, *storgap* (m.fl.) 'lerskädda'. Trots att inget av plattfiskslagen med nedsättande beteckningar kan sägas vara uttalat oätliga, uppvisar de lika nedsättande beteckningar som direkt oätliga fiskar inom det bohuslänska fisknamssystemet. Jfr t.ex. *kvabbso* (s. 119), som är en allmän pejorativ benämning på stenbitshonan på grund av hennes lösa, sladdriga och i stort sett oätliga kött. Pejorativerna inom plattfiskgruppen är sålunda avhängiga den neutrala, kvalitetsmässigt omarkerade utgångspunkten vid namngivningen inom denna deldomän. Denna strategi gäller inte lika tydligt och genomgående för andra deldomäner i det bohuslänska fisknamssystemet.

5.5. Kvalitet. Sekundär betydelse

Som framgår av resonemanget ovan, talar matvaror med benämningar som *hällflundra*, *bergskädda* o.s.v. för sig själva som gamla, inarbetade varunamn och är inte i behov av några kommersiella utsmyckningar. Frågan är då vad som händer namngivningsmässigt, när en plattfisk som av sina fångstmän inte anses speciellt smaklig börjar rosas och alltmer efterfrågas bland uppköpare och konsumenter. *Äkta tunga* utgör det intressantaste exemplet på detta fenomen. Den ursprungliga, bohuslänska benämningen är *sula*, i Göteborgs skärgård *tunga*. Som nämnts, blev den äkta tungan (s. 102) en i marknaden starkt efterfrågad fisk från 1940-talet. I affärer kallas fisken (*äkta*) *sjötunga* och på restaurangerna har rätter som *sjötunga Meunière* och *sjötunga Walewska* blivit välkända för en allt bredare allmänhet. Även om den bohuslänske fiskaren till en början inte tyckte att den fisk som förfäderna i allmänhet hade benämnt *sula* eller ibland *tunga* smakade bättre på grund av att efterfrågan blev större och priset därmed höjdes kraftigt, uppstod tydligen ett behov av att namngivningsmässigt markera att fisken var värdefull.

Anledningen till att *äkta tunga* segrade över det genuina och även som merkantil term gångbara *sjötunga* är oklar. Som fisknamn är *äkta tunga* unikt för det bohuslänska systemet – tvåordskonstruktion med huvudtrycket på den sista konstituenten. Möjligen kan *äkta tunga* utgöra en omedveten markering från bohuslänska namngivares sida av att referenten utgörs av en fisk som de ställer sig frågande inför eller åtminstone håller viss distans till – deras förhållande till den är uteslutande kommersiellt.

Äkta uppstår särskiljande funktion. Ordet kan numera brukas som garant för en alltigenom fullgod produkt, av högsta kvalitet och främst i jämförelse med andra, till synes likvärdiga varor. För den äkta tungans del är det jämförelse med bergtunga, rödtunga m.fl. som impliceras i *äkta*. Bruket av *äkta* om levande varelse för att beteckna hög kvalitet torde vara relativt ovanligt; i allmänhet är det fabricerade ting som får bära epitetet: *äkta porcelin*, *äkta spetsar*, *äkta mattor* o.s.v. (Östergren). I exemplen föreligger

dessutom jämn tryckfördelning, något som inte gäller för *äkta tunga* (jfr ovan).

Betydelseförskjutning av det slag som i tidigare kapitel har visat sig vara relativt vanlig bland beteckningar på matfisk är sällsynt i plattfisksystemet. *Smörflundra* 'rödtunga' kan som nämnts (s. 94) tänkas att uttrycka god smak och kvalitet. Benämningen har dock ingen generell räckvidd utan brukas i en liten del av norra Bohuslän. Något annorlunda är förhållandet med *kungsflundra* 'stor rödspotta på över 1 kg, ibland med något avvikande utseende' (jfr s. 90). Bohuslänska fiskare hyser i allmänhet den uppfattningen att rödspotta som har uppnått en vikt på mer än 1 kg har ganska träigt och inte så välsmakande kött som varianter på mellan 1/2 och 1 kg. I försäljningsledet och på restauranger brukas *kungsflundra* med klar betydelseförskjutning: benämningen avser där inte bara stor utan även kvalitetsmässigt god rödspotta.

Som nämnts (s. 96 ff.) placeras lerskäddan och skrubban långt ner på rangskalan för plattfisk, vilket markeras medelst de nedläggande benämningarna på dessa fiskslag. Under senare år har de båda börjat säljas som matfisk även på Västkusten. Att landa fisk kallad *bonde*, *storgap* eller *ruska* har givetvis varit otänkbart. *Lerskädda* och *skrubbskädda* brukas i stället i grossistledet. Eftersom priset är så lågt – ca 5 kr/kg – för båda fiskslagen tycks inte behov av snyggare namn föreligga. I detaljhandeln brukar dock såväl ler- som skrubbskädda saluföras under samlingsnamnet *flundra*. Jfr serien *hå – pigghaj – nordsjöål* s. 144.

6. Övrig matfisk samt industrifisk

Benämningar på följande fiskar behandlas i detta kapitel: näbbgädda, stenbit, fjärsing, tonfisk, taggmakrill, knot, kungsfisk, lubb, blålånga, blåvitling, glyskolja och vitlinglyra. Gränserna mellan matfisk och industrifisk är flytande. Under andra världskriget salufördes t.ex. glyskolja som matfisk i Göteborg, medan den numera, i den mån den ingår i fångsten, uteslutande används som industrifisk. *Industrifisk* är en relativt ny term. Den har varit i bruk sedan 1950-talet och avser fisk som förr i allmänhet dumpades tillbaka i havet men som nu används som råvara vid tillverkning av fiskmjöl. År 1982 ilandfördes industrifisk till ett värde av hela 19 milj. kr.

På senare år har lubb tagits i bruk som råvara till lutfisk. Lubb fås som bifångst vid backefiske efter långa vid Shetland (jfr *långa* s. 70 f.). Detsamma gäller blålånga, som numera också brukar tas tillvara som matfisk. Både lubb och blålånga kastades förr eller kunde på sin höjd få duga som agn till backorna. Typiska nutida industrifiskar är å sin sida blåvitling och vitlinglyra, vilka båda bl.a. genom sin rikliga förekomst är viktig råvara vid framställning av fiskmjöl. Till matfisk anses de däremot av samtliga informanter som mindre lämpade. De smakar inte så bra, är det allmänna omdömet. Läckra matfiskar är däremot näbbgädda, stenbit, fjärsing och kungsfisk. Eftersom de är relativt sällsynta, ger de i allmänhet inte utslag i någon försäljningsstatistik. Näbbgäddan förefaller att vara vanligast. Den förekommer i Svenska västkustfiskarnas storleks- och prisreglerings-system över matfisk. Tonfisk, slutligen, var betydande matfisk under andra världskriget. Den är mycket sällsynt numera.

6.1. Material

Horngädda (*hòŋjæ̀da*, -e längst i norr). (M–D s. 88.) Allmänt

Bhl. Gammal benämning (Malm, s. 553, har *hornjäd*, Oedman, s. 58, *horngiäd* pl.) Etymologi s. 110 f.

gäla (*jæ̀ka*) 'horngädda'. Uttalsmässig variant och kortform av *horngäla*. Smögen.

?*hornfisk* 'horngädda'. Uppges av Oedman (s. 50), men nutida belägg saknas. Jfr da. *hornfisk* (Hvass 1975, s. 83 f.).

horngäl 'horngädda', från Grundsund och norröver. Uttalsformen *hòŋjæ̀k* är vanligast upp till Fjällbacka, därefter *hònjæ̀k*. 'Horngäla' kan förekomma någon enstaka gång. Etymologi s. 110 f.

näbbgädda 'horngädda'. Tjörn: Klädesholmen, Flatholmen.

Stenbit (*stènbit*). (M–D s. 168.) Allmänt i Bhl. som beteckning för hanen. Arten benämns oftast *sjurygg* i zoologiska handböcker.

fröken 'stenbitshona'. Kungshamn.

?*kvabbgalt* (*kwàbgàlt*) 'stenbitshane'. Belägg från Tjörn från början av 1900-talet (DAG). På Dyrön (Tjörn) 1983 erinrade man sig beteckningen men hävdade bestämt att den inte brukades längre.

kvabbsö 'stenbitshona'. Hela Bhl. upp till Grebbestad: *kwàbsò* Göteborgs skärgård, *kwàbsú* Tjörn, *kvàsú* Smögen, *kvàv sú* Bovallstrand och Fjällbacka är exempel på olika uttalsvarianter. Malm (s. 445) anger benämningen *kvapsu* (Gåsö). Etymologi s. 111.

sypiga (*sýpiga*) 'stenbitshona'. Grundsund. Jfr *sypiga* 'kungsfisk' s. 109, 'glyskolja' s. 110. Etymologi s. 113.

ranke (*rànke*) 'stenbitshona'. Grebbestad och norröver. Etymologi s. 111.

Fjärsing (*fjæ̀sɯ*). (M–D s. 134.) Allmänt Bhl. Etymologi s. 112.

fjärsing (*fjæ̀sɯ*) 'fjärsing'. Varierar med *fjärsing* från Tjörn och norröver.

Tonfisk (*tònfèsk*). (M–D s. 142.) Allmän nutida benämning i hela Bhl. Etymologi s. 112.

makrillstörja, -e 'tonfisk'. Från Käringön och norröver, flest belägg på *störje* från Kosterområdet i norra Bhl. Malm anger *makrillstörje* för hela Bhl. (jfr *taggmakrill* nedan). Etymologi s. 112.

?*makrillsturre* 'tonfisk'. Stenkyrka, Tjörn (DAG).

störja, -e 'tonfisk'. Från Fjällbacka och norröver.

Taggmakrill (M–D s. 123). Allmänt södra Bhl. t.o.m. Käringön. *hästemakrill* 'taggmakrill'. Grundsund, Smögen, Fjällbacka. Jfr *hästemakrill* 'stor makrill' s. 29.

loppor pl. (*løper*) 'taggmakrill', koll. Rörö, Göteborgs skärgård.

makrillkung 'taggmakrill'. Marstrand, Grundsund, Fjällbacka. Jfr *makrillkung* 'stor makrill' s. 30.

makrillstörja (-*störja*, -*störa*, -*störa*) 'taggmakrill'. Uttalsbilden skiftar utan något synligt geografiskt mönster. Från Göteborgs skärgård t.o.m. Kungshamn. I norra Bhl. står *makrillstörja* för tonfisk (jfr ovan). Etymologi s. 112.

?*piggmakrill* 'taggmakrill'. Gåsö (Malm s. 421).

sandmakrill 'taggmakrill'. Hamburgsund.

skrej (*skrej*, någon gång *skra*) 'taggmakrill'. Norra Bhl. från Fjällbacka. (Jfr Malm s. 421.) Etymologi s. 112.

stamsill 'taggmakrill'. (Malm s. 421.) Käringön. Jfr *stamsill* 'staksill' s. 183 f. Etymologi s. 112.

störja (*störa*, *störa*) 'taggmakrill'. Smögen, Bovalstrand. Etymologi s. 112.

Knot (*knød*). (M–D s. 162.) Allmänt i södra Bhl. t.o.m. Smögen–Kungshamn. Etymologi s. 112.

hårdhös (*hårdhös* allm., alt. *hårdhös* och *hårdhös*) 'knot'. Från Bovalstrand och norröver. Etymologi s. 112 f.

knorr (*knør*, någon gång *knør*) 'knot'. Allmänt från Smögen och norröver. Etymologi s. 112.

knorre (*knøre*, *knøre*) 'knot'. Kungshamn.

knorrhane (*knørhane*) 'knot'. Syd- och Nordkoster.

Kungsfisk 'större kungsfisk', 'mindre kungsfisk'. (M–D s. 160.)

Allmänt i södra Bhl. t.o.m. Tjörn; enstaka belägg även nordligare. Troligen riksspråksinlån som håller på att tränga ut äldre benämningar. Malms fauna har t.ex. inte *kungsfisk*.

?*fiskkung* 'kungsfisk'. Enligt Malm (s. 385) använt av bohuslänska bankfiskare men ej belagt i nutid.

rödfisk 'kungsfisk'. Från Mollösund och norröver.

rödkock 'kungsfisk'. Grebbestad. Etymologi s. 113.

rödkolja 'kungsfisk'. Smögen, Fjällbacka.

rödkung 'kungsfisk'. Grebbestad.

sjökock (*skøkök*) 'kungsfisk'. Södra Bhl. t.o.m. Flatholmen, södra Tjörn. Etymologi s. 113.

sypiga (*sýpiga*) 'kungsfisk'. Karingön. Jfr *sypiga* 'stenbitshona' s. 107 och *glyskolja* s. 110. Etymologi s. 113.

ur 'kungsfisk'. Från Smögen och norröver. Etymologi s. 113.

Lubb (M–D s. 116). Allmänt Bhl. Etymologi s. 113.

Blålånga (M–D s. 114: *birkelånga*). Allmänt Bhl. Jfr *blålånga* 'skärlånga' s. 150.

?*aspelånga* 'birkelånga'. Hapax legomenon Kungshamn 1960. Etymologi s. 113.

Blåvitling (M–D s. 108: *kolmule*, *blåvitling*). Uttalsvarianter: se *vitling* s. 57. Allmän benämning i hela Bhl.

blåbasse 'blåvitling'. Används jämsides med *blåvitling* över hela Bhl. På Smögen *blåbass*. Jfr *basse* 'vitling' s. 58 och 'liten vitling', s. 169 f. Etymologi s. 173.

kolmule 'blåvitling'. Ung benämning med riksspråksuttal från Göteborgs södra skärgård.

komule 'blåvitling'. Smögen. Jfr *komule* 'kummel' s. 58 och 'paddtorsk' s. 150.

Glyskolja (M–D s. 106). Strödda belägg från hela Bhl. Malm (s. 484) har *glysekålja* från Gåsö i mellersta Bhl. Etymologi s. 113 f.

bergvitling 'glyskolja'. Tjörn: Dyrön.

blinsa (*br̥ɪ̯nsa*) 'glyskolja'. Tjörn: Dyrön, Klädesholmen, Flatholmen. Etymologi s. 114.

blisa (*br̥ɪ̯sa*) 'glyskolja'. Göteborgs skärgård: Donsö.

bottenglysa (*bø̯ngkr̥ýsa*) 'glyskolja'. Södra Bhl. till Marstrand.

?*glye* 'glyskolja'. Sydoster (Malm s. 484). Ej belagt i nutid.

glys 'glyskolja'. Tjörn t.o.m. Kungshamn. Allmänt. Etymologi s. 113 f.

glysa 'glyskolja'. Grundsund och norröver. Allmänt. *Glyse* längst i norr.

?*glystorsk* 'glyskolja'. (Malm s. 484: "en och annan".) Fjällbacka 1926 (DAG).

koljebblinsa 'glyskolja'. Tjörn: Klädesholmen, Flatholmen. Jfr *blinsa* ovan.

silverkolja 'glyskolja'. Stenkyrka (DAG). Flatholmen.

?*sypiga* 'glyskolja'. Fjällbacka (DAG). Jfr *sypiga* 'stenbitshona' s. 107 och 'kungsfisk' s. 109. Etymologi s. 113.

Vitlinglyra (M–D s. 108). Enstaka belägg från olika platser i Bhl. Malm (s. 486) har *hvitlinglyra* från Sydoster. Etymologi s. 60 f.

djupvitling (*d̥ɥbw̥ɪ̯ d̥ɥ*) 'vitlinglyra'. Flatholmen.

glyskolja 'vitlinglyra'. Enstaka belägg från olika platser i Bhl. Jfr *glyskolja* s. 109.

kalypso (koll.) 'vitlinglyra'. Grundsund, Fjällbacka, Nordoster. Etymologi s. 114.

tobis (*tø̯bɪ̯s*) 'vitlinglyra'. Grundsund, Kungshamn. Jfr *tobis* 'kusttobis m.fl.' s. 172. Etymologi s. 114.

vitling 'vitlinglyra'. Enstaka belägg från olika platser i Bhl. Jfr *vitling* s. 57 f.

6.2. Etymologi

Horngädda: förleden *horn-* syftar på fiskens långa, smala, näbbliknande käkar. David Kornhall har en uttömmande utredning om fisknamn med förleden *horn-* med betydelsen 'spjutliknande

näbb' (s. 82 ff.). Jfr även *näbbgädda* s. 119, med samma betydelse hos förleden (*SAOB* N 1002). Efterleden *-gädda* leder *SAOB* (G 1575) tillbaka på en germansk stam **gaið-* 'spjutspets'. Grundbetydelsen på *gädda* skulle enligt *SAOB* vara 'med vassa tänder 1. spetsig mun'. Möjligen kan *horngädda* således sägas vara en tautologisk bildning, med ungefär samma betydelse i både för- och efterled. En annan möjlighet är att *gädda* har lånats in i ogenomskinligt skick. Helt klart är att namnet utgör en utseendebeteckning.

Efterleden *-gäl(a)* i *horngäl(a)* har ett något omstritt ursprung. *SAOB* (H 1228) anger det som oklart, medan Falk–Torp och Torp leder *-gäl* tillbaka till fornnordiskt *geirr* 'spjut'. de Vries framkastar dels förslag om släktskap med färgordet *gul*, dels om samband med nyisländska *gála*, 'forellhona, mager fisk'. Ásgeir Blöndal Magnússon ansluter sig till den sistnämnda tolkningen i *ANF* (1950, s. 121). Eventuellt ligger alltså *horngäla* nära *horngädda* i ursprungsbetydelse. Jfr *hågäl* s. 131.

Kvabb- i *kvabbsö* 'stenbitshona' har betydelse av 'groda, padda' enligt Hellquist och *SAOB* (K 3301). Bägge ordböckerna anför dessutom nära släktskap med en germansk stam **kvabb-* 'mjuk, lös, fet'. Det förefaller frestande att i anslutning till denna ursprungsbetydelse följa Rietz' tolkning (368 B): *kvabbsö* 'honan av Cyclopterus Lumpus, hvilken fisk har ett kvabbigt kött'. *Kvabbig* adj. har enligt Rietz betydelse av 'som har lös och mjuk fetma; mycket lös och geléaktig', en beskrivning som ovanligt väl passar in på stenbitshonan. Stenbitshonan är däremot välsmakande. Det utdöende *kvabbgalt* 'stenbitshane' (s. 107) torde utgöra analogibildning till det vida mer vanliga *kvabbsö*, eftersom efterleden inte anger kvabbighet hos hanen.

Ranke 'stenbitshona' är den nordbohuslänska motsvarigheten till *kvabbsö*. I Norge heter stenbitshonan *rognkjeks* och hanen *rognkall*. Se t.ex. Røise (1978, s. 109) och Torps ordbok. *SAOB* har *rånka* 'stenbitshona' (R 3651) avledning av *rom*, sv. dial. (Bohusl.) *ragn* f. el. m., *ragne* m. 'rom'. I DAG:s samlingar finns många belägg som stöd för *SAOB*:s uppgifter, främst från norra Bohuslän: *rañn* m. el. f., *rañnə* m. 'rom'.

Fjärsing och *ffjäsing* har en ursprungsbetydelse av 'brokig'. Fisken har troligen fått sin benämning på grund av sina mångfärgade ränder och fläckar (jfr Kornhall s. 71 f.) Det kan nämnas att fisknamnet *forell* brukar härledas ur samma rot, **perk-* (o. dyl.) med betydelsen 'spräcklig, brokig' (SAOB F 1122). Jfr även en av de möjliga tolkningarna av *lax* (s. 62).

Ton- i *tonfisk* är enligt Kluges ordbok ett lånord som ursprungligen kommer från arabiskan m.fl. semitiska språk, med en betydelse av 'stor fisk'.

Makrillstörja har en efterled vars ursprung är omtvistat. Kornhall (s. 182 ff.) avstår från spekulationer rörande olika tolkningar och stannar i stället för den i nutid mest närliggande förskjutna betydelsen i efterleden *-störja* (*-stör*, *styrja* m.fl.). Han konstaterar att så som efterleden har kommit att brukas har den antagit betydelsen 'stor fisk som har viss likhet med eller som vistas tillsammans med kända mindre fiskslag'. Kornhall drar även paralleller med efterleden *-kung* (jfr *sillekung* s. 26 och *makrillkung* s. 30). *Makrillstörja* skulle då (sekundärt) betyda 'stor fisk som ofta förekommer tillsammans med makrill'. Jfr även betydelsen hos *tonfisk* ovan.

Skrej 'taggmakrill', fvn. *skreið* f. betyder ursprungligen 'skridning, framskridande, flock' (SAOB S 4787). Enligt ordboken används ordet numera i Bohuslän och Norge om lekfärdig torsk (stortorsk) som fångas om våren, då den uppträder i stora stim. *Skrej* 'taggmakrill' anges som utdött. Ordet lever dock i nordbohuslänska dialekter, vilket styrks av ett flertal belägg från norra Bohuslän (jfr s. 108).

Stam- 'pigg, tagg' i *stamsill* 'taggmakrill' har enligt Kornhall s. 172 f. och 261 samma betydelse som förlederna i *piggmakrill* 'taggmakrill' och *taggmakrill*. Jfr *stamsill* 'staksill' s. 183.

Knot, *knorr*, *knorre* och *knorrhane* är alla benämningar som getts på grund av det knorrande eller grymtande läte som fisken i fråga ger ifrån sig (jfr Kornhall s. 106).

Hårdhös, boh. *hãrhõs* 'hårdhuvud' syftar på knotens hårda, närmast bepansrade huvud (jfr Kornhall, s. 93). *Hård* adj. heter allmänt i Bohuslän *hãr* eller *hãr* (DAG), och *hõs* m. 'huvud-

skalle', återfinns i Rietz 288 B. Jfr även fvn. *hauss* m. 'huvudskalle' (Fritzner).

Rödkock och *sjöcock* 'kungsfisk' har en efterled *kock* som enligt SAOB K 1782 betyder 'tupp'. *Sjöcock* är sålunda 'havstupp' (jfr Kornhall s. 105). Jfr även *sjöcock* i avsnitt 9.1.2. s. 171.

Sypiga är ett sällsynt fisknamn av polysem natur: på Grund-sund och Kärिंगön har det betydelse av 'stenbitshona' resp. 'kungsfisk', medan det i Fjällbacka tidigare har avsett 'glyskolja' (jfr s. 110). Torps ordbok anger belägg från Norges östland, *sypike* 'glyskolja'. Ursprunget sägs vara oklart. I övrigt förefaller *sypiga* vara totalt okänt. Kornhall (s. 86) har emellertid en relativt likartad benämning för horngädda i engelskan, nämligen *sea-pike*. Eventuellt skulle man våga en djärv gissning att det bohuslänska *sypiga* (med akut accent), det norska *sypike* och det engelska *sea-pike* kunde ha samma ursprung. En folkety-mologisk urspåring 'flickan som syr' är också tänkbar.

Uer eller *ur* är en norsk beteckning för 'kungsfisk'. Aasens ordbok anger att *ur* m. är samma ord som *auger* 'rödfisk' (jfr s. 116: *rödfisk*). Uppslagsordet hos Torp är *augur* m. (*auger*, *auer*, *uer*, *ur*). Torp anser att ordet är en avledning av *auga* 'öga' "paa grund av de utstaaende øine". Fvn. *ögr* 'rödfisk', 'uer' återfinns hos Fritzner.

Lubb kan enligt SAOB (L 1114) härledas ur en germansk rot *lub-* 'hänga löst, klumpigt'. Fisknamnet sägs vara identiskt med svenska dialekters *lubber* m. 'tjock och klumpig karl' och *lubba* f. 'trög och klumpig kvinna'. Fisken i fråga är kort och bred.

Aspelånga föreligger i ett enda icke samtida belägg från Kungshamn. I Bohuslän kallas fisken *blålånga* på detta undantag när. Riksspråksbenämningen är *birkelånga*, ett namn föranlett av att fiskens färg liknar björknäver (SAOB B 2739). Möjligen kan förväxling av trädslag ha gett *aspelånga*. *Asp* och *björkna*, beteckningar på sötvattensfiskar, kan eventuellt också ha bidragit till sammanblandning.

Glyskolja och dess varianter (*bottenglysa*, *glye*, *glys*, *glysa*, *glystorsk*) kan ha namn efter sina stora, utstående ögon. Enligt Kornhall (s. 75) föreligger betydelseövergång från *glysa* 'glänsa' till 'titta' vad beträffar *glyskolja* m.fl., vilket kan verifieras när det

gäller det bohuslänska materialet. Verbet *glysa* har dubbla betydelser i bohuslänskan, både 'lysa, blänka' och 'glo, titta' (DAG). Det är sannolikt, att åtminstone *bottenglysa* uppvisar den förstnämnda betydelsen, 'fisk som går på botten och glänser'.

Blisa, blinsa och *koljeblinsa* 'glyskolja' har enligt Kornhall (s. 64 ff.) i en grundlig etymologisk genomgång liknande betydelseutveckling som *glyskolja* m.fl. ovan. Grundbetydelsen hos ett germanskt **bles-*, **blas-* m.fl. är 'vara vit', 'lysa'. Övergång till 'titta' har sedan ägt rum för fisknamnens vidkommande, enligt Kornhall. När det gäller *glyskolja* m.fl. kan betydelseövergången som nämnts diskuteras för Bohusläns vidkommande; när det gäller *blisa, blinsa* och *koljeblinsa* är förhållandet ännu mera diskutabelt. Det är sant att glyskoljan har utstående ögon, men dessutom gäller att fisken lyser och glänser i vattnet – i stil med en vitling – när man vid fångst drar upp den mot relingen. Detta förhållande avspeglas även i namnet *silverkolja*, meddelat som synonym till *blinsa* på bl.a. Flatholmen, Tjörn.

Kalyпсо används kollektivt om vitlinglyra och även om osorterad industrifisk. Kopplingen mellan 'typ av rytmisk, improviserad sång' (*Svensk ordbok*) och fisknamn kan vara svår att leva sig in i. Eventuellt är det böljegången i myllret av fisk i trålen som har associerats med latinamerikansk sång och dans. Möjligen kan man dessutom ana en lätt pejorativ anstrykning i den kollektiva benämningen av icke-matfiskkaraktär.

Tobis är enligt Hellquist och ODS en form av egennamnet Tobias, en gestalt i Gamla testamentet som använde inälvorna av en fisk för att bota såväl sin sjuka fästmö som sin sjuke far. Genomskinligt *Tobiasfisch* 'tobis' förekommer i tyskan.

6.3. Betydelseschema

De benämningar som behandlas är till största delen sådana som är perifera inom matfiskdomänen. Detta har konsekvenser för betydelseschemat (jfr Tabell 4, s. 115), som uppvisar stora luckor. Betydelsegrupperna Storlek, Fångstmetod, Försäljningsmetod och Användningsområde är tomma, medan Fångstplats,

Tabell 4. Betydelschema för övrig matfisk samt industrifisk.

Benämningss- grund:	Beteckning för: 'horngädda'	'stenbit'	'fjärsing'	'tonfisk'	'tagg- makrill'	'knot'	'kungs- fisk'	'lubb'	'blå- långa'	'blå- vitting'	'glys- kolja'	'viting- lya'
1. Storlek												
2. Färg o. lyster							rödfisk, rödkock, rödkolja, rödkung, sjökock		blålånga	blåbass(c), blåviting, kolumle	silver- kolja	viting, viting- lya
3. Use- ende i övrigt	gäla, hornfisk, horngädda, hornhål, näbbgädda	fröken, kvaböso, (kvabbgall)			håsiemakrill, makrillkung, (piggmakrill), taggmakrill	hålhöso	kungsfisk	lubb		komule	glys, gysa, glyskolja	
4. Fångst- plats, namn el beskaf- fenhet					sandmakrill						berg- viting, botten- gysa	djup- viting, viting
5. Beteende		stenbit			loppor	knot, knorr, knorre, knorrhane						
6-8. Fångstmetod, Försäljningsmetod, Användningsområde												
9. Ogenom- skinnliga namn		ranke, sypiga	fjärsing, fjäsing	makrill- störja (makrill- sturre), störja, tonfisk	makrill- störja skrej stamsill störja		sypiga, ur				blinsa, blisa, kolje- blinsa, (sypiga)	kalypso, tobit

namn eller beskaffenhet endast har enstaka företrädare. Mest notabel är gruppen Storlek i jämförelse med tidigare kapitel, där moderna benämningar som *nollans torsk* och *ettans kolja* och äldre som *storsill* och *halvmakrill* har behandlats. Horngädda är det enda fiskslag i detta kapitel som är ett så pass ymnigt förekommande fångstobjekt att den kan göras till föremål för storleksortering. *Horngädda nr 1* skall sålunda väga minst 300 gram enligt Cirkulär nr 14 1981, Västkusten, ny bilaga nr 2. Något utslag i det bohuslänska fisknamssystemet har denna beteckning dock ännu inte åstadkommit.

6.4. Nutida system

6.4.1. Färg och lyster

Rödfisk är enligt samstämmiga uppgifter från flera informanter det gamla namnet på kungsfisk i den nordliga halvan av Bohuslän. Malms fauna (s. 385) anger *rödfisk* som huvudbeteckning för kungsfisken. Jfr *sjökock* (nedan) för den sydliga delen. I Danmark heter fisken *rødfisk* (Hvass 1975, s. 97). Att den har fått namn efter sin vackert röda färg är inte att ta miste på. Till utseendet påminner den för övrigt mest om aborre och berggylta.

Rödkock och **rödkung** är synonyma beteckningar från Grebbe stad på kungsfisken. Jfr *sjökock* nedan och *fiskkung* s. 109.

Rödkolja är en synonym till *rödfisk*, dock ej fullt så vanlig. Vissa likheter med koljan kan påvisas. Den mindre varianten av kungsfisk (jfr s. 120) har t.ex. mörka fläckar på bl.a. gälloket, något som kan ge associationer till koljan (jfr *kolja*, s. 73 f.).

Sjökock är det gamla namnet för 'kungsfisk' i södra Bohuslän. Det överlagras numera av *kungsfisk* (s. 120), gångbart både som handelsord och zoologisk term. *Kock* 'tupp' finns i en mängd belägg från hela Bohuslän (DAG). Metaforiken torde ha sitt upphov i fiskens ovanligt granna röda färg. Jfr *rödfisk*, *rödkock*, *rödkolja* och *rödkung* ovan.

Blålånga är det allenarådande namnet på birkelånga i Bohuslän. Benämningen *birkelånga* är överhuvud taget inte

känd. Enligt M–D (s. 114) är denna fisk, som har en något blå färgton i motsats till långan, mer uppskattad än vanlig långa i flera europeiska länder, ett påstående som inte är giltigt för bohusslänska förhållanden. Blålånga fås bl.a. på backor vid Shetland tillsammans med långa, och den har i allmänhet kastats tidigare, eftersom den sägs smaka bläck. En av informanterna från Kåringön (band Kihlman 1983-12-05) uppger att man kan finna svarta blåsor fyllda med en bläckliknande vätska i blålångans kött, som är välsmakande, så länge man inte gör hål på blåsorna. Nuförtiden, då snart sagt all fisk tas om hand, landas även blålånga och åsätts ett minimipris (se t.ex. *Yrkesfiskaren* 1980-02-25, s. 3).

Blåbass och **blåbasse** är gamla och relativt frekventa benämningar på kolmule. Det enkla *basse* betyder i allmänhet 'liten vitling' (s. 169). Någon gång kan det motsvara 'vitling' (s. 58).

Blåvitling används på somliga ställen utan synbart geografiskt mönster i variation med *blåbass(e)*. På många andra orter är *blåvitling* allena rådande. Benämningen är utan jämförelse den vanligaste för kolmule. Denna fisk påminner starkt om en vitling men har dessutom ett ganska kraftigt inslag av blå färgton (jfr metaforen *blålånga* till *långa* ovan). Blåvitlingen har tidigare, utan att speciella skäl har presterats, ansetts som oätlig (se t.ex. *blåbasse* 'blåaktig fisk, liknande vitling, men ej ätlig' Gullholmen, DAG) men används numera som s.k. industrifisk vid framställning av fiskmjöl. På Färöarna har den t.o.m. på senare tid tagits till heders som råvara till fiskfärs.

Kolmule utgör en ung, riksspråklig överlagring i södra Bohuslän av de annars så stabila *blåbasse* och *blåvitling* ovan. Fiskens munhåla är svartfärgad liksom gällockens innersida.

Silverkolja är en sällsynt och med all sannolikhet utdöende benämning från Tjörn på glyskolja. Den används som synonym till *glys* (s. 121) och (*kolje*)*blinsa* (s. 126). Förleden syftar på fiskens glänsande lyster i vattnet.

Vitling (jfr s. 68) brukas ibland även som benämning på vitlinglyran. Likheten med vitlingen är påfallande. I motsats till *vitling* och *blåvitling* ovan, prototypbeteckningar för två skilda fiskslag, sker alltså fullständig förväxling mellan två fiskarter, en

vanlig och en ovanlig. Den referentiella ramen för vitling vidgas därmed till att omfatta även vitlinglyran. Detta förhållande är inte generellt för Bohuslän utan skiftar från meddelare till meddelare. Jfr *vitlinglyra* nedan samt *glyskolja* och *djupvitling* s. 121, 122.

Vitlinglyra är den officiella beteckningen bland yrkesfiskare på den fisk som även i zoologiska handböcker benämns *vitlinglyra*. Ordet, som närmast kan betraktas som tautologiskt (jfr Kornhall s. 63), är gammalt i norra Bohuslän; Malms fauna (s. 486) redovisar *hvitling-lyra* för Sydkoster. Jfr *lyra* 'lyrtorsk' s. 57. Som *vitlinglyra* säljs fisken i fråga numera som viktig råvara till industrifisk. Anledningen till att den inte har varit känd tidigare bland gemene man torde vara att den i allmänhet vistas på ganska djupt vatten (80–300 m; M–D, s. 108). De exemplar som har fångats invid kusten, har tydligen uppfattats som vitlingar (se ovan) eller som glyskoljor (s. 121).

6.4.2. Utseende i övrigt

Gäla 'horngädda' är med all sannolikhet en kortform av *horngäla* från Smögen.

Horngädda och **horngäl** kan föras samman på grund av den genomskinliga förleden *horn-* som syftar på fiskens långa, utdragna käkar. Fisken som helhet är dessutom smal och långsträckt, ett förhållande som dock ej längre kan utläsas av benämningen (jfr etymologi s. 110 f.). Horngäddan går till i stora mängder om våren då den leker invid kusten. I Bohuslän är den inte speciellt uppskattad, möjligen beroende på de gröna benen eller på att vårmakrillen, stor bohuslänsk primör (s. 46), går till ungefär samtidigt. I Danmark är förhållandet det motsatta. *Hornfisk* är den danska motsvarigheten till *horngädda*, och fisken med detta namn betraktas som en delikatess när den är färsk. Dessutom har den åtminstone tidigare i torkat tillstånd utgjort en del av livets nödortf. Makrillen har däremot omfattats av en viss skepsis, eftersom den har ansetts livnära sig på as, bl.a. drunknade sjömän (se Espegaard II 1980, s. 126 f. och 194).

Näbbgädda används emellanåt som synonym till *horngädda* och *horngäl(a)*. Eventuellt kan påverkan från riksspråket föreligga. Ordet finns inte i DAG:s samlingar och används endast som zoologisk term hos Malm.

Fröken 'stenbitshona' finns i ett par synkrona belägg från Kungshamn. Att ordet är metaforiskt är uppenbart, men det har inte kunnat beläggas exakt vilken egenskap hos stenbitshonan som har gett upphov till benämningen.

Kvabbso i olika uttalsvarianter är allmänt upp till Grebbestad som benämning på stenbitshonan. Ordet torde vara pejorativt, eftersom den feminina varianten av fisken är helt oätlig så när som på rommen. (Jfr *ranke* s. 124 och *stenbit* s. 123.) Förleden *kvabb-* är inte helt genomskinlig för informanterna men uppfattas allmänt som en förstärkning till *so* och associeras gärna med *slabb-* och liknande.

Hästemakrill kan eventuellt utgöra ett översättningslån från engelskans *horse mackerel* 'taggmakrill'. Vad förleden exakt implicerar har inte kunnat fastläggas; möjligen anges däri både utseende i allmänhet och storlek, kanske även ett nedsättande drag av förvuxenhet i förhållande till makrillen. Taggmakrill vistas nämligen ofta i makrillstimmen. Jfr *hästemakrill* 'stor makrill' s. 43.

Makrillkung kan i likhet med *hästemakrill* avse både 'taggmakrill' och 'stor makrill' (s. 38 f.). Någon sammanblandning av de båda fiskslagen är det dock inte fråga om, utan klar och entydig åtskillnad görs bland informanterna. För makrillens del är det storleken som klarast impliceras i namnet, medan det för taggmakrillens vidkommande snarare är det avvikande utseendet gentemot makrillen som avses. Kornhall (s. 147 f.) behandlar djurnamn sammansatta med *kung*. Enligt honom refererar *kung-*namnen till vissa drag i fiskarnas yttre, som ofta men inte alltid är av positiv karaktär. En sådan tolkning är mycket plausibel för det bohuslänska *makrillkung* 'taggmakrill'.

Taggmakrill förefaller att vara en genuin benämning i södra Bohuslän. Informanterna på Tjörn har lämnat ordet som enda beteckning på taggmakrillen, medan det i Göteborgs skärgård ofta varierar med *makrillstörja* (s. 124 f.). Malm (s. 421) har

taggmakrill enbart som zoologisk beteckning men redovisar å andra sidan inga belägg från Tjörn. Det råder ingen tvekan om förledens betydelse: taggmakrillen har stora, skarpa fjäll längs sidolinjen, och det känns ojämnt och skrovligt att dra med handen från fiskens stjärt mot dess huvud. Man kan få taggmakrill på krok precis som makrill (se t.ex. *metemakrill* s. 47), men trots att dess kött anses välsmakande, äts den av hävd inte i Bohuslän. På sin höjd kan denna fisk få duga som agn i hummerkupon. Ett tecken på sviktande tillgång på traditionell matfisk får man därför anse det vara, att Svenska västkustfiskarna numera åsätter taggmakrillen ett minimipris (se t.ex. *Yrkesfiskaren* 1980-10-25, s. 3) vilket i praktiken innebär att den numera landas och saluförs som matfisk.

Hårdhös 'knot' (*håv'hös* o. likn., jfr s. 108) har en klart genomskinlig förled. Att det är huvudet som avses med efterleden brukar inte vara svårt för informanterna att gissa, eftersom det är allmänt känt att knotens huvud är täckt av ett hårt benpansar. *Hårdhös* är en gammal benämning från norra Bohuslän. Malm (s. 405) har *halhös*. *Knot* och *knorr* (s. 123) är emellertid vanligare namn på samma fisk i hela landskapet.

Kungsfisk klingar som en relativt betydelselös handelsterm, dock med positiv laddning. Jfr *kungsflundra* 'stor rödspotta' s. 90. Beteckningen *kungsfisk* omfattar två eller möjligen tre zoologiska varieteter: *större kungsfisk*, *mindre kungsfisk* och eventuellt även *blåkäft* (M-D s. 160). De genuina namnen i Bohuslän är främst *sjökock* och *rödfisk* (s. 116). Malm (s. 385) har *rödfisk* som zoologisk beteckning för 'större kungsfisk' men nämner att *fiske-kong* används av bohuslänska bankfiskare. Kungsfisken är en djupvattenfisk (100–400 m) som man tidigare inte har fångat i några större mängder. Numera kan man se den saluförd i fiskhandeln, men bland Bohusläns befolkning är den inte uppskattad som mat. Större delen av den svenska fångsten exporteras därför till Tyskland. Saltad kungsfisk är en delikatess i Norge.

Lubb 'kort, tjock och klumpig fisk' nämns så gott som alltid som pendang till *långa* (jfr s. 70 f.). I takt med att långafisket avtar, minskar också fiskares kännedom om lubben, eftersom denna fisk utgör bifångst vid backefisket efter långa vid Shetland.

I och med att referenten inte förs iland så ofta som förr, blir betydelsen hos *lubb* vagare. Äldre informanter brukar emellertid inte missta sig på innebörden, vilken alltid får utgöra opposition till den helt genomskinliga betydelsen i *långa*. Ett ord med liknande betydelse men av allt att döma i utdöende i bohuslänska dialekter är *lubba* f. 'korpulent kvinna', 'otymplig person' och liknande (DAG). Det är notabelt att det överhuvud taget inte finns några andra benämningar än *lubb* på fisken i fråga. Detta torde ha sin grund i att lubben är en utpräglad djupvattenfisk, som endast har varit igenkänd av ett litet antal fångstmän och inte har varit utsatt för en hel kustbefolknings namngivande fantasi. Jfr t.ex. *blålånga* s. 116 f. och *skoläst* s. 161, andra djupvattenfiskar med endast en benämning. Lubben har tidigare inte saluförts, på grund av att dess skinn är tjockt och segt, enligt samstämmig utsago. Den har använts till agn på backor eller saltats och ätits till husbehov i de bohuslänska fiskelägen som har ägnat sig åt backefiske. Numera bereds den lubb som fångas till lutfisk, precis som långa. En liten del säljs som färskfisk. Den anses vara mycket välsmakande.

Komule från Smögen är troligen en urspårning av *kolmule* (s. 117). Jfr *komule* 'kummel' s. 58 och 'paddtorsk' s. 150.

Glys, glysa och *glyse* varierar för 'glyskolja' i nu nämnd ordning från söder till norr. Malm (s. 484) har *glyse* för hela landskapet (jfr s. 110). Beteckningarna är helt genomskinliga och syftar på fiskens ögon, enligt samtliga informanter.

Glyskolja är en nutida överlagring på många ställen av *glys* m.fl. ovan. Att beteckningen ursprungligen skulle vara en ren konstruktion av zoologiska fackmän motsägs emellertid av det faktum att Malm (s. 484) redovisar ett belägg på *glyse-kålja*, nämligen från Gåsö i mellersta Bohuslän. Trots efterleden liknar glyskoljan mest en vitling, t.ex. storleksmässigt, enligt flera belägg i DAG:s samlingar och av nutida sagesmän. Tidigare har glyskoljan i allmänhet kastats eller använts som agn i hummerkupon. Nuförtiden går den oftast tillsammans med annan skrapfisk till fiskmjölstillverkning.

Glyskolja används ibland med utvidgad betydelsedomän även för 'vitlinglyra'. Vitlinglyran uppfattas alltså av en del informanter

som en glyskolja, möjligen med lite avvikande utseende, och inte som en egen fiskart med egen beteckning. I likhet med vad som sagts om *vitling* 'vitlinglyra' (s. 117 f.) är inte namnvariationen geografiskt indelningsbar utan skiftar från informant till informant.

6.4.3. Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet

Sandmakrill 'taggmakrill' är en lokal benämning från Havstenssundsområdet, säkerligen bildad i analogi med *sandskägga* (s. 98) m.fl. fiskar som har samma förled som vistas på sandbotten och får ljus färg därav.

Bergvitling är en i både tid och rum begränsad benämning för 'glyskolja'. När det var ont om mat under andra världskriget, sålde fiskare från bl.a. Dyrön (Tjörn) förutom all välkänd fisk även glyskolja i Göteborg. Denna fisk kallas i allmänhet för *blinsa* (s. 126) på Dyrön, en benämning som man emellertid fann för dialektal och föga upplysande som handelsterm i storstaden. I stället skapade man ordet *bergvitling*. Efterleden gavs, därför att glyskoljan företer stora likheter med vitlingen (jfr s. 68) och förleden troligtvis i analogi med *bergtorsk* (s. 45), en kvalitetsmässigt god torsk som liksom glyskoljan är rödbrun på ryggen (band Petterson, Dyrön, 1983-06-10).

Bottenglysa (*bønglysa*) 'glyskolja' brukas allmänt i södra Bohuslän. Betydelsen 'fisk som går på botten och glor (tittar)' är helt genomskinlig för informanterna. Benämningen kan också användas i överförd, pejorativ bemärkelse om glosögda människor. Grundbetydelsen 'fisk som går på botten och lyser (glänser)' förefaller även den uppenbar för samtliga sagesmän (jfr *glysa* s. 121).

Djupvitling 'vitlinglyra' utgör en lokal fiskbeteckning från Flatholmen (Tjörn). Det är den enda genuina benämningen från den södra hälften av Bohuslän som klassar vitlinglyran som en autonom fisksort. Oftast kallas den *vitling* (s. 117 f.) eller *glyskolja* (ovan).

6.4.4. Beteende

Stenbit är den enda nu existerande beteckningen för sjuryggshanan i Bohuslän. Fisken kallas så på grund av sitt ovanliga och märkliga beteende. Bukfenorna är nämligen omvandlade till kraftiga sugskivor, med vars hjälp den sitter fastsugen vid stenar och klippor inte långt från land under tiden februari till augusti. Lekperioden infaller även under denna tid (jfr M–D s. 168). Stenbiten är en uppskattad vårdelikatess i Halland och Skåne. I Bohuslän brukar den inte röna samma uppskattning bland den inhemska befolkningen.

Loppor är en kollektiv benämning på taggmakrill från Göteborgs skärgård. Namnets metaforiska, något pejorativa innebörd torde vara helt genomskinlig: taggmakrillen uppträder ofta i hoppande stim i ytvattnet och är som antytts (s. 119 f.) inte speciellt uppskattad i Bohuslän. (Jfr Espegaard II, s. 182 *loppe* 'taggmakrill' från Läsö).

Knot har uppstått som benämning på grund av en mycket sällsynt egenskap hos arten i fråga. Den kan nämligen avge ett läte genom att simblåsan bringas att vibrera (M–D s. 162). Fiskar brukar som regel vara stumma. Knoten fås i trål eller i backor som bifångst och säljs i filéer, eftersom den är relativt ohanterlig att rensa. Jfr *hårdhös* s. 120. *Knot* kan i överförd pejorativ bemärkelse användas som personbeteckning (jfr Abrahamsson 1931, s. 135).

Knorr och *knorre* har samma benämningsbakgrund som *knot*. De används i norra Bohuslän och *knot* i södra. Trots att Malm inte nämner dem utan endast *hårdhös* (s. 120) för den norra delen av landskapet, måste de anses som både gamla och genuina på grund av sitt uttal och sin höga frekvens och fasta etablering inom ett geografiskt område (jfr s. 108).

Knorrhane från Kosteröarna utgör överlagring av riksspråkskaraktär av det gamla *hårdhös* (s. 108).

6.4.5. Ogenomskinliga namn

Ranke är nordbohuslänsk motsvarighet till *kvabbso* 'hona av sjurygg'. Medan *kvabbso* har ett nedsättande drag i sig (jfr s. 119) och implicerar fiskens oätlighet, har *ranke* så länge det har varit genomskinligt till sin betydelse varit mera positivt, eftersom namnet tar fasta på det enda matnyttiga i fisken, nämligen den stora fina rommen (jfr etymologi s. 111). Denna tas numera tillvara och färgas svart eller röd och saluförs på burk som "stenbitskaviar" (*Våra fiskar*, s. 13).

Fjärsing och *fjäsing* bär i sig en bleknad betydelse av 'brokig' och 'strimmig'. Utseendet har sålunda varit namngivningsorsak. Kornhall (s. 71 f.) anser med stöd av Solheim (s. 179) att det ursprungligen rör sig om ett s.k. noard, eftersom fjärsingen har gifttaggar i ryggfenan och på gällocken. Ett fjärsingstick är mycket smärtsamt och framkallar ofta svullnad och ibland inflammation (M–D s. 134). I Norge, där fjärsingen är sällsynt, kallas den även *helvetesfisk* (Kornhall, s. 72 och Røise 1978, s. 99). Denna benämning är inte känd i Bohuslän, där fisken blir vanligare ju längre söder ut i landskapet man kommer och där man därför har en ganska prosaisk syn på den. När fjärsingen kommer på tal, brukar de flesta informanter anvisa ett fäderneärvt botemedel om man har haft oturen att få ett stick: man bör hastigt sprätta upp fjärsingen, ta ut levern och utan omsvep förtära denna rå. På det sättet skall man få i sig ett kraftigt verkande motgift och man slipper men av giftet. Respekt för fiskens gifttaggar kan sålunda förmärkas bland nutida informanter, men aldrig rädsla och behov av noard. Många framhåller fiskens stora skönhet framför dess giftighet, ett förhållande som möjligen kan ha påverkat namngivningen. På väg upp ur vattnet glänser och glittrar fjärsingen i regnbågens alla färger, något som är ovanligt bland fiskar som i allmänhet brukar lysa vita (*lyra*, *vitling* m.fl.). När väl gifttaggarna på fjärsingen är borttagna eller sedan den blivit filéad, är den en delikat och uppskattad matfisk, inte minst i Danmark, eftersom den fångas mest i Kattegatt.

Makrillstörja föreligger i det nutida systemet i två geografiskt åtskilda betydelser, nämligen 'tonfisk' för norra Bohuslän och

'taggmakrill' för södra (jfr s. 108). Malm (s. 412) har däremot *makrillstörje* 'tonfisk' för hela landskapet. Claussøn Friis (utg. 1881, s. 92) använder också med all sannolikhet *makrillstørie* i betydelsen 'tonfisk' eftersom fisken sägs kunna väga väl 120 skålpund. Det nutida *makrillstörja* är i utdöende i takt med att tillgången på tonfisk avtar. Tonfisken brukar jaga föda i makrillstimmen, därav förleden.

Störja och *störje* är varianter på *makrillstörja* 'tonfisk'.

Tonfisk utgör nutida handelsterm som överlagrar *makrillstörja* 'tonfisk'. Benämningen är internationell (jfr etymologi s. 112) och har aldrig varit genomskinlig i Bohuslän. Under andra världskriget fångades tonfisk på backor eller med harpun. Den gav ett betydande tillskott till födan på grund av sin storlek. En informant från Kåringön har sett ett exemplar som vägde 300 kg. Numera är tonfisken sällsynt i svenska vatten.

Markillstörja 'taggmakrill' med varianter liknande dem för 'tonfisk' ovan är relativt frekvent i den södra delen av Bohuslän. Beteckningen synes ha större möjlighet att överleva i denna betydelse, eftersom tillgången på taggmakrill är någorlunda konstant. *Taggmakrill* (s. 119 f.) är dock en beteckning på fram-marsch, eftersom detta ord är genuint, samtidigt som det fungerar som handelsterm och zoologisk beteckning. Taggmakrillen före-kommer liksom tonfisken i makrillstimmen, därav förleden i *makrillstörja*.

Skrej 'taggmakrill' är genuin och i stort sett allenarådande benämning i Nordbohuslän till och med Fjällbacka. I denna betydelse tycks ordet förekomma endast inom detta begränsade område. I Norge betyder *skrei* 'stortorsk' (Røise 1978, s. 89). Jfr även *skrejtorsk* 'stortorsk' s. 28. De nordbohuslänska informan-terna känner naturligtvis till även *taggmakrill*, som de dock ännu så länge betraktar som främmande och riksspråkligt. Att *skrej* genom sin ogenomskinlighet och sin ringa geografiska utbredning i nästa generation kommer att slås ut av *taggmakrill* är mycket troligt.

Stamsill för 'taggmakrill' har meddelats av en drygt 90-årig sagesman från Kåringön. Även Malm (s. 587) nämner ordet enbart för Kåringön.

Sypiga har dunkelt ursprung (jfr etymologi s. 113) och avser olika referenter. På Grundsund har det tidigare stått för 'stenbits-hona', på Kåringön är det meddelat för 'kungsfisk', medan det i Fjällbacka förr har brukats för 'glyskolja'. Spridningen av en beteckning på tre stycken, vitt skilda referenter är ovanlig. En av anledningarna torde vara att ordet är ogenomskinligt och därför inte givet behöver kopplas till en bestämd fisk. De tre bärarna av benämningen har röd färg som förenande drag. Förmodligen har vaghet vid beskrivning av fisken i fråga lett till osäkerhet om exakt referent, vilket har gjort att tre skilda fiskslag har fått samma beteckning. Hur namnspridningen har gått till, från en plats till en andra och en tredje i Bohuslän eller genom impulser utifrån är omöjligt att avgöra med utgångspunkt i tillgängligt material.

Ur 'kungsfisk' har norskt ursprung och brukas i den nordliga halvan av Bohuslän, oftast som synonym till *rödfisk* (s. 116).

Blinsa, blisa, koljeblinsa är utdöende varianter för 'glyskolja' från södra Bohuslän. Förleden *kolje-* utgör måhända ett försök att fastare förankra benämningen i systemet, vilket inte har lyckats. *Bottenglysa* (s. 122), *glys* (s. 121) och numera även *glyskolja* (s. 121) är synonymer som håller på att helt tränga ut de tre nämnda beteckningarna.

Kalypso 'vitlinglyra' är en alldeles färsk, kollektiv beteckning som även kan användas för skrapfisk (industrifisk) i allmänhet. Den har lånats in från Danmark, som har en betydande fiskmjölsindustri och som även köper upp svenska fångster. *Kalypso* uppfattas än så länge som ett skojnamn av informanterna. De drar på munnen åt det men meddelar det gärna, och det ser ut att vinna terräng.

Tobis är i allmänhet samlingsnamn för olika arter av tobisläktet (jfr s. 172). På Grundsund och Kungshamn kan det dessutom vara gällande benämning för 'vitlinglyra', ett förhållande som troligen är avhängigt av att vitlinglyran som nyss nämnts är en skrapfisk med lägre status än matfisk. Behov föreligger därför tydligen inte att tilldela denna fisk en speciell, särskiljande beteckning. Jfr *vitling* 'vitlinglyra' s. 117 f. och *glyskolja* 'vitlinglyra' s. 121 f.

6.5. Kvalitet. Sekundär betydelse

Inledningsvis i detta kapitel har nämnts att den ekonomiska betydelsen av de behandlade matfiskslagen är liten, eftersom ingen av fisksorterna fångas i några större mängder. De som används till industrifisk, t.ex. blåvitling och vitlinglyra, ger större inkomster. I allmänhet sorteras emellertid inte industrifisken i olika sorter utan landas kollektivt, i osorterat skick. Detta har till följd att kvalitetsbeteckningarna är få i detta kapitel.

Stenbit tjänar sekundärt som kvalitetsbeteckning. Endast hanen saluförs (jfr s. 123) men räknas som en delikatess; namnet implicerar sålunda god smak och hög kvalitet. *Stenbitskaviar* säljs också. Rommen är givetvis tagen från honan, oftast kallad *kvabbsso* (s. 119), ibland *ranke* (s. 124), benämningar som inte duger som termer för att ange hög kvalitet, eller som försäljningstermer. Detta har två olika skäl: *kvabbsso* är pejorativt medan *ranke* är ogenomskinligt.

Bergvitling kan eventuellt sägas vara en primär försäljningsbeteckning från andra världskrigets kristid, då glyskolja såldes som matfisk (jfr s. 122). Ordet har sannolikt tillkommit i syfte att bli försäljningsterm. Det utgör ett elegant exempel på hur omedvetna men ändå helt systemanpassade analogibildningar kan skapas när behov föreligger.

Kalypso och *tobis* 'vitlinglyra' implicerar båda låg kvalitet enligt meddelarna. Båda benämningarna är ogenomskinliga, eftersom behov av försäljningsargument inte behöver inbegripas i namn på skrapfisk. Båda brukas oftast kollektivt; storlek och smakligt utseende är inte utslagsgivande när det gäller industrifisk utan kvantiteten är av allena rådande betydelse.

7. Haj och rocka

Haj benämns kollektivt *hå* eller *haj*. *Hå* används även för pigghajen, den ojämförligt vanligaste hajen i farvattnen utanför den svenska västkusten.

Haj, av vilket slag det än är, är illa omtyckt i Bohuslän, inte för att den är farlig för människor utan därför att den förstör redskap och jagar bort all annan, matnyttig fisk. Kollektiva pejorativa som *skit*, *skrap* och *ohyra* vittnar om hajens låga status. Den har av tradition inte använts till matfisk. Ibland har emellertid pigghajen gått till i så stora mängder att den har stått "tätt som gräset på en äng". Då har man fångat den med speciella krokarna och sålt den till bönder i inlandet eller också har den använts i tranframställningen (Haneson-Rencke 1923, s. 225 f.). Fiske efter pigghaj har bedrivits åtminstone sedan 1500-talet. Claussøn Friis (utg. 1881, s. 101) berättar t.ex. om hur holländare och svenskar kom till Bohuslän och fångade pigghaj under den eufemistiska benämningen *hålox* (jfr avsnitt 1.7, s. 6). Under världskrigens tider av matbrist har pigghaj också fångats och sålts som matfisk. Nuförtiden säljs den oftast på export till Danmark och Tyskland. En del trålfångad haj går tillsammans med annan osorterad skrapfisk till fiskmjölsframställning.

Även om rocka tidigare har kastats eller numera används vid fiskmjölsframställning, så kan den också användas som matfisk. Fiske med s.k. rockebackor har ägt rum redan i början av seklet (Haneson-Rencke, s. 164). De yttersta, tunna delarna av rockan, s.k. rockevingar, anses av många som en delikatess. En del rocka säljs därför på export i likhet med pigghaj till Danmark och kontinenten. Bohuslänningen själv håller sig av tradition skeptisk till rocka som mat. En del informanter har dock prövat på

rockevingar och menar att det i motsats till haj är välsmakande föda.

7.1. Material

Pigghaj (M–D s. 44). Allmänt Bhl. Etymologi för *haj*: se *hå* s. 132 f.

haj 'pigghaj'. Enstaka spridda ställen.

havsål 'pigghaj'. Modern, kommersiell beteckning. Jfr *havsål* 'havsål' s. 184.

hå 'pigghaj'. Allmän, gammal benämning (jfr Malm s. 624). *Hå* kan även utgöra kollektiv beteckning för haj i allmänhet. Etymologi s. 132 f.

nordsjöål 'pigghaj'. Modern, kommersiell beteckning, synonym till *havsål* ovan.

pigghå 'pigghaj'. Enstaka ställen i norra Bhl.

småhaj 'pigghaj'. Enstaka spridda ställen.

Håbrand (*hábran*). (M–D s. 36.) Allmänt Bhl. Gammal benämning (jfr Malm s. 618). Etymologi s. 133.

betthaj (*bèdhàj*) 'håbrand'. Grundsund, Kungshamn. Jfr *betthaj* 'gråhaj' samt 'brugd' s. 130.

bitare 'håbrand'. Smögen.

hans 'håbrand'. Smögen. Jfr *hans* 'stor mager torsk' s. 42 samt *hansekolja* 'stor kolja' s. 69. Etymologi s. 32.

håmär (*hámær*) 'håbrand'. Grebbestad. Jfr *håmär* 'brugd' resp. 'håkäring' s. 130. Etymologi s. 133.

sillehaj 'håbrand'. Allmänt Bhl.

springare 'håbrand'. Rörö, Kåringön.

Gråhaj (M–D s. 40). Modern, riksspråklig beteckning, känd i hela Bhl.

betthaj 'gråhaj'. Smögen. Gammal benämning (jfr Malm s. 618); även flera belägg i DAG:s samlingar. Jfr *betthaj* 'håbrand' ovan samt *betthaj* 'brugd' s. 130.

?*betthå* 'gråhaj'. DAG: Rönnäng, Klädesholmen 1919.

pissehaj 'gråhaj'. Från Kåringön och norröver.
rävhaj 'gråhaj'. Hapax legomenon Kåringön. Jfr *rävhaj* 'småfläckig rödhaj' nedan, 'hågäl' samt 'rävhaj' s. 131.

Brugd (M–D s. 38). Allmänt hela Bhl. Etymologi s. 133.
betthaj 'brugd'. Hapax legomenon Kåringön. Jfr *betthaj* 'håbrand' samt 'gråhaj' s. 129.
brygd 'brugd'. Frekvent uttalsvariant till *brugd* från Grundsund och norröver.
håmår (*håmær*) 'brugd'. Fjällbacka. Jfr *håmår* 'håbrand' s. 129 samt 'håkåring' nedan. Etymologi s. 133.

Håkåring (M–D s. 48). Allmänt hela Bhl. Gammal beteckning (jfr t.ex. Aasen *haakjerring*) trots att Malm endast nämner *håmår* (s. 626). Jfr *kåring* 'stor kolja' s. 57.
 ?*blåmage* 'håkåring'. Utdöd benämning från Sydoster (Malm s. 626).
 ?*blåmagmår* 'håkåring'. Utdöd benämning från Sydoster (Malm s. 626).
håmår (*håmær* och *håmær*) 'håkåring'. Allmänt Bhl. Jfr *håmår* 'håbrand' resp. 'brugd' ovan. Etymologi s. 133.

Småfläckig rödhaj (M–D s. 46). Några ställen i Bhl. Riks-
 språksinlån.
bastard 'småfläckig rödhaj'. Hapax legomenon Klådesholmen.
blunkhaj (*blønkhåj*) 'småfläckig rödhaj'. Grundsund. Etymologi s. 133.
blunkhå (*blønkhå*) 'småfläckig rödhaj'. Mollösund.
fläckhaj 'småfläckig rödhaj'. Fjällbacka, Galtö.
leopardhaj 'småfläckig rödhaj'. Donsö.
rävhaj 'småfläckig rödhaj'. Rörö, Klådesholmen. Jfr *rävhaj* 'hågäl' resp. 'rävhaj' s. 131.
småfläckig haj 'småfläckig rödhaj'. Smögen.
tigerhaj 'småfläckig rödhaj'. Kåringön.

Hågäl (M–D s. 47). Några ställen i Bhl. Riksspråksinlån eller lån från norskan (*hågjel*: Røise 1978, s. 71). Efterledens etymologi: jfr *horngäl* s. 111.

fläckig haj 'hågäl'. Sydkoster.

gardist 'hågäl'. Grundsund.

rävhaj 'hågäl'. Hapax legomenon Kåringön. Jfr *rävhaj* 'småfläckig rödhaj' s. 130.

sandhaj 'hågäl'. Klädesholmen.

Blåkäxa (M–D s. 46). Gammal benämning (Malm s. 626 har t.ex. ett belägg från Klädesholmen 1856). Etymologi s. 133.

?*blåkäxa* 'blåkäxa'. Utdöd benämning från Klädesholmen (Malm s. 626). Etymologi s. 133.

blåstjärt 'blåkäxa'. Dyrön.

svarthaj 'blåkäxa'. Grebbestad, Galtö.

svarthå 'blåkäxa'. Grebbestad, Galtö.

Rävhaj (M–D s. 40). Grundsund.

rävhalshaj 'rävhaj'. Hapax legomenon Kåringön.

Blåhaj (M–D s. 42). Grundsund, Galtö.

Hammerhaj (M–D saknar *hammarhaj*). Grundsund.

Havmus (*håmús*, oftast *håmus*). (M–D s. 58: *havsmus*.) Gammal, allmän benämning (Malm s. 605).

havsmus 'havmus'. Klädesholmen.

sidensvans 'havmus'. Rörö.

Knaggrocka (M–D s. 52). Allmänt hela Bhl. Gammal beteckning (Malm s. 606 har belägg från Gåsö). Etymologi för *rocka* s. 134.

?*knaggjo(h)n* 'knaggrocka'. Hapax legomenon Donsö 1935 (DAG).

piggrocka 'knaggrocka'. Allmänt hela Bhl., ofta som synonym till *knaggrocka*.

?*pisserocka* 'knaggrocka'. Stenkyrka, Långelanda, Foss (DAG).

rocka 'knaggrocka'. Gillholmen (södra Bhl.), Saltö (norra Bhl.).

Jfr *rocka* 'slätrocka' nedan.

?*rockeknagg* 'knaggrocka'. Hapax legomenon Skaftö 1953 (DAG). Jfr *rockeknagg* 'klorocka' nedan.

?*taggrocka* 'knaggrocka'. Fjällbacka 1926 (DAG).

Slätrocka (*slätträka*). (M–D s. 54.) Allmänt Bhl. Gammal beteckning (Malm s. 615 har *slätträcka* allmänt).

rocka 'slätrocka'. Bovallstrand. Jfr *rocka* 'knaggrocka' ovan.

?*rälhäst* 'hane av slätrocka'. Hapax legomenon Donsö 1935. Jfr *hästeräl* 'penis på häst' Rönning 1918 (DAG).

Klorocka (M–D s. 52). Enstaka spridda ställen. Riksspråksinlån.

?*järnhatt* 'klorocka'. Utdöd benämning från Asperö, Göteborgs skärgård (Malm s. 607).

knölrocka 'klorocka'. Grebbestad.

?*lampa* 'klorocka'. Utdöd benämning från Gåsö (Malm s. 607).

rockeknagg 'klorocka'. Grundsund. Jfr *rockeknagg* 'knaggrocka' ovan.

?*tinhög* 'klorocka'. Utdöd benämning från Sydkoster (Malm s. 607). Etymologi s. 134.

7.2. Etymologi

Hå 'pigghaj', 'haj' har sitt ursprung i nordiska *hār* (SAOB H 1689). *Hå* är det ursprungliga ordet för 'haj' i Bohuslän och *haj* som har lånats in, troligen från nederländskan, utgör en överlagring av *hå*. *Haj* går enligt SAOB (H 43) tillbaka på ett medelnederländskt *haey*, *haeye*, som även det har uppstått ur nordiskt *hār*. Det genuina, bohuslänska *hå* är den ljudlagsenliga formen. Två möjligheter till etymologi för *hå* redovisas av SAOB, av vilka den ena är mera generellt hållen än den andra. Utgångspunkten är dock densamma för båda, nämligen att *hå* sbst¹ 'pigghaj', 'haj' är samma ord som *hå* sbst² 'årtull', vilket går tillbaka på ett germanskt **hanhu-* 'pinne', 'påle', 'stock'. Hajens cylindriska kroppsform, som kan liknas vid en stock, skulle därför ha varit

utslagsgivande vid namngivningen av fisken enligt den första teorin. Enligt den andra tolkas *hå* 'haj' direkt som 'årtull', därför "att främre ryggen på den i vattenbrynet kringstrykande blåhajen ledde tanken på ett vid relingen fäst årstöd, när den höjde sig över vattenytan". Citatet är hämtat från en artikel av J. Sahlgren i *UNT* 1929, julnr, s. 4, där detta andra förslag till tolkning av *hå* 'haj' först framfördes. Det bör tilläggas att tanken att den allra vanligaste hajen, pigghajen, som i Bohuslän och flerstädes kallas *hå*, skulle ha fått namn därför att fenan på den i våra farvatten ytterligt sällsynta blåhajen liknar en viss sorts årfäste förefaller en smula avlägsen. Jfr *blåhaj* s. 137.

Brand i *håbrand* betyder 'stock' (*SAOB* B 1689, *håbrand*). Släktskap med *brand* (B 4139), avledning till *brinna*, anges. Torp anser att *brand* 'stock' ursprungligen har använts om stock som var avsedd att brännas. Ursprungsbetydelsen för *brand* ligger nära den för *haj* och *hå*. Att det är den spolförmiga kroppen hos hajar som har gett upphov till namngivningen är uppenbart.

Mär i *håmär* är liktydigt med *märr* 'sto' (*SAOB* H 1690). I det bohuslänska materialet omfattar *håmär* såväl 'håbrand', 'brugd' som 'håkäring', alla tre beteckningar för stora hajsorter. Dragning i betydelsen åt storlek kan sålunda noteras.

Brugd är enligt *SAOB* (B 4321) sannolikt bildat till fornordiskt *bregða* 'röra (sig) hastigt' och är sålunda en beteendebeteckning. Brugden är en av världens största fiskar.

Blunkhaj: *SAOB* (B 3495) håller för sannolikt att sv. dial. *blunka* antingen är bildat till stammen i *blunda* efter mönster av *blinka* eller av *blinka* genom påverkan av *blunda*.

Blåkäxa saknar etymologisk förklaring i ordböckerna. En rimlig lösning skulle kunna vara att tänka sig *käxa* kopplat till *käke*. Jfr *SAOB*:s *käxa* v² (K 3775) ur svenska dialekter *käksa* 'med munnen nappa eller hugga efter någon (om hund och dyl.)'. *Käksa* anges vara avledning av svenska dialekter *käka* 'tala emot, gräla' och bildat till stammen i *käke*. Det är välbekant att alla typer av haj har vassa tänder som bl.a. åsamkar stor skada på fiskeredskap. Namngivning på grund av detta förefaller att ligga nära till hands. *Blåkäta* torde vara urspårning av *blåkäxa*. Jfr även *blåstjärt* s. 137.

Rocka härleds enligt SAOB (R 2321) – sannolikt – ur medellågtyskt *roche*, *ruche* m.? som möjligen hör samman med ett medellågtyskt adjektiv *ru(w)*, *ruch* och *ruge* 'sträv, skrovlig'. Kluge kopplar tyskans *Roche* m. direkt till adjektivet *rauh* 'ojämn, knagglig, skrovlig'. De flesta typer av *rocka* har skrovlig hud, vilket har gett tydliga utslag i namngivningen, t.ex. *knaggrocka* m.fl.

Tinhög återspeglar normal bohusslänsk övergång av *k* till *g*, ett förhållande som eventuellt inte observerades av zoologen Malm när han tecknade ner namnet. Efterleden är alltså *-hök*, förmodligen föranledd av den rovfågelaktiga fysionomin hos *rockor*. *Tin* finns i betydelsen 'räfspinne, harvpinne' i Bohuslän (jfr Björseth 1946, s. 177 och Kornhall, s. 132, *pigghök*). Torp redovisar *tind* m. 'pigga, torn, spets, fjälltopp', i avljudsförhållande till *tonn* 'tand'. Jfr isl. *tindabikkja*, *tindaskata* 'klorocka'.

7.3. Betydelschema

Benämningarna på haj och *rocka* är väl sammanhållna. Utseendeangivelserna dominerar helt för *rocka*, medan hajarna även uppvisar en hel del färgbeteckningar. Se betydelschema, Tabell 5, s.135. Grupperna (6) Fångstmetod, (7) Försäljningsmetod, och (8) Användningsområde är helt tomma. Storleksbeteckningarna är få. *Pigghaj* fångas tidvis i så stor omfattning att det finns yrkesmässig storlekssortering av den. *Pigghaj nr 1* skall sålunda uppvisa en längd av 85 cm och däröver, medan *pigghaj nr 2* skall vara 70–85 cm lång (Cirkulär nr 14, 1981, Västkusten). Bohusslänska beteckningar baserade på denna storlekssortering saknas emellertid helt.

7.4. Nutida system

Hajbeteckningarna är relativt perifera i den totala fisknamnsordningen. Detta präglar det nutida systemet. Anledningarna är huvudsakligen två: (1) haj anses varken nyttig eller välsmakande

Tabell 5. Betydelschema för haj och rocka.

Benämningssgrundi	hå- pigge- haj'	hå- bränd' haj'	grå- haj'	'brugt' haj'	'hå- kåring'	'små- fläckig rådhaj'	'hå- gål' kåka'	'råv- haj'	'blå- haj'	'hammar- haj'	'havs- mus'	'knagg- rocka'	'slät- rocka'	'klo- rocka'
1. Storlek	småhaj													
2. Färg o. lys-ter			gråhaj, råvhaj		(blå- mage), (blåmag- mär)	råvhaj	riv- haj	blåkåxa, råvhaj	blå- haj					
3. Utse- ende i övrigt	havsål, pigghaj, pigghå	hans, håmär			håkåring, håmär	basard, fläckhaj, harpad- haj, små- gär- dist smått, rådhaj, tigerhaj	fläck- kig- haj- dist	råvkåle- haj		hammer- haj	hamus, havs- mus, sån- svans	(knagg)on, knaggrocka, slårrocka, knåfrocka, (tumpe), rockeknagg, (tillbig)		
4. Fångst- plats, al, namn el. beskaf- fenhet														
5. Betende		berthaj, bitare, siltehaj, springare	berthaj, (berthå), pissehaj	berthaj		blänk- haj, blänk- lå						(pisse- rocka)		
6-8. Fångsmetod, Försäljningsmetod, Användningsområde														
9. Ogenom- skäliga namn		håbrand	brugd, brygd										rocka	rocka

i Bohuslän; (2) haj är sällsynt fisk i bohuslänska kustfarvatten så när som på en sort, pigghajen. I övrigt följer namngivningen för haj i stort den för annan fisk. Uppställningen i detta avsnitt följer därför tidigare kapitelns betydelsegrupper, Storlek, Färg o.s.v.

7.4.1. Storlek

Småhaj används på en del ställen som synonym till *pigghaj*. Ordet är till sin bildning analogt med de frekventa, mönsterbildande *småsill* (s. 36) och *småtorsk* (s. 37), och namngivningen torde ha skett i opposition till beteckningar för stor haj, t.ex. *håbrand* och *håkäring* som i sig bär en implikation av storlek.

7.4.2. Färg och lyster

Gråhaj utgör både zoologisk och bohuslänsk beteckning. Ordet är ungt och bildat i analogi med t.ex. *blåhaj*. *Betthaj* (s. 141) är den äldsta kända benämningen på gråhajen i Bohuslän.

Rävhaj i betydelsen 'gråhaj' är känt i ett enda belägg från Kåringön. *Rävhaj* brukas om ytterligare tre olika hajarter. Ursprungligen har benämningen troligen använts om den art som även av zoologer kallas *rävhaj*. Det utgör då en färgbeteckning (jfr *rävhaj* s. 137), liksom när det används i betydelseorna 'småfläckig rödhaj' och 'hågäl'. Eftersom samtliga fyra hajarter som omfattas av namnet *rävhaj* är sällsynta, har missförstånd gällande referenten uppstått och namnspridning har kunnat komma till stånd, ett fenomen som är vanligt bland ovanliga fiskar (t.ex. för *sypiga* s. 109).

Blåkäxa betecknar en liten mörkblå hajart, knappt en halv meter lång. Man får den på djupt vatten, t.ex. vid långafiske på backor vid Shetland på ca 150 famnars djup. Blåkäxan är helt utan ekonomisk betydelse, men levern togs förr om hand och las på burk för att användas mot frostsador. Blåkäxan är så pass obetydlig och sällsynt, att en del informanter saknar namn på

den även om de känner igen den med visshet. Den representerar då en s.k. kovert kategori (jfr s. 12 f.). Jfr även kap. 8. Skräpfisk.

Blåstjärt 'blåkäxa' kan eventuellt via det numera utdöda *blå-kätta* vara en urspårning av *blåkäxa*. *Blåstjärt* är meddelat på Dyrön, Tjörn, som *blåsåt*, fonetiskt inte långt från *blåkätta*. Att *ʃ*-fonemet sammanfaller med *ʒ*-fonemet är ytterst vanligt på Tjörn (jfr t.ex. Lindroth 1920, s. 13 ff.). Fallet *blåstjärt* är inte unikt i fråga om utvecklingstendensen; det föreligger en allmän strävan att korrigera hela fisknamn eller delar av dem mot genomskinlighet, speciellt bland benämningar som inte är fast etablerade eller har hög frekvens.

Svarthaj och **svarthå** 'blåkäxa' är variationer på samma tema. Växlingen mellan *svart*- och *blå*- i förleden kan tyckas en smula överraskande. Två förklaringar kan tänkas: (1) fiskens buk är enligt faunorna helt svart, medan ryggen skiftar i mörkt blågrått; (2) *blå* har ursprungligen haft en vidare semantisk ram och överlappat *svart*. *SAOB*:s *blåman* (B 3535), fsv. *blaman* (numera blott om forntida el. medeltida förhållanden) 'man med mörk hudfärg, mor, neger' utgör exempel på detta. Vidare har de Vries *blár* adj. 'blå, mörk, svart' och hos Fritzner finner man det kända exemplet *blár maðr* 'människa som är svart över hela sin lekamén' och dessutom under *blár* adj. även förbindelserna *kolblár* och *svartr blár maðr*. Förleden i *blåkäxa* kan alltså, om benämningen är tillräckligt gammal, betyda 'mörk, blåsvart'.

Rävhaj är både zoologisk och bohuslänsk beteckning. Räv-hajen är svagt rödfärgad på buken, vilket torde ha gett upphov till benämningen. Denna har sedan vidgats till att gälla ytterligare tre typer av haj (jfr s. 136). Rävhajen är mycket sällsynt.

Blåhaj är meddelat av endast ett par sagesmän som har trålat eller fiskat med backor väster om Irland, före de stora fiske-restriktionernas tid. Blåhajen gör skäl för sitt namn: den är kraftigt blåfärgad i olika nyanser, ljusast mot buken som går i vitt.

7.4.3. Utseende i övrigt

Havsål är ursprungligen en försäljningsterm (jfr *nordsjöål* s. 141) som har vidgats till att i förskönande syfte även brukas om den levande pigghajen. Innan pigghajen säljs, flår man den ofta och tar av huvudet på den varvid den kommer att likna en stor, tjock ål; därav namnet *havsål*, ursprungligen benämning på en annan perifer fiskart (s. 184).

Pigghaj och det äldre *pigghå* brukas synonymt. Pigghajen har två ryggenor och framför var och en av dem sitter en kraftig tagg, som har gett upphov till namnet. *Pigghaj* är också en vedertagen försäljningsterm (jfr s. 144). Fiskarbefolkningen i Bohuslän tycker inte om pigghajen; jfr *hå* s. 142.

Hans 'håbrand' uttrycker i fisknamnssammanhang otympligt utseende, på grund av storlek på gränsen till förvuxenhet. Jfr t.ex. *hansekolja* 'stor, förvuxen kolja' s. 69.

Håmår kan användas om både håbranden, brugden och håkäringen, tre hajarter av anseilig storlek. Vanligast är det som beteckning på håkäringen, varifrån det uppenbarligen har spritts – eventuellt genom missförstånd – till att gälla även de båda andra. Det är tydligt att storlek ingår som stark implikation i efterledens betydelse 'sto'.

Håkäring är oftast synonymt för samma informant med *håmår*. Även för detta ord kan en stark dragning åt storlek i efterleden noteras. Jfr *käring* 'stor kolja' s. 69. Håkäringen är en jättestor fisk som kan väga upp till 300 kg. Levern är stor och fet och kan användas bl.a. vid livsmedelsframställning. En sagesman från Smögen har berättat hur man en gång fick två tunnor med lever från en enda håkäring. Fisken är emellertid inte omtyckt. Den förstör fiskeredskap och ansågs förr dessutom vara illavarslande; den som fick en håkäring på sina backor vid storsjöfisket, kunde ha skäl att frukta att en olycka hade drabbat någon i familjen hemma (Haneson-Rencke 1923, s. 166).

Bastard 'småfläckig rödhaj' utgör enstaka benämning från Klädesholmen. Det får betraktas som allmänt nedsättande. Tydligare till sitt semantiska innehåll är *bastard* 'blandning mellan rödspotta och skrubbskädda' s. 94.

Fläckhaj, *småfläckig haj* och *småfläckig rödhaj* brukas samtliga om den småfläckiga rödhajen. Beteckningarna på denna lilla, högst meterlånga, sällsynta haj skiftar från beläggsort till beläggsort. Fisken har kraftigt markerade fläckar över hela kroppen utom på buken, något som har påverkat namngivningen mer än skiftningen i rött.

Leopardhaj och *tigerhaj* är även de mycket geografiskt begränsade beteckningar på den småfläckiga rödhajen. *Tigerhaj* är lånat från beteckningen på en människoätande hajart som inte förekommer i våra vatten.

Fläckig haj 'hågäl' påminner både utseendemässigt och namngivningsmässigt om den småfläckiga rödhajen. Det händer att informanter behandlar båda som samma hajart utan att iaktta de distinktioner som zoologerna gör.

Gardist för 'hågäl' brukas av fiskare på Grundsund. Hur exakt den metaforiska kopplingen mellan haj och soldat har uppstått har inte kunnat utrönas.

Rävhalshaj utgör ett enstaka belägg med syftning på rävhajen, brukat på grund av dess extremt utdragna stjärtfena. Förmodligen är benämningen norsk. 'Svans', 'stjärt' heter i målet genomgående *rump*, m. (*rømp*). Uppgiftslämnaren har vistats många år i Norge.

Hammerhaj 'hammarhaj' har sin benämning på grund av att fiskens tvärställda huvud påminner om en stor hammare. Belägg för såväl *hammar* som *hammer*, oftast med grav accent, finns i bohusslänskan (DAG).

Hamus (*hámus* ibland *håvmús*) 'havsmus' och *havsmus* är beteckningar på en relativt liten broskfisk som är nära besläktad med hajarna. *Ha-* är sannolikt *hav-*. Jfr *hakussa* 'havkussa' s. 62. Efterledens metaforik torde vara föranledd av huvudets, främst ögonens, musliknande utseende. Levern har tidigare tagits tillvara och använts som liniment på stela leder. Den kan även utgöra råvara vid framställning av smörjolja.

Accentförhållandena i Bohuslän är intressanta och inte till fullo utredda. För ortnamnens del finns en rad exkurser av Gunnar Drougge (1938, OGB 18). Generellt kan noteras, att den akuta accenten på ordplanet har en större utbredning i det

bohuslänska lexikonet än i det riksspråkliga, speciellt i landskapets norra del, från Kåringön och norröver.

Sidensvans är en genomskinlig metaforisk benämning från Rörö på havsmusen. Fisken har avsmalnande stjärt som avslutas med en utdragen smal stjärtspets.

Knaggrocka är en zoologisk benämning på den vanligaste rockan vid bohuskusten, troligen lånad från bohuslänskan. Den kallas så efter de taggar som sitter både på ryggen och längs stjärten. Knaggrocka kan fås som bifångst i trålen. Tidigare har man även fått den på backor och i snurrevad. Rockevingar säljs som matfisk till utlandet, t.ex. Danmark och England.

Piggrocka finns belagt från spridda orter längs hela kuststräckan. Namnet används som synonym till *knaggrocka*.

Slätrocka torde vara bildat i opposition till *knagg-*, *piggrocka*. Jfr *piggvar*, *slätvar* s. 95. Det är den helt dominerande beteckningen i Bohuslän. Trots namnet har slätrockan taggar, men bara längs stjärten och inte på kroppen som knaggrockan. Slätrockan kan bli ofantligt stor med en vikt upp till 100 kg. Den anses smaka sämre än knaggrockan.

Klorocka som benämning på en speciell art av rocka har ingen fast förankring i det bohuslänska fisknamnssystemet utan är ett inlån från zoologiböckerna av ett litet fåtal informanter. De allra flesta särskiljer inte numera klorockan från knaggrockan, utan använder samma benämning, *knaggrocka*, för båda, med vidgad referentiell ram. Gamla, utdöda namn som *järnhatt*, *lampa* och *tinhög* (jfr s. 132) vittnar om att systemet har varit rikare differentierat på denna punkt tidigare.

Knölrocka särskiljer klorockan från knaggrockan i Grebbe-stad.

Rockeknagg utgör lokal beteckning på Grundsund för klorocka. Flertalet bohuslänska fiskare gör inte åtskillnad mellan denna art och knaggrockan. Jfr *klorocka* ovan.

7.4.4. Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet

Nordsjöål 'pigghaj' är liktydigt med *havsål* 'pigghaj' (s. 138). Benämningen är alltså försäljningsterm för en vara men har vidgats att gälla även den ursprungliga, levande produkten. Medan *havsål* är en utseendebeteckning, övertagen från en annan fiskart, *havsålen* (s. 184), är *nordsjöål* dessutom en fångstplatsbeteckning, nyskapad i analogi med *nordsjötorsk* (s. 44).

Sandhaj 'hågäl' brukas lokalt på Klädesholmen, analogt med beteckningar på andra fiskar med samma förled med färginslag åt beige, föranlett av den sandbotten de vistas på, t.ex. *sandskädde* (s. 98).

7.4.5. Beteende

Betthaj används på olika beläggsorter om tre olika, relativt sällsynta hajarter, nämligen håbrand, gråhaj och brugd. *Betthaj* 'brugd' är ett enstaka belägg och inte speciellt adekvat om den planktonätande brugden. De båda andra, håbranden och gråhajen, har däremot vassa tänder som ställer till stor skada på redskapen för t.ex. backefiskare.

Bitare 'håbrand' är en gammal beteckning från Smögen, där *betthaj* i gengäld inte finns belagt.

Sillehaj är en frekvent benämning på håbranden. Namngivningsorsaken är enkel: håbranden livnär sig på stimfisk, i stor utsträckning sill, som den jagar i ytvattnet. Den anges samfällt av informanter vara en delikatess, dock även tidigare sällsynt och numera allt ovanligare i takt med att sillbestånden har minskat.

Springare används i Bohuslän främst om tumlare och eventuellt även någon annan delfinart. Benämningen har på ett par beläggsorter vidgats till att omfatta även håbrand som ofta rör sig i ytvattnet och som på avstånd kan förväxlas med t.ex. en tumlare.

Pissehaj är välkänt i norra Bohuslän som benämning på gråhajen. Denna fisk avsondrar en skarp, sur lukt. Den saknar dessutom ekonomisk betydelse – används på sin höjd som

industrifisk – varför det är fritt fram för nedsättande benämningar. Jfr *betthaj* 'gråhaj' s. 141.

Blunkhaj och **blunkhå** är beteckningar föranledda av den småfläckiga rödhajens blinkande ögonrörelser. *Blunk* m. 'blink' och *blunka* 'blinka' ingår i flera belägg i målet (DAG).

7.4.6. Ogenomskinliga namn

Hå är den gamla, genuina beteckningen på pigghajen. Någon gång kan *haj* 'pigghaj' brukas synonymt (Dyrön). *Pigghaj* (s. 138) är en något uppvärderande benämning enligt flera sagesmän, medan *nordsjöål* (s. 141) och *havsål* (s. 138) är allra mest positiva. Talsituationen avgör sålunda vilket ord man använder. *Hå* är den beteckning som är gångbart man och man emellan bland bohuslänska fiskare. Pigghajen har ansetts som ett gissel, eftersom den skrämmer iväg all annan fisk från fångstredskapen och ställer till stor oreda genom att t.ex. trassla till garn eller bita av känsorna (tafsarna) på backorna. På fiskeauktionen i Skagen betingar den numera ett gott pris och landas där ibland av svenska fiskare, dock under någon av de ovan anförda uppvärderande beteckningarna.

Håbrand som också är zoologisk beteckning, är ungefär lika frekvent som *sillehaj* (s. 141). Ibland meddelas namnen parallellt av samme informant. Håbranden är den enda hajart som anses ätbar i Bohuslän. Den är sällsynt dock, men ett enda exemplar ger god fångst, eftersom den väger 50–150 kg. Numera utgör den bifångst, men tidigare har den ibland varit utsatt för rationellt fiske med s.k. hajbackor med speciella hajkrokar och med stålwire som material i känsorna (tafsarna).

Brugd och den nordliga varianten **brygd** är benämningar som har meddelats av så gott som samtliga informanter, trots att de inte har sett fisken bakom namnet mer än vid ett eller ett par tillfällen. Brugden kan uppnå en vikt av 3–4 ton. Troligtvis är det dess storlek som har gjort dess namn så känt.

Hågäl föreligger endast i ett fåtal, spridda belägg. Det händer även då och då att informanter känner igen fisken som en liten

halvmeterlång, fläckig hajart som de har fått på backor vid Shetland, men eftersom den är totalt värdelös, har de oftast inte något namn på den. Liksom blåkäxan företräder den då en språkligt kovert kategori.

Rocka innebär för ett litet antal informanter (Gillholmen, Saltö) 'all slags rocka, främst knaggrocka'. Man gör alltså ingen distinktion mellan olika rockarter utan utgår från den vanligaste och generaliserar utifrån den. I Bovallstrand använder man en annan metod: man skiljer mellan *knaggrocka* och *rocka* 'slätrocka' och låter den ovanligare varianten bära den ogenomskinliga, icke specificerande benämningen.

7.4.7. Kommentarer

Från strikt matnyttighetssynpunkt skulle man kunna argumentera för en uppsplittring av hajnamnen, så att beteckningar på pigghaj och håbrand behandlades för sig bland benämningar för matfisk, medan de övriga fördes till gruppen sällsynta fiskar. Hajar är emellertid genom sitt utseende och sitt beteende en så fast sammansvetsad grupp att detta kraftigt har slagit igenom i namngivningen, så att hajarna bildar ett litet avskilt delsystem inom det totala fisknamnssystemet. Detsamma gäller i än högre grad för gruppen plattfiskar (s. 78 ff.). För hajarnas vidkommande hålls namngruppen samman genom (1) den frekventa efterleden *-haj*, (2) den likaledes frekventa förleden *hå-* samt (3) metoden att låta en beteckning, t.ex. *håmär* 'håkäring', vidgas till att omfatta även ett par andra hajararter, i detta fall 'håbrand' och 'brugd', nota bene dock på olika beläggsorter.

Rockor har även de ett apart utseende som gör att de hålls samman namngivningsmässigt. Benämningar på efterleden *-rocka* är så gott som allena rådande i det nutida systemet. Namnsvinnet bland rockorna är stort. *Järnhatt*, *lampa* och *tinhög* har redan kommenterats (s. 140). Malms fauna anger dessutom bohuslänska beteckningar på ett par rockarter som överhuvud taget inte är kända längre. Det är *spanjor* 'blaggarnsrocka' och *vårnäbb* samt *stornäbb* 'plogjärnsrocka' (Malm

s. 611 f.), beteckningar som trots ansträngningar inte har gått att spåra.

7.5. Kvalitet. Sekundär betydelse

Av de behandlade fiskslagen är det endast pigghaj, håbrand och knaggrocka som används till matfisk och som kan komma i fråga för kvalitetsklassningar (jfr inledningen s. 128 f.). Pigghaj är den av de tre som fångas i störst mängd. Under 1982 landades på västkusten 200 ton pigghaj för ca tre kvarts miljon kronor, ungefär lika mycket som för gråsej och havskatt (Statistiska meddelanden, J 1983:2.2). Den registrerades under namnet *pigghaj*, gångbart som neutral försäljningsterm i grossistledet med betydligt bättre klang än det folkliga *hå* (jfr s. 105). Jämfört med *hå* har alltså *pigghaj* en klar dragning åt implicerad kvalitet. När den bohuslänske fiskaren använder *hå* i sitt tal, tänker han på en fisk som enbart ställer till med besvär, medan han, när han använder *pigghaj*, tänker på en fisk som han trots allt kan tjäna en del pengar på.

De eufemistiska namnen *havsål* och *nordsjöål* har han på senare tid lånat från fiskberedningsindustrin och fiskhandeln. Dessa lån speglar en ganska kärv verklighetsanpassning. I takt med sviktande tillgång på fisk tar man i Bohuslän illa omtyckta fiskslag till heders. Man äter dem inte själv men man åsätter dem fagra namn och får relativt god förtjänst av dem. I Tyskland säljs den flådda och nackade *pigghajen* som *Seeaal*. Möjligen utgör *havsål* ett översättningslån. *Nordsjöål* kan betraktas som en specialisering av det semantiskt relativt indifferent *havsål*. Nordsjön betraktas fortfarande som ett rent och friskt hav som borgar för hög kvalitet på den fisk som är fångad där (jfr den kvalitetsmässigt fallande serien *nordsjötorsk* – *skagerackstorsk* – *kattegtattorsk* – *östersjötorsk* s. 54).

Håbrand försäljs, vid de enstaka tillfällen som den fångas, under benämningen *sillehaj* (jfr s. 142). Eventuellt kan detta utgöra en sekundär kvalitetsbeteckning, troligen lånad från danskan eller norskan som har motsvarande benämningar (*sildehaj*).

Ett argument för att *sillehaj* i sig bär dragning åt kvalitet och utgör ett relativt sent inlån i det bohuslänska systemet är att Malm inte nämner det utan endast *håbrand*, som genom sin ogenomskinlighet inte är lämpat som försäljningsterm.

För rockan saknas speciella kvalitetsnamn. Rockevingar säljs som färsk föda, och under 1930-talet såldes rocka på burk som hummer och krabba. Det förhållandet att endast delar av rockan används som mat talar emot att behov skulle uppstå att ge hela fisken förskönande benämningar.

8. Skräpfisk

I skräpfiskgruppen ingår beteckningar på sådan fisk som av tradition inte har ansetts duga till mat i Bohuslän. Kollektiva benämningar som *skit*, *skrap* och *skräp* är vanliga i hela landskapet. Under senare år, efterkrigstiden främst, har *skrap* och *skrapfisk* fått en speciell betydelse, nämligen 'industrifisk'. Beteckningarna avser sådan fisk som i allmänhet fångas i trål på djupt vatten och som sorteras ut från matfisken och levereras till fiskmjölsfabriker. I detta kapitel finns benämningar på två sådana fiskslag, *strömsill* och *skoläst*. Deras ekonomiska betydelse är utomordentligt ringa.

Blåvitling är däremot exempel på beteckning för en ekonomiskt betydande industrifisk. Den intar därför en mera central plats i systemet än *strömsill* och *skoläst* och behandlas i kap. 6. För industrifiskens del kan sålunda sammanfattningsvis konstateras, att den inte bildar en avgränsad domän, som kräver sammanhållen behandling.

Snultra, *ulke* m. fl. är benämningar på relativt småvuxen fisk, som lever nära land och som i allmänhet inte används till någonting. Indelningsgrunderna i detta kapitel är två: (1) förekomst nära land – förekomst på djupt vatten, (2) riklig förekomst – sparsam förekomst.

Ingen av de i detta kapitel behandlade fiskarna har ännu upphöjts till matfisk i grossistledet under senare tid. Tidigare har detta konstaterats vara fallet med en del andra fiskslag, som av hävd inte anses lämpliga till människoföda i Bohuslän. Exempel på sådana fiskslag är lerskäddan och skrubban. De principiella konsekvenserna på namngivningsplanet har behandlats i kap. 5. Plattfisk s. 78 ff.

Till skräpfisken hör även flera av hajarna, men dessa har behandlats som en sammanhållen grupp på grund av likartat utseende och därav följande namntypologi. Jfr argumentation s. 143.

8.1. Material

Ulke (*ùvkə*). (M–D s. 164 ff.: *rötsimpa* m.fl. beteckningar på simpor). Allmänt Bhl. Etymologi s. 151. Jfr *ulke* 'marulk' s. 59.

?*bergulke* 'dvärgsimpa'. (Malm s. 389.)

?*bottenmus* 'stensimpa'. Hapax legomenon Kungshamn 1962 (DAG).

?*häradsdomare* 'stor ulke'. Hapax legomenon Rörö 1935 (DAG).

?*krusulke* 'rötsimpa, hanen'. (Malm s. 388.)

småulke 'rötsimpa'. Kungshamn–Bovallstrand.

spikulke(e) 'skäggsimpa'. Gillholmen.

strandulke 'rötsimpa'. Fjällbacka 1926 (DAG). Sydkoster.

tar(e)ulke 'rötsimpa'. (Malm s. 388.) Galtö. Etymologi: se *tare-torsk* s. 33.

tångulke 'rötsimpa'. Sydkoster.

ulk 'rötsimpa m.fl. simpor'. I variation med *ulke* (ovan).

Snultra (M–D s. 130 f.: *stensnultra* m.fl. beteckningar på snultror). Belägg från skilda delar av Bhl. Etymologi s. 151.

?*bergsnultra* 'stensnultra'. (Malm s. 478.) Gullholmen 1928, Fiskebäckskil 1922 (DAG). Jfr *bergsnultra* 'berggylta' s. 148.

bergsnyltra (*båşnyltra*) 'stensnultra m.fl. beteckningar på snultror'. (Malm s. 478.) Sydkoster, Nordkoster.

bergsnäbba (*båşnäba*) 'stensnultra'. Galtö.

bergstubb (*båştåb*) 'olika slag av snultra'. Fjällbacka 1926 (DAG). Fjällbacka, Grebbestad. Etymologi s. 151.

bära (*båre*, *båra*) 'stensnultra'. Strömstad. Etymologi s. 151.

jofitta (*jófeta*) 'olika slag av snultra'. (Malm s. 478.) Rönnäng 1918, Foss 1898 (DAG). Kåringön. Jfr *jofitta* 'smörbult' s. 149. Etymologi s. 151 f.

jolfitta 'olika slag av snultra'. Mollösund.

jopytta 'stensnultra'. Rörö.

jurra 'stensnultra'. Grundsund. Av ovisst ursprung.

småsnugga 'olika slag av snultra'. Klädesholmen, Flatholmen.

Etymologi s. 152.

snata (*snà da*) 'olika slag av snultra'. Åstol. Etymologi s. 152.

snuffa 'olika slag av snultra'. Spridda belägg från Kungshamn och norröver. Jfr *snuffa* 'berggylta' nedan. Etymologi s. 152.

snugg (*snog*) 'stensnultra'. Dyrön.

snugga 'olika slag av snultra'. Klädesholmen. Jfr *snugga* 'berggylta' nedan resp. 'blågylta' s. 149.

snulta 'olika slag av snultra'. Gillholmen.

snyltra 'olika slag av snultra'. Saltö.

snörnils 'olika slag av snultra'. Dyrön. Jfr *snörnils* 'liten torsk' s. 167. Etymologi s. 152.

Berggylta (*bårjylta*) (M–D s. 128). Allmänt Bhl. Etymologi s. 152.

berggyltra 'berggylta'. Allmänt Bhl. i variation med *berggylta*.

bergsnult (*båšnålt*) 'berggylta'. Donsö. Etymologi: se *snultra* s. 151.

bergsnulta 'berggylta'. Rörö.

bergsnultra 'berggylta'. Åstol.

bergsulta 'berggylta'. Klädesholmen.

?*bergsnäbba* 'berggylta'. Hapax legomenon Morlanda 1933 (DAG). Jfr *bergsnäbba* 'stensnultra' s. 147.

gyltra 'berggylta'. Mollösund.

havsabborre 'berggylta'. Hapax legomenon Kåringön. Jfr *havsabborre* 'havsabborre' s. 186.

julfitta (*júlrfeta*) 'berggylta'. Källö–Knippla. Jfr *jolfitta* 'snultra' ovan. Etymologi s. 151 f.

?*snuffa* 'berggylta'. Hapax legomenon Gullholmen 1932 (DAG). Jfr *snuffa* 'snultra' ovan. Etymologi s. 152.

snugga 'berggylta'. Rönnäng 1919 (DAG). Åstol, Klädesholmen, Flatholmen. Jfr *snugga* 'snultra' ovan. Etymologi s. 152.

Blågylta (*bl̥àjylta*). (M–D s. 128.) Spridda belägg Karingön–Koster. Etymologi s. 152.

blågyltra 'blågylta'. Mollösund.

?*blåsnugga* 'blågylta'. Hapax legomenon Stenkyrka (DAG).

blåsnultra 'blågylta'. Fiskebäckskil 1922, Kungshamn 1960 (DAG). Rörö.

blåstrål(e) 'blågylta'. (Malm s. 477.) Fjällbacka 1926 (DAG). Rörö, Grundsund. Etymologi s. 152 f.

blåstål 'blågylta'. Allmänt Bhl., 'blågylta, hanen' Fjällbacka–Nordkoster. Etymologi: se *blåstrål* s. 152 f.

rödgylta 'blågylta, honan'. Grebbestad.

?*rödnäbba* 'blågylta, honan'. Fjällbacka 1926 (DAG).

?*rödsnägga* 'blågylta, honan'. (Malm s. 477.) Antagligen urspårad eller missuppfattad form av *rödnäbba*.

rödstål 'blågylta, honan'. Smögen.

snugga 'blågylta'. Klädesholmen. Jfr *snugga* 'snultra' och 'berggylta' s. 148.

sypiga (*sýpiga*) 'blågylta, honan'. Fjällbacka. Jfr *sypiga* 'stenbit, honan' s. 107, 'kungsfisk' s. 109 och 'glyskolja' s. 110. Etymologi s. 113.

Ålekussa (*àlekùsa*, ibland *-kùsa*, dock utan skönjbar geografisk distribution). (M–D s. 154: *ålkusa*, *tånglake*.) Etymologi s. 153.

kussa 'ålekussa'. I variation med *ålekussa*.

?*sebranse* (*sèbranse*) 'ålekussa'. Hapax legomenon Röra 1935 (DAG). Etymologi s. 153.

Smörbult (*smørbùlt* någon gång *-bùlt*, *-bòlt*). (M–D s. 156 ff.: *svart smörbult* m.fl. beteckningar på smörbultar.) Allmänt södra Bhl. t.o.m. Smögen. Etymologi s. 153.

bottenmus (*bønmuś*) 'svart smörbult'. Hapax legomenon Kungshamn. Jfr *bottenmus* 'stensimpa' s. 147.

fettpott (*fèdepùt*) 'svart smörbult'. Hapax legomenon Fjällbacka. Jfr *fettpott* 'paddtorsk' s. 150. Etymologi s. 153.

jofitta (*jófità*) 'smörbult'. Hapax legomenon Klädesholmen. Jfr *jofitta* 'snultra' s. 147. Etymologi s. 151 f.

?*rödbuk* 'sjustrålig smörbult'. (Malm s. 434.)

?*sandstubb* 'sandstubb, typ av smörbult'. (Malm s. 433.)

smörpott (*sm̥r̥p̥ɔ̥t̥*) 'svart smörbult'. Fjällbacka 1926 (DAG).

Fjällbacka–Bovallstrand. Etymologi: se *fettpott* s. 153.

smörputt (*sm̥r̥p̥u̥t̥*) 'svart smörbult'. Grebbestad.

snörpott 'svart smörbult'. Grebbestad, i variation med *smörpott*.

sotare (*s̥ɔ̥d̥are*) 'svart smörbult'. Fjällbacka 1926 (DAG).

Marstrand, Mollösund, Grundsund. Jfr *sotare* 'paddtorsk' nedan.

Komule (*k̥u̥m̥u̥le*). (M–D s. 112: *paddtorsk*.) Grundsund–Galtö. Jfr *komule* 'kummel' s. 58 resp. 'blåvitling' s. 109.

?*blålubb* 'paddtorsk'. Hapax legomenon Lövön 1962 (DAG).

blåmusling 'paddtorsk'. Koljefjorden, Orust. Etymologi s. 153.

blåulke 'paddtorsk'. Hapax legomenon Kåringön. För etymologi se *ulke* s. 151.

?*bläckfisk* 'paddtorsk'. (Malm s. 488.)

fettpott (*f̥ɛ̥d̥ep̥ɔ̥t̥*) 'paddtorsk'. Sydkoster, Nordkoster. Jfr *fettpott* 'smörbult' s. 149. Etymologi s. 153.

?*hulekolja* 'paddtorsk'. (Malm s. 488.) Etymologi s. 153.

kolbjörn (*k̥ɔ̥l̥b̥j̥ɔ̥n̥*) 'paddtorsk'. Göteborgs skärgård.

paddetorsk. Marstrand, Klädesholmen.

sotare 'paddtorsk'. Mollösund, Strömstad. Jfr *sotare* 'svart smörbult' ovan.

svartkolja 'paddtorsk'. Saltö.

svart ulke 'paddtorsk'. Hapax legomenon Flatholmen. Etymologi: se *ulke* s. 151.

Skärlånga (*sk̥ɔ̥l̥ɔ̥ŋa*). (M–D s. 118: *tre-, fyr- och femtömmad skärlånga*). Klädesholmen, Smögen. Etymologi s. 153.

?*berglubb* 'skärlånga'. (Malm s. 495.) Etymologi: se *lubb* s. 113.

blålånga 'skärlånga'. Kungshamn 1962 (DAG). Fjällbacka. Jfr *blålånga* 'blålånga' s. 109.

?*permuck* 'skärlånga'. (Malm s. 495.) Av ovisst ursprung.

snuskäft 'tretömmad skärlånga'. Rörö.

tretömmad skärlånga. Grundsund.

Strömsill (M–D s. 80: *silverfisk, guldax*). Allmänt Bhl.

Skoläst (M–D s. 95: *storfjällig skoläst*). Allmänt Bhl. Etymologi s. 154.

apa (*äba*) 'skoläst'. Åstol, Klädesholmen.

8.2. Etymologi

Ulk, ulke 'rötsimpa m.fl. simpör' sammanhänger enligt Hellquist med lågtyska *ulk* och norska *ulka* 'padda'. Fiskbeteckningen är metaforisk och given på grund av simpornas breda, paddliknande huvuden och stora munnar.

Snultra är sannolikt bildat till svenska dialekters *snultra*, verb med betydelsen 'snika, snylta', avlett av svenska dialekters *snulta* med samma betydelse. Formen *snyltra* är troligen en ombildning av *snultra* i anslutning till verbet *snylta* (SAOB S 8211). Ordboken hänvisar till Kornhall (s. 169 f.), som klart fastslår motivet för namngivningen, nämligen snultrornas stora förmåga att snappa till sig agn från kroken utan att fastna. (Se vidare 8.4.5. Beteende s. 163.)

Bergstubb redovisas kortfattat av Hellquist. Efterleden har liksom (*trä*)*stubbe* betydelse av 'kort, avhuggen stump'. För fisknamnets del beror säkert namngivningen på de små snultrornas runda, kompakta kroppsform.

Bära 'stensnultra' är liksom *snultra* en beteendebeteckning. Enligt Abrahamson (1947, s. 80 f.) är fisknamnet en bildning till verbet *bära* i uttrycket *bära i sig* 'äta eller dricka glupskt'. (Jfr vidare 8.4.5. Beteende s. 163.)

Jofitta är etymologiskt svårbestämt och får betraktas som en allmänt deklasserande utseendebeteckning som avser både snultror och smörbultar. *Jolfitta* 'snultra', *julfitta* 'berggylda' och *jopytta* 'stensnultra' torde vara urspåringar av *jofitta*. Kornhall (s. 155) leker med tanken att sammankoppla förleden *jo-* med bl.a. norska *jo* 'klyfta', en förklaring som semantiskt skulle kunna nära anslutas till efterleden *-fitta*. Torp har *jo* 'lång, smal, djup skreva i landskapet' och sammanställer ordet med bl.a. ett anglo-

saxiskt *giwian* 'begära', egentligen 'gapa efter', en betydelse som – något spekulativt – med lätthet låter sig sammankopplas med betydelserna i nyss nämnda *snultra* och *bära*.

Snugg och *snugga* 'snultra och gylta' är bildade till ett verb *snugga*, fsv. *snugga*, 'vara sniken', 'snylta', 'leta efter mat' (SAOB S 8208–S 8209). Betydelsen i fisknamnet syftar på fiskens beteende när den letar efter mat och ligger nära den som har angetts för *snultra* s. 151.

Snata 'snultra' är uppptecknat på Åstol. I denna betydelse har ordet inte stått att finna i vare sig ordböcker eller DAG:s samlingar. *Snata* f. 'rummet längst fram i båten' finns emellertid belagt från bl.a. Åstol (DAG), medan SAOB (S 7944) och Torp uppvisar *snadd* m. 'uppstickande spets', 'snut', 'trut'. En annan möjlighet är att tänka sig ett substantiv bildat till verbet *snatta*, vilket ljudlagsenligt skulle ge *snàda* för beläggsortens del. Denna etymologi har inte gått att verifiera genom DAG:s samlingar eller ordböcker men förefaller att ligga nära till hands. Beteckningen *snata* skulle i så fall vara beteendeangivande och nära ansluta till dem för *snugga* och *snultra*. Denna senare härledning verkar vara den mest troliga.

Snuffa 'snultra' är liksom *bära* behandlat av Abrahamson (1947, s. 80 f.). *Snuffa* är bildat till ett liklydande verb med betydelsen 'snappa åt sig' och utgör sålunda även det en beteendeangivelse.

Snörnils 'snultra' är en metaforisk beteckning av en smula nedsättande slag. Ordet kan närmast jämföras med *snorunge*, *snorvalp* och liknande. Formen *snör-* (*snør*) för 'snor, snuva' är allenarådande i Bohuslän.

Berggylta och *blågylta* har efterled med betydelse 'ung sugga' (SAOB G 1402). Såväl berggyltan som blågyltan har munnar som starkt påminner om trynet på ett svin.

Blåstrål bör troligen betraktas som sekundärt till *blåstål*, allmän beteckning på 'blågylta' såväl i Bohuslän som i Norge (Røise 1978, s. 98). Fisknamnet bör av allt att döma betraktas som en färgangivelse med metaforisk anknytning: hanen har på kroppen böljeformade, blå band, som övergår i grått under lek-

perioden. Jämförelse med färgbeteckningarna stålblå–stålgrå ligger nära till hands.

Alekussa 'tånglake' betecknar en fisk som enligt folktron har uppfattats som ålens moder. Efterleden *-kussa* syftar på de kvinnliga, yttre könsdelarna. Fisknamnet får därför betraktas som en metaforisk utseendebeteckning. Jfr Kornhall s. 199 ff.

Sebranse 'ålekussa' – i ett enda belägg från Orust – är svårt att härleda. *SAOB* (S 3167) nämner *sjöbroms*, tyska *seebremse*, som utdöd benämning på ett parasiterande kräftdjur. Eventuellt skulle det kunna vara samma ord som i en något omstöpt form har kommit att brukas om ålekussan på Orust.

Smörbult utgör en metaforisk utseendebeteckning. *SAOB* (B 4577) anvisar två grundbetydelser för *-bult*, av vilka den andra, 'runt eller klumpigt (i förhållande till andra föremål med motsvarande användning) trubbigt föremål', lämpar sig bäst för fisknamnet *smörbult*. Om fisknamnet som helhet, se 8.4.3. Utseende i övrigt s. 160.

Fettpott 'smörbult' och 'paddtorsk' ligger nära *smörbult* i betydelsen. Efterleden *-pott* (*SAOB* S 7875: *smörpott* 'smörbult') är nära besläktad med *putte* (*SAOB* P 2512) 'liten man', 'liten, tjock person'. De bohusslänska fisknamnen *fettpott*, *smörputt* (*smörpott*, *snörpott*) är sålunda utseendeangivande.

Blåmusling 'paddtorsk' är troligen identiskt med norska och danska *blåmusling* 'blåmussla'. Möjligen kan ett verb *mussla* (*myssla*), 'snatta', 'gömma', 'pyssla' och liknande (*SAOB* M 1670 och många belägg i DAG) ligga inbäddat i fisknamnet.

Hulekolja anges av Malm som allmän beteckning för 'paddtorsk'. Ordet har inte gått att belägga i nutid. Man kan hålla för troligt, att förleden betyder 'hål', 'håla' och liknande, från Bohus Malmön och norröver ofta *hul* (DAG). Rietz redovisar *huld* 'bo för djur', Orust och Tjörn, under uppslagsordet *hyl* n. 'ide' och verbet *hula* 'gömma sig undan'.

Skärlånga betecknar enligt *SAOB* (S 5892) 'fisk som uppehåller sig företrädesvis på tångbevuxen och stenig botten'. Jfr även *skär* sbst⁴ i *SAOB*, 'stenblock', 'klippblock' (S 5887).

Skoläst är en metaforisk benämning som har uppstått genom att skolästens kroppsform starkt påminner om en skomakarläst (SAOB S 4329).

8.3. Betydelseschema

Beteckningarna på skräpfisk saknar genomgående hyponymer och befinner sig således i periferin av det bohuslänska fisknamnssystemet. Flera av fisknamnen uppträder dessutom med varierande referentiell ram. Se Tabell 6 (s. 155). Antalet storleksbeteckningar i betydelseschemat är här utomordentligt ringa, på grund av att hierarkiskt ordnade delkonstruktioner av typen *storsill*, *halvsill*, *småsill* saknas helt (jfr Tabell 1, s. 35). Vidare är betydelsegrupperna (6) Fångstmetod, (7) Försäljningsmetod och (8) Användningsområde helt tomma, eftersom de saknar all relevans för skräpfiskdomänen.

8.4. Nutida system

Ojämn fördelning av benämningar och många luckor är utmärkande för skräpfisksystemet. Färgbeteckningar med förlederna *blå-*, *röd-* och *svart-* är allenaådande. Det kan noteras, att beteckningar för vit färg och ljus lyster, som är frekventa inom matfiskgruppen, helt saknas i skräpfiskdomänen. Polysemi kan iakttagas liksom även koverta kategorier, d.v.s. av informanter igenkända fiskslag som helt saknar benämningar.

8.4.1. Storlek

Småulke 'rötsimpa' kan brukas synonymt med *ulke* 'rötsimpa' av samma meddelare i Kungshamn och Bovallstrand. *Småulke* används även av ett par nordbohuslänska informanter i opposition mot *ulke* 'marulk' (s. 59). En tredje variant är att *ulke* brukas polysemt om såväl 'marulk' som 'rötsimpa' (Galtö, Sydskoster).

Tabell 6. Betydelseschemata för skräpfisk.

Benämningssgrund:	Beteckning för 'ulke'	'snutra'	'berggylta'	'blågylta'	'blektsa'	'snörbutt'	'komule'	'skarlånga'	'strömsill'	'skollis'
1. Storlek	småulke	småsnugga, jopyyta								
2. Färg o. Jyster				blågylt(r)a, (blåsnugga), blåsnutra, blåsrål(e), blåstål, rökgylta, (römsnugga), (römsnugga), roststål		(rödbak), solare	(blåubb), blåmusling, blåulke, (bläckfisk), solare, kalbjörn, svartkojja, svart ulke	blådånga		
3. Utseende i övrigt	(lånad-dönare), spikulke	jofitta, jolfitta, snörnls	gyltra, julfitta		kussa, ålekussa	feitpott, jofitta, snörbutt, snörpott, snörpott,	feitpott, komule, paddelrök, snörpott, snörpott, snörpott,	snuskäff, fretom-mad skarlånga		apa, skollis
4. Fångst-plats namn el. beskaf-fentet	(bergulke), (bottenmus), strandulke, fångulke	(bergsnutra), bergsnylt(r)a, bergsnult, bergsnåbba, bergsnult(r)a, bergsnult(r)a, (bergsnåbba), havstibborre	berggylt(r)a, bergsnult, bergsnult(r)a, bergsnult, (bergsnåbba), havstibborre			bottenmus, (sandstubb)	(hulekojja)	(bergulbb)	strömsill	
5. Betende	blira, snuffa, snult(r)a, snyltra	blira, snuffa, snult(r)a, snyltra	(snuffa)							
6-8. Fångstemetod, Försäljningsmetod, Användningsområde										
9. Ogenom-ult(e) skinniga namn	ult(e)	jurna, snata, snugga	snugga	snugga, sygga	(schmuse)			(permuck)		

Småsnugga 'olika slag av snultra' står i opposition mot *snugga* 'berggylta', någon gång även 'blågylta'. Det är i Tjörnområdet (Klädesholmen, Flatholmen) som denna systematik tillämpas för att via storleksangivande förled särskilja de mindre snultrorna från de större gyltorna.

Jopytta 'stensnultra' från Rörö utgör en förskönande urspårning och tillika betydelseförskjutning av *jofitta* (s. 159). Efterleden *-pytt* brukas ibland om småfisk, t.ex. *vitlingpytt* (s. 170).

8.4.2. Färg och lyster

Blågylt(r)a betecknar en av de vackraste fiskarna i hela systemet. Det är hanen som är skön, medan honan har ett tämligen intetsägande utseende (se *rödgylta* m.fl. s. 157). Ibland kan dock även honan omfattas av benämningen *blågylta*. Efterleden *-gylta* syftar på munnens utseende: såväl snultror som blå- och berggyltor ingår i en zoologisk grupp som betecknande nog kallas *läppfiskar* (M–D s. 128 ff.). *Blågylta* står i opposition till *berggylta* inom fiskslagshierarkin och till *rödgylta* (jfr ovan) inom könshierarkin. Benämningen är inte speciellt vanlig i Bohuslän (jfr *blåstål* s. 157) och kan mycket väl utgöra ett lån från zoologiskt fackspråk och vara en sekundär analogibildning till det folkliga *berggylt(r)a*.

Blåsnultra är inte speciellt vanligt som beteckning på blågyltan. Ordet hör ihop med *snultra* (s. 163) och *bergsnultra* (s. 161 f.) och utgör ett av många exempel på att tre zoologiska fiskarter i Bohuslän betraktas som så nära besläktade att de behandlas som ett enda fiskslag.

Blåstrål(e) 'blågylta' får betraktas som ett bevis på den relativt starka tendensen i det bohuslänska fisknamnssystemet att skänka förklaring och genomskinlighet åt det ogenomskinliga, i detta fallet efterleden *-stål* (jfr *blåstål* s. 157 och etymologi s. 152 f.). Redan Malm anger fyra belägg för *blåstrål(e)*, men benämningen har inte vunnit vidare genomslagskraft under de drygt hundra år som har gått sedan han gjorda sina nedteckningar.

Blåstål är den ojämförligt vanligaste bohuslänska benämningen på blågyltan. Detsamma tycks gälla för nutida norskt språkområde (Røise 1978, s. 98). Ibland omfattas enbart hannen av namnet (jfr *rödstål* 'hona av blågylta' nedan). Blåstålen är i mitt tycke den vackraste av alla fiskar som ingår i denna undersökning. I allmänhet lägger inte informanterna estetiska synpunkter på sin fångst, men det har hänt, att meddelare för ovanlighetens skull har bortsett från gängse matnyttighetsaspekter på fisk och oförbehållsamt erkänt blåstålens färgsprakande skönhet. (Detta gäller inte för alla sagesmän: se t.ex. *snugga* 'blågylta' s. 163 f.)

Rödgylta och **rödstål** har på enstaka orter angetts som benämning på blågyltehonan i opposition mot ovan nämnda *blågylta* och *blåstål*. I motsats till hannen är blågyltans hona en oansenlig varelse. Den är relativt liten och svagt rödfärgad. Det vanligaste fallet vid utfrågningar av informanter har varit, att fisken har blandats ihop med snultrorna och åsatts något av dessas namn (se ordlistan s. 149). Ibland har fisken känts igen av meddelare men har sagts vara namnlös, ett öde som då och då drabbar oansenliga, icke matnyttiga fiskar (jfr t.ex. *skärlånga* s. 162).

Sotare 'svart smörbult' finns belagt från ett litet antal orter i landskapet. Den svarta smörbulten är den mest kända fisken i smörbultsgruppen (M–D s. 156 ff.) bland bohuslänska informanter. Att det är färgen som är den främsta anledningen till metaforiken får anses som fullt klarlagt. Kornhall (s. 275) framhäver det nedsättande draget i *sotare*, något som väl kan tänkas i någon mån, dock inte i tillnärmelsevis så hög grad som exempelvis i *bonde* 'lerskädda' (jfr s. 96 f.), vilket Kornhall hävdar. Det är sant att sotaryrket har varit ringaktat precis som bondens, men i fisknamnssystemet har de båda referenterna, smörbulten respektive lerskäddan, olika stora förväntningar på sig, eftersom de intar mer eller mindre perifer plats; smörbulten är blott och bart en liten svart skräpfisk, som aldrig förväntas vara något annat, inte ens på avstånd långt nere i vattnet. Lerskäddan kan däremot på avstånd, sittande i skäddegarnet på väg upp ur havet, förväxlas med bättre ansedd plattfisk som sandskädda eller rentav röd-

spotta. Beteckningen *bonde* måste därför betraktas som mer negativt emotionellt laddat än *sotare*.

I Mollösund och Strömstad har *sotare* vidare referentiell ram än annorstädes och täcker såväl 'smörbult' som 'paddtorsk'. Anledningarna till sammanfallet av beteckning är vanliga i fisknamnssammanhang: (1) smörbulten och paddtorsken är snarlika både till färg och form, och tillfrågade informanter kan tänka sig sammanblandning av de båda; (2) de båda fiskslagen saknar betydelse som matfisk och ägnas därför minimalt intresse.

Blåmusling 'paddtorsk' finns belagt i ett par fall från Orust. Dessutom finns *blåmysling* 'en slags rätt ovanlig fisk' från Resteröd på fastlandet i jämnhöjd med norra Orust (DAG 1918). Enligt Røise (1978, s. 94) livnär sig paddtorsken bl.a. på blåmusslor, no. *muslinger*, varför fiskbeteckningen eventuellt kan anses som en betydelseutveckling, som inte är speciellt långsökt. Paddtorsken är i allmänhet blåsvart till färgen.

Blåulke är en gammal, enstaka benämning för 'paddtorsk' från Karingön. Det passar dock väl in i paddtorskens uppsättning av beteckningar: *blåmusling* – *blåulke* – *sotare* – *svart ulke* – *svartkolja* – *kolbjörn* (nedan).

Kolbjörn från Göteborgs skärgård framhäver paddtorskens svarta färg, till synes i motsats till *blåulke* ovan. Jfr dock argumentationen för *svarthaj*–*blåkäxa* (s. 137), benämningar på samma slag av haj. Det troliga är att *svart* och *blå* i båda fallen överlappar varandra och utgör exempel på ett slags partiell synonymi.

Svartkolja 'paddtorsk' föreligger i ett par belägg från norra Bohuslän. Metoden att skapa metaforiska benämningar av välkända fisknamn är som framhållits redan i kap. 2 (s. 13: *blåvitling*) mycket vanlig. Jfr *svart ulke* nedan.

Svart ulke 'paddtorsk' är även det en metaforisk färgbeteckning. Det är belagt i Tjörnområdet. Paddtorskens breda huvud påminner om simpans, den fisk som i allmänhet benämns *ulke* i det bohuslänska systemet (jfr s. 163).

Blålånga kan i enstaka fall brukas som beteckning på skärlångorna. Referentförväxling *blålånga*–*skärlånga* torde då ha ägt rum. Jfr *blålånga* s. 109.

8.4.3. Utseende i övrigt

Spikulke 'skäggsimpa' är belagt endast på Gillholmen i södra Bohuslän. Det används där i opposition mot *ulke* 'rötsimpa'. Denna differentiering i systemet är ovanlig. Det vanliga är att man brukar samma beteckning, oftast *ulke*, för samtliga simpor. Förleden *spik-* alluderar på de fyra taggar som sitter på skäggsimpans nos (jfr M–D, s. 166).

Jofitta är enligt Malm (s. 478) gammal, allmän beteckning för bergsnultran. *Jofitta*, på Mollösund *jolfitta*, är fortfarande i bruk men inte i samma utsträckning som tidigare. *Snuffa*, *snugga* m.fl. är frekventare benämningar på snultrorna. *Jofitta* kan även användas om smörbulten, medan varianten *julfitta* används sporadiskt om berggyltan i Göteborgs skärgård. Jfr även den urspårade formen *jopytta* (s. 156). Efterleden *-fitta* är genomskinlig för informanterna. I allmänhet betraktar de den som nedsättande, dock inte som grovt pejorativ utan snarare som en smula skämtsam. Jfr *lock* 'olika sorters plattfisk' s. 94.

Snörnils 'snultra' används på Dyrön med en smula nedsättande betydelse, 'snorunge' och liknande. Beteckningen brukas annars oftast om småtors. Se kap. 9. Småfisk s. 167.

Gyltra 'berggyltra' används på Mollösund, möjligen som elips av det vida mera frekventa *berggyltra* (s. 161 f.).

Kussa och *ålekussa* är de enda i bruk varande beteckningarna på tånglaken i det bohuslänska systemet. Fisken är välkänd för samtliga informanter men en smula ringaktad, vilket även namnet antyder. Det förefaller otänkbart för de allra flesta att använda ålekussa som matfisk, trots att flera sagesmän menar att den är välsmakande. Anledningarna till detta kan tänkas vara flera; den mest närliggande är att man av tradition inte äter ålekussan, medan en annan sägs vara att fisken har gröna ben, vilket anses avvikande och en smula osmakligt. Jfr *horngådda* s. 118.

Fettpott *fèdepøt* brukas i norra Bohuslän om såväl smörbulten som paddtorsken, mest om den sistnämnda. Att namnsammanfall kan uppstå på grund av förväxling av referenterna är inte ägnat att förvåna: båda fiskslagen är små och svarta och hala att

ta i, och anses av majoriteten av informanter inte duga till någonting, inte ens till agn i hummertinor.

Smörbult, **smörpott**, **smörputt** och den urspårade formen **snörpott** avser samtliga smörbulten, oftast den svarta varianten. Enligt Malm (s. 433) skulle *smörputt* vara den äldsta, allmänna varianten. *Smörbult* (-bult) är i det nutida systemet den förhärskande benämningen i den södra delen av undersökningsområdet, upp till Smögen och Kungshamn. *Smörbult* har också tagits upp som gängse zoologisk beteckning. Fisken är hal att ta i och dessutom liten och klumpig. Dessa båda faktorer torde tillsammans utgöra namngivningsorsak.

Komule är den mest frekventa beteckningen för paddtorsken, som för övrigt i likhet med de flesta skräpfiskar som fås nära land uppvisar en splittrad namnbild. Komulen har sitt namn enligt enstämmiga uppgifter därför att den är mjuk och len att ta i som en mule på en ko och dessutom har ungefär samma färg.

Paddetorsk är enligt uppgift från sagesmän från Marstrand och Klädesholmen hämtat ur en zoologibok för att namnge en tidigare väl igenkänd men namnlös fisk. På Dyrön inte långt från Klädesholmen företräder paddtorsken fortfarande en kovert kategori. Det fackspråkliga *paddetorsk* torde vara översättningslån från norska *paddetorsk* (jfr Røise 1978, s. 94). Fiskens huvud är brett och platt och kan väl sägas likna en paddas.

Snuskäft brukas som enda beteckning för skärlången på Rörö. Tillsammans med *blålånga* (s. 158) från Fjällbacka utgör *snuskäft* den enda bohuslänska benämningen över huvud taget på skärlången. Riksspråksinlån, (*tretömmad*) *skärlånga*, föreligger i ett par belägg (nedan). I övrigt är fisken lexikalt kovert, trots att den är vanlig längs kusten och igenkänd av många informanter. I fisknamnhierarkin har den sålunda synnerligen låg status.

Tretömmad skärlånga är som nämnts riksspråkslån i likhet med *paddetorsk* (ovan) för att åstadkomma benämningar åt tidigare namnlös fisk.

Apa eller oftare plur. **apor**, för att ange kollektiv form, brukas på öarna sydväst om Tjörn som beteckning på skolästen. Denna fisk har ett relativt stort huvud med runda ögon, medan kroppen

är smal och svansliknande. Benämningen är nedsättande: skolästen sägs på sin höjd kunna duga till minkföda.

Skoläst är gemensam term för bohuslänska fiskare och zoologiskt fackfolk på en i stort sett värdelös djupvattenfisk (jfr *apa* ovan). Benämningens ursprung är ovisst. Möjligen kan den vara dansk. Se t.ex. *ODS* s.v. *skoläst*.

8.4.4. Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet

Strandulke 'rötsimpa' föreligger i belägg från Koster, där det brukas synonymt med det frekventare *tångulke*.

Tareulke 'rötsimpa' från Galtö är ekvivalent till *tångulke*. *Tare* 'tång', 'bandtång' är frekvent i norra Bohuslän. Jfr *taretorsk* 'tångtorsk' s. 45.

Tångulke används på Koster för rötsimpan i opposition till *ulke* 'marulk' (s. 75). Rötsimpan och marulken påminner en del om varandra till utseendet. Båda anses vara mycket fula fiskar.

Bergsnylta och **bergsnyltra** brukas i nutid på Koster för olika slag av snultror. Malm (s. 478) nämner *bergsnultra* och *bergsnyltra* som allmänna för Bohuslän. Detta förhållande råder således inte längre.

Bergsnäbba är ännu en variant för 'snultra' från norra Bohuslän (Galtö).

Bergstubb 'snultra' används något längre söder ut, i Grebbe stad och Fjällbacka.

Berggylta varierar med **berggyltra** söderifrån upp till Bovallstrand. Från Fjällbacka och norröver är *berggylta* allenaordande. Malm (s. 478) har *berggylta* enbart. Variationen *gylta* – *gyltra* diskuteras av Kornhall (s. 60), som ger ett par alternativa förslag, bl.a. att formen *-gyltra* kan förmodas vara analogibildning till *snultra* och *snyltra*. Berggyltan är större än snultrorna och kommer därför ofta till användning som agn i hummerkupor. Den är fullt ätlig enligt flera informanter men anses av tradition inte duga till matfisk.

Bergsnult, **bergsnulta**, **bergsnultra** och **bergsulta** utgör från Donsö i söder till Klädesholmen i norr olika ekvivalenta beteck-

ningar på berggyltan. Vistelseorten är ofta tångbevuxen berggrund, vilket anges i förlederna. Efterlederna antyder klart släktskapen med snultrorna och utgör utseendeklassificeringar. Både berggylta, blågylta och snultror har trutande munnar som de ständigt snappar mat med. På zoologiskt fackspråk kallas de med en gemensam term för *läppfiskar* (jfr M–D s. 128 ff.).

Havsabborre är enstaka benämning på berggyltan från Käringsön. Ordet anger klart fiskens stora likhet med sötvattensabborren. *Havsabborre* utgör dessutom benämning på en sällsynt fisk längst ute i periferin av det bohuslänska fisknamnsystemet (jfr s. 186).

Bottenmus är en lokal helt genomskinlig metafor från Kungshamn för den svarta smörbulden.

Skärlånga föreligger i ett par belägg från Klädesholmen och Smögen. Benämningen är bildad i opposition mot *långa* (s. 70 f.) och *blålånga* (s. 109, 158). Till skillnad från långa och blålånga, som är djupvattensfiskar, vistas skärlångorna på grunt vatten, bland skär och klippblock inne vid kusten. Fiskslaget är föga känt bland informanter och bildar ofta en kovert kategori (jfr s. 160: *snuskäft*).

Strömsill täcker oftast både 'guldlax' och 'silverfisk', enligt flertalet informanter. Både guldlaxen och silverfisken är upptagna bland laxfiskarna i zoologiska handböcker. *Strömsill* torde vara avhängigt av laxfiskars benägenhet att vistas i strömt vatten. Fisken företer dessutom vissa utseendelikheter med sillen. Benämningen är allmän i det nutida systemet. I DAG:s samlingar har endast ett belägg påträffats, så sent som från 1951 (Gullholmen). Detta är ett genomgående fenomen, när det gäller beteckningar på djuphavsfisk, som likt strömsillen tidigare har kastats. Numera tas den om hand och används som industrifisk eller minkföda. Det kan förmodas, att benämningen därvid har fått större betydelse, främst för de fiskare som får strömsill som bifångst i sina trålar.

8.4.5. Beteende

Bära 'snultra' från nordligaste Bohuslän är en benämning i utdöende. *Snuffa* (nedan) är den mera livskraftiga beteckningen, troligen på grund av större genomskinlighet. På direkt förfrågan kan ett par meddelare acceptera Abrahamsons koppling till *bära* i sig 'äta glupskt' (jfr 8.2. Etymologi s. 151).

Snuffa är en av de frekventare benämningarna i den övrigt så mångfasetterade uppsättningen av beteckningar för snultror i Bohuslän. Den finns belagd på spridda ställen från Kungshamn och norröver. *Snuffa* syftar på snultrornas karaktäristiska beteende, när de söker sin föda.

Snulta, **snultra** och **snyltra** är samtliga beteendeangivande varianter, som spinner på samma betydelsestema som *snuffa* (ovan).

8.4.6. Ogenomskinliga namn

Ulke, någon gång **ulk**, betecknar 'rötsimpa' ibland 'olika slag av simpor'. Ulken är en ful skräpfisk, som sticks och är allmänt obehaglig. På sin höjd kan den användas som agn i hummerkupor. Den har låg status även på grund av sitt paddliknande utseende (jfr 8.2. Etymologi s. 151). Tillfälliga belägg på neutralt genus, *ett ulk* (Marstrand, Klädesholmen), förstärker den nedvärderande bilden av fisken. Ulken kan avge ett knorrande läte, precis som knoten (s. 123). Ett par informanter vill därför förbinda dess namn med verbet *ulka* 'må illa', 'kräkas'.

Jurra 'snultra' utgör lokal beteckning från Grundsund. Namngivningsorsaken är dunkel.

Snata (*snà da*) härrör från Åstol. Namngivningsorsaken är något dunkel, men det troliga är att benämningen utgör en beteendeangivelse. Jfr avsnitt 8.2. Etymologi s. 152.

Snugga, någon gång **snugg**, brukas i Tjörnområdet polysemt för såväl 'blågylda', 'berggylda' som 'olika slag av snultror'. Det är inte tal om förväxling av referenter, utan informanterna känner väl skillnad på de olika fiskslagen. Blågyldan är en av de vack-

raste fiskarna i hela systemet (jfr *blåstål* m.fl. s. 157). Trots detta har den alltså drabbats av den nedsättande benämningen *snugga*. "En vacker *snugga*" (*e vākær snòga*) är så långt man kan tänka sig att sträcka sig på Klädesholmen för att särskilja blågyltan från berggyltan och snultrorna. *Snugga* är ursprungligen en beteendebeskrivande benämning (jfr s. 152).

Sypiga kan av olika informanter användas om diverse fiskslag, bl.a. om blågyltan. (Jfr även *sypiga* 'stenbitshona', 'kungsfisk' och 'glyskolja' samt försök till etymologi s. 113.)

8.4.7. Kommentar

Skräpfiskdomänen uppvisar helt andra och splittrade namnstrukturer än vad matfiskdomänens mestadels strikta uppsättning av beteckningar gör. För vissa skräpfiskar, t.ex. paddtorsken och snultrorna, varierar beteckningarna från fiskeläge till fiskeläge i delar av Bohuslän. Namngivningsorsaken brukar emellertid vara enahanda: paddtorsken har oftast färgnamn, snultrorna beteenamen.

Skräpfiskdomänens splittrade namnstrukturer förvirras än mer av att ett antal benämningar genom referentförväxling hoppar från fiskslag till fiskslag. Se t.ex. beteckningarna på smörbult och paddtorsk. Ett annat fenomen som har exemplifierats är polysemin, då referenterna hålls klart åtskilda men ändå åsätts samma namn (se fallet *snugga* s. 163 f.). Längst ut i skräpfiskdomänen återfinns de lexikalt koverta, namnlösa, fiskarna, t.ex. skärlångorna.

Förvånande enhetlig namnstruktur uppvisar ålekussan, d.v.s. tånglaken, benämnd *ålekussa* eller *kussa* i hela undersökningsområdet. Anledningen torde vara dess starka koppling till ålen. Även om ålekussan inte längre anses vara ålmoder (jfr 8.4. Etymologi s. 153), så får man den oftast i ryssjorna i samband med ålfiske, varvid den sorteras ut och kastas som en sämre del av fångsten. Sambandet med ålen markeras starkt genom den artangivande förleden, en namngivningsstrategi som är den mest

förekommande bland småfisk som man vill artbestämma. Se kap. 9. Småfisk s. 166 ff.

Strömsill och *skoläst*, slutligen, utgör även de enahanda benämningar över hela Bohuslän. Anledningarna till detta skiljer sig dock från i fallet *ålekussa*. Strömsillen och skolästen är båda "moderna" djuphavsfiskar, som man inte har kommit i kontakt med i nämnvärd utsträckning tidigare. *Strömsill* och *skoläst* har uppenbarligen spritts i relativt sen tid. På grund av goda nutida kommunikationer har möjligheterna till uppkomst av olika beteckningar på olika ställen i landskapet troligen helt eliminerats, på gott och ont.

9. Småfisk

Termen *småfisk* omfattar dels småvarianter av matfisk, i allmänhet sådana som inte står måttet för att enligt fastställda regler få klassas som matfisk, dels sådan fisk som av biologiska skäl aldrig blir så stor att den kan komma ifråga som människoföda. I det ekologiska systemet är denna fisk betydelsefull som föda åt annan större fisk. Småfisken av matfisk presenteras först, efter samma ordning som har gällt för den fullvuxna fisken, *småsill*, *småtorsk* o.s.v. Därefter följer övrig småfisk. Eftersom det är ogörligt att rangordna den efter ekonomisk betydelse, gäller en zoologisk ordning, varvid benämningarna presenteras i samma följd som gäller i Muus & Dahlström (M–D).

Många beteckningar på matfiskyngel har en artangivande förled, t.ex. *sillemör*, *torskepalt*, *ålesnärt* m.fl. Denna namngivningsstrategi bör ses i relation till den som i allmänhet gäller för fullvuxen matfisk, som brukar uppvisa artangivande efterled, *storsill*, *lusetorsk*, *kultemakrill* o.s.v. Generell räckvidd kan i stort sett hävdas gälla för denna allmänna namngivningsregel.

Det förtjänar att poängteras, att en hel del av småfiskarna, både av matfisk och övrig, har så små dimensioner, att informanterna inte uppfattar dem som individuella fiskslag, utan behandlar dem som större eller mindre kollektiva grupper. I dessa kollektiver ingår sålunda flera zoologiska arter, vilka det är omöjligt att skilja åt, speciellt när man iakttar dem simmande i vattnet. Exempel på vanliga sådana kollektiva ord är bl.a. *stagg* och *ygnä*. De anges av informanter beteckna främst yngel av sill, men deras referentiella ramar täcker mestadels fiskyngel överhuvud taget. Dessa och liknande namn behandlas vid de fiskslag som de betecknar mest frekvent.

9.1. Material

9.1.1. Småfisk av matfisk

Småsill koll. 'sill med en längd av mindre än ca 10 cm'. Allmänt Bhl.

gåt (*gød*) koll. 'sillyngel'. Norra Bhl., från Fjällbacka. Etymologi s. 172.

mussa koll. 'småsill'. Mellersta Bhl., från Tjörn till Smögen. Etymologi s. 172.

mör koll. 'sillyngel'. Gullholmen 1928 (DAG). Grundsund–Bovallstrand. Etymologi s. 172.

plugg koll. 'yngel av sill och annan fisk'. Syd- och Nordkoster.

sillemör koll. 'sillyngel'. Gullholmen 1929, Kungshamn 1962 (DAG). Grundsund–Bovallstrand. Etymologi s. 172.

sillygna koll. 'sillyngel, fiskyngel'. Se *ygn* s. 169.

stagg koll. 'sillyngel, yngel av spigg och annan småfisk'. Spridda belägg hela Bhl. Etymologi s. 172.

ygn (*øygn*) koll. 'sillyngel och yngel av annan fisk'. Skaftö 1953 (DAG). Kungshamn, Smögen, Koster. I betydelsen 'fiskyngel' Gullholmen 1932, Kungshamn 1960 (DAG). Kungshamn, Smögen. Etymologi s. 172.

yngel koll. 'sillyngel'. Käringön. I betydelsen 'fiskyngel' allmänt Bhl. Etymologi s. 172.

Småtorsk 'torsk med en längd av mindre än ca 30 cm'. Allmänt Bhl.

snörnils 'liten torsk'. Rönnäng 1919, 1945 (DAG). Åstol, Klädesholmen. Etymologi: se *snörnils* 'snultra' s. 152.

?*torskeborre* 'liten torsk'. Hapax legomenon Klövedal 1935 (DAG). Etymologi: se *torskegåre* nedan.

?*torskegåre* (*-gørə*) 'liten torsk'. Hapax legomenon Öckerö (DAG). Etymologi s. 172 f.

torskepalt 'liten torsk'. Grundsund.

?*torskepitt* 'liten torsk'. Hapax legomenon Skaftö 1953 (DAG).

torskepytt 'liten torsk'. Smögen.

Småmakrill 'makrill med en längd av mindre än 20 cm'. Allmänt Bhl.

blåbär 'liten småmakrill'. Rörö, Marstrand.

ellösekarlar, pl. (-*kárrar*) 'småmakrill'. Norra Orust.

?*gåt* koll. 'småmakrill'. Hapax legomenon Kungshamn 1960 (DAG). Jfr *gåt* 'sillyngel'. Etymologi s. 172.

gåting (*gê d u*) 'liten småmakrill'. Bovallstrand.

?*makrillpir* 'småmakrill'. Gullholmen 1933, Fjällbacka 1926 (DAG). Etymologi: se *pir* s. 173.

makrillspirr koll. 'liten makrill'. Gillholmen. Etymologi: se *spirr* s. 173.

pir koll. 'småmakrill'. Gullholmen 1928, Fjällbacka 1926 (DAG). Grundsund–Strömstad. Etymologi s. 173.

pirre 'småmakrill'. Käringön 1935 (DAG). Marstrand.

småspirre 'liten småmakrill'. Gullholmen. Etymologi: se *spirr* s. 173.

spik koll. 'småmakrill'. Kungshamn 1960 (DAG). Smögen.

spir koll. 'liten småmakrill'. Bovallstrand. Etymologi: se *spirr* s. 173.

spirr koll. 'småmakrill'. Spridda belägg hela Bhl. Etymologi s. 173.

spirre 'småmakrill'. Rönnäng 1919 (DAG). Klädesholmen. Etymologi s. 173.

Småål 'ål med en längd av mindre än 35 cm'. Spridda belägg hela Bhl.

glasål 'ålyngel, 7–10 cm'. Allmänt Bhl.

mask 'ålyngel, ca 5 cm'. Mollösund.

pinnål 'liten ål'. Käringön.

piprensare 'liten ål'. Grundsund.

pirål 'liten ål'. Askum 1948, Fjällbacka 1926 (DAG). Rörö. Etymologi s. 173. Jfr *pirål* 'pirål' s. 170.

snöre 'ålyngel'. Klädesholmen.

spirål 'ålyngel, 7–10 cm'. Bovallstrand. Etymologi: jfr *pirål* s. 173.

stoppenål 'ålyngel'. Södra Bhl. till Tjörn.

?*ålenål* 'ålyngel'. Hapax legomenon Fjällbacka 1926 (DAG).

?*ålepeke* 'liten ål'. Hapax legomenon Naverstad 1901 (DAG).
Etymologi s. 173.

?*ålepese* 'liten ål'. Hapax legomenon Lundby 1927 (DAG). Etymologi s. 173.

?*ålepir* 'liten ål'. Hapax legomenon Fjällbacka 1927 (DAG).
Etymologi: se *pirål* s. 173.

ålesnärt 'liten ål, ca 5 cm'. Gullholmen 1932. Spridda belägg från Mollösund och norröver. Etymologi s. 173.

?*åletärt* 'liten ål'. Hapax legomenon Fjällbacka 1926 (DAG).
Etymologi s. 173.

?*ålunge* 'liten ål'. Hapax legomenon Gullholmen 1932 (DAG).

ålyngel koll. 'liten ål, 7–10 cm'. Allmänt Bhl. Etymologi: se *yingel* 'sillyngel' s. 172.

Småkolja 'kolja med en längd av mindre än ca 30 cm'. Spridda belägg hela Bhl.

kratt koll. 'liten kolja, småfisk'. Rönnäng 1945, Klädesholmen 1919 (DAG). Bovallstrand. Etymologi s. 173.

?*krattekolja* 'liten kolja'. Hapax legomenon Kungshamn 1962 (DAG). Jfr *kratt* ovan.

Små skarpsill koll. 'skarpsill med en längd av mindre än ca 7–8 cm'. Spridda belägg hela Bhl.

gåt (*gød*) koll. 'yngel av skarpsill'. Fjällbacka 1926 (DAG).
Koster. Etymologi: se *gåt* 'sillyngel' s. 172.

plugg koll. 'små skarpsill'. Bovallstrand, Koster. Jfr *plugg* 'yngel av sill och annan fisk' s. 167.

?*pöbel* 'små skarpsill'. Hapax legomenon Torp 1930 (DAG).

yгна (*ønna*) koll. 'yngel av skarpsill'. Kungshamn, Smögen, Koster. Etymologi: se *yгна* 'sillyngel och yngel av annan fisk' s. 172.

Småvitling 'vitling med en längd av mindre än 15 cm'. Spridda belägg hela Bhl.

basse 'småvitling'. Knippla 1926, Klädesholmen 1921 (DAG).
Södra Bhl.: Rörö–Mollösund. Jfr *basse* 'vitling' s. 58. Etymologi s. 173.

manetsimpa (månedsimpa) 'liten småvitling'. Fjällbacka. Jfr *simpa* nedan.

?*plygg* 'småvitling'. Hapax legomenon Dyrön 1919 (DAG). Jfr *plugg* 'yngel av sill och annan fisk' s. 167 samt 'små skarpsill' s. 169.

pytt 'liten vitling'. Gullholmen 1928, Fors 1932 (DAG). Grund-sund. Jfr *torskepytt* 'småtorsk' s. 167.

?*simpa* 'småvitling'. Fjällbacka 1926, Tjärnö 1928 (DAG). Ety-mologi s. 173.

?*småbasse* 'småvitling'. Hapax legomenon Klädesholmen 1921 (DAG). Jfr *basse* 'småvitling' s. 169.

vitlingpytt 'småvitling'. Kungshamn. Jfr *pytt* 'småvitling' ovan.

Småkummel 'kummel med en längd på mindre än ca 30 cm'. Enstaka, spridda belägg hela Bhl.

Smågråsej 'gråsej med en längd av mindre än ca 30 cm'. Gill-holmen.

kot (kød) koll. 'liten gråsej'. Kungshamn 1961 (DAG). Allmänt Mollösund och norröver. Etymologi s. 173 f.

nolle (nøllø) 'liten gråsej', någon gång 'liten bleka'. Klädesholmen 1919, Gullholmen 1928 (DAG). Allmänt södra Bhl. till Kungshamn. Etymologi s. 173.

Långebarn 'liten långa med en längd av högst 30 cm'. Allmänt Bhl.

långeband 'liten långa'. Smögen.

Skäddelöv 'liten rödspotta eller sandskädda'. Rönnäng 1945 (DAG). Spridda belägg hela Bhl.

lov 'liten rödspotta eller sandskädda'. Fjällbacka.

9.1.2 Egentlig småfisk

Pirål (pirål). (M-D s. 32). Allmänt norra Bhl. från Smögen. Etymologi s. 173.

pilål (*pīlāl* södra Bhl., *pīlāl* Grundsund–Smögen). Etymologi: se *pirål* s. 173.

Sjöcock (*skøkòk* Rörö, *sjøkòk* Flatholmen, *føkòk* Grundsund–Smögen). (M–D s. 136: *randig sjöcock*, *fläckig sjöcock*.)

Etymologi: se *sjöcock* 'kungsfisk' s. 113.

?*flygfisk* 'randig sjöcock'. (Malm s. 403.)

Långebarn 'spetsstjärtat långebarn' (M–D s. 150). Hapax legomenon Sydkoster. Jfr *långebarn* 'liten långa' s. 170.

smålub 'trubbstjärtat långebarn' (M–D s. 150). Grundsund. Etymologi: se *lubb* s. 113.

Spigg koll. 'storspigg, småspigg, någon gång tångspigg'. (M–D s. 170.) Spridda belägg hela Bhl. Etymologi s. 174.

hundgädda (*hūnəjæda*) 'spigg av olika sorter'. Lövön 1962, Fjällbacka 1926 (DAG). Gillholmen.

hundstagg (*hūnəstæg*, *-stæg*) koll. 'spigg av olika sorter'. Smögen, Kungshamn. Spridda belägg hela Bhl.

?*pigg sill* 'storspigg' Gåsö (Malm s. 371.)

stagg (*stag*) koll. 'spigg av olika slag'. Spridda belägg hela Bhl. Etymologi s. 172.

Tångsnipa (*təŋsniba*) 'tångsnälla och andra kantnålar, någon gång tångspigg'. (M–D s. 92, 170.) Allmänt södra Bhl. t.o.m. Tjörn. Etymologi s. 174.

tångnäbba 'olika typer av kantnålar'. Grebbestad. Etymologi s. 174.

tångsnäbba 'olika typer av kantnålar'. Sydkoster.

tångsnälla 'olika typer av kantnålar'. Galtö, Nordkoster.

Tejstefisk (*tèstefisk*). (M–D s. 150.) Klädesholmen. Etymologi s. 174.

svärdfisk (*svärfèsk*) 'tejstefisk'. Fjällbacka.

tejstekussa (*tèstekùsa*) 'tejstefisk'. Rörö. Etymologi: jfr *ålekussa* s. 153.

tejstål (*tèstål*) 'tejstefisk'. Gillholmen.

tångspräll 'tejstefisk'. Kungshamn. Etymologi s. 174.

Tobis (*tòbʏs*, i variation med *tø̀bʏs*) koll. 'olika slag av tobis'. (M–D s. 132 f.) Allmänt Bhl. Etymologi: se *tobis* 'vitlinglyra' s. 114.

tantej (*tàntej*) koll. 'tobis'. Norra Bhl. från Grebbestad. Etymologi s. 174.

9.2. Etymologi

Gåt är enligt Torp en bildning till verbet *gjuta*. Detsamma hävdar Lindroth (1934, s. 57, fotnot). Rietz har *gåt* 2 'löpskhet' och *löpa i gåt* 'eg. om vilda djur men även om karlar' och härleder till fornnordiskt *got* n. 'fiskrom', 'fisklek', bildning till verbet *gyta* 'utgjuta rom'.

Mussa 'småsill' är enligt Torp en *s*-avledning till *mod* n. 'smått avfall', 'fiskyngel'. *SAOB:s modd* (M 1216) 'skräp, avfall, snömodd' m.m. torde vara samma ord.

Mör anges av *SAOB* (*sillmör*, S 2387) stå för 'myra', 'liten stackare', 'sillyngel' och härleds ur fsv. *mör* 'myra'. I *DAG:s* samlingar finns flera belägg för *mör* i betydelsen 'myra' från norra Bohuslän.

Stagg är enligt Hellquist besläktat med norska *stegg* och betyder 'spetsig', 'stickande'. Ordet är besläktat med tyska *stichling*. Jfr även *spigg* s. 174.

Yngel och *ygna* 'sillyngel', 'fiskyngel' torde ha samma ursprung. *Yngel* är enligt Hellquist ursprungligen en danism och ett verbalsubstantiv till *yn gla*, som i sin tur är bildat till *unge*, på samma sätt som *kättla* 'få kattungar' är bildat till *katt*. *Ygna* kan vara en assimilerad form. Jfr boh. dial. *ygna* (*ögna*), *ynga* 'yn gla, skämts. få barn, om kvinnor'.

Torskegåre har en efterled som i likhet med flera andra fisknamn enligt Lidén (1937, s. 44) stammar ur fnord. *gor* 'gorr, avskrap'. Fiskar sålunda benämnda har alla det gemensamt, att de inte duger till människoföda utan betraktas som avskrap, *går*

(*gør*), av matnyttig fisk. *Torskeborre* torde utgöra en urspåring av *torskegåre*, bildat i analogi med abborre.

Pir, *pirre*, *spik*, *spirr* och *spirre* 'småmakrill' har alla en grundbetydelse av 'litet, spetsigt föremål' (Falk–Torp). Uddljuds-växling *p/sp* enligt samma ordbok är vanlig i ord som betecknar diminutiva ting. Jfr *pigg* – *spigg* s. 174.

Pir- i *pirål* och *ålepir* (och *pil*- i varianten *pilål*) har betydelse av 'smal' eller 'tunn' (jfr Kornhall s. 134).

Ålepeke och *ålepese* är båda metaforiska bildningar till manligt könsorgan, penis. *SAOB* (P 748) leder t.ex. *pes* och *pese* tillbaka på medellågtyska *pese* med ursprunglig betydelse av 'något avlångt och smalt'.

Ålesnärt och *åletärt* har behandlats utförligt av Lindroth (1926, s. 182 f.). Såväl *-snärt* som *-tärt* anges vara beteckningar för små och smala ting, t.ex. västsvenska *snärt* 'stjärten på en orm' och norska dialekter *tart* 'ung liten lax'.

Kratt (*SAOB* K 2673: sbst²) är identiskt med norska *krat* 'avskrap', 'låg snårskog'. Ordboken hänvisar även till sv. dial. *krate* n. 'avskrap, skräp, ogräs'.

Basse betyder enligt Torp 'stor karl', 'stort djur: oxe, galt'. Enligt Olson (1916, s. 122) är sv. dial. *basse* 'galt', fvn. *valbassi* 'vildsvin' en hypokoristisk, icke ljudlagsenlig form, av fvn. *borgr* 'vildsvin' och liknande, bildad i analogi med ljudlagsenliga former, t.ex. *gås* – *gasse* m.fl. I boh. *basse* 'småvitling' har betydelseförskjutning ägt rum från det ursprungliga *basse* 'stor vitling' över *basse* 'vitling' till den nutida betydelsen 'småvitling'. Det sistnämnda fallet är behandlat av Abrahamson (1931, s. 74).

Simpa är enligt *SAOB* (S 2503) av ovisst ursprung. Torp försöker koppla ihop *simpa* 'liten fisk, speciellt vitling' med verbet *simla*, avljudd diminutiv av *samla*.

Nolle 'liten gråsej' sammanlänkas av *SAOB* (N 633) med no. dial. *nulle*, *null* 'liten rulle', 'litet bylte'. Ordet sägs även vara mindre brukligt, bygdemålsfärgat i vissa trakter av Sverige, om unge av gråsej.

Kot, i Bohuslän 'liten gråsej', är enligt Torp allmänt nordiskt och kan brukas om olika slag av yngel och småfisk. Torp anför bl.a. nutida exempel som isl. *kóð* med betydelsen 'yngel av

rödspotta' (i nutida isländska i själva verket med allmän betydelse 'fiskyngel') och östsv. *kod* 'fiskyngel'.

Spigg 'pigg' har uddljudsväxling *sp/p*, precis som *spirre* – *pirre* m.fl. (s. 173). Spiggfiskarna skiljs lättast från sillyngel genom de taggar, piggar, minst tre till antalet, som sitter på ryggen framför ryggfenan. Jfr *piggsill* 'storspigg' i materialförteckningen.

Tångsnipa, *tångnäbba* och *tångsnäbba* har alla en utseende-betecknande efterled. De är alla beteckningar på olika kantnålsfiskar, som utmärks av sina långa, utdragna, näbbliknande käkar. Eventuellt kan *tångsnälla* vara en urspårad form av *tångsnäbba*.

Tejstefisk har samma förled som *tejstefågel* 'alka' och även 'grissla'. *Tejste* är enligt *ODS* ljudhärmande uttryck för nämnda sjöfåglars läten. Troligen är *tejstefisk* sekundärt till *tejstefågel*, på grund av att småfisk brukar utgöra sjöfåglars huvudsakliga föda.

Tångspräll 'tejstefisk' är enligt *ODS* en bildning till verbet *sprälle* 'sprattla', 'spritta'. Småfisk som tejstefisk förflyttar sig med mycket snabba, sprittande rörelser.

Tantej 'tobis' är samma benämning som da. *tanteje* 'tonfisk'. Referentväxlingen är troligen analog med fallet *tejstefisk* ovan, d.v.s. födan får namn efter djuret som förtärt den. *Tantej* stammar enligt *ODS* ur mnl. *tanthay* 'tandhaj, beteckning på havsdjur av obestämd art'.

9.3. Betydelseschema

Beteckningarna på småfisk är perifera i det bohuslänska fisknamnsystemet. Detta kan bl.a. utläsas av fördelningen i betydelsegrupper (se Tabell 7, s. 175). Utseendeangivelserna dominerar kraftigt. Gruppen Färg och lyster har bara två representanter: *glasål* och *sjökock*. I övrigt finns endast tre grupper representerade, nämligen Storlek, Fångstplats och Ogenomskinliga namn. En jämförelse med Tabell 1 (s. 35), som upptar schema över de centralaste benämningarna för sill, torsk, makrill och ål, kan skänka perspektiv åt det bohuslänska fisknamnsystemet i sin helhet.

Beteckningarna på småfisk har inte delats upp i skilda fiskslag utan presenteras kollektivt, efter samma ordning som i materialförteckningen. Denna metod har valts för att poängtera det stora kollektiva inslaget bland småfisknamnen. Många beteckningar, *stagg*, *ynge* m.fl., har som nämnts ofta en så vid referentiell räckvidd, att den täcker i stort sett all småfisk. I andra fall kan den referentiella ramen krympas och tänjas högst avsevärt från språkbrukare till språkbrukare, detta naturligtvis beroende på att arten hos skilda småfiskar kan vara ytterligt svår att bestämma.

I grupp (3) Fångstplats, har placerats ett litet antal beteckningar där förleden är *tång*- och sålunda markerar fångstplats eller vistelseort. I dessa beteckningar innehåller också efterleden ny information (jfr s. 17), angående utseende eller någon gång beteende, och benämningarna i grupp (3) kunde sålunda ha redovisats under två kategorier.

9.4. Nutida system

I tidigare kapitel har i stort sett varje benämning behandlats för sig. Detta förfaringssätt är inte meningsfullt för småfiskdomänen som ofta präglas av vaga prototypföreställningar, vilket kan yttra sig i kollektiva beteckningar och beteckningar som täcker flera arter. Småfisknamnen behandlas sålunda i större grupper, ibland fiskslag för fiskslag, ibland i ännu större enheter.

9.4.1. Storlek

Småsill, *småtorsk*, *småmakrill* o.s.v. (jfr Tabell 7, s. 175) är alla beteckningar på småfisk av matfisk. Undantag utgör *smålubb*, som behandlas separat (s. 177). Gemensamt för alla matfiskbeteckningar med förleden *små*- är att de inte uppfyller de uppställda krav på mått, som fiskets organisationer redovisar. Dessa mått finns angivna i materialförteckningen s. 167 ff. Det mest noterbara i sammanhanget är, att samtliga beteckningar på *små*-dessutom kan användas om den minsta storleksklassen av full-

vuxen matfisk. De flesta tillfrågade informanter säger sig vara medvetna om detta polysema förhållande men påstår, att talsituationen i allmänhet klart brukar indikera, om det är fråga om liten eller fullvuxen fisk.

Småspirre 'småmakrill' faller något ur den ovan angivna namngivningsmässigt enhetliga ramen. *Småspirre* betecknar riktigt liten makrill, så liten att den knappast kan fastna på kroken. Beteckningen är bildad i opposition mot *spirre* 'något större småmakrill' (s. 180).

Smålubb 'trubbstjärtat längebarn' från Grundsund blir genom sin metaforiska benämning inplacerad på en centralare plats i fisknamssystemet än där den i realiteten hör hemma (jfr *lubb*, beteckning på en fisk som i allmänhet fås tillsammans med långa s. 120 f.). Trubbstjärtat längebarn är för de flesta informanter ett okänt fiskslag.

9.4.2. Färg och lyster

Glasål är den mest frekventa benämningen på småål, brukad i hela undersökningsområdet. Benämningen är med all sannolikhet ett sent inlån från zoologiskt fackspråk. Den beskriver det genomskinliga tillstånd som ålen genomlever under en tid av sin uppväxt. Jfr *glasvar* 'plattfisk med genomskinlig kropp' (s. 93).

Sjökock 'randig sjökock', 'fläckig sjökock' är mest känt i södra Bohuslän. För en del informanter är fisken igenkänd men lexikalt kovert. Sjökocken liknas namngivningsmässigt vid en tupp på grund av sina granna färger. Jfr *sjökock* 'kungsfisk' s. 109.

9.4.3. Utseende i övrigt

Plugg, *sillemör* och *sillygna* är beteckningar på sillyngel. De båda sistnämnda utgör exempel på den vanligaste strategin vid namngivning av matfiskyngel, varvid förleden används till att indikera arten. Det omvända förhållandet, d.v.s. att efterleden

anger art, kan i allmänhet konstateras i beteckningar på vuxen matfisk: *storsill*, *halvlånga* o.s.v. Jfr även *mör*, *ygna* (s. 180). *Plugg* är en metafor, liktydig med *plygg* och *pligg*, samtliga tre i Bohuslän gångbara termer för 'små skonubb'.

Snörnils, *torskepalt* och *torskepytt* betecknar småtorsk. *Snörnils* har oftast meddelats i pluralis, *snörnilsar*, synonymt med *snorungar*, boh. *snørøngar*. Benämningen kan klassas som skämtsamt pejorativ. Efterlederna *-palt* och *-pytt* är allmänt diminutivbetecknande.

Blåbär och *ellösekarlar* utgör fantasifulla, avvikande benämningar på småmakrill; *makrillspirr* och *spik* är mera systemanpassade. *Blåbär* är liksom *småspirre* (s. 177) beteckning på den minsta sortens makrill som över huvud taget kan fastna på kroken. *Ellösekarlar*, endast pluralis, betecknar något större makrill än *blåbär*. Båda utgör exempel på den fantasirikedom som präglar namngivningen av makrill i förhållande till sill och torsk och som är initierad av den speciella kärlek som den bohuslänska befolkningen hyser till denna fisk. Det bör sålunda noteras, att *blåbär* och *ellösekarlar* inte är pejorativa utan positiva smeknamn på välsmakande småfisk. Jfr beteckningarna på fullvuxen makrill (s. 29 f.), som även de praktiskt taget saknar pejorativa inslag. *Makrillspirr* behandlas under de enkla, ogenomskinliga *pir* och *spirr* (s. 180). *Spik* liknar namngivningsmässigt ovan nämnda *plugg* 'sillyngel' men anger något större storlek.

Mask, *piprensare*, *snöre*, *stoppenål* och *ålesnärt* är alla lokala, fullt genomskinliga beteckningar på ål från skilda delar av Bohuslän. De implicerar samtliga storlek. Detsamma gäller *pinnål*, *pirål* och *spirål*. *Pirål* är vanligtvis beteckning på en liten ålliknande parasitfisk. Jfr s. 179: *pilål* och *pirål*.

Ålyngel utgör tillsammans med *glasål* (s. 177) den mest sakliga beteckningen på mycket liten ål.

Manetsimpa och *vitlingpytt* 'liten vitling' är lokala beteckningar från Fjällbacka respektive Kungshamn. Jfr norska *simpe* 'liten vitling' samt boh. *torskepytt* 'liten torsk' ovan. *Manetsimpa* är beteckning för mycket liten vitling. Denna brukar enligt informanter ofta av överlevnadsskäl söka skydd bland brännmaneternas trådar. Det är svårt att exakt betydelsebestämma

manetsimpa. Benämningen implicerar såväl storlek som beteende.

Långebarn 'liten långa' är allmän beteckning i Bohuslän. Malm (s. 491) redovisar namnet för mellersta Bohuslän. En urspårad form från Smögen är **långebänd**. Zoologiskt fackspråk har tagit upp *långebarn* men använder det om en helt annan fiskart, av vilken det finns två varianter, spetsstjärtat respektive trubbstjärtat långebarn (jfr M–D s. 150). *Långebarn* i betydelsen 'spetsstjärtat långebarn' finns i ett enstaka belägg från Sydkoster. Informanten uppgav sig ha hämtat det ur en zoologisk handbok.

Skäddelöv och **löv** är båda beteckningar på liten plattfisk. Oftast är det de vanligaste plattfiskarna som avses, nämligen rödspotta och sandskädda.

Pilål, i norra Bohuslän **pirål**, är oftast benämning på en i Bohuslän avskydd parasitfisk; jfr *pirål* 'liten ål' (s. 178). Pirålen, parasitfisken, är känd sedan länge; Malm (s. 637) redovisar t.ex. *pilål* som allmän beteckning. Varianten *pirål* används enligt honom undantagsvis, "och då merendels av s.k. bättre personer". *Pilål* är troligen en tidig urspårning av *pirål* (jfr 9.2. Etymologi s. 173). Ingen fisk upprör så starkt negativa känslor bland informanterna som pirålen. Den lever på mjuk dybotten och livnär sig på att suga ut annan fisk. Långa och kolja, som hänger fast på backekrokar längs botten utgör lättupptäckt näringskälla för den. Endast skinn och ben blir kvar av den fisk som pirålen har gett sig på.

Hundgädda och **hundstagg** betecknar spigg av olika slag. Bäst syns benämningarna passa in på tångspiggen, som har en spetsig nos och utan svårighet kan liknas både vid gädda och hund. Jfr danska *hundestag* och *hundesteijl* 'spigg' (ODS).

Svärdfisk, **tejstekussa** och **tejstål** är lokala benämningar på tejstefisken, som ofta inte känns igen av informanter eller är lexikalt kovert. Benämningsmotivet för *svärdfisk* (*svålfesk*) är okänt. Beteckningen härstammar från Fjällbacka. *Tejstekussa* och *tejstål* är lättare att betydelsebestämma: tejsefisken är långsmal och ålliknande. Kroppen skiftar i en brungrå, marmorerad färgton, vilket lätt för tankarna till tånglaken, boh. *ålekussa*, även den en ålliknande fisk (jfr *ålekussa* s. 159).

9.4.4. Fångstplatsen, namn eller beskaffenhet

Tångsnipa, *tångnäbba*, *tångsnäbba* och *tångsnälla* är olika men semantiskt väl sammanhållna beteckningar på kantnålar av olika slag, små fiskar som lever i tångbältet på relativt grunt vatten längs våra kuster. *Tångsnälla* har i etymologiavsnittet tolkats som en urspårning av *tångsnäbba*. Möjligen kan det i stället vara semantiskt besläktat med *tångspräll* 'tejstefisk', benämning på en annan liten fisk som rör sig i tångbältet (jfr *svärdfisk* m.fl. s. 179). I så fall uttrycker efterleden snabb, sprittande rörelse.

9.4.5. Ogenomskinliga namn

Gåt, *mussa*, *mör*, *stagg*, *yingel* och *ygna* är alla beteckningar på sillyngel. Att ange exakt storlek på de olika varianterna är i det närmaste ogörligt. *Mussa* och *ygna* är belagda från den nordligare halvan av Bohuslän. Längden på småsill med de beteckningarna är högst 10 cm. *Mör* betecknar ännu mindre småsill, högst 5 cm lång. *Stagg* betecknar sillyngel av skiftande storlek, dock sällan så stor som 10 cm. Ordet förekommer i hela undersökningsområdet. Det meddelas ofta i kollektiv och dessutom neutral form, *stagget* i bestämd form. Stagg är livsviktig föda för annan, större fisk. Dessutom har den varit utmärkt som agn i ålekupor. Den fångades förr med landvad långt inne i vikarna. Det var särskilt på våren som staggen gick till. Numera är det ont om stagg: den försvann ungefär vid samma tidpunkt som sillen kraftigt reducerades i Nordsjön, i slutet av 1960-talet. (Uppgifterna om stagg är hämtade från band Gustaf Karlsson 1983-07-05, Gillholmen).

Gåting 'småmakrill' är en variant av *gåt* 'småsill' ovan. Etymologiskt sett utgör båda beteendebeteckningar (jfr s. 172).

Pir, *pirre*, *spir*, *spirr* och *spirre* betecknar samtliga småmakrill. Måttet anges oftast vara 10–15 cm. *Spir* från Bovallstrand anges beteckna något mindre makrill än exempelvis *pir*. Namngivningsorsaken är dunkel för nutida meddelare. *Spirr* och *spirre* är mest frekventa.

Kratt utgör en ovanlig beteckning på 'liten kolja'. Det har tidigare använts av trålfiskare men är numera i utdöende.

Basse kan i södra Bohuslän stå för 'liten vitling'. Enligt uppgift från Dyrön är benämningen en smula nedsättande och användes förr om småvitling som man fiskade tillsammans med sill och som man sorterade bort. Jfr *basse* 'vitling' s. 74 och *blåbasse* 'blåvitling' s. 117.

Kot och **nolle** brukas med klar dialektgeografisk distribution för 'liten gråsej'. *Kot* är den nordbohuslänska varianten, *nolle* den sydbohuslänska. En viss överlappning kan konstateras i mitten av landskapet. En kot eller nolle väger ca ett halvt kilo. En av sagesmännen från Smögen har meddelat, att det har varit en omtyckt lek bland barnen i Smögen att "dra kot", d.v.s att sitta på bryggan på Smögen och fiska småsej. Agnet på kroken utgjordes av makrillrens.

Spigg täcker oftast tre zoologiska varianter av spiggläktet: småspigg, storspigg och tångspigg. På en del håll, Kungshamn–Grebbestad, är *stagg* (annars ofta 'sillyngel') ekvivalent till *spigg*.

Tejstefisk är belagt på Klädesholmen. Det är ekvivalent med *tejstekussa* och *tejstål* (s. 179). *Tejstefisk* är även zoologisk term. Det är oklart, från vilket håll beteckningen ursprungligen emannerar.

Tobis och **tantej** betecknar olika tobisarter. *Tantej* är den gamla nordbohuslänska benämningen, som hastigt håller på att överlagras och utträngas av det internationellt mera gångbara *tobis* (jfr t.ex. da. *tobis*). Det kan antas, att *tobis* har vandrat in från Danmark, eftersom tobisfisk enligt uppgift från ett par meddelare ibland fångas i Nordsjön av svenska fiskare och försäljs som skrapfisk (industrifisk) till Danmark. *Tantej* kan tänkas ha varit benämning på tobis även i södra Bohuslän i förfluten tid. Oedman (1746, utg. 1983, s. 52) nämner *tanteyer* utan dialektgeografisk inskränkning och har ingenstädes med *tobis* i sin genomgång av de bohuslänska fiskslagen.

9.4.6. Kommentar

Sammanfattningsvis kan konstateras, att småfiskdomänen utgör en semantiskt väl sammanhållen grupp. I betydelseschemat är en majoritet utseendebeteckningar. I själva verket impliceras litenhet i de flesta av de behandlade namnen. Förleden *små*- har stor frekvens inom småfiskdomänen, liksom även artbestämmande förled som i *sillemör* och *torskepalt*. Denna artbestämning förekommer endast i matfiskgruppen och markerar som redan nämnts inledningsvis i detta kapitel, hierarkisk underordning till fullvuxen matfisk. Beteckningar för egentlig småfisk uppvisar inte sådan hyponymi. Inslaget av kollektivitet i småfiskbenämningarna har redan tidigare poängterats. Det är utmärkande för all småfisk.

10. Sällsynt fisk

Med sällsynt fisk avses sådan fisk som bohuslänska fiskare har iakttagit endast vid enstaka tillfällen. Beteckningarna på sådan fisk kan inte sägas vara helt integrerade i det bohuslänska namnsystemet. Oftast rör det sig om fackbetonade benämningar som informanterna säger sig ha hämtat ur någon handbok eller genom att rådfråga någon zoolog.

I detta kapitel kommer materialförteckning med behövliga kommentarer att utgöra det enda inslaget. Staksillen och havsålen presenteras först på grund av något rikligare förekomst och därav följande systemanpassad namngivning. Övriga fisknamn läggs till av fullständighets skull. De flesta, t.ex. *havsabborre* och *klumpfisk*, passar till synes väl in i det folkliga systemet, medan ett och annat, t.ex. *tjockläppad multe*, förefaller vara fackspråkskonstruktioner. Uppställningen av dem följer den zoologiska ordningen.

10.1. Material och kommentar

Stamsill (M–D s. 72: *staksill*). (Malm s. 587.) Nutida belägg från hela undersökningsområdet.

sillekung 'stamsill'. Belägg från hela Bhl., oftast meddelade synonymt med *stamsill*.

?*sillestörra* Gåsö. (Malm s. 587.)

Stamsillen fås i trål tillsammans med vanlig sill. Den skiljs lätt från sillen genom 6–10 runda svarta fläckar som sitter på vardera sidan. Stamsillen är sällsynt och saknar därför ekonomisk betydelse. Förr brukade man kasta den. Numera går den i det kollektiva skrapet till industrifisk. Förleden i *stamsill* är enligt Kornhall

(s. 172 f.) en utseendebeteckning som anger avlång kroppsform. Jämförelse görs med ekvivalenten *stavsill*, som inte finns belagd för Bohusläns vidkommande. *Stamsill* 'staksill' har på Kärtingön meddelats polysemt med 'taggmakrill' (jfr s. 108). Beteckningen *sillekung* har stamsillen troligen fått genom sitt avvikande utseende gentemot den vanliga sillen. Namngivning med *kung* som för- eller efterled på grund av annorlunda utseende eller storlek har behandlats tidigare; jfr t.ex. *kungsmakrill* 'makrill med avvikande teckning' (s. 43).

Havsål (M–D s. 86 f.). Spridda belägg över hela Bhl.
?kongerål 'havsål'. Hapax legomenon Tjärnö 1926 (DAG).
kungsål 'havsål'. Saltö.

Havsålen är en djupvattensfisk som påminner starkt om den vanliga ålen men som blir större, ända upp till 2 m. Oftast är det backefiskare vid Shetland som har iakttagit den i fångsten av långa. Genom sin storlek och sina vassa tänder upplevs den som ganska skräckinjagande. *Kongerål* har inte kunnat beläggas i nutid. Dess förled är enligt Kornhall (s. 111) lånad från engelska *conger(-eel)*. Betydelsen skall vara densamma som i *kungsål*. Beteckningarna anger avvikande utseende och storlek i jämförelse med den vanliga ålen, i analogi med fallet *sillekung* ovan. *Havsål* 'havsål' har av några sagesmän meddelats polysemt med *havsål* 'pigghaj' (s. 138).

Nejonöga (M–D s. 32: *havsnejonöga*). Spridda, enstaka belägg.

Havsnejonögat är föga känt bland bohuslänska fiskare. Det är en parasitfisk i likhet med den betydligt vanligare pirålen (jfr *pirål* s. 179). Förleden *nejon-* betyder 'nio' (SAOB N 468) och syftar på sju gälspringor, ett hjässöga och ett egentligt öga som sitter på ömse sidor av huvudet.

Stör (M–D s. 62). Spridda, enstaka belägg.

Stör har bara fångats i ett eller annat exemplar av bohuslänska fiskare. Härledningen av *stör* är osäker (jfr t.ex. Hellquist). Ordet är antagligen identiskt med *störja*, som ingår som efterled i en del fisknamn, t.ex. *makrillstörja* (s. 108).

Olfers silveryxa (M–D s. 72). Smögen. Enbart *silveryxa*: Galtö.

Silveryxan är ca 10 cm lång, platt och glänsande och med trekantig kroppsform, därav namnet. Den är en oceanisk fisk, som är okänd för flertalet informanter.

Lodda (M–D s. 80). Enstaka, spridda belägg.

Loddan är en liten laxfisk som bl.a. förekommer i den nordligaste delen av Atlanten, i fiskevatten som inte brukar frekventeras av bohuslänska fiskare. *Lodda* betyder 'luden fisk' på grund av de tätt sittande fjällen (jfr *lodsill* s. 31).

Stråkolja (M–D s. 112: *fjällbrosme*). Grundsund.

Stråkoljan är på Grundsund namngiven efter sina långa, trådsmla bukfenor. Den är en sällsynt djupvattensfisk.

Vågmär (M–D s. 120). Enstaka, spridda belägg.

Vågmären är en djupvattensfisk, som bara har iakttagits vid enstaka tillfällen. Om efterleden *-mär* 'sto' jfr *håmär* s. 133.

Glansfisk (M–D s. 120). Enstaka, spridda belägg.

Sillekung (M–D s. 120). Smögen, Sydkoster.

Sillekungen är föga känd av bohuslänska fiskare. Den uppges ha varslat om gott sillfiske förr i världen, enligt en informant på

Smögen. Detta förhållande torde vara namngivningsorsak. Jfr *sillekung* 'staksill' s. 183.

Sanktpersfisk (M–D s. 122). Enstaka belägg hela Bhl. *dårrifisk* 'sanktpersfisk'. Kungshamn.

Sanktpersfisken har hoptryckt kroppsform och en svart, rund fläck på vardera sidan. Informanter på Rörö har berättat, att fisken är uppkallad efter aposteln Petrus, som vid det stora fiskafånget på Genesaret grep tag om fisken, klämde ihop den och lämnade märken efter sina fingrar kvar på dess sidor. *Dårrifisk* är troligen inlånat från England, där sanktpersfisken kallas *John Dory* eller enbart *dory* (jfr t.ex. M–D, s. 244).

Havsabborre (M–D s. 122). Rörö, Galtö.

Havsbraxen (M–D s. 124). Enstaka, spridda belägg.

Tjockläppad multe (M–D s. 138). Spridda belägg hela Bhl.

Flera informanter har meddelat det enkla *multe*. Fisken uppges ha fångats i enstaka exemplar tidigare. Enligt en sagesman från Klädesholmen kan man numera finna tjockläppad multe i stora mängder i de varma industriutsläppen, bl.a. i Stenungsund.

Klumpfisk (M–D s. 194). Enstaka, spridda belägg.

11. Slutord

Sven Benson var inledningsvis min handledare under avhandlingsarbetet. Genom sina stora kunskaper i dialektologi och genom sitt djupa engagemang i min forskning utgjorde han en viktig och pådrivande kraft.

Staffan Hellberg var handledare under senare delen av mitt arbete. Bohuslänsk dialektologi intar inte någon central plats i hans intressesfär. Men detta vände han till en fördel i sin handledning. Utan att onödigtvis se till detaljer bidrog han bl.a. verksam till utformningen av ämnesdispositionen. I diskussioner förmedlade han dessutom mycket av sin djupa språkteoretiska kunskap, något som skänkte mitt arbete dimension och glädje.

Bo Ralph har granskat manus, båda versionerna. Hans påpekanden har varit till viktig hjälp. Genom sin vida beläsenhet har han vid flera tillfällen snabbt försett mig med adekvata litteraturreferenser och därvid besparat mig mycken möda.

Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg har utgjort min arbetsplats i flera år. Arkivchef är Hugo Karlsson. På DAG har jag lärt mig dialektologins grunder i en miljö präglad av stor individualism. Mina övriga vänner där under tiden för avhandlingsarbetet var: Maj-Britt Abramson, Carina Erixson, Lore Johannisson, Ture Johannisson (som avled i december 1990), Bodil Nildin-Wall, David Palm (som avled i juni 1985), Kerstin Vansvik, Jan Wall.

Birgitta Einarsson utförde tålmodigt det svåra arbetet att skriva rent avhandlingsmanus till disputationssupplagan av min avhandling. Maiken Sundström har intresserat och effektivt skrivit om manuset till tryckfärdigt skick. Kristinn Jóhannesson har bistått med redigering och datorstöd.

Linda Schenk granskade den engelska sammanfattningen.

Björn Beckman var i sin egenskap av redaktör min kontaktman på tidningen *Yrkesfiskaren*. Helge Filipson heter hans föregångare. De båda försåg mig oförtröttligt med oskattbar information om fiskets realia.

Eibert och Patrik Ernby levererade fisk.

Ovan nämnda personer betydde mycket för mig under mitt avhandlingsarbete.

Ett speciellt tack riktas slutligen till styrelsen för Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning vid Göteborgs universitet, som har beslutat att publicera *Bohuslänska fisknamn* i sin skriftserie *Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning*.

12. Summary

The province of Bohuslän comprises the northern part of the Swedish west coast, from Göteborg up to the Norwegian border. In this province, especially in the islands and the utmost coastal strip, fishing has been the main source of livelihood for centuries. Seen in its context with words for boats and accessories, different fishing places, nets and other equipment, fish nomenclature therefore forms a central part of the vocabulary of the inhabitants.

It was an interesting task to collect fish names in Bohuslän, one which began in 1979 and was completed in 1984. About 30 fishermen, between the ages of 40 and 90, were my chief informants. The places where they were interviewed are listed on a map at the beginning of this work (p. 9). Most of the interviews have been tape-recorded, and the tapes are stored at the Institute for Dialect, Place-name and Folklore Research, Göteborg (abbr. DAG). In these archives, I have also found some previously collected fish names which have been of great value to my investigation.

Bohuslän is a rather split area regarding language, owing partly to its history and partly to its rather peripheral geographical site (from a central Swedish point of view), facing the sea, across which most trade contacts have taken place. Roughly speaking, Bohuslän can be said to be divided into two dialect parts: (1) the southern half, up to Gullmarsfjorden, where the language has a great deal in common with the adjacent Swedish province of Västergötland; and (2) the northern half, up to the Norwegian border, with many traces of old Norwegian, west Nordic influence (cf. Lindroth 1920). It is quite clear that the fishermen-inhabitants of Bohuslän of today are proud of their language which, among other things, helps them to retain their

identification in relation to all the more or less standard Swedish speaking tourists who invade their province in summer.

During the many happy hours I have spent with my informants in different parts of Bohuslän, showing them pictures of salt water fish and listening to their interesting answers and multi-faceted accounts of their profession, it has become more and more evident that the fish names thus collected form an elaborate system. Therefore, this system forms the natural starting point for a somewhat different kind of description. Even if this is not, traditionally, the commonest way of treating similar collections of words, I have found it very convenient to regard the fish nomenclature of Bohuslän as a taxonomy, a natural folk system. Thus, it is found to be useful to combine semantic theory and terminology of modern linguistics with the ideas and methods of established Swedish dialectology.

The taxonomy of fish names investigated form a wide, and in many respects deep, hierarchy. The fish names are defined as more or less **basic**, their place in the total semantic network being the defining criterion (cf. Lehrer 1974, p. 10). The richer and deeper the set of hyponyms of a certain fish name, the more basic it is said to be. It is observed that the most basic items of the system are those designating the most valuable fish, i.e. fish which have been caught and sold for food in large quantities for centuries, and the income from which has provided the fishermen of Bohuslän with their daily bread and, sometimes, even a good income. *Sill* 'herring' has been the name of the most important kind of fish far back in history. It is followed by *torsk* 'cod', *makrill* 'mackerel' and *ål* 'eel'. On the other hand, the names of different kinds of waste fish, which for various reasons are not considered edible in Bohuslän, are **peripheral** within the system. At the utmost periphery, the names of small fish and very rare fish are to be found.

The dissertation is organized so that a linear description of fish nomenclature is developed, chapter by chapter, in descending order of importance, from the names of extremely valuable fish in chapter 3 (*sill* 'herring' and so on) down to the items including unimportant small fish in chapter 9 and those of rare fish in

chapter 10. Occasionally, however, the neat order is disturbed; for example the names of all flatfish, including flatfish considered unimportant, are treated as one group in one chapter (ch. 5). This is done since flatfish form a clearly discernible unit in comparison with other fish, also in the linguistic system. In fact, the unevenness and the lack of a *strict* hierarchical order in the fish name system as a whole – as illustrated by the flatfish group, among other groups – is one of the predominant characteristics of folk taxonomies in general (cf. Lehrer 1974, Nida 1975). As far as the flatfish nomenclature is concerned, the shape of the body rules a great part of the name-giving and distinguishes this group from other groups of fish names on a higher hierarchical level than is usual for other types of names in the system as a whole.

The primary level of the total description is placed on what is known as "the species level" in zoology. As a matter of fact, the Bohuslän fish naming system recognizes no species (Sw. *art*) but uses instead kind or sort (Sw. *slag, sort*). I have chosen, however, to refer to zoological items throughout my investigation, as a service to the reader and for other reasons. As far as food fish is concerned, there are no problems, since species and kind are often compatible, although it should be noted that the natural system is far richer in synonymous names in the food fish domain. In the periphery several zoological items are covered by a single term in the folk taxonomy. If the same kind of fish has two or more different names in different geographical places, for example, I have generally chosen the one which is also recognized as a zoological term as a main heading for an entry into the list. When lacking such a zoological equivalent, I use the most frequent name in the system, followed by a zoological translation.

In the complete semantic domain of the fish nomenclature of Bohuslän, the names of the above-mentioned different kinds of fish, *sill* 'herring', *piggvar* 'turbot' and so on, should be looked upon as denoting **prototype items** (cf. Linell 1982, pp. 170 - 171). This means that each such name stands for a distinct referent conception of the informant (word-user), thus re-

presenting "a semantic island" in the system. Therefore, simply distinguishing semantic features would be an incomplete means of analysing these types of words. Towards the periphery of the system, however, prototype conceptions tend to grow vaguer. This is most clearly discernible in terms referring to small fish which are often named collectively, and rare fish which are not sufficiently well-known to form distinct prototype categories.

Formally, fish names can be divided into three groups, simple, compound and word group names. This goes for all names on all levels in the hierarchy. The simple names are often very old and are to be found at least all over the Nordic language area, e.g. *sill* 'herring', *torsk* 'cod', *vitling* 'whiting', *hå* 'shark, esp. picked dogfish', and many, many others. The compounds contain many metaphors, e.g. *marulk* 'angler fish', *havkatt* 'catfish', *berggylta* 'ballan wrasse', and so on. Very often the second element of the compound supplies the metaphoric image, while the first element specializes the name with regard to size, colour and so on. As a rule, the metaphor is transferred from the human physiognomy, referring either to a person as a whole, like in *bonde* (lit. 'farmer') 'American plaice' or to some conspicuous part of the body, i.e. *storgap* (lit. 'big mouth') 'American plaice', *snuskäft* (lit. 'snuff jaws') 'rockling'. Very often, too, the metaphor can be taken from the field of domestic animals as in the above mentioned *havkatt* and *berggylta* (*gylta* lit. 'sow'). The word group names, finally, are few. Some of them are modern fish items which have often been borrowed from zoological works, e.g. *småfläckig rödhaj* 'lesser spotted dogfish'. Other word group names are to be found on a lower level in the structure, e.g. *ljus torsk* 'fair cod', *mörk torsk* 'dark cod'. Like Conklin (1962, pp. 121 - 122) I disregard the formal appearance of these kinds of fish names, and consider each one, instead, as a semantic unit. Consequently, each fish name is treated as one lexical item regardless of its expressional shape.

According to their meaning, fish names divide into two major groups, viz. **transparent** and **non-transparent** ones. In a transparent name, the reason for the name-giving is clear to the informant, either totally as in *vitling* 'whiting' and *havkatt*

'catfish', or partly as in *piggvar* 'turbot' and *slätvar* 'brill', both of which have a transparent first element and a fuzzy second one (*pigg-*, lit. 'rough', *slät-*, lit. 'smooth'). The non-transparent names, on the other hand, primarily include the old food fish nomenclature, *sill* 'herring', *torsk* 'cod', *makrill* 'mackerel', *ål* 'eel', *kolja* 'haddock' and so forth. These all represent distinct prototype items with clear underlying referent conceptions, shared by all those who eat these kinds of fish. Another group of non-transparent names is more problematical in this respect, namely those which are only distributed over a limited part of the area investigated, used only by a small group of dialect-speaking individuals and totally lacking significance to standard-Swedish speaking strangers. Examples of such names are *lyra* 'pollack', *ranke* 'female lumpfish', *blinsa* 'poor cod' and *ur* 'redfish'. This kind of name runs a great risk of falling away and being replaced by another, more transparent one. One method of binding them closer to the system is to add an explaining element, e.g. *lyrtorsk* (lit. 'pollack cod') instead of *lyra*, *koljebลินsa* (lit. 'haddock poor cod') instead of *blinsa*, and so on.

Most of Bohuslän fish nomenclature is partly or totally transparent. Among these fish names, eight different groups of meaning are to be found. As a rule, hyponymous compounds, i.e. *storsill* 'big herring', are distinguished by the meaning of the first element, which usually supplies the new information of the word. The groups of meaning are listed in the following way (with examples given to the right):

(1) Size	<i>storsill</i> lit. 'big herring', <i>småtorsk</i> 'codling'
(2) Colour or lustre	<i>vitling</i> 'whiting', <i>blankål</i> 'silver eel'
(3) General looks	<i>pigghaj</i> 'picked dogfish', <i>storgap</i> (lit. 'big mouth') 'American plaice'

(4) Hauling-place, name or nature	<i>islandssill</i> 'Iceland herring', <i>bergtorsk</i> lit. 'cod caught on a rocky bottom'
(5) Behaviour	<i>leketorsk</i> lit. 'spawning cod', <i>snuffa</i> 'snapper'
(6) Hauling method	<i>trålsill</i> lit. 'trawler herring', <i>vadmakrill</i> lit. 'seine mackerel'
(7) Selling method	<i>blandsill</i> lit. 'mixed herring, with regard to size', <i>knippetorsk</i> lit. 'bunched cod'
(8) Use	<i>agnsill</i> lit. 'bait herring', <i>gravmakrill</i> lit. 'mackerel for marinating'

No. (3) is the biggest group, while (6) - (8) are very small. As a rule, there is no problem in determining group of meaning for each name. Some metaphors may be somewhat ambiguous. Each such case is followed by a discussion of the motivation for choosing the group of meaning. The eight groups are presented in each chapter in a large one-page pattern, which also contains a ninth group, i.e. the non-transparent names.

Group as a term has been chosen instead of the more frequent field, because the latter may give an impression of continuity, which in fact, is quite rare in folk taxonomies. The colour terms, used in fish nomenclature, *vit* 'white', *svart* 'black', *ljus* 'fair', *mörk* 'dark', *blå* 'blue', and *röd* 'red', form no overlapping fields in a total spectrum. Rather, each colour is kept distinctly apart from the others. From a historical point of view, *blå* and *svart* partly overlap each other in a few names of dogfish, i.e. *blåkäxa* and *svarthå*, equivalents for 'velvet belly', where *blå* (lit. 'blue') means 'dark, black'. These names are swiftly vanishing in the modern system, however.

Examples of sets of names with continuity of meaning are also to be found in the fish nomenclature system. Since *sill* 'herring' has been observed to be the most basic of all fish items, examples are given for the set of *sill* names. Earlier, before World War II, the herring caught and sold was manually sorted out into three classes of size, the names of which are still frequently used in Bohuslän, viz. *storsill* 'big herring', *halvsill* 'medium size herring' and *småsil* 'small herring'. Consequently, *sill* is the hyperonym in the hierarchy of *storsill*, *halvsill* and *småsil*, which together form a field of gradable antonyms (cf. Lehrer 1974, p. 26). Nowadays, herring is mechanically sorted, and a new, more professional naming of sizes has developed out of the older one which has virtually disappeared. According to this new system, the biggest herring is labelled as *sill nr 0* 'herring no. 0' followed by *sill nr 1, 2, 3* and *4*. In Bohuslän this strict system has been somewhat adapted to fit into the previously existing system. So, in contemporary everyday speech the biggest herring is mostly called *en nolla* 'a nought', followed by *en etta* 'a one', *en två* 'a two' and so on.

The outlined size classification forms the largest, continuous field in the system of food fish names. Other, smaller fields of antonymy to be found are, for instance, a few names which express relation or kin, i.e. *stenbit* 'male lumpfish', as opposed to *kvabbso* (southern Bohuslän) or *ranke* (northern Bohuslän) 'female lumpfish'.

The peripheral part of the system lacks this kind of hyponymy. Instead, other characteristics rule this part of the system. One is polysemy, which means, in this case, that two or more kinds of fish are identically named, although they are clearly recognized by the informants as different sorts. *Snugga*, used for 'snapper', 'ballan wrasse' and 'blue wrasse' is one example. In other cases, different kinds of fish are lumped together under one name by some informants, while others keep them apart with various names. Thus, different widths of referential range, shifting from informant to informant, or more usually, from place to place, are another characteristic of the periphery of the fish name system. A third, very frequent characteristic, is the existence of **covert**

categories (cf. Kay 1971, p. 881), i.e. fish without names. Different types of rocklings and the topknot, a small flatfish, are examples of this. These kinds of fish are often recognized by informants, who have no name to give of them. The explanation offered is usually that the fish are useless, not even useful as bait in a lobster-creel, and are therefore not worth naming.

Small fish form a special group in the periphery of the system. Their names often have a wide referential range, including different types of little fish. Many of them are chiefly used collectively. A very special name-giving strategy can be observed for small food fish. As a rule for fish in general, the second element in a compound name distinguishes the kind or species of fish, i.e. *storsill* 'big herring', *leketersk* 'spawning cod', *kultemakrill* 'middle-sized mackerel', *blankål* 'silver eel', and so on. As far as small food fish is concerned, the inverted method can be found. *Sillygna*, *torskepalt*, *makrillpir* and *ålesnärt* are a few examples of names of small herring, cod, mackerel and eel, the first element of which designates the species and the second various kinds of extreme diminutive shape.

The fish names thus far discussed have been considered to have fixed meanings. **Changes of meaning**, however, are also an interesting aspect of fish nomenclature. It can be studied both in a long term and a short term perspective. In an effort to at least tentatively bridge these two aspects of language research, I have furnished each chapter with an etymological section where an effort is made to elucidate the name-giving background to the non-transparent names. Although many of them are very old, it has been possible to place almost all of them after examining their etymological backgrounds, into one of the eight groups of meaning earlier listed (p. 193 seq.). Thus, *makrill* originally meant 'pimp' (cf. p. 33) and could thus be placed in group no. (5) Behaviour. *Makrill* is an interesting word in another historical way, too. It came to Scandinavia from the Netherlands as a commercial loan-word during the Middle Ages, when salt was obtainable in larger amounts than earlier, and salted mackerel consequently became an important export product to continental Europe. Prior to this, *makrill* had been called *qlunn*, probably all

over the Nordic area. This name was replaced, swiftly and totally as it seems, by *makrill*.

Changes of meaning can also be studied in the contemporary system of fish nomenclature. One very interesting but seldom focussed on type of sense change has been called **adequation** by Stern (1931). He uses the term to mean a shift of attention from one basic characteristic of the referent to another, which has grown predominant, and the apprehension of which has become the central element of meaning. Adequation may be partial or total. *Islandssill* 'Iceland herring' is an example of total adequation. The original meaning of this word is 'herring caught north-east of Iceland' (group of meaning no. (4) Hauling-place, cf. p. 193 seq.). The Iceland herring has long been considered the biggest and fattest of all herrings. Therefore, the semantic range has been enlarged to imply quality: *islandssill* 'herring of highest quality, caught north-east of Iceland'. During the last two decades, however, Icelandic fishing-waters have been almost emptied of herring. Nevertheless, it is still possible to buy herring called *islandssill* in Sweden. This kind of herring is rather fat and large but most of it is not hauled off the coast of Iceland. Evidently, the referential range has expanded, too, so that the actual meaning of the word today is 'all kinds of big, fat herring, no matter where it has been caught'. Total adequation of this kind is rare within the actual fish name system. Partial adequation is more frequent. One example will do: the semantic range of *nordsjötorsk* 'North Sea cod' has expanded, while the referential range has not, the present meaning thus being 'cod of highest quality caught in the North Sea', where indication of hauling-place and quality are equally essential.

Informantförteckning

Jfr karta s 9.

ORT	NAMN	FÖDELSEÅR
Donsö	Göran Fhager	1926
Rörö	Olle Hansson	1906
	Alf Lundgren	1927
	Yngve Olausson	1915
	Arne Olsson	1914
	Gustaf Karlsson	1906
Gillholmen	Gustaf Karlsson	1906
Marstrand	Huvudmeddelare saknas. Släkt och vänner har varit sagesmän.	
	Anders Pettersson	1919
Dyrön	Anders Pettersson	1919
Åstol	Anders Bengtsson	1919
Klädesholmen	Lars Larsson	1940
Flatholmen	Nils Nilsson	1907
Mollösund	Rune Bengtström	1911
Käringön	Conrad Kihlman	1912
	Gustav Pettersson	1892
Grundsund	Eskil Karlsson	1918
Smögen	Helge Filipson	1912
	Jan Kristensson	1947
	Halvard Larsson	1916
Kungshamn	Halvard Larsson	1916
Bovallstrand	Osvald Karlsson	1905
	Sigvard Karlsson	1945
	Rune Johnsson	1927
Fjällbacka	Rune Johnsson	1927
Grebbestad	Folke Benjaminsson	1919
Pinnö	Annie Lätt	1916
Galtö	Jens Eriksson	1925

Saltö	Gösta Framme	1916
	Nils Nilsen	1900
Sydkoster	Yngve Larsson	1915
Nordkoster	Björn Beckman	1942
Strömstad	Lennart Wounsch	1926

Referenser

- Aasen, I. 1918. *Norsk ordbog*. 4. utg. Kristiania.
- Abrahamson, E. 1931. En *ofljósttyp* i sydbohuslänska mål. *Nysvenska studier* 10, s. 132–141.
- Abrahamson, E. 1943. Västsvenska dialektord. *Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning* 5, s. 89–98.
- Abrahamson, E. 1947. Västsvenska dialektord II. *Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning* 7, s. 64–88.
- Andersson, G. 1978. Fisket på Hälleviksstrand från omkring 1850 till nu. *Morlanda hembygdsbok* 1, utg. av O. Brattö. Uddevalla, s. 183–221.
- Berlin, B. 1972. Speculations on the growth of ethnobotanical nomenclature. *Language in Society* 1, s. 51–86.
- Berlin, B., Breedlove, D. & Raven, P. 1968. Covert categories and folk taxonomies. *American Anthropologist* 70, s. 290–299.
- Berlin, B., Breedlove, D. & Raven, P. 1973. General principles of classification and nomenclature in folk biology. *American Anthropologist* 75, s. 214–242.
- Björseth, B. 1946. *Dialekt och riksspråk i en bohuslänsk socken*. Göteborg.
- BOB = Bohuslänska ordbok. Manuskript A–H. Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg.
- Cassirer, P. 1977. *Studier över ordförståelse*. (*Nordistica gothoburgensia* 10.) Göteborg.
- Claussøn Friis, P. 1881. *Samlade skrifter*. Utg. af G. Storm. Kristiania.
- Conklin, H. 1962. Lexicographical treatment of folk taxonomies. *Problems in lexicography*. Ed. by F. W. Householder and S. Saporta. Bloomington, s. 119–141.

- Curry-Lindahl, K. 1975. *Fiskarna i färg*. 8 uppl. Stockholm.
DAG = Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg.
Sedessamlingar rörande bohusslänska dialekter.
- Dahlstedt, K.-H. 1950. *Det svenska Vilhelminamålet*. 1. (*Skrifter utgivna genom Landsmåls- och Folkminnesarkivet i Uppsala A:7.*) Uppsala.
- Drougge, G. 1938. *Ortnamnen i Bullarens härad*. (*Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län* 18.) Göteborg.
- Ekström, C.U. 1845. *Praktisk afhandling om lämpligaste sättet att fiska sill, torsk, långa, makrill, hummer och ostron*. Stockholm.
- Eriksson, M. 1961. *Svensk ljudskrift 1878–1960*. (*Svenska landsmål och svenskt folkliv B*. 62.) Stockholm.
- Espegaard, A. 1978–1980. *Liv og sprog på svundne tiders Læsø*. 1–2. Esbjerg.
- Falk, Hj. 1925. Svensk ordforskning. *Arkiv för nordisk filologi* 41, s. 113–139.
- Falk–Torp = Falk, Hj. & Torp, A. 1960. *Norwegisch-dänisches Wörterbuch*. 1–2. 2. Aufl. Oslo.
- Filipson, H. 1980. *Svenska västkustfiskarnas centralförbund 1930–1980*. Göteborg.
- Filipson, H. 1982. Gamla mått och vikter. *Yrkesfiskaren* 1982:3, s. 2–3.
- Fries, S. 1975. *Svenska växtnamn i riksspråk och dialekt*. (*Acta universitatis umensis* 5.) Umeå.
- Fritzner, J. 1954. *Ordbog over det gamle norske sprog*. 1–3. Nytt oforandr. oppt. av 2. utg. Oslo.
- Gamillscheg, E. 1969. *Etymologisches Wörterbuch der französischen Sprache*. 2. Aufl. Heidelberg.
- Haneson, V. & Rencke, K. 1923. *Bohusfisket*. (*Skrifter utg. till Göteborgs trehundraårsjubileum* 19.) Göteborg.
- Hasslöf, O. 1949. *Svenska västkustfiskarna*. Göteborg.
- Hellquist, E. 1948. *Svensk etymologisk ordbok*. 3 uppl. Lund.
- Hvass, H. 1975. *Fisk i farver*. Nytryk. København.
- Jacobsson, G. 1972. Synpunkter på några lånordsförbindelser. *Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning* 13, s. 77–88.

- Janzén, A. 1936. *Studier över substantivet i bohuslänskan. (Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälles handlingar A. 5:3.)* Göteborg.
- Jónsson, Gunnar. 1978. Skrá um nöfn á fiskum og ýmsum öðrum sjávardýrum. *Hafrannsóknir* 13, s. 37–58.
- Kalm, P. [1977.] *Pehr Kalms Västgöta och Bohuslänska resa: förrättad år 1742 [...].* Red. av C. Krantz. Ny uppl. Stockholm.
- Kay, P. 1971. Taxonomy and semantic contrast. *Language* 47, s. 866–888.
- Kluge, Fr. 1967. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 20. Aufl. bearb. von W. Mitzka. Berlin.
- KLNM = Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid*. 1971–1978. Malmö etc.
- Kornhall, D. 1968. *Sydsvenska fisknamn*. Lund.
- Kristensen, M. 1911. Folkelige planteslægter. *Fästskrift till H.F. Feilberg*. Stockholm etc., s. 41–57.
- Larsson, S. 1934. Namn på fiskar och fåglar i Fjällbacka skärgård. *Skrifter utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola* 5, s. 47–64.
- Leech, G. 1981. *Semantics*. 2 ed. Harmondsworth etc.
- Lehrer, A. 1974. *Semantic fields and lexical structure*. Amsterdam etc.
- Lidén, E. 1937. *Ordstudier. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 1.)* Göteborg.
- Lindroth, Hj. 1920. Gränserna och skiljaktigheterna mellan syd-bohuslänska och nordbohuslänska. *Skrifter utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola* 2, s. 1–46.
- Lindroth, Hj. 1926. Västgötska *noler* 'potatis' – och andra knölar. *Skrifter utg. av Institutet för ortnamns- och dialektforskning vid Göteborgs högskola* 4, s. 167–187.
- Lindroth, Hj. 1934. Fotnot i Larsson 1934, s. 57.
- Linell, P. 1982. *Människans språk*. 2 uppl. Lund.
- Linnaeus, C. [1928.] *Carl Linnæi, Västgötaresa [...]. Förrättad år 1746 [...].* Nytryck efter originalupplagan 1747 med textkommentar av Natanael Beckman. Göteborg.
- Lyons, J. 1977. *Semantics*. 1–2. Cambridge etc.

- Magnússon, Ásgeir Blöndal, 1951. Recension av F. Holthausen, Vergl. u. Etym. Wörterbuch des Altwestnordischen. *Arkiv för nordisk filologi* 65, s. 116–130.
- Malm, A. W. 1877. *Göteborgs och Bohusläns fauna. Rygggradsdjuren*. Göteborg.
- Modéer, I. 1939. *Den nordiska ryssjans ursprung och ålder*. (Uppsala universitets årsskrift 1939:10.) Uppsala.
- Multilingual dictionary of fish and fish products*. 1968. Prep. by O.E.C.D. Paris.
- Muus, B. & Dahlström, P. 1977. *Havsfisk och fiske i Nordväst-europa*. 3 uppl. Stockholm.
- Nida, E. 1975. *Componential analysis of meaning*. The Hague.
- Nordgaard, O. 1912. Fisknavnene i Snorres Edda. *Maal og Minne* 1911, s. 54–67.
- Norsk riksmålsordbok*. 1983. 2. utg. Oslo.
- ODS = Ordbog over det danske sprog*. 1975–1977. 3. oplag. København.
- Oedman, J. [1938.] *Chorographia Bahusiensis 1746*. Utg. av C. Zakariasson. Ed.
- Ohlsson, B. 1919a. Fisketerminologi från Rönnäng, Flatholmen, Dyrön. Primäranteckningar. Manuskript, DAG.
- Ohlsson, B. 1919b. Ordförteckning rörande fiske från Rönnäng. Primäranteckningar. Manuskript, DAG.
- Olson, E. 1916. *De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan*. Lund.
- Paul, H. 1966. *Deutsches Wörterbuch*. 6. Aufl. bearb. von W. Betz. Tübingen.
- Ralph, Bo. 1981. Hur mycket fackspråk är fackspråk? *Svenskans beskrivning* 12, s. 163–172. (*Acta universitatis umensis* 37.) Umeå.
- Rietz, J.E. 1867. *Svenskt dialektlexikon*. 1–2. Malmö; 3. Register och rättelser av Erik Abrahamson. 1955. Uppsala etc.
- Ross, H. 1895. *Norsk ordbog*. Kristiania.
- Røise, H. 1978. *Fiskene i farger*. 5. utg. Oslo.
- SAOB = Ordbok över svenska språket*. Utg. av Svenska Akademien. 1898–. Lund.
- Schånberg, S. 1982. *Kals odbok*. Göteborg.

- Smith, E. 1911. Om oprindelsen til fiskenavnene *sild* och *sil*. *Maal og minne* 1910, s. 139–142.
- Solheim, S. 1940. *Nemningsfordomar ved fiske*. Oslo.
- Statistiska meddelanden. J. 1983:2.2. Statistiska centralbyrån. Örebro.
- Stern, G. 1931. *Meaning and change of meaning*. Bloomington.
- Svensk fisk. Ekonomisk förening. Cirkulär nr 2. 1982. Väst-kusten.
- Svensk ordbok*. 1986.
- Svensk uppslagsbok*. 1947–1955. 2 uppl. Malmö.
- The Oxford dictionary of English etymology*. 1967. Oxford.
- Torp, A. 1963. *Nynorsk etymologisk ordbok*. Oforandret opptr. Oslo.
- de Vries, J. 1962. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. 2. Aufl. Leiden.
- Våra fiskar*. 1982. Utg. av Svensk fisk. Ekonomisk förening. Göteborg.
- Wheeler, A. 1969. *The fishes of the British isles and North West Europe*. London.
- Yrkesfiskaren* 1980–1984. Fackorgan för Sveriges fiskares riksförbund. Göteborg.
- Östergren = Östergren, O. 1919–1972. *Nusvensk ordbok*. Stockholm.

Bohuslänska fisknamn i alfabetisk ordning

- agnsill* 25, 35, 48
apa 151, 155, 160 f.
aspelånga 109, 113, 115
atlet 57, 65, 69, 76
avlingssill 25, 35

badäng 59, 62, 65
basse 58, 65, 74, 169, 173, 175, 181
bastard 79, 91, 94, 130, 135, 138
bergflundra 80, 91, 98
berggylta 148, 152, 155, 161 f.
berggyltra 148, 152, 155, 161 f.
berglubb 150, 155
bergpanka 84, 91
bergskädda 79, 80, 84, 91, 98, 104
bergsnult 148, 151, 155, 161 f.
bergsnulta 148, 155, 161 f.
bergsnultra 147, 148, 155, 161 f.
bergsnyltra 147, 155, 161
bergsnäbba 148, 155, 161
bergstubb 147, 151, 155, 161
bergsula 80, 91, 98
bergsulta 148, 155, 161 f.
bergtorsk 26, 35, 45, 54
bergtunga 80, 91, 98
bergtunga nr 1 80, 90, 91
bergulke 147, 155
bergvar 84, 91, 99
bergvitling 109, 115, 122, 127
bergål 30, 35, 46
betthaj 129, 135, 141
betthå 129, 135
bitare 129, 135, 141
blandsill 25, 35, 48
blankål 30, 35, 40 f., 53
bleka 57, 60, 65, 67 f.
bleka nr 1, 2 57, 64, 65
blinsa 110, 114, 115, 126

blisa 110, 114, 115, 126
blomtunga 80, 91, 94 f.
blunkhaj 130, 133, 135, 142
blunkhå 130, 133, 135, 142
blåbasse 109, 115, 117, 173
blåbär 168, 175, 178
blågylta 149, 152, 155, 156
blågyltra 149, 152, 155, 156
blåhaj 131, 135, 137
blå hälle fisk 83, 91, 94
blåkveite 84, 88, 91, 93 f.
blåkädda 131, 133, 135
blåkäxa 131, 133, 135, 136 f.
blålubb 150, 155
blålånga 8, 109, 115, 116, 158
blåmage 130, 135
blåmagma 130, 135
blåmusling 150, 153, 155, 158
blåsnugga 149, 155
blåsnultra 149, 151, 155
blåstjärt 131, 135, 137
blåstrål 149, 152 f., 155, 156
blåstråle 149, 152 f., 155, 156
blåstål 149, 152 f., 155, 157
blåulke 150, 155, 158
blåvitling 8, 17, 109, 115, 117
bläckfisk 150, 155
bonde 18, 82, 83, 91, 96 ff., 103, 105
bondeskädda 82, 83, 91, 97 f.
bottenglysa 110, 113, 115, 122
bottenmakrill 29, 35, 45
bottenmus 147, 149, 155, 162
brissling 25, 31, 35, 57, 65
brugd 130, 133, 135, 142
brygd 130, 135, 142
bära 147, 151, 155, 163

cigarr 29, 35, 43, 53

- djuphavstorsk* 27, 35, 45, 54
djuptorsk 27, 35, 45, 54
djupvattenstorsk 27, 35, 45, 54
djupvitling 110, 115, 122
Dogger x-makrill 29, 35, 45
dårrifisk 186
dörjemakrill 29, 35, 47, 55
- ellösekarlar* 168, 175, 178
etta (makrill) 29, 38
etta (sill) 25, 37
etta (torsk) 27, 38
ettans makrill 29, 38
ettans sill 25, 37
ettans torsk 27, 38
exare 29, 35, 38
- fetmakrill* 29, 35, 43, 53
fetsill 25, 35, 41, 53
fettpott 149, 150, 153, 155, 159 f.
fiskkung 109, 118
fittelock 79, 86, 91, 94
fjärsing 107, 112, 115, 124
fjäsing 107, 112, 115, 124
fladensill 25, 35, 44, 54
flundra 77, 80, 82, 84, 91, 101 f.,
 105
flygfisk 171, 175
fläckhaj 130, 135, 139
fläckig haj 131, 135, 139
fröken 107, 115, 119
fullsill 25, 35
fyra (sill) 25, 37
fyra (torsk) 27, 38
fyrans sill 25, 37
fyrans torsk 27, 38
fähus 27, 34, 42
- galt* 29, 35, 43
gapa 82, 91, 97
gapflundra 83, 91, 97
gaphals 83, 91, 97
gardist 131, 135, 139
garnmakrill 29, 35, 47, 55
garnsill 25, 35, 47, 55
geling 58, 61, 65
glansfisk 185
- glapa* 83, 88, 91, 97
glaper 83, 84, 91
glasvar 83, 91, 93
glasål 168, 175, 177
glip 83, 91
glipa 83, 91, 97
glipskådda 83, 91, 97 f.
glye 110, 113 f., 115
glys 110, 113 f., 115, 121
glysa 110, 113 f., 115, 121
glyskolja 109, 113 f., 115, 121 f.
glysskådda 83, 91
glystorsk 110, 115
godfiskskådda 80, 91
gravmakrill 29, 35, 48
grotorsk 27, 32, 35, 42
gräbensill 25, 31, 35
gråhaj 129, 135, 136
gråsej 58 f., 61, 65, 68, 76
gråsej nr 1, 2, 3 58, 65, 66
gräsik 58, 65
gråtorsk 27, 35, 40, 53
grå torsk 27, 35, 40, 53
gråtunga 81, 91, 93
grässill 25, 35
grästorsk 27, 35, 45
gräsål 30, 35, 46
grönlandsflundra 84, 91, 99
guldfisk 58, 65, 68, 76
gulål 30, 35, 41, 53
gyltra 148, 155, 159
gyttorsk 27, 32, 35
gåt 167, 168, 169, 172, 175, 180
gåting 168, 175, 180
gäla 107, 115, 118
- haddock* 57, 65, 74
haj 129, 132 f., 135, 142
halvknipping 27, 35
halvlånga 59, 65, 66, 77
halvmakrill 29, 35, 38
halvsill 25, 35, 36
halvtorsk 27, 35, 37
hakussa 7, 59, 62, 65, 75
hammerhaj 131, 135, 139
hamus 131, 135, 139
hans 27, 32, 35, 42, 129, 135, 138

- hansekolja* 57, 65, 69
havkatt 59, 65, 70
havmus 131, 135, 139
havsabborre 148, 155, 162, 186
havsbraxen 186
havskatt 59, 65, 70
havskatt nr 1 59, 65, 66
havslax 58, 65, 69, 76
havsmus 131, 135, 139
hav(s)ulk 59, 65, 71
havsål 129, 135, 138, 144
havsörre 60, 65, 71
hemmavitling 58, 65, 71
hisingsbonde 83, 91, 97
hornfisk 107, 110 f., 115
horngädda 107, 110 f., 115, 118
horngäl 107, 110 f., 115, 118
hulekolja 150, 153, 155
hummerskädda 84, 91
hundgädda 171, 175, 179
hundstagg 171, 175, 179
hungerfisk 58, 65, 72 f., 77
hä 7, 129, 132 f., 135, 142, 144
håbrand 129, 133, 135, 142, 145
hågäl 111, 131, 135, 142 f.
håkäring 130, 135, 138
håmär 129, 130, 133, 135, 138, 143
hårdhös 108, 112 f. 115, 120
hälje 83, 89, 91, 102
hällefisk 81, 91, 101
hällefylundra 80, 87 f., 91, 101, 104
hälleskädda 81, 91, 101
häradsdomare 147, 155
hästemakrill 29, 35, 43, 108, 115, 119
höstmakrill 29, 35, 46, 54
höstsill 25, 35, 46, 76

inmatssill 25, 35, 41, 53
ising 79, 84 f., 91, 94
islandssill 21 f., 25, 35, 44, 53 f., 76
isnock 79, 86, 91, 99 f.
istersill 25, 35, 41, 53

jofitta 147, 149, 151 f., 155, 159
jolfitta 148, 155, 159
jopytta 148, 155, 156

julfitta 148, 155, 159
jurra 148, 155, 163
jydetunga 79, 85, 91
järnhatt 132, 135
järnsvenske 25, 35, 41

kabeljo 27, 32, 35
kalypso 110, 114, 115, 126, 127
kattegattsill 25, 35, 44
kattegattstorsk 27, 35, 44, 54
kattfisk 59, 65, 70
klorocka 132, 135, 140
klumpfisk 186
knaggjon 131, 135
knaggrocka 131, 135, 140
knekt 58, 65
knippetorsk 27, 35, 48
knipping 27, 35
knorr 108, 112, 115, 123
knorre 108, 112, 115, 123
knorrhane 108, 112, 115, 123
knot 108, 112, 115, 123
knubbsill 25, 35, 41
knölrocka 132, 135, 140
kolbjörn 150, 155, 158
kolja 57, 60, 65, 73 f.
kolja nr 0, 1, 2, 3 57, 64, 65
koljeblixa 110, 114, 115, 126
koljetorsk 27, 35, 47
kolmule 109, 115, 117
komule 7, 58, 65, 109, 115, 121, 150, 155, 160
kongerål 184
kot 170, 173 f. 175, 181
kratt 169, 173, 175, 181
krattekolja 169, 175
kroklax 60, 65, 71, 77
krokmakrill 29, 35
krusulke 147, 155
kult 29, 35, 43
kultemakrill 29, 35, 43
kulting 30, 35
kummel 58, 61, 65, 74 f.
kummel nr 0, 1, 2, 3 58, 65, 66
kungsfisk 109, 115, 120
kungsfylundra 79, 90, 91, 104
kungsmakrill 29, 35, 43

- kungsål* 184
kvabbgalt 107, 111, 115
kvabbsö 103, 107, 111, 115, 119,
 127
kveite 81, 88, 91, 101
kvett 81, 88, 91, 101
kussa 149, 155, 159, 164
kyss 59, 65, 75
käring 57, 65, 69, 76
- lampa* 132, 135
lax 60, 62, 65, 75
laxöre 60, 65
laxöring 60, 62 f., 65, 71
leketorsk 27, 35, 46
lemon 80, 87, 91, 100 f.
lemons 80, 87, 91, 100
lemon sol 80, 87, 91, 100
leopardhaj 130, 135, 139
lerblek 57, 65
lerskädda 82, 91, 98 f., 105
liten hälleflundra 83, 90 f., 91
ljus torsk 27, 35, 40, 53
lodka 185
lodd sill 25, 31, 35, 49
lock 79, 86, 91, 94
loppor (pl.) 108, 115, 123
lubb 109, 113, 115, 120 f.
lusetorsk 27, 35, 42
lyr 57, 65, 74
lyra 57, 60, 65, 74
lyrblek 57, 65
lyrtorsk 57, 65, 74
långa 59, 65, 70 f.
längeband 170, 175, 179
länge barn 170, 175, 179
långedragsvitling 58, 65, 71, 76
lov 170, 175, 179
- makrill* 7, 29, 33, 35, 51
makrillkung 30, 35, 38 f., 52
makrill nr 1, 2 29, 35, 38
makrillpir 168, 173, 175
makrillspirr 168, 175, 178
makrillstur 108, 112, 115
makrillstörja 108, 112, 115, 124 f.
manetsimpa 170, 175, 178 f.
- mareflundra* 79, 85, 91
mariskädda 79, 80, 85, 91, 100
maritunga 80, 85, 91
marulk 59, 62, 65, 75
marulk nr 1, 2 59, 65, 67
mask 168, 175, 178
metemakrill 29, 35, 47, 55
muselock 79, 82, 86, 91, 94
mussa 167, 172, 175, 180
märulk 59, 65, 75
mör 167, 172, 175, 180
mörk torsk 27, 35, 40, 53
- nejonöga* 184
nolla (sill) 25, 37
nolla (torsk) 27, 37
nollans sill 25, 37
nollans torsk 27, 37
noll-noll 26, 36
noll-nollans sill 26, 36
nordsjötorsk 28, 35, 44, 54
nordsjöål 129, 135, 141, 144
norgesill 26, 35, 44, 54
notmakrill 29, 35, 47, 55
näbbgädda 107, 115, 119
- Olfers silveryxa* 185
- paddetorsk* 150, 155, 160
panka 84, 88 f., 91
panketrä 81, 88, 91, 95
permuck 150, 155
piggghaj 129, 135, 138, 144
piggghå 129, 135, 138
piggmakrill 108, 115
piggrocka 131, 135, 140
piggsill 171, 175
piggvar 81, 84, 91, 95
piggvarv 7, 81, 84, 91, 95
piggvarvel 81, 84, 91, 95
pilål 171, 173, 175, 179
pinn sill 26, 35
pinnål 168, 175, 178
piprensare 168, 175, 178
pir 168, 173, 175, 180
pirre 168, 173, 175, 180
pirål 168, 170, 173, 175, 178, 179

- pissehaj* 130, 135, 141 f.
pisserocka 131, 135
plugg 167, 169, 175, 177
plygg 170, 175
pöbel 169, 175
- ranke* 107, 111, 115, 124, 127
rocka 132, 134, 135, 143
rockeknagg 132, 135, 140
ruska 79, 82, 86 f., 91, 102, 103, 105
ruskeskäd 82, 86 f., 91
russeskäd 82, 86 f., 91
ryskeskäd 82, 86 f., 91
räktorsk 28, 35, 47
rälhäst 132, 135
räv 130, 131, 135, 136
räv 131, 135, 139
rödbuk 150, 155
rödfisk 109, 115, 116
rödgylla 149, 155, 157
röd 109, 113, 115, 116
rödkolja 109, 115, 116
rödkung 109, 115, 116
rödnäbba 149, 155
rödsnägg 149, 155
rödspotta 76, 79, 85 f., 91, 92 f.
röd 149, 155, 157
rödspätta 79, 85 f., 91, 93
rödspätta nr 1, 2 79, 90, 91
röd 28, 35
röd 78, 91, 92
röd nr 1, 2, 3 79, 90, 91
- sanktpersisk* 186
samsill 26, 35
sand 131, 135, 141
sand 108, 115, 122
sand 81, 91, 96
sand 82, 91, 98
sand nr 1 82, 90, 91
sand 150, 155
sand 28, 35
sand 81, 91
sardin 57, 60, 65, 74
sebranse 149, 153, 155
sej 59, 61, 65, 75, 76
- sej* 57, 60, 61, 65, 74
sidensvans 131, 135, 140
sill 25, 31, 35, 49 f.
sille 129, 135, 141, 144 f.
sillekung 26, 35, 37, 52
sillemör 167, 172, 175, 177
sillestör 183
silletorsk 28, 35, 46
sill nr 00, 0, 1, 2, 3, 4 26, 35, 36 f.
sillygna 167, 175, 177
silverfisk 58, 65, 68, 76
silverkolja 110, 115, 117
silverål 30, 35, 41, 53
simpa 170, 173, 175
sjö 109, 113, 115, 116, 171, 175, 177
sjötunga 81, 91, 95 f., 103
skaboskäd 80, 87, 91
skackekäft 83, 88, 91, 97 f.
skackkäfta 83, 88, 91, 97
skageracksill 26, 35, 44
skagerackstorsk 28, 35, 44, 54
skarp 57, 65, 69
skivetorsk 28, 35, 42, 53
skivig torsk 28, 35, 42, 53
skivretorsk 28, 35, 42, 53
skoläst 151, 154, 155, 161, 165
skrej 108, 112, 115, 125
skrejtorsk 28, 32, 35, 51
skrubba 82, 88, 91, 96
skrubba nr 1 82, 90, 91
skrubbskäd 82, 91, 96, 105
skäd 80, 82, 84, 91, 102
skäddelöv 170, 175, 179
skärising 3, 79, 84 f., 91, 92
skärlänga 150, 153, 155, 162
slitunga 80, 87, 91, 95
slosill 26, 31, 35, 50
slotorsk 28, 32 f., 35
slångertorsk 28, 33, 35, 42
slätbottenstorsk 28, 35, 45
slätflundra 82, 91, 96
slät 132, 135, 140
slät 82, 91
slät 82, 91, 96
slät 81, 91, 95
slät 81, 91, 95

- slätvarvel* 81, 91, 95
smed 59, 65, 70
småbasse 170, 175
småfläckig haj 130, 135, 139
småfläckig rödhaj 7, 130, 135, 139
smågråsej 170, 175, 176 f.
småkolja 57, 64, 65, 169, 175, 176 f.
småkummel 58, 64, 65, 170, 175, 176 f.
smålub 171, 175, 177
smålånga 59, 65, 66
småmakrill 30, 35, 38, 168, 175, 176
småsej 59, 65, 66
småsill 26, 35, 36
små skarpsill 169, 175, 176 f.
småsnugga 148, 155, 156
småspirre 168, 173, 175, 177
småtorsk 28, 35, 37, 167, 175, 176 f.
småvitling 58, 64, 65, 169, 175, 176 f.
småulke 147, 154, 155
småål 30, 35, 39, 168, 175, 176 f.
små ål 30, 35, 39
smörbult 7, 149, 153, 155, 160
smörflundra 79, 84, 91, 94, 104
smörpott 150, 153, 155, 160
smörputt 150, 153, 155, 160
snata 148, 152, 155, 163
snedkäft 83, 91, 97
snuffa 148, 152, 155, 163
snugg 148, 152, 155, 163
snugga 20, 148, 149, 152, 155, 163 f.
snulta 148, 155, 163
snultra 147, 151, 155, 163
snuskäft 13, 150, 155, 160
snyltra 148, 155, 163
snöra 82, 88, 91
snöre 168, 175, 178
snöreskådda 82, 91
snörnils 148, 152, 155, 159, 167, 175, 178
snörpott 150, 155, 160
sotare 150, 155, 157
sotenäsing 29, 35, 43
spigg 171, 174, 175, 181
spik 168, 175, 178
spikulke 147, 155, 159
spir 168, 173, 175, 180
spirr 168, 173, 175, 180
spirre 168, 173, 175, 180
spirål 168, 175, 178
springare 129, 135, 141
stagg 166, 167, 171, 172, 175, 180
stamsill 108, 112, 115, 125
stenbit 107, 115, 123, 127
stoppendål 168, 175, 178
storgap 83, 91, 97, 103, 105
storkolja 57, 63 f., 65
stor kummel 58, 64, 65
stor långa 59, 65, 66
stormakrill 30, 35, 38
storsill 26, 35, 36, 52
stortorsk 28, 35, 37, 52
stor torsk 28, 35, 37
stor vitling 58, 64, 65
storål 30, 35, 39
stor ål 30, 35, 39
strandulke 147, 155, 161
stråkolja 185
stråksill 26, 31, 35, 46
strömsill 151, 155, 162, 165
stör 185
störja 108, 112, 115, 125
sula 80, 81, 83, 91, 95, 96, 97, 103
svarthaj 131, 135, 137
svarthå 131, 135, 137
svartkolja 150, 155, 158
svart torsk 28, 35, 40, 53
svart ulke 150, 155, 158
svärdfisk 171, 175, 179
sypiga 107, 109, 110, 113, 115, 126

taggmakrill 108, 115, 119 f.
taggrocka 132, 135
tantej 7, 172, 174, 175, 181
taretorsk 28, 33, 35, 45
tar(e)ulke 33, 147, 155, 161
tejstefisk 171, 174, 175, 181
tejstekussa 153, 171, 175, 179
tejstål 171, 175, 179
tigerhaj 130, 135, 139

- tigerkatt* 57, 65, 70
tinhög 132, 135
tjockläppad multe 186
tobis 110, 114, 115, 126 f., 127
tomsill 26, 35, 42, 53
tonfisk 108, 112, 115, 125
torsk 26, 31 f., 35, 50
torskeborre 167, 175
torskegåre 167, 172 f., 175
torskepalt 164, 175, 178
torskepitt 167, 175
torskepytt 167, 175, 178
torsk nr 0, 1, 2, 3, 4 28, 35, 37 f.
trea (sill) 26, 37
trea (torsk) 28, 38
treans sill 26, 37
treans torsk 28, 38
tretömmad skärlånga 7, 150, 155, 160
trålmakrill 30, 35, 47, 55
trålsill 26, 35, 47, 55
tunga 81, 91, 103
tvåa (makrill) 30, 38
tvåa (sill) 26, 37
tvåa (torsk) 28, 38
tvåans makrill 30, 38
tvåans sill 26, 37
tvåans torsk 28, 38
tångnäbba 171, 175, 180
tångsnipa 171, 174, 175, 180
tångsnäbba 171, 174, 175, 180
tångsnälla 171, 174, 175, 180
tångtorsk 29, 35, 45, 54
tångspräll 172, 174, 175, 180
tångulke 147, 155, 161
tälletorsk 29, 35, 48
- ulk* 147, 151, 155, 163
ulke 59, 65, 75, 147, 151, 155, 163
ur 109, 113, 115, 126
- vadmakrill* 30, 35, 47, 55
vadsill 26, 35, 47, 55
vandringsål 30, 35, 46
vanlig ål 30, 35, 43, 53
vare 81, 91
varkeleskådda 80, 87, 91, 94
varv 81, 84, 91, 101
- vassnosa ål* 31, 35, 43
vintersill 26, 35
vitling 57 f., 60 f., 65, 68, 110, 115, 117 f.
vitling nr 1, 2 58, 64, 65, 76
vitlinglyra 60 f., 110, 115, 118
vitlingpytt 170, 175, 178
vit torsk 29, 35, 40, 53
vågmär 185
vålgill långa 59, 65, 72, 77
vålgilltorsk 29, 33, 35, 48
vårlånga 59, 65, 72, 77
vårmakrill 30, 35, 46, 54
vårsill 26, 35, 46, 76
väljesill 26, 35
västerhavstorsk 29, 35, 44, 54
- x-makrill* 30, 35, 38
- ygna* 166, 167, 169, 172, 175, 180
yingel 167, 172, 175, 180
- åkerhögare* 83, 88, 91
ål 30, 33 f., 35, 51
ålekussa 149, 153, 155, 159, 164
ålenål 168, 175
ålepeke 169, 173, 175
ålepese 169, 173, 175
ålepir 169, 173, 175
ålesnärt 169, 173, 175, 178
åletårt 169, 173, 175
ålunge 169, 175
ålyngel 169, 172, 175, 178
- äкта tunga* 22, 81, 91, 102 f., 104 f.
- öre* 60, 65
öret 60, 65
ör(r)ing 60, 62 f., 65, 76
östersjötorsk 29, 35, 44, 54

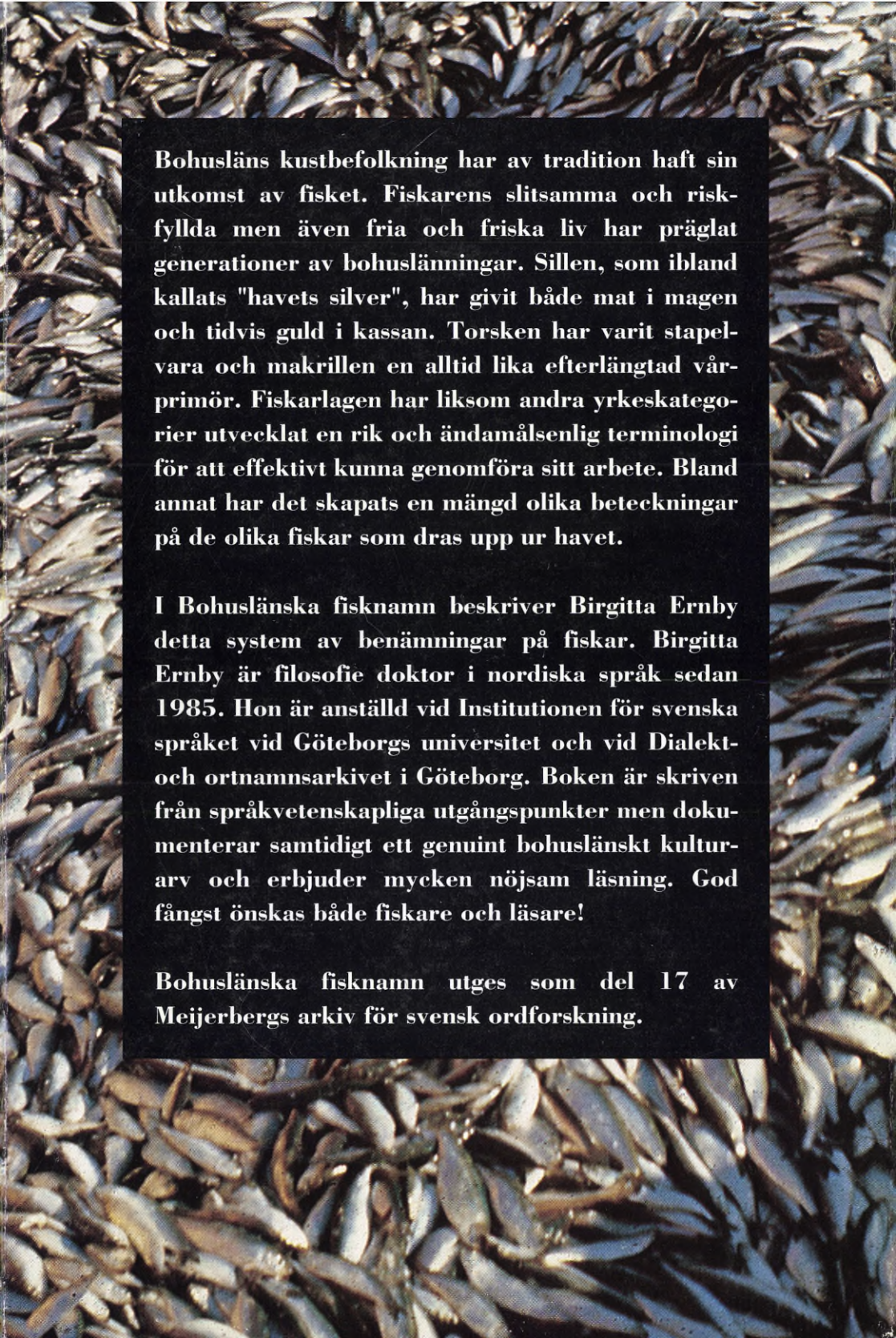
Meijerbergs Arkiv för svensk ordforskning (MASO) utges av styrelsen för Meijerbergs institut för svensk etymologisk forskning vid Göteborgs universitet. Den styrelse som fattat beslut om utgivandet av MASO 17 har bestått av språkvetenskapliga sektionens dekanus, professor Lars Lindvall, ordförande, professorn i nordiska språk Bo Ralph, tillika sekreterare, professorn i jämförande språkforskning med sanskrit Folke Josephson (självskrivna ledamöter) samt professorn i språkvetenskaplig databehandling Sture Allén, utsedd av humanistiska fakulteten.

Arkivet utges i tvångsfria delar om minst fem ark.

Prenumeration kan verkställas i bokhandel eller hos Institutets sekreterare, adress Institutionen för svenska språket, 412 98 Göteborg.

Bidrag till Arkivet torde sändas till sekreteraren.

Bohurläns kustbefolkning har av tradition haft sin utkomst av fisket. Fiskarens slitsamma och riskfyllda men även fria och friska liv har präglat generationer av bohurlänningar. Sillen, som ibland kallats "havets silver", har givit både mat i magen och tidvis guld i kassan. Torsken har varit stapelvara och makrillen en alltid lika efterlängtdad vårprimör. Fiskarlagan har liksom andra yrkeskategorier utvecklats en rik och ändamålsenlig terminologi för att effektivt kunna genomföra sitt arbete. Bland annat har det skapats en mängd olika beteckningar på de olika fiskar som dras upp ur havet.

I Bohurlänska fisknamn beskriver Birgitta Ernby detta system av benämningar på fiskar. Birgitta Ernby är filosofie doktor i nordiska språk sedan 1985. Hon är anställd vid Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet och vid Dialekt- och ortnamnsarkivet i Göteborg. Boken är skriven från språkvetenskapliga utgångspunkter men dokumenterar samtidigt ett genuint bohurlänst kulturarv och erbjuder mycken nöjsam läsning. God fångst önskas både fiskare och läsare!

Bohurlänska fisknamn utges som del 17 av Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning.